

The Project Gutenberg eBook of Transhimalaja: Löytöjä ja seikkailuja Tibetissä. 2 (of 2), by Sven Anders Hedin

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Transhimalaja: Löytöjä ja seikkailuja Tibetissä. 2 (of 2)

Author: Sven Anders Hedin

Release date: December 20, 2015 [EBook #50729]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK TRANSHIMALAJA: LÖYTÖJÄ JA SEIKKAILUJA TIBETISSÄ. 2 (OF 2) ***

E-text prepared by Tapio Riikonen

Note: Project Gutenberg has the other volume of this work. Volume I: see <http://www.gutenberg.org/ebooks/50728>

TRANSHIMALAJA II

Löytöjä ja seikkailuja Tibetissä

Kirj.

SVEN HEDIN

Helsingissä 1910,
Suomalainen Kustannus-o.y. Kansa.

Wiipurissa 1910,
Wiipurin Uusi Kirjapaino- ja Sanomalehti-Osakeyhtiö.

Toisen osan sisällys:

18. Pyhässä kaupungissa.
19. Oleskeluni Shigatsessa.
20. Raga-tsangpoa pitkin.
21. Erakkomunkkeja.
22. Targo-gangri ja Shuru-tso.
23. Muhamed Isan kuolema.
24. Kiertoteitä Tradumiin ja pikimältään Nepaliin.
25. Brahmaputran lähteillä. Ero.

26. Manasarovar.
27. Sotledshin lähde ja Pyhä vuori.
28. Toiselle matkalle.
29. Maailman katolla.
30. Kolmikymmenpäiväinen myrsky.
31. Buptsang-tsangpo, Sisä-Tibetin isoimpia virtoja.
32. Ilmisaatu!
33. Seitsemännen kerran Transhimalajan yli.
34. Uusi matka "valkean täplän" yli.
35. Transhimalaja.

Kahdeksastoista luku.

Pyhässä kaupungissa.

Parhaissa tamaineissani ratsastin aamulla entisten oppaitteni saattamana ylös Tashi-lunpon pääkäytävää kohti, missä Tsaktserkan, Lobsang Tsering ja jotkut munkit minua odottelivat. Heidän seurassaan jatkui nyt matka ylempiin seutuihin, synkkien kujasokkeloiden ja ahtaiden, hämärien luostarikäytävien kautta Labrangiin, tashi-laman Vatikaniin, joka valkeine julkipuolineen, siroine isoine ikkunoineen ja pienine jyhkeine kuisteineen kohoaa korkealle yli tämän temppelikaupungin.

Oppaamme ohjaavat meidät hämäriin, kylmiin kamareihin ja pitkin tavattoman jyrkkiä porrasjaksoja. Porras-astuimiin ovat munkkien jalkapohjat jo hivuttaneet syviä kouruja; niiden etureunat on lujitettu rautaheloilla; porraskaiteet ovat kiilloittuneet lukemattomissa käsissä. Sitte tulee valoisaa, kun hetkeksi joudumme avoimeen suojamaan, mutta jälleen tunkeudumme porraskäytävien sisukseen. Minua pyydetään odottamaan eräässä kamarissa, jonka lattialle on aseteltu punaisia pieluksia. Ennen pitkää ilmotetaan, että valtioministeri, pieni pyylevä lama, oli valmis vastaanottamaan minut. Hänen vierashuoneensa, eli kai oikeastaan hänen yksityinen munkkikammionsa, oli aivan pienoinen kamari, mutta sen ikkunasta sai ihmeenkauniin näköalan Shigatsen temppelikaupunkiin ja ympäristön vuoriseutuun. Kamari oli sisustettu oikeaan lamalaiseen tapaan, aistikkaalla loistolla, joka ei tuntunut räikeältä.

Kunnianarvoisa prelaatti istui jalat ristissä punaisilla pieluksilla katetulla, seinään kiinnitettyllä lavitsalla, edessään pieni keltainen, veistoksilla kaunisteltu pöytä, jonka levyyn oli vajotettu silkkiä. Hän kiilsi lihavuuttaan, sisäistä tyytyväisyyttään ja suopeuttaan kuin kardinaali ainakin; kasvot olivat hienopiirteiset, silmät ilmaisivat suurta älyä. Hän nousi kohteliaasti myhäillen tervehtimään minua, pyytäen minua istuutumaan tuolille pöydän ääreen, jolle tuotiin nuo välttämättömät teevehkeet. Yhtä ehdoton välttämättömyys vaatii vaihtamaan "kadah'eja" ja lahjoja. Minä annoin hänelle kashmirilaisen kaiverrellun tikarin ja hän minulle kullatun jumalankuvan. Tunnin verran pakisimme siinä yhtä ja toista, kun pantshen rinpotshe kuului olevan mietiskelyyn vaipunut ja jokapäiväisissä rukouksissaan, joten häntä ei sopinut häiritä ennen kuin hän itse suvaitsi antaa merkin.

Mutta sekin hetki saapui; muuan lama kuiskasi kardinaalille, että minua odotettiin. Yhä korkeammalle käy matka jälleen pitkin sileitä, jyrkkiä portaita avoimien suojamien läpi uusille porrasjaksoille, yhä korkeammalle kohti Tashi-lunpon luostaritemppelin kaikkeinpyhintä. Puhelu hiljenee kuiskeiksi, käytävissä seisoskelee pikku ryhminä lamoja, jotka tähyilevät minua mykkinä kuin kuvapatsaat. Lobsang Tsering kuiskaa minulle, että olemme joutuneet perimäiseen eteiseen, jossa voin vetää mustat kengät jalkaani. Sinne käsketään palvelijani jäämään, vain Robert ja Muhamed Isa pääsevät tulkeiksi mukaan, vaikkakin hänen pyhyytensä olisi mieluummin tahtonut tavata minut kahden kesken.

Juhlallisin tuntein astumme sisälle. Oven suussa kumarran syvään, ja sitte vielä pariin kertaan, ennen kuin seison hänen edessään. Tashi-lama istuu lavitsalla ikkunakomerossa, edessään pieni pöytä, jolla on teekuppi, kaukoputki ja moniaita painettuja lehtisiä. Hän on pukeutunut ihan yhtä yksinkertaisesti kuin mikäkin munkki, yllään tavallisen kuosinen kirsikkapunainen vaatetus, takki, liivit, alusnuttu ja pitkä kangaskaistale, joka togan tavoin heitetään olan yli ja kierretään uumille; sen poimujen välistä pistäytyy näkyviin keltaiset, kullalla kirjaellut alusliivit; molemmat käsivarret ovat paljaat.

Kasvojen vaaleassa värissä kuultaa keltainen vivahdus. Hän on pikemmin pienenlätä kuin keskikokoinen, sopusuhtainen, terve ja tärveltyvätön näöltään, ja tuntuu pitkittävän vasta täyttämänsä 25 vuotta korkeaan ikään. Pienissä sievissä, pehmeissä käsissään hän pitelee punaisista kuulista pujoteltua rukousnauhaa. Lyhyeksi leikattu tukka on musta, ylähuulta varjostaa juuri hiukan parranalku, huulet eivät ole paksut ja täyteläiset kuten muilla tibetiläisillä, vaan hienot ja suhdalliset, silmät ovat kastanjanruskeat.

Ystävällisesti nyökäyttäen ojentaa hän minulle molemmat kätensä ja pyytää minua istuutumaan nojatuoliin vierelleen. Huone, jossa hän viettää enimmäns osan päivää, on hämmästyttävän yksinkertainen verrattuna ala-ilmoissa olostavan kardinaalin asuntoon. Se on pieni ja kahteen osastoon jaettu — ulompi on jonkunlainen katoton eteinen, kaikille taivaan tuulille, talven lumituiskuille kuten syksyn sadesäillekin altis; sisempi on askelmaa korkeammalla ja vielä jaettu ristikkoseinäksi päättyvällä sulkukaiteella, jonka takana hänellä on makuuhuoneensa. Ei ainoatakaan jumalankuvaa, ei seinämaalauksia tai muita koristuksia, ei huonekaluja, paitsi jo mainittuja, ei maton palaakaan, paljas kivipermanto vain — ja ikkunasta liittää hänen kaihoisivan haaveellinen, mutta kirkas ja avoin katseensa yli kultaisten temppeleinkattojen, yli niiden alapuolella leviävän syntisen ja saastaisen kaupungin, yli aution vuoriston, jotka sulkevat hänen maallisen näköpiirinsä, kauvas avaraan etäisyyteen kautta tummansinisen taivaankuvun meille näkymättömään Nirvanaan, jossa hänen henkensä kerran saapi rauhan. Nyt laskeusi hän taivaastansa alas, hetken ajaksi tullakseen ihmiseksi. Kaiken aikaa pysyi hän ihmeellisen rauhallisena, hienon ja herttaisen kohteliaana ja arvokkaana, ja puheli lumoavalla, hennolla ja hillityllä äänellä, vaatimattomana, melkein pä arkana; hän puhui nopeasti ja lyhyin lausein, mutta hyvin hiljaa.

Mistä me haastelimme? Niin, kaikesta maan ja taivaan välillä mahdollisesta, alkaen hänen omasta uskonnostaan, aina Tshang-tangissa villeinä kiertäviin jakeihin asti. Hän osotti valppautta ja kaiken harrastusta, sekä älykkäisyyttä, joka minua hämmästytti — tibetiläisessä. Milloinkaan ei minua ole haastateltu niin sävyisästi ja samalla niin perinpohjaisesti. Ensiksi kyseli hän, olinko paljon kärsinyt kylmää ja vastuksia Tshang-tangissa, ja pyysi sitten anteeksi sitä, että minut oli vastaanotettu niin huonosti muka; olin saapunut hiljaisesti ja huomaamattomasti, eikä kukaan ollut tiennyt minua samaksi, jonka oletettavasta tulosta oli Intiasta käsin tieto saatu. Mutta nyt järjestettäisiin kaikki minun mukavuudekseni, ja hän toivoi, että saisin hänen maastansa mieluisan muiston.

Sain tehdä selvää omista oloistani ja kotimaastani, Europan maista ja hallitsijoista, Venäjän ja Japanin sodasta, suurista meritaisteluista ja uponneista panssarilaivoista, sodan mahdollisesta merkityksestä Itä-Aasialle, Japanin ja Kiinan keisareista — jälkimäistä hän ilmeisesti piti mitä suurimmassa kunniansa. Mielellään puheli hän Intiassa vuotta aikaisemmin saamistansa vaikutelmista, isoista upeasti rakennetuista kaupungeista, intialaisesta armeijasta, rautateistä, kaikkialla vallitsevasta loistosta ja rikkaudesta, suuresta vieraanvaraisuudesta, jota lordi sahib (varakuningas) oli hänelle osottanut. Erittäinkin oli häntä ilahuttanut se, että pääsi käymään pyhissä paikoissa, jotka ennakoilta hyvin tunsivat kuvauksista ja temppelemaalauksista ja joilla oli tärkeä sija suuren uskonlujan Buddhan elämässä. Tashi-lamalle oli Intianmatka siten koitunut toivoretkeksi, vaikka englantilaisten kutsumuksella olikin ollut etusijassa valtiollinen tarkoitus.

Minä en ole ensimmäinen europalainen, jonka Tubdän Tshöki Nima Gelég Ramgjal, seitsemäs avaran buddhalais-uskon valtakunnan tashi-lama, on ottanut vastaan Tashi-lunpon Labrangissa. Youngusbandin retkikunnan maassakäynnin jälkeen oli syksyllä v. 1904 majuri *W. F. O'Connor* päässyt hänen puheilleen Intian hallituksen edustajana, mukanaan neljä upseeria Gartokista. O'Connor, joka on oppinut tibetinkielen, oli Youngusbandilla tulkkina Lhasassa ja tashi-lamalla Intiassa, ja hän joutui englantilaisena kauppa-asiamiehenä useasti tekemisiin Tashi-lunpon paavin kanssa. Heti kotimaahansa v. 1906 palattuaan vastaanotti tashi-lama myöskin lordi Kitchenerin apurantin Fitzgeraldin ja hra David Fraserin.

Varpaisillaan hissuttelevat ja varjoiksi mykistyneet lamat tarjoilivat meille kaiken aikaa teetä ja hedelmiä. Tashi-lama itse joi siemauksen kupistaan yht'aikaa kuin minäkin, ikäänkuin näyttääkseen, ettei hän katsonut itseänsä liian pyhäksi istumaan uskottoman kanssa samassa pöydässä. Minä käytin tilaisuutta pyytääkseni muutamia suosion-osotuksia. Sain ensinnäkin luvan tulla valokuvaamaan hänet, kierrellä vapaasti koko Tashi-lunpossa ja luostarikaupungissa piirustellen ja valokuvia ottaen, vieläpä taattiin minulle *lupakirja vastaiselle matkustelulle hänen maassaan* sekä saattueeksi yksi Labrangin virkamies ja joitakuita luotettavia miehiä. Kaikki lupaukset täytettiinkin säntilleen, ja ellei Kiina juuri siihen aikaan olisi puristellut Tiberiä lohikäärmeen kynsissään tiukemmin kuin konsanaan, niin olisi tashi-lama varmasti ollut kyllin mahtava avaamaan minulle kaikki portit. Mutta hänen toivoretkeläisten kautta kaikkialla tunnetuksi tullut ystävällisyytensä oli minulle sittemmin mitä oivallisimpana suosituksena, pelastaen minut monesta vaikeasta asemasta. Vielä puoltatoista vuotta myöhemmin sattui, että päälliköt ja munkit sanoivat: "Bombo tshimbo, me tiedämme teidät tashi-laman ystäväksi, me palvelemme teitä."

Kaksi tuntia pakinoituamme tein lähtöä, mutta tashi-lama painoi minut takaisin tuolille ja virkkoi: "Ei, viipykäähän vielä hetkinen." Ja tämä toistui, kunnes oli kulunut kokonaista kolme tuntia. Mutta nyt oli aika tullut ystävyyslahjani luovuttamiselle; loistava englantilainen rohtola avattiin silkkikääreestään ja levitettiin esille, herättäen hänessä suurta hämmästyystä ja vilkasta mielenkiintoa. Kaikki piti selittää hänelle; morfium-ruisku aistikkaine alumiinikoteloineen ja kaikkine tarpeineen miellytti häntä erityisesti. Kaksi lääketieteellisen osaston munkkia kävi sitte monena päivänä peräkkäin leirissäni tibetiksi kirjottamassa muistiin rasiain sisältöä ja lääkkeiden käyttöä.

Tästä lähtien kohtelivat minua kaikki vielä suuremmalla kunnioituksella kuin ennen, ja oli ilmeistä, että jo samana iltana koko Shigatsen kaupunki tiesi minun viettäneen kolme tuntia hänen pyhyytensä luona. Minä itse kykenin tuskin ajattelemaan muuta kuin tashi-lamaa ja sitä valtaista vaikutusta, minkä hän oli minuun tehnyt. Shigatsessa oleskellessamme sain Tashi-lunpon munkeista monta ystävää, jotka auliisti antoivat minulle kaikkia haluamiani selityksiä. Eräs kertoi minulle, että kunkin tashi-laman, tuntiessaan kuoleman lähestyvän, tulee pyhän lain määräyksestä pysyä istuvassa asennossa, jalat ristissä ja kädet sylissä kämmenet ylöspäin — mietiskelevän Buddhan asennossa. Hänen viimeisiä hetkiänsä viihdyttelee joukko munkkeja, jotka ympäröivät häntä joka taholta, täyttävät ilman rukoustensa sorinalla, lakkaamatta painavat kämmenensä ja otsansa lattiaan hänen edessään ja suovat hänelle ja hänen erkanevalle sielulleen jumalallisen palvomisen.

Kun hän menettää tajuntansa eikä enää voi hallita ruumistansa, vaan lyyhistyy kokoon, tuetaan häntä, ja kuoleman tultua pidellään ruumista niin, että se jäykistyy tuohon pyhään asentoon. Vainaja puetaan papilliseen ornaattiin — jokainen vaatekappale on uusi ja ihan käyttämätön —, sitte asetetaan päähän korkea hiippa. Kuolinrukouksia hymistään, mystillisiä menoja toimitetaan, ja niin pian kuin mahdollista asetetaan ruumis istuvassa asennossaan metalliastiaan, joka sitte täytetään suolalla ja ilmanpitävästi suljetaan. Sitte laitetaan hänen hautakammionsa kuntoon; kun tämän täytyy olla jyhkeässä kivirakennuksessa sekä komeasti ja taiteellisesti sisustettu, niin saattaa kulua pitkiä aikoja ennen kuin hänen tomunsa pääsee lopulliseen lepoon.

Tadshi-lama on Dhyani-Buddhan nykyisen maailmankauden ruumiillistumismuoto, Amitabha, ja kuoleman jälkeen Amitabha siirtyy jonkin vastasyntyneen pojan ruumiiseen; on vain vaikea saada tietää, missä tämä on. Kirjeellisesti tiedustellaan koko Tibetistä ja kaikkialta lamalaisista naapurimaista, onko ilmestynyt ketään hengenlahjoiltaan harvinaisen etevää poikalasta. Lukuisia vastauksia saapuu. Vähitellen valikoittuu pienempi ryhmä, jossa oikean täytyy varmasti olla. Poikien nimet kirjotetaan paperisuikaleille, jotka kokoonkäärittyinä asetetaan kannelliseen astiaan, ja suurin uskonnollisin juhlatoumituksin arvotaan sieltä uusi pantschen rinpotshe.

Monia niteitä tarvittaisiin Tashi-lunpon laisen luostarin seikkaperäiseen kuvailemiseen — eikä se kävisi päinsä ilman elinaikaista innokasta tutkintaa vaativaa perusteellista lamalaisen kirkon tuntemusta. Minä tydynkin senvuoksi mainitsemaan vain omia näkemiäni.

Tashi-lunpoa älköön kuviteltako yhdeksi ainoaksi jättiläismoiseksi rakennusryhmäksi, vaan muurin ympäröimäksi luostarikaupungiksi, jossa on vähintäinkin sata taloa, ne hyvin säännöttömästi rakennettuja ja ryhmitettyjä. Sen perusti v. 1445 Ge-dun-dup, Tsongkapan veljenpoika, joka oli v. 1439 nimitetty gelugpa-lahkon ensimmäiseksi suurlamaksi, vaikkei hänellä vielä ollut dalai-laman arvonimeä. Nykyinen Lhasan suurlama, Nga-vang Lobsang Tubdän Gjaumtso, joka on nyt ollut 34 vuotta virassa, on järjestyksessä kolmastoista. Roomalaisten paavien isolle lukumäärälle eivät he siis ollenkaan voi vetää vertoja. Tashi-lunpon ensimmäinen pantschen rinpotshe oli nimeltään Pantschen Lobsang Tshöki Gjaltsan ja hoiti paavinvirkaansa vuodesta 1569 vuoteen 1662, siis kokonaista 93 vuotta - varmaankin maailmanennätys!

Hänen hautakappelinsa on *Tshukang-shär* eli itäinen hauta. Sen julkipuoli on juhlaleikkien nelikulmaiselle kartanolle päin; oviholvi on ylimmän katsojalavan tasalla, katto on tehty kullatuista vaskilevyistä. Hautakappelin sisus saa valjunktalaisen valonsa hopeaisissa kupeissa ja messinkimaljoissa palavista voisydämistä. Näiden voilamppujen ohella näkee kammiossa vertauskuvallisten esineiden lisäksi joukon jykeviä kultaisia ja hopeaisia maljoja ja pikareita, rikkaiden pyhiinvaeltajien lahjoja. Niissä on puhdasta vettä, jauhoja, ohria, riisiä ja muita syötäviä uhrilahjoja. Hautamuistomerkki itse on tshorten, joka muistuttaa porras-askelmilla, kaiteilla ja siltamilla varustettua pyramiidia; se on 6-7 metriä korkea. Koko etupuoli on koristettu kullalla ja hopealla — veistoksilla ja arabeskeilla sekä lukuisilla vajotetuilla jalokivillä. Ylimpänä on metrin korkuinen "gao", jossa istuu vainajan patsas, päässään se tavallinen hiippa, jossa Tsongkapa aina kuvataan ja jota runsaasti näimme juhlaleikeissä. Patsaan kohotettuihin käsiin on asetettu joukko pitkiä, silkkiä "kadah'eja", jotka laskeutuvat muistomerkin molemmin puolin säteittäisesti ja kiekurana kuin ohut, kepeä verho. Muistomerkkiä muuten ympäröivät lukuisat "tankat", temppeliliput, jotka ovat maalatut Lhasassa ja Tashi-lunpossa ja esittävät kohtauksia uskonnon perustajan ja kirkko-isien elämästä.

Toisen ja kolmannen ylipapin, pantschen Lobsang Iishen (1663-1737) ja pantschen Lobsang Palden Iishen (1737-1779) hautakappelit ovat rakennetut tarkoin yllämainittujen mukaisesti, mutta kolmannen holvipilarien välissä riippuu kyltti, johon on korkein kirjaimin piirretty keisari Kien Lungin nimi. *Koepen* antaa mieltäkiinnittäviä tietoja tämän suuren mandshu-keisarin suhteista kolmanteen tashi-lamaan. Kien Lung oli moneen kertaan kirjeellisesti kutsunut suurlamaa Pekingiin, mutta tämä vainusi paha ja koetti kaikin tavoin kieltäytyä kunniaa. Mutta keisari ei ennen hellittänyt, kuin prelaatin lopulta oli lähteminen matkalle heinäkuussa v. 1779. Kolmikuukautisen matkan jälkeen hän pääsi Kumbumin luostariin. Kaikkialle pyhän karavaanin tien varrelle keräytyi joukoittain toivoretkeläisiä, jotka palvoivat suurlamaa ja toivat hänelle lahjoja. Kumbumissa hän vietti talvea, ja siellä hänen piti joka

päivä painaa useampia tuhansia kätensä jälkiä paperiin, saaden näistä pyhänjäännöksistä hyvän maksun. Yksi ainoa äveriäs päällikkö kuuluu hänelle lahjottaneen 300 hevosta, 70 muulia, 100 kameelia, 1,000 kirjailtua kangaskappaletta ja 150,000 hopeamarkkaa. Saattueenaan prinssejä, ruhtinaita, virkamiehiä ja sotureita sekä lopuksi myöskin keisarin ylihovilama Tshantsha Khutuktu, saapui hän jälleen kaksi kuukautta matkustettuansa Kien Lungin kesäkaupunkiin, missä hänet vastaanotettiin suuremmoisella loistolla ja komeilla juhlilla, jotka sitte pitkittyivät hänen myöhemmin joutuessaan Pekingiin. Mutta siellä äkkiä päättyi surullisesti kaikki tämä maailmallinen uhkeus. Tashilama sairastui ja kuoli, ja väitettiin mahtavan keisarin myrkyttäneen hänet, koska epäili hänen aikoneen Intian englantilaisen kenraalikuvernöörin avulla vapautua Kiinan yliherruudesta. Mutta keisari tekeysi lohduptomaksi, antoi palsamoida ruumiin ja luetutti enemmän kuin kolme kuukautta kuolinrukouksia kultaisen sarkofagin ääressä, kunnes vainaja hartioilla kannettiin koko tuo seitsemän kuukauden jalkamies-taival Tashi-lunpoon.

Tänä ensimmäisenä päivänämme kävimme m.m. myöskin n.s. *Namgjal-Ihakangissa*, Tsongkapan temppelissä, isossa pylvässalissa, jossa on tuon suuren uskonpuhdistajan jättiläismäinen kuvapatsas. Tsongkapan nimi on lamalaisessa kirkossa yhtä kuuluisa ja kunnioitettu kuin itse Buddhan; en muista hänen kuvansa puuttuneen ainoastakaan Tibetissä näkemästani temppelistä. Hän syntyi v. 1355 Amdossa, tietenkin monenmoisissa yliluonnollisissa olosuhteissa. Kolmen vuoden ikäisenä päätti hän kääntyä pois tästä maailmasta, ja siinä mielessä leikkasi häneltä äiti hiukset; näistä versoi Kum-bumin ("sadantuhannen kuvapatsaan" temppelin) kuuluisa ihmepuu, jonka lehdissä Pater Huc omin silmin on lukenut pyhiä kirjaimia. Valitettavasti osui oma käyntini Kum-bumissa v. 1896 talviseen aikaan, jolloin pyhä puu oli lehdetön.

Perinpohjaisten opiskelujen jälkeen kypsyi Tsongkapassa päätös uudistaa kovin tarveltynyt lamaismi, ja useammissa julkisissa väittelytilaisuuksissa hän kumosi kaikki vastustajansa, aivan kuten Luther. Hänen oppilastensa lukumäärä kasvoi nopeasti, ja v. 1407 perusti hän Lhasan tienoolle Galdanin luostarin, tullen sen ensimmäiseksi apotiksi, ja sittemmin molemmat yhtä suuret ja kuuluisat Drepungin ja Seran luostarit. Tsongkapa sääti lahkonsa munkeille naimattomuuden, nimittäen lahkonsa "gelugpa'ksi", "hyve-lahkokst"; sen tunnusmerkiksi tuli keltainen myssy, vanhojen buddhalaisten munkkien pyhä väri. Keltamyssyt ovat Tibetissä nykyään paljoa lukuisimmat kuin punamyssyt. Tsongkapa kuoli v. 1417 ja on haudattu Galdaniin, missä hänen sarkofaginsa eli "tshorten'insa" leijuu vapaasti ilmassa. Häntä pidetään Amitabhan ruumiillistumismuotona, joten hän elää edelleen ystävässani, nykyisessä tashi-lamassa, aikaisemmin elettyänsä niissä viidessä tashi-lamassa, joiden hautoja olimme parhaillaan katselemassa.

Neljännän tashi-laman, pantshen Tenbe Niman (1781-1854) hautakappeli, hänen kuolinvuonnansa rakennettu, muistuttaa edellisiä. Viidennen, pantshen Tenbe Bangtshukin (1854-1882), näyttää tietysti uudemmalta ja puhtaammalta; se on sekä sisältä että ulkoa erinomaisen rikkaasti ja upeasti koristeltu. Hänen tshorteninsa etupuoli hohtelee kultaa, turkooseja ja koralleja; mutta räikeänä vastakohtana puhtaalle lamalaiselle luostarityylille ovat eräs intialainen lasi-kattokruunu ja muutamat tavalliset lasipallot, viimeksimainitut sinisestä lasista ja peililasista tehtyjä — halpaa taidერიhkamaa, jota näkee maalaispuutarhoissa ja kyläravintolain edustalla. Alttaripöydällä on tavanmukaiset uhriasiat, niistä monet ihan erityisen hienoja ja aistikkaita. Tämä hauta saapi yleisöltä osakseen runsaammin lahjoja kuin muut, monet kun ovat itse nähneet vainajan. Jokaisessa tshortenissa on suurlama haudattu ihan ylös pyramiidiin oman kuvansa taakse.

Paitsi parissa kansanhuveissa käyntiäni käytin Shigatsessa asianhaarain pakosta viettämäni 47 päivää parhaastapäätä vierailuihin luostarissa, piirrellen ja valokuvaten mielenkiintoisia yksityiskohtia, tarkaten munkkien jokapäiväistä elämää ja tapoja, ollen saapuvilla lueskeluissa ja lausuntaharjoituksissa ja yhä enemmän syventyen kirkkopääkaupungin elämään.

Nykyään on Tashi-lunpossa 3800 munkkia; juhla-aikoina karttuu heidän lukumääränsä naapuriluostareista viideksituhanneksi. Heistä on kaikkiaan 400 kotoisin Ladakista ja muista läntisen Himalajan maista; jotkut harvat ovat mongooleja, muut tibetiläisiä. Kirkkomusiikista huolehtii 240 munkkia, tanssimisesta 60. Tanssia on vain kahdesti vuodessa; väliaikoina talletetaan arvokkaita tanssipukuja sinetityissä arkuissa "ngakang'issa", varastuhuoneessa, joten ne kestävät vuosisatoja. Helmik. 16. p:nä tapasin loppumattoman jonon nunnia, jotka olivat naapuritemppeleistä tulleet pyytämään tashi-laman siunausta uudelle vuodelle. Kaikki ikäkaudet olivat edustettuja, vanhoista kurttuista vaimoista ihan nuoriin tyttöihin asti. Hirveän rumia ja likaisia olivat he kaikki; koko parvessa huomasi ainoastaan kaksi välttävän sievää. Tukka oli lyhyeksi leikattu, vaatetus muistutti munkkien pukua; joitakuita olisi otaksunut miehiksi, ellei olisi toisin tiennyt.

Viimeksimainittuna päivänä pääsin jälleen tashi-laman puheille, valokuvausvehkeet mukana. Tällä kertaa oli seurassani ainoastaan Muhamed Isa. Kohtauksemme tapahtui samassa puoli-avoimessa huoneessa kuin edelliselläkin kerralla. Hän oli yhtä herttainen kuin silloinkin ja johti puheen-aineen jälleen etäisiin maihin, kauvas pois tästä suljetusta Tibetistä. "Mikä on Jarkantista länteen?" kysyi hän.

"Pamir ja Turkestan."

"Ja sieltä länteen?"

"Kaspian meri, jolla kulkee isoja höyrylaivoja."

"Ja Kaspianmerestä länteen?"

"Kaukasia."

"Ja minne tullaan, jos kuljetaan yhä edemmä länttä kohti?"

"Mustallemerelle, Turkkiin, Venäjälle, Itävaltaan, Saksaan, Ranskaan ja sitte Englantiin, joka on ulkona valtameressä."

"Ja mitä on tuon valtameren länsipuolella?"

"Amerika, ja sitte jälleen valtameri, jonka takana on Japani, Kiina ja taaskin Tibet."

"Maailma on mittaamattoman avara", virkahti hän mieltävästi ja nyökkäsi minulle ystävällisesti hymyillen.

Valitettavasti ei hänellä valokuvassa ole lumoavaa myhäilyänsä, vaan on hänen katsantonsa totinen. Kenties hän ajatteli, voisiko olla vaarallista jäljennyttää itsensä uskottomalla muukalaisella oman luostarikaupunkinsa keskellä. Jonkun ajan kuluttua hän antoi merkin, ja nyt toivat muutamat munkit huoneeseen hänen kunnialahjansa minulle: kaksi kappaletta sitä kirsikkapunaista villakangasta, jota kudotaan Gyangtsessa, muutamia kaistaleita kullalla kirjailtua kiinalaista kangasta, kaksi hopeareunaista vaskimaljaa ja kullatun lautasen sekä samanlaisen kannen porsliinikuppia varten. Omakätisesti antoi hän minulle sitte kullatun, punaiseen ja keltaiseen silkkiin puetun jumalankuvan sekä ison vaaleankeltaisen "kadang'in". Jumalankuva oli istuva sinitukkainen Buddha, päässä kruunu ja kädessä malja, josta versoi kasvintaimi; se esitti tashi-laman omaa alkumuotoa Amitabhaa, joten lahja oli tarkotettu paljoa merkitseväksi, taaten minulle pitkää ikää.

Tällä kertaa kesti vierailu puolen kolmatta tuntia. Ja sen jälkeen en enää nähnyt tashi-lamaa kasvoista kasvoihin. Tuli nimittäin kaikenlaisia valtiollisia selkkauksia, jotka saattoivat käydä hänelle vaarallisiksi, ja pidin senvuoksi velvollisuutenani ehkäistä häneltä kaikkia mahdollisia ikävyyksiä, lopettamalla käyntini, jotka olisivat voineet herättää kiinalaisten epäluuloa. Mutta minua suretti viipyä viikkokausia hänen lähellään puhelematta hänen kanssaan, sillä hän oli noita harvinaisia, hienoja ja jaloja olentoja, jotka saavat toisille elämän tuntumaan arvokkaammalta ja sisältörikkaammalta.

Tashi-lama oli kuuden vuoden ikäinen, kun kohtalo kutsui hänet Tashi-lunpon paaviksi; hän kuuluu syntyneen Tagbossa, Gongbo-maassa. Kuten Rooman paavi on hänkin suuresta uskonnollisesta vaikutusvallastaan huolimatta vankina tibetiläisessä Vatikanissa ja viettää ainoastaan uskonnollisten jäännösten määräämää elämää, kun jokaisella vuoden päivällä on omat kirkolliset tehtävänsä ja toimituksensa. — Eräänä päivänä pääsivät myöskin kaikki lamalaiset seuralaiseni hänen pyhyytensä luokse, saaden hänen siunauksensa, jonka olivat vakuutetut hyödyttävän heitä koko lopun ikänsä.

Pyhiinvaeltajain vapaaehtoiset rahalahjat ovat Tashi-lunpon pääasiallisia tulolähteitä. Mutta luostarilla on myöskin melkoisia maatiluksia ja paljon karjaa, ja eräät munkit, jotka huolehtivat taloudellisista asioista ja hoitavat tuloja, harjottavat kauppaa sekä ympäristön että Nepalin kanssa. Toisena suurena tulolähteenä on amulettien, talismaanien ja pyhäinjäännösten, metallista tai poltetusta savesta valmistettujen jumalankuvien, uskonnollisten maalausten ja muun sellaisen myynti, niillä kun on runsas hinta sitte kun tashi-lama on ne asianmukaisella tavalla siunannut.

Joka päivä kiertelin luostarissa ja täydentelin tietojani munkkien yksinäisestä elämästä. Mutta varmaankaan eivät muut voisi osottaa samaa harrastusta temppelisuojamia ja munkkikammioita kohtaan kuin minä, joka Tibetin aavikkopoluilta saavin luostarikaupungin ystävälliseen suojaan vuoden suurimman juhlan aikana, sen merkillisiin oloihin ja ympäristön vilkkaaseen vilinään. Tässä ei sen vuoksi ole paikallaan kertoilla yksityiskohtia enempää kuin ylläolevat jotkut piirteet. Ainoastaan kuolleiden tiestä enää muutama sana.

Lounaaseen päin Tashi-lunposta on pieni kylä *Gumpa-sarpa*, "Uusi luostari"; siellä perintätieto kertoo aikoinaan olleen temppelin, jonka dsungarit olivat ryöstäneet. Nyt se on Shigatsen ja luostarin hautauspaikkana, missä munkkien ja maallikkoiden ruumiit joutuvat hävityksen omiksi.

Laman ruumis jää kolmeksi päiväksi kammioonsa, maallikon 3-5 päiväksi, jotta saadaan aikaa kaikkiin kuolinrukouksiin ja -menoihin. Uuteen pukuun vaatetettuna kääritään lama-vainaja kangaskappaleeseen ja hänet kantaa pääkallopaikalle joku hänen virkaveljensä; maallikon viimeiset jäännökset kannetaan paareilla, jotka säilytetään ruumiinkantajille. Nämä ovat nimeltään "lagba"; heitä

on 50-henkinen halveksittu sääty, joka asuu erillään Gumpa-sarpan kylässä 15:ssä viheliäisessä pikku hökkelissä. He saavat naida ainoastaan ruumiinkantajain ammattikunnasta, ja heidän lapsensa ovat kielletyt ryhtymästä mihinkään muuhun kuin isänsä ammattiin. Heidän on pakko asua kurjissa, ovettomissa ja ikkunattomissa tölleissä; ilma- ja oviaukot ovat avoinna kaikille tuulille ja taivaan ilmoille. Hyvilläkään tuloilla he eivät saa ryhtyä rakentamaan parempia asumuksia itselleen. Heille kuuluu myöskin luostarin rankkurin toimi. Heidän kuollessaan siirtyvät yleensä heidän sielunsa eläinten tai pahojen ihmisten ruumiisiin.

Lagbat "hautaavat" tavallisesti vain lamoja, omaisiansa ja köyhiä; varakkaammat huolehtivat vainajistaan itse, käyttämättä amatillista apua. Täten menetellään muissa osissa maata kaikkiin nähden; ainoastaan Tashi-lunpossa ja Lhasassa voidaan puhua ruumiinpaloittajain ammattikunnasta. Kun munkit ovat kuolleen veljensä kanssa saapuneet pääkallopaikalle, riisuvat he ruumiin alastomaksi, jakavat vaatekappaleet keskenään ja käyttävät niitä jo seuraavana päivänä yllään. Lagbat saavat pikku rahaerän sekä laman vanhoista vaatteista osan; maallikoilta he saavat vainajan kaikki puvut ja naisruumiiden kaikki pikku korut.

Hauturit jäävät heti yksikseen toimeensa. Maahan iskettyyn paaluun kiinnitetty köysi pujotetaan mahtajan kaulaan ja ruumista kiskotaan sitte jaloista, jotta se venyisi mahdollisimman suoraksi; lamaan nähden kerrotaan sen toimenpiteen olevan hyvin työläs, hän kun on kangistunut istuvaan asentoon. Ruumiin ollessa alasti kajauttavat lagbat houkutus-äänien, ja ympäristön korppikotkat leijuvat raskain siivenlyönnein paikalle, käyvät helppoon saaliiseensa käsiksi ja reutovat ja repeloivat sitä, kunnes luuranko on paljas. Lhasassa käytetään samaan tarkotukseen koiria; joissakuissa luostareissa ruokitaan pyhiä koiria pappien lihalla.

Lagbat istuvat vieressä odottamassa, ja leikkaavat sitte pään erilleen; luuranko hienonnetaan kivien välissä jauhoksi, josta aivojen avulla valmistetaan taikinaa; tämä heitetään pikku pallosina linnuille, ne kun eivät muutoin syö luujauhoa. Ruumiinpaloittajien ammattikunta tekee tehtävänsä mitä levollisimmin; käsin he vatkaavat aivoja luujauhoon, välillä kait juoden teetä ja syöden tsambaa; eivätpä juuri näytä milloinkaan peseytyvänsäkään! Koko korppihautauksella sanotaan olevan merkityksenä, että vainaja vielä saavuttaa ansiota, lahjottaessaan ruumiinsa linnuille, jotka muutoin näkisivät nälkää; hän siis vielä kuolemansa jälkeen tekee hyväntuon, joka vaikuttaa hänen sielunsa rauhaan. Korppikotkilla on ihan sama osa tässä kuin parsilaisten "hiljaisuustempeleillä" Bombayssa ja Persiassa.

Heti uskonnon velvollisuudet täytettyään ovat omaiset jo jättäneet jäähyväiset vainajalle. Luulisi, että kuolevaa kammottaisi hellimänsä tomumajan osaksi tuleva raaka pitely; mutta varmaankin hän viimeisinä hetkinään ajattelee enemmän sieluansa, hyviä töitänsä ja jokapäiväisiä rukouksiansa. Tibetiläisten hautaustapa ja tuotteiden kohtelu on siten kaikkea runollisuutta vailla. Islamin lapset käyvät rakkaittensa haudoilla ja itkevät kaihojansa kypressien alla; mutta tibetiläisillä ei ole hautoja eikä ruohoittuneita kumpuja, joilla voisivat omistaa menneen onnen muistolle hetkisen. He eivät itke, sillä he eivät murehdi, ja he eivät murehdi, sillä he eivät ole rakastaneet. Miten olisivatkaan he voineet rakastaa puolisoa, joka heillä on ollut yhteisenä muiden kanssa, joten aviollisen uskollisuuden käsitteelle ei ole tilaa. Perhesiteet ovat hauraat ja hatarat, veli ei saata hautaan veljeänsä, mies ei vaimoansa ja vielä vähemmän lastansa — eihän hän edes tiedä, onko se hänen omansa. Ja ruumishan sitäpaitsi on itsessään armoton kuori; äitikään, joka on hellästi rakastanut lastansa, ei tunne rahtuakaan hellyyttä hänen hengetöntä ruumistansa kohtaan, kun se luovutetaan ruumiinpaloittelijain revityttäväksi.

Yhdeksästoista luku.

Oleskeluni Shigatsessa.

Paitsi tekemällä vierailuja Tashi-lunpon luostariin vietin aikaani monin tavoin. Luonani kävi tuttavien ja monasti piirtelin tuntimäärin kansantyyppejä luonnoskirjaani, saaden kiitollisia aineksia pyhiinvaeltajista, kaupungin porvareista ja kulkureista sekä luostarin munkeista. Niistä on tässä teoksessa muutamia näytteitä.

Helmikuun 4. p:nä sain varsin odottamattomia vieraita; luokseni tuli Lhasasta eräs lama ja eräs virkamies! Kun devashung, hallitus, oli saanut Hladshe Tseringin kirjeellisen ilmoituksen tulostani Ngangtse-tsolle, olivat Kiinan lähettiläs ja Tiberin hallitus yhdessä neuvoteltuaan lähettäneet nämä kaksi herrasmiestä rientämään järvelle. He olivat saaneet ihan vääriä tietoja matkani suunnasta, kenties siitä syystä, että meidän marssintamme ristiin rastiin Ngangtse-tson jäällä oli eksyttänyt paimentolaiset. Siten olivat he kolmen viikon ajan etsineet meitä, Dangra-dshum-tso'nkin rannoilta, kunnes olivat lopulta saaneet selville, että me olimme jo aikoja sitte vetäytyneet kaakkoon. Vaihtaan hevosia kiirehtivät he jäljessämme, kuulustellen matkamme suuntia, ja kiire olikin kova, sillä heille oli

annettu käsky pakottaa minut ehdottomasti palaamaan samaa tietä takaisin pohjoiseen! Mutta he pääsivät Shigatseen vasta 36 tuntia myöhemmin kuin me, ja toinenkin miehistö, joka oli Lhasasta lähetetty suurempaa tietä matkamme ehkäisijäksi, oli kokonaan kadottanut jälkemme siinä vuorten ja laaksojen sokkelossa, johon olimme tunkeutuneet.

Heiltä kuulin, että Hladshe Tseringiltä oli riistetty virka, arvo ja koko omaisuus, hänen kun epäiltiin olevan minun lahjomani. Turhaan he muuten selittelivät, että Lhasan sopimuksen mukaan ainoastaan Dshatungin, Gyangtsen ja Gartokin markkinapaikat olivat euroalaisille avoimet, nekin määrättyillä ehdoilla, joten minun, kiellettyä tietä tullessa, piti pyörtää takaisin. Minä puolestani tashi-laman suosioon vedoten väitin tahtovani tutkia koko Tibetin.

He eivät olleet heti kaupunkiin tultuansa ilmottautuneet minulle siitä syystä, että tahtoivat ensin vakoilla minun puuhiani ja tuttavuuksiani, sillä jos meillä havaittaisiin olevan ystäviä, niin oli tietysti annettava nämä ilmi! Mutta muuten he olivat kylläkin mukiinmeneviä vieraita ja antoivat mielellään kestitä itseänsä teellä ja paperosseilla. Seuraavinakin päivinä he kävivät minua useasti tervehtimässä; heidän jääpymisensä Shigatseen osotti kuitenkin, että sekä tibetiläinen hallitus että kiinalaiset olivat kohdistaneet huomionsa minuun. Vaivasin aivojani aprikoimalla, miten tämä kaikki päättyisi.

Palatessani helmik. 15. p:nä eräistä ratsastusleikeistä tapasin asunnostani ison postilähetyksen majuri O'Connorilta ja luin kiihkeällä innolla uudet kirjeet kotoani ja ystäviltäni Intiassa, lady Mintolta, eversteiltä Dunlop Smithiltä ja Youngusbandilta sekä O'Connorilta itseltään, joka mitä herttaisimmin toivotti minut tervetulleeksi ja lausui toivovansa meidän tapaavamme toisemme pian. Hän oli ystävällisyydessään liittänyt postini mukaan kaksi laatikkoa, joissa oli säilykkeitä, kakkuja, leivoksia, whiskyä ja neljä pulloa samppanjaa. Minä yksinäni teltissäni Tibetissä samppanjaa maistelemassa! Jokaiseksi päivälliseksi, niin kauvan kuin varastoa riitti, tyhjensin yksinäisyydessäni lasillisen majuri O'Connorin terveydeksi.

Monena kertana olin luostarissa tavannut herttua *Kung Gushukin* ja kiittänyt häntä siitä, että hän ystävällisesti oli lähettänyt postini järville. Mutta vasta maaliskuun 7. p:nä kävin vieraisilla hänen upeassa, loistavasti sisustetussa asunnossaan, jonka vastaanottosalin eräällä seinänvierellä on vasituinen valta-istuin tashi-lamaa varten, hänen käyttääkseen silloin kun käy tervehtimässä nuorempaa, 21-vuotiasta veljeänsä. Kung Gushuk on hyvin ujo; hän on ilmeisesti mielissään, kun vieras puhuu ja hän itse saa säästää omia niukasti varustettuja aivojansa. Intiasta, jonne hän oli saattanut korkeata veljeänsä, oli hänellä hyvin epäselviä muistoja; koko matka näytti päilyvän hänen mielessään käsittämättömänä unennäköinä. Aikomastani matkasta hän ei käynyt lausumaan mitään mielipidettä, mutta sanoi suoraan, etteivät lamat mieleltään nähneet minun niin usein oleilevan Tashi-lunpossa. Hänen puolisonsa oli tiedustellut minulta, enkö piirtäisi hänen muotokuvaansa, ja minä pyysin nyt saada tietää, milloin se kävisi päinsä. Milloin tahansa. Poistuessani seisoi armollinen rouva muodinmukaisesti noettuine hovinaisinensa avoimella kuistilla. Kohdistin kohteliaan tervehdyksen tuonne ylös ja lumosin kai hänen armonsa ohimennen mutta se ei ollut sen vaarallisempaa: hän oli jo elähtänyt, sillä hän oli kuulunut Kung Gushukille yhteisesti erään vanhemman veljen kanssa, joka oli kuollut paluumatkalla Intiasta Sikkimissä. Hänen sanotaan olevan huonekunnan ohjaksissa ja pitävän raha-asioita kunnossa. Ja se onkin välttämätöntä, sillä Kung Gushuk viettää hurjaa elämää, on korvia myöten velkaantunut ja pelaa uhkapeliä! Se on tashi-laman veljelle sopimatonta.

Vasta maaliskuun 22. p:nä tuli muotokuvan piirtämisestä tosi. Herttuatar on kookas ja hiukan tursistunut, ja väitti olevansa 33 vuoden vanha — minä korotin ikärajan 45:ksi. Ihon väri on vaalea ja riutunut, silmien valkuainen kiilloton. Hän oli tilaisuutta varten pyntännyt ylleen koristuksia mitä suinkin mahtui; ystävällisesti ja herttaisesti tarjoutui hän istumaan kuinka kauvan tahansa, kunhan vain kuvasta tutisi hyvä, vakuutteli hän. Niissä puuhissa ja talon huoneitten katsastelussa menikin neljä tuntia; lopulta olin jo niin läheisissä väleissä perheeseen kuin olisimme tunteneet toisemme lapsuudesta asti.

Kirjani alussa olen lyhyimmiten maininnut millaisia vaikeuksia englantilaiselta taholta oli asetettu eteeni, ja kertonut, miten liberaalien hallitus Lontoossa ei ainoastaan ollut evännyt pyytämiäni etuja, vaan myöskin yrittänyt saada koko matkaani perätyetyksi. Tästä syystä olin nähnyt itseni pakotetuksi tekemään suunnattoman kaarokseni koko Tshang-tangin halki, jossa monet kerrat jouduttausimme hengenvaaraan ja kärsimme suuria vaurioita. Sitte kohtasimme tibetiläisten heikon vastarinnan, mutta pääsimme kuitenkin Shigatseen: oli pelkkää onnea, että meitä vastaan lähetetyt vartiot eivät olleet kenneet meitä löytämään. Hiljakkoin olivat Tibetin hallituksen edustajat huomauttaneet minulle, etten ollut oikeutettu viipymään Tibetissä, vaan että minun oli poistuttava maasta. Ja kuin eivät Englannin, Intian ja Tibetin hallitukset olisi minulle riittäneet, ilmestyi helmik. 18. p:nä Kiinankin hallitus näyttämölle! Olin neljää yhtynyttä hallitusta vastassa ja toivottelin kaikkea politiikan ja valtiotaidon nimeä kantavaa sinne missä pippuri kasvaa.

Yllämainittuna päivänä saapui luokseni nuori kiinalainen *Duan Suän*; hänet oli lähettänyt Kiinan

Gyangtseen nimitetty valtiollinen asiamies Gav daloi. Minulle huomautettiin Englannin ja Kiinan välillä tehtyä sopimusta, jonka mukaan yhdenkään vieraan vallan edustajan tai asiamiehen ei ollut sallittua käydä Tibetissä. En saisi millään ehdolla matkustaa Gyangtseen, kun jo olin ilman passia luvatta tunkeutunut Shigatseen saakka, ja minulle oli muka avoinna ainoastaan sama tie, jota olin tullutkin.

Olin suunnitellut ja halunnut tavata O'Connoria; tunsin hänet kuulopuheelta varsin hyvin, hän oli osottanut minua kohtaan suurta ystävällisyyttä, ja minä tiesin, että hän oli niitä aniharvoja, jotka perusteellisesti tuntevat Tibetin. Olimme tulostani asti olleet ahkerassa kirjeenvaihdossa keskenämme, minä olin selittänyt hänelle senaikaiset ajatukseni ison vuoriston läntisestä jatkosta, ja O'Connor oli vastannut, että hän oli aina kaipaillut päästä Tibetin laajoihin tuntemattomiin sisäosiin ja jo kauvan olettanut, että Tsangpon pohjoispuolella on valtainen vuoristo. Tunsin tätä vielä vaillinaisesti, ja senvuoksi olin ehdottanut O'Connorille, että siitä lähtien nimittäisimme tuota vuorijonoa *Nien-tsheng-tang-la'ksi* sen korkean huipun mukaan, joka kohoaa Tengri-norin etelärannalla. Minulle olisi ollut mitä tärkeintä tavata juuri nyt sellainen mies kuin majuri O'Connor.

Mutta aloin älytä, että joutuisin Gyangtsessa vielä vaapperampaan asemaan kuin Shigatsessa. Niin kauvan kuin oleskelin Shigatsessa eivät kiinalaiset tienneet, mitä minulle tehdä; Gyangtsessa olisin joutunut suorastaan sopimuspykälien alaiseksi ja saattanut häytyä vetäytymään takaisin etelää kohti Intiaan. Ja kun vastasin omilla käsityksilläni sopimuksen tarkotuksesta, niin toi minulle helmik. 27. p:nä Gavin pikalähetti sen viestin, että minut Kiinan hallituksen käskystä heti vangittaisiin, jos saapuisin Gyangtseen, ja toimitettaisiin sotilasvartion saattamana Intian rajalle. Myöhemmin kuulin, ettei hänellä ollut ainoatakaan sotamiestä ja että hän, vaikkapa hänellä olisi ollut käytettävissään koko Kiinan armeijakin, ei olisi kuitenkaan voinut käyttää niitä minua vastaan, jos oleskelin Englannin asiamiehen vieraana Gyangtsessa. Vastasin kuitenkin, että lähtisin kernaasti liikkeelle, mutta luoteiseen päin, jos Gam voisi hankkia minulle riittävän ison karavaanin!

Maaliskuun 1. p:nä kävi luonani Ma, joka oli pitkin aikaa poikkeillut teltissäni, mutta oli nyt joutunut ihan suunniltaan. Lhasan "amban lien" oli ankarasti moittinut häntä siitä, ettei hän 1000 alkuasukas- ja 150 kiinalaisen soturin päällikkö, ollut hoitanut velvollisuksiensa siksi ymmärtävästi ja valppaasti, että olisi estänyt minut hiipimästä Shigatseen. Hänenkin piti saada minut heti lähtemään kaupungista, ja hän pyysi minua nyt ilmottamaan varman päivämäärän. "Ei hätää", vastasin minä. "Ensin täytyy karavaanin olla valmiina, päästäkseni Tshang-tangin kautta takaisin." Myöskin munkkeja oli Lhasasta käsin neuvottu karttelemaan minua mikäli mahdollista. Asemani oli niin epävarma, etten jättänyt yrittämättä mitään ponnistuksia. Vastausta saamatta sähköitin Englannin pääministerille, samalla kun Pekingissä Ruotsin lähettiläs hra G.O. Wallenberg ja kreivi Otanin toivomuksesta Japanin lähetystö koettivat taivutella Kiinan hallitusta myöntämään minulle passin ja lupakirjan.

Välillä kävi tashi-laman lähettämänä Tsaktserkan iltahämärissä salakähmää tutustuttamassa minua sisäiseen tibetiläiseen politiikkaan, valitellen Kiinan vallan merkillistä nousua Tibetissä silloin kun kuitenkin englantilaiset olivat voittaneet sodassa Tibetiä vastaan. Dalai-laman pitkällinen poissaolo tuotti tashi-lamalle mitä suurinta levottomuutta. Heti Intiasta palattuaan oli hän lähettänyt dalai-lamalle lahjoja ja kirjojellut useita kirjeitä, milloinkaan saamatta vastausta. Dalai-lama oli ollut hänen opettajansa, ja hänen mieltään karvasteli, kun hän ei kyennyt pakolaista auttamaan. Lhasan viranomaiset puolestaan olivat raivoissaan tashi-lamalle ja väittivät, että tashi-lama oli antanut englantilaisten lahjoja itsensä pysymään erillään sodasta.

Kesken kaiken sain maaliskuun 5. p:nä merkillisen kirjeen Gav daloilta. "Kaikessa hiljaisuudessa" hän neuvoi minua kirjottamaan Tshang Jin tangille, Tibetin keisarilliselle kiinalaiselle ylivaltuutetulle, ja amban lien Jy'lle Lhasaan, ja pyytämään heidän ylhäisyyksiänsä erityisenä armon-osotuksena suomaan minulle luvan lähteä Gyangtsen kautta Sikkimiin; hän ei epäillyt heidän suostumuksestansa. Ensin oli hän minulle kirjottanut saaneensa hallitukselta käskyn vangitututtaa minut, jos tulisin Gyangtseen; nyt hän itse neuvoi minua siihen? Kuulin sitte toisaalta, että hän oli Lhasasta saanut ohjeen kirjottaa näin, siellä kun peljättiin, ettei minusta enää ollenkaan päästäisi eroon, jos minun sallittaisiin paluumatkaani varten tunkeutua sisemmä Tibetiin. Ma ilmotti minulle saaneensa käskyn pitää aina varallani pikalähettejä, jotka viidessä vuorokaudessa toimittavat kirjeen Shigatsesta Lhasaan.

Kirjotin heidän ylhäisyyksillensä kernaasti lähteväni matkaan Tsangpon pohjoisrantaan myöten, missä oleksii paimentolaisia. Jos he halusivat suoriutua minusta, niin ei heidän tulisi vaikeuttaa matkasuunnitelmiani nyt, kun kerran olin näin pitkälle joutunut, vaan pikemmin auttaa minua kaikin tavoin. Tällä tavoin sain lähtöäni hoputtelemaan tulleet viranomaiset odottamaan kymmenen päivää vastausta Lhasasta. Asemani alkoi yhä enemmän muistuttaa vankeutta, vaikkakin minusta tahdottiin kaikin mokomin päästä eroon. Maaliskuun 4. p:nä olin viimeistä kertaa käynyt Tashi-lunpossa. Nyt oli luostari minulle suljettu, kun minua oli kiinalaisten epäluuloja peljäten nimenomaan pyydetty lakkauttamaan käyntini. Pyysin saada vielä tarkastaa ngakangia, varushuonetta, jossa pukuja ja naamioita säilytettiin. Kun sekin sanottiin mahdottomaksi, niin sovimme lopulta, että minulle näytettäisiin puutarhassani joitakuuta pukuja, naamioita ja soittokapineita, jolloin myös saisin

tilaisuuden piirustaa niitä. Ne tuotiin öiseen aikaan.

Maaliskuun 10. p:nä saapui Tashi, mukanaan viimeiset 13 jakiani niin lopen uupuneina, että ne luovutettiin pilahinnasta eräälle kauppiaalle. Jouduin yhä eristetyimmäksi, kukaan ei enää uskaltanut seurustella kanssani; Ma pysyttelihe loitolla, Lobsang Tsering oli tietymättömissä, Tsaktserkania piti pyydellä, jos mieli häntä tavata. Asemamme oli jännittävä, mutta samalla huvittavakin. Oli selvää, että kerran lähtisimme Shigatsesta, mutta mitä kohti? Olin jo kaikille asianomaisille kieltäytynyt lähtemästä Gyangtseen tai Katmanduun (Nepalin pääkaupunkiin), kuten Ma oli minulle esittänyt, ja mahdotonta oli ajatella saada Shigatsessa varustetuksi karavaania sellaista, että sillä hirviäisi lähteä samoamaan Tshang-tangin halki. Ainoana päämääränäni oli Tsangpon pohjoispuoli, missä mitä tärkeimmät löydöt odottelivat minua. Itä-Turkestaniin en voinut mennä, sillä Gav oli ilmottanut Kiinan hallituksen tehneen passini mitättömäksi, kun olin käyttänyt sitä väärällä seudulla. Ladakejani en voinut lähteä viemään Kiinaankaan, mutta päätin, että jos minut pakotettaisiin lähtemään tästä englantilaisten tapaamattomasta turvapaikastani Sikkimiin, niin vapauttaisin ladakit palveluksestani ja matkustaisin sitten yksinäni Pekingiin tekemään mandariineille selkoa asemasta!

Lhasan herrat tulivat täsmälleen maaliskuun 15. p:nä taas luokseni kuulustamaan lähtöpäivääni. Vastasin, etten voinut päättää siitä mitään ennen kuin tietäisin minne päin kulkuni kääntyisi. Jos minun pitäisi lähteä Tshang-tangin kautta, niin tulisi heidän varustautua pitkälliseen odotukseen, ohjeittensa mukaisesti tarkoin vartioidessaan jokaista askeltani; voisivatpa siinä tapauksessa kaikessa rauhassa ostaa talon ja mennä naimisiin. He valittivat nyt itsekkin Kiinan vallan suurta lisääntymistä Tibetissä, se kun oli kokonaan syrjäyttämässä englantilaisen vaikutuksen maan asioihin, ja arvelivat, että uuden ankaran kurin Lhasassa herättämä kiihtymys yksistään on tehnyt minulle mahdolliseksi matkustaa huomaamattomana Tibetin poikki.

Asemani valkeni vihdoon maaliskuun 19. p:nä. Ma'lla oli ollut neuvottelu molempien Lhasan herrasmiesten ja Shigatse-dsongin viranomaisten kanssa. Jälkimäiset pistäytyivät luokseni ja pyysivät nyt puolestaan tietoa siitä, minne aijoin matkani suunnata. Vastasin: *pitkin Raga-tsangpoa sen lähteille asti!* Neuvottelun osanottajat olivat nähtävästi päättäneet ottaa vastuulleen sen, että lähtisin *länttä kohti*. Mutta he vaativat lujasti, että minun täytyisi samota Dshe-shungiin ihan samaa tietä kuin olin tullutkin, siis Tanakin ja Rungman kautta, koska he muutoin kohtaisivat ikävyyksiä.

Kun siten oli sovittu, ettei minun tarvinnut matkustaa Gyangtseen, lähetin Muhamed Isan viemään majuri O'Connorille kaikki karttani, piirustukseni ja siihen asti saavuttamani tulokset; koko lähetys saapui sittemmin vahingoittumattomana eversti Dunlop Smithille Kalkuttaan. Toistamiseen vaihdatin vielä yksin tein 3000 kultarupiita hopeaksi, ja lähetin jäähyväiskirjeet ystäväilleni ja omaisilleni.

Innostuneena riensi maaliskuun 20. p:nä Ma luokseni, kädessään Tshang Jin tangin isolla punaisella sinetillä varustettu kirje. Kohtelias kiinalainen valtiomies selitteli siinä mitä imartelevimmin sanoin, miten mahdotonta oli vastoin Englannin kanssa tehtyä sopimusta sallia minun matkustaa mitään muuta tietä kuin mitä olin tullutkin, siis Tshang-tangin kautta. Ma tunsikin kirjeen sisällön ja kysyi, pysyinkö vielä päätöksessäni lähteä Raga-tsangpon vartta ylös. Siinä tapauksessa oli minulle tie avoinna. Tyytyväisyyteni salaten vastasin myöntävästi, vaikka se tie oli vastoin hänen ylhäisyytensä kirjettä. Nyt vain piti kahden dsongin herran huolehtia muonituksesta — kuten hänen ylhäisyytensä oli kirjeessään ilmottanut käskeneensä viranomaisten kaikkialla tekemään!

Tuossa tuokiossa tulivat nyt Shigatsen viranomaiset erinomaisen kohteliaiksi ja riensivät vieraskäynneille luokseni, nähtyänsä että Tibetin maallisissa asioissa mahtavin mies mielisteli minua ja autteli matkaani. Kartanolleni tuotiin kuusi säkillistä tsambaa, säkellinen riisiä ja kaksitoista teetiiltä, ja minulta tiedusteltiin, kuinka monta hevosta me tarvitsisimme. Vastasin kerrassaan 65, ollakseni runsaasti varattu; he vetäisivät pois niin hiljaisesti, kuin olisivat itsekseen ajatelleet, että määrä oli toki melkoisen iso!

Muhamed Isa palasi maaliskuun 24. p:nä, tuoden hopeasäkin, uutta postia ja kaikenlaista majuri O'Connorin tavalliseen ystävälliseen tapaansa lahjottamaa tavaraa. Ehtoopäivällä suuri kokous: Ma, molemmat Lhasan herrasmiehet, koko Shigatse-dsong ja Tsaktserkan, runsaasti 20 virkamiestä, 100 palvelijaa, kiinalaisia sotamiehiä ja uteliaita, jotta koko pihattoni oli väkeä täynnä. Uusi passi luettiin minulle juhlallisesti. Siinä oli lueteltu paikat, joiden kautta minun oli mentävä: Raga-tsangpo, Saka-dsong, Tradum, Tuksum, Gartok, Demtshok, ja Ladakin raja. Minä en saisi viivyskellä yhdessäkään ainoassa paikassa, minun täytyi pitää pitkiä päivämatkoja ja samota suoraa suuntaa Brahmaputran ja Induksen laaksossa. Pidin epäkäytännöllisenä intellä näitä ohjeita vastaan; sanaakaan ei mainittu Tsangpon pohjoispuolella olevasta maasta, jossa minä oletin ison vuoriston olevan. Mutta ajattelinpa itsekseni, että kaiketihan tavalla tahi toisella saisimme itse suunnatuksi retkikuntamme sinne, ja päätin toimittaa heille joka tapauksessa runsaasti vaivaa ennen kuin minusta suoriutuisivat. Kahden kiinalaisen — toinen heistä Tashi-lunpon Labrangin virkamies, toinen Shigatse-dsongin — piti ensinnä saattaa meitä, sitte alottaisi neljä muuta vuoronsa. Saattue esiteltiin minulle. Herrat tahtoivat jo

huomenissa lähdeksi taipaleelle, mutta minä selitin tarvitsemme vielä kaksi päivää varusteluihin. Kaikki heidän kiireisesti hankkimansa muonavarat punnitutin sitte ja maksoin.

Ruskea penikkana karavaaniini otettu narttuni toimitti 25. p:n aamuna pikku välitapauksen, joka ei tosin ollut odottamaton. Sivistymättömät käsitteet telttini pyhydestä olivat jo pitkän aikaa pysyttäneet koiraa loitolla siitä. Mutta nyt, istuessani juuri kyhäämässä viimeistä kirjettäni, se tuli sisälle ja raapi etukäpäillään yhteen teltin nurkkaan kuopan, vinkui tuskallisesti, lasi päänsä polvelleni ja näytti kovin onnettomalta, kuin olisi tahtonut minulle selittää, kuinka avuttomalta hänestä tuntui. Ennen kuin älysinkään — makasi kaksi pikkaraista penikkaa vikisten jaloissani!

Nuoren emon nuoleskellessa esikoisiansa kuvaamattoman hellästi, laati Muhamed Isa perheelle pehmeän vuoteen. Sille oli koira tuskin asettunut, kun vielä kaksi vikisijää ilmestyi tähän ihmeelliseen maailmaan. Saatuaan runsaan liha-aterian ja kulhollisen maitoa kierähti se hyvin suojattujen pentujensa keralla nukkumaan. Uudet penikat ovat sysimustia, ja pieniä kuin rotat. Minä ostin niille vasun, jossa niiden piti matkustaa, kunnes kykenisivät omin koivin seuraamaan karavaania, tullakseen oikeiksi karavaanikoiriksi. Olimme täälläkin turhaan yrittäneet hankkia joitakuita hyviä koiria, sillä meidän ngangtse-tsolaiset kulkurimme olivat kyllä kelpo vahteja, mutta vähemmän miellyttäviä seuralaisia. Nyt oli meillä äkkiä kokonainen seurue, ja hauska oli niiden kehittymistä tarkkailla. Tästä lähtien sai emo aina asustaa minun teltissäni ja meistä sukeusi maailman parhaat ystävykset, sillä minä hoivailin pentuja yhtä hartaalla huolella kuin itse emäkin. Mutta sivullisia se ei likelle laskenut.

Kartanollamme vallitsi hirmuisen hoppuinen hyörintä. Raskaat kantamukset nuoritettiin, miehille varattu riisi ja tsamba sekä hevosten ohrat ommeltiin tarkasti punnittuihin säkkeihin; torilta tuotiin kiinalaisia makaroneja, kaalinkerää, sipuleita, hienoja vehnäjäuhoja, mausteita, perunoita ja niin paljon munia kuin saatavissa oli. O'Connorilta saamani kirjat yksistään täyttivät kokonaisen arkun; luettuani heittelisin ne yksitellen tien oheen.

Lähtöpäiväni aattona, 26. p:nä, saapui Lhasasta nuori Tshumbissa toimiva, erinomaisen hienokäytöksinen ja sorea kiinalainen virkamies *Ma Tshi Fu*, tuoden terveiset heidän ylhäisyyksiltänsä. Hän pahoitteli, ettei ollut saanut tilaisuutta osottaa minulle vieraanvaraisuutta, ja pyysi, etten luulisi saattuettani vartioksi, vaan suojelusvartioksi, jolla oli käsky palvella minua parhaansa mukaan! Ma Tshi Fu toi myös amban lieniltä hyvin kohteliaan kirjeen, jossa valitettiin sopimuksen järkähtämättömyyttä. Aina ovat kiinalaiset minulle olleet kohteliaita ja hienotuntoisia. He olivat maan herroja, eikä minulla ollut oikeutta kuljeskella Tibetissä. Kuitenkaan eivät he koskaan käyttäneet kovia sanoja, saatikka voimakeinoja, joita heillä oli tarjona, vaan menivät vieraanvaraisuudessaan niin pitkälle kuin heille omaa maataan kohtaan tunnollisia ollessaan kävi mahdolliseksi. Sen vuoksi on minulla heistä mitä parhain ja mieluisin muisto tältä matkalta kuten edellisiltäkin.

Illalla jätin jäähyväiseni hyvälle Ma'lle, lahjotin hänelle kolme kelpaamatonta hevosta, jotka kuitenkin saattoi hyvällä hoidolla pelastaa, ja kiitin häntä kaikesta minulle osottamastansa ystävällisyydestä. Kaikki, jotka olivat meitä palvelleet, saivat melkoisia rahalahjoja, ja Kung Gushuk, pyynnöstään, 45 rupiita puutarhansa vuokraa! Ilolla olisin antanut hänelle moninkertaisesti tuon summan niistä unohtumattomista päivistä, jotka olin viettänyt unestaan heräävien kevätuulien huminassa soleitten poppeliin juurella.

Maaliskuun 27. p:nä herätettiin minut varahin. Nousin ratsaille Robertin, Muhamed Isan ja kolmen suojelusherrani saattamana; neljäs oli lähtenyt jo edellä karavaanin mukana. Muhamed Isa sai viedä tashi-lamalle sydämellisimmät hyvästini ja lausua hänelle toivomukseni, että hänen elämän-uransa pysyisi aina niin onnellisena ja heloittavana kuin se oli tähän asti ollut. Oiva karavaaninjohtajani toi mitä ystävällisimmät tervehdykset tashi-lamalta takaisin, sekä hänen lahjottamansa jumalankuvan ohella, pyhänjäännöksenä säilytettäväksi ison silkkikadahin. Ratsastimme kiinteänä jonona viimeisen kerran kaupungin kiellettyjä katuja ja näimme luostarin kullattujen tempelikattojen katoavan dsongin taakse.

Kahdeskymmenes luku.

Raga-tsangpoa pitkin.

Oitis kun etenimme *Njang-tshun* poikkilaaksosta ja jouduimme *Tsangpon* laaksoon, sieppasi meidät riepotehtavakseen länsimyrsky, joka verhosi koko maiseman läpinäkymättömään tosumuun. Virran pitkät lakkapäät laineet kuohahtelivat korkeina, jotta ei toista rantaa näkynyt. Hevoset olivat levottomat eivätkä tahtoneet suostua astumaan lautoille, mutta lopulta saimme sentään viedyksi ne onnellisesti virran yli. Minä ratsastin nyt jokseenkin kookkaalla ruskolla, jonka olin ostanut Shigatsessa. Pieni valkea ladakilaisheponi oli yhä vielä terve, mutta kaikesta työstä vapautettu. Ainoastaan kolme

lehiläistä veteraania oli minulla enää jäljellä, kaksi hevosta ja yksi muuli. Robert oli ottanut ratsukseen yhden ngangtse-tsolaisen hevosen ja Muhamed Isa tukevan shigatselaisen kimon. Shigatsessa olimme sitäpaitsi ostaneet vielä kaksi muulia; muutoin kuljetettiin kuormastoa vuokratuilla hevosilla ja aaseilla.

Karavaani oli leiriytynyt *Sadungin* kylään Tsangpon pohjoisrannalle, mistä aamulla jatkoimme mitä ihanimmalla ilmalla. Asukkaat nimittivät Brahmaputraa sillä kohdalla *Tamtshok-kambaksi* ja sanoivat virran laskevan vielä kahden kuukauden ajan, mutta sitte nousevan ja heinäkuun lopulla tulvivan runsaimmillaan, peittäen silloin enimmän osan laaksonpohjukkaa ja kohisten majesteetillisena edelleen. Syyskuun lopulla vesiraja alenee, ja virta jäätyy näillä paikoin ainoastaan kylminä talvina.

Toinen leirimme oli tashi-laman puutarhassa *Tanakissa*, missä ennenkin. Saattueemme neljä herrasmiestä olivat ottaneet palvelijansa mukaansa ja pitivät itse huolta joukkonsa muonituksesta. He olivat kai saaneet lähtiessään määrärahan siihen tarkotukseen, mutta eleskelivät kuitenkin kyläläisten kustannuksella, syöden ja asuen ilmaiseksi ja ottaen joka päivämatkaa varten uudet hevoset niistä vuokraa maksamatta. Matkaraha siten säästyi koskemattomana ja he olivat senvuoksi varsin tyytyväiset toimeensa.

Kaksi päivää ponnistelimme jälleen kamalassa hietamyrskyssä, jälkimäisenä leiriytyen *Rungmassa*, mutta sitte etenimme paremmalla säällä yhäti Tsangpon vartta pitkin. Matkallani alituisen keräilin asukkailta tietoja seudun maantieteestä, kulkuneuvoista, ilmanalasta, virran tavoista ja tuulten suunnista, mutta sellaisille yksityisseikoille ei ole tässä kirjassa tilaa. Maaliskuun viimeisenä päivänä tarkastelimme *Tarting-gumpan* luostaria, joka kohoaa valtaisella kukkulalla.

Minun täytyy tunnustaa, että hämmästyneenä hätkähdin luostarin "lhakangin" eli jumalainsalin pylväskäytävässä, sillä vaikka olimmekin Tashi-lunpossa nähneet monia jumalainsaleja, niin emme vielä niin avaraa, vanhaa ja salaperäisessä valaistuksessaan niin ihmeellisen tenhoisaa. Miten väririkas ja silti hillitty sävy! Suojama muistuttaa satuluolaa, jota katsellessaan tulee ajatelleeksi EIfantant kalliotemppeliä, mutta täällä on kaikki punaiseksi maalattua puuta, ja kattoa kannattamassa on 48 pilaria. Niiden kapiteelit on sivelty vihreiksi tai kullattu sekä varustettu runsailla aistikkaila kaiverruksilla, ja lakea koristavat omituiset orsi-ulkonemat, veistellyt leijonat, arabeskit ja köynnökset. Permanto on kivilevyistä, joiden rakoihin on vuosikausien tomu tallautunut, niin että se on sileä kuin asfaltti, päivänvalo tulee ketjuverkon kattamasta nelikulmaisesta lakeisesta. Suojamassa on valta-istuun tashi-lamaa varten, joka oli käynyt luostarissa kaksi vuotta takaperin ja jota odotettiin taas kahden vuoden kuluttua saapuvaksi. Melkein kahden metrin korkuisen rukouslieriön (korlon eli mankorin) ääressä istuu kaiken päivää lama, edessään jalankorkuinen pino irrallisia lehtisiä, joita hän selailee niin joutuisasti, samalla sanellen niiden sisällön, että käy ihmeeksi, kuinka hänen kielensä kerkiää seuraamaan mukana. Luostarin muissa loistokkaissa suojamissa kulkiessamme saimme yhä paremman käsityksen sen tärkeydestä.

Olimme kuulleet, että eräs 80-vuotias lama oli edellisenä iltana kuollut, ja minä pyysin saada katsastaa hänen kammiotansa. Pyyntöni evättiin selityksellä, että jotkut munkit parhaillaan lukivat kuolinrukouksia eikä heitä saanut häiritä. Kumminkin neuvottiin meille vainajan talo; menimme sinne ja koputimme portille, pitkän odotuksen kuluttua tuli eräs mies sitä avaamaan. Puolen pienestä pihasta vei musta teltti, jossa kaksi miestä ja yksi vaimo vuoli kahden jalan pituisia lastuja, joihin sitte kirjoitettiin rukouksia ja pyhiä lauselmaa. Näillä lastuilla oli määrä sytyttää vainajan polttorivio. Joku piirusteli uskonnollisia vertauskuvia ja ympyröitä paperilevyille, joka myös oli poltettavaksi tarkotettu. Matalat portaat noustuamme tulimme kapealle avonaiselle kuistille, jonka laidassa olevassa komerossa säilytettiin nahkakirstuihin sullottuina vainajan vaatteita; toisessa komerossa asusti hänen palvelijansa, joka nyt paineli puuleimasimella ja punaisella värillä rukouksia valkealle paperille. 700 semmoista paperisukaletta oli määrä polttaa vainajan kanssa, ja rukoukset seuraavat hänen henkeänsä halki tuntemattoman avaruuden.

Täältä pääsimme hänen kammioonsa, joka oli hiukan enemmän kuin kaksin verroin minun telttini kokoinen. Kammiossa istui selin ristikkoakkunaan kaksi vanhaa munkkia. Heidän edessänsä oli pikku pöytä, jolle oli asetettu kuolinrukouskirjat. Permännolla keskellä kammiota istui kaksi muuta munkkia. Kaikkien neljän täytyi rukoilla kolme vuorokautta yötä päivää vainajan sielun puolesta. Kammio, jossa oli yksi pylvä, oli täynnä jumalankuvia, pyhiä astioita, lippuja ja kirjoja, ollen pieni museo.

Sohvavuode, jota punaiset uutimet osaksi verhosivat, oli siten asetettuna poikkiseinälle, että jalkopuoli oli akkunaan päin. Tällä vuoteella istui vainaja syvään kumartuneena eteenpäin ja ristissäsäärin; päivänvalo tuli hänen niskaansa. Hän oli kirjavaan pukuun vaetetettu, kengät jaloissa, kasvoilla ohut kadah ja päässä kruunun muotoinen, punaisen ja sinisen kirjava päähine. Hänen edessänsä oli jakkara jumalankuvinensa, maljoja ja kaksi pientä palavaa kynttilää.

Mutta tässä asussa ei häntä anneta tuhon omaksi. Hänet puetaan valkeaan kaapuun ja polville levitetään neliskulmainen liina, jolle on piirretty iso ympyrä ja muita vertauskuvallisia merkkejä, päähän pannaan paperikruunu, vangsha: keisarin kruunua muistuttava nelikulmanen röytätön hattu.

Siten sonnustettuna asetetaan hänet istualleen temppelein alapuolelle kunnaalle, jolla polttaminen tapahtuu. Joku lama vie hänen tuhkinsa Kang-rinpotsheelle (Kailas'ille), missä se pannaan pyhään tshorteniin.

Tämän *Jundung Sultingin* olivat hänen vanhempansa luovuttaneet Tarting-gumpan veljeskunnalle v. 1832, jolloin hän oli viisivuotias; hänen munkkinimensä oli Namgang Rinpotshe. Hänkin siis oli ruumiiksitulemismuoto, ja häntä pidettiin suuressa arvossa pyhyytensä, oppineisuutensa ja viisautensa tähden. Näiden ansioittensa perusteella korotettiin hänet poltettavaksi, kun taas toisten Tartingin munkkien ruumiit palotellaan. Tilaisuudessa oli saapuvilla hänen ainoa sukulaisensa, sisarensa, vanha kurttuinen eukko. Ruumiinvartijat söivät juuri päivällistänsä, joka oli levitetty pikku lavitsalle ja johon kuului kuivattua kylmää lihaa, tsambaa ja tshangia (olutta). He olivat tylsiä ja hämmästyneitä, eivät olleet koskaan europalaista nähneet ja epäröivät vastata kysymyksiini, istuunnuttuani permannelle heidän joukkoonsa muistiinpanojani tekemään. Huomasin kumminkin, että he olivat levottomia enemmän kuolleen kuin oman itsensä tähden. Määrätyistä 72 tunnista oli juuri kulunut 24, kun minä saavuin keskeyttämään sielumessun ja häiritsin sielua, joka oli vapautumisillansa. Mutta Namgang Rinpotshe istui yhä hiljaa ajatellen loppumattoman selittämätöntä näkemystä, joka avautui rukoukslauseesta: "*Om mati moji sale do*"; mutta niin kauvan kuin minä kammiossa viivyin ei minkään mitään jylhää ihmettä tapahtunut, ei ennusmerkkiä näkynyt.

Minä itse ajattelin sitä merkittävää ihmiskohtaloa, joka oli eilen päättynyt. Lapsellisena noviisina hän ainoa jätti vapaan elämän mustien teltojen ja laitumella käyvien karjojen välillä, lausui jäähyväiset maailmalle ja sen turhuudelle ja tuli jäseneksi munkkijoukkoon, josta ei nyt enää ainoatakaan ollut elossa. Hän oli nähnyt vanhempien toisen toisensa jälkeen kuolevan, nuorten miehiksi varttuvan ja uusia lupautuneita hän oli nähnyt hyväksyttävän. He vaelsivat aikansa temppeleisaleissa, syyttelivät kynttilät, täyttivät vesimaljat jumalankuvien edessä ja erkanivat sitte hänen luotaan, siirtyen uusiin kohtaloihin, jotka odottivat ikuisella vaelluksella Nirvanaan päin. 75 vuotta oli hän elänyt luostarille, asuen samassa kammiossa, jossa hän nyt ruumiina lepäsi. Miten monet kengänpohjat mahtoikaan hänellä samaisella kivipermannolla kävellen kuluttaa! Seitsemäksikymmeneksi vuodeksi oli hän syventynyt pyhiin kirjoihin ja mietiskellyt sitä valoisampaa olemassaoloa, joka avautuu polttorovion tuonpuoleisessa elämässä. Seitsemänkymmentäviisi vuotta oli hän nähnyt länsimyrskyjen kaahaavan lentohietapilviä Brahmaputran laaksoa pitkin. Vielä eilen oli hän erkanemisen hetkellä kuunnellut temppelein kellojen kumahtelua, jotka isoilla haukansulilla koristeluilla kielillään olivat julistaneet hänen lähtevän matkalle tuolle puolen haudan. Horjuvin askelin oli hän sitte lähtenyt seuraamaan edeltäkäyneen veikkovainajansa epävarmaa polkua.

Toivottomalta, surulliselta ja synkältä näyttää semmoinen elämäntarina. Ja kuitenkin täytyy sillä, joka on uskonut päivänsä ja yönsä luostarimuurien hämärälle, olla uskollisuutta, vakaumusta ja kärsivällisyyttä, se elämä kun on vankeutta, jonka hän henkisesti sairastuneena miehenä on vapaaehtoisesti valinnut. Antaessaan elävältä muurata itsensä Tartingin pimeisiin asuntoihin on hän luopunut maailmasta, ja kun hänen polttorovionsa savu kerran kohoaa, täytyy sen kaiken oikeuden mukaan olla mieluinen suitsutus ijankaikkisen valta-istuimen edessä.

Kahdeksi päiväksi leiriydyimme me Dshe'hen eli *Dshe-shung'iin* ja menettelimme siis jo siinä hiukan toisin kuin matkapaperimme sanamuoto olisi sallinut; suojelusvartiomme ei toki asettunut vastaankaan. Ensimmäisenä päivänä ratsastin *Tugdän-gumpan*, joka on rivi kuutiomaisia, kaksikerroksisia taloja tummanharmaansinisine, valkea- ja punaviiruisine seinineen. Sanottu luostari kuulunee samalle lahkokunnalle kuin Tashi-lunposta lounaaseen päin sijaitseva kuuluisa Sekija, jonka lamoilla on oikeus mennä muutamilla ehdoilla yhden kerran naimisiin. Suoraan kaakkoon päin Tugdänistä on kukkuloiden väliin kätkeytyneenä pieni, köyhä nunnaluostari *Gandän-tshöding*. Julkipuolen keskikohdalta päästään vaatimattoman pääportin kautta dukangiin, hämäärään temppeleluolaan, jonka kattoa kannattaa kuusi punaista pilaria siroasti leikattuine pylväänpäinensä. Pilareihin lyötyihin vaarnoihin on ripusteltu kurjia uhrilahjoja, rauta- ja muuta romua. Serkulha-kangiin eli kaikkein pyhimpään tulee valoa isommasta suojamasta, ja kun sekin on hämyinen, niin täytyy tuolla olla pilkkosen pimeä.

Luostarin 16 nunnaa kuuluvat Tashi-lunpon alueeseen, ja tashi-lama kustantaa heille kerran päivässä teen; muu toimeentulonsa täytyy heidän kerjätä telteistä ja taloista. Siksi onkin muutamia heistä aina kierroksella. Nytkin oli ainoastaan viisi sisarta kotona, huonosti puettuja, likaisia keropäitä kaikki. Kaksi oli nuorta ja ujoa, toiset rypytykasvoisia vanhuksia, joiden alkujaan punaiset puvut olivat mustuneet liasta ja tahrautuneet keittiössä, viheliäisessä luolassa, jossa he viettivät suurimman osan päivästä. Luostareissa käydessäni jätin aina muutamia rupiita muistoksi, eivätkä asukkaat olleet koskaan liian pyhiä ottamaan jalaa metallia vääräuskoisenkin kädestä vastaan.

Koko laaja Dshen laakso on luostariketjun ympäröimä. Huhtikuun 2. p:ksi olivat kiinalaisemme ilmoittaneet tulostani suureen *Tashe-gemben* luostariin, jonka 200 munkkia kuuluvat samaan lahkoon kuin Tashi-lunponkin munkkikunta. Meillä oli tunnin ratsastusmatka tähän pyhyksien valkoiseen kaupunkiin, joka on rakennettu erään vuoriharjanteen juurelle. Runsaasti 100 luostariveljeä oli minua

tervehtimässä pääportilla, opastaen minut kivetylle juhla-kartanolle, joka on samanlainen kuin Tashi-lunpossakin, kehyksenä pylväsaltaneja, seinät somistetut lukemattomilla freskomaalauksilla Buddhista, ja sielläkin on valta-istuin tashi-lamaa varten, hän kun pitää siellä kerran vuodessa messun. Kivistä ja puusta tehdyt portaat vievät eteispyhäköstä dukangiin, joka kuten tavallista on divaaneilla varustettu ja pilarien tukema. Kolmea seinää pitkin kulkee lehteri, josta riippuu kokonainen metsä raitisvärisiä aistikkaita temppeleitä ja muita lippuja. Alttarien keskellä kohoaa Shakya Toba, Buddha, ja kuvapatsaiden eteen on asetettu joukko kiillotettuja messinkimaljoja, jotka säteilevät kuten kynttiläliuta, teroittaen hämärään saliin tenhoisen virran päivän; ja lampunvalon hohdetta. Maljat ovat täynnä kristallikirkasta vettä, jumalien juomaa.

Toisella sivuseinällä on komeroissaan kanoonisista teoksista valtaisimman kirjan, Kandshurin, kookkaat 108 nidettä; niteitä on siten sama määrä kuin rukousnauhassa helmiä. Tandshur, toinen kokoelma, joka ei ole kanooninen, käsittää 235 kookasta nidettä. Niinpä tarvittaisiin tibetiläisten molempien raamattujen kuljettamiseen kokonainen 150 hevosen karavaani; ainoastaan rikkaat luostarit kykenevät pitämään kirjastossaan molemmat. Herättäneepä munkeissa turvallisuuden tunnetta se tieto, etteivät muut kuin he itse ole perehtyneet näihin äärettömiin uskonnon aarteihin. Maallikko ei silloin pysty munkin kanssa väittelemään; hänellä ei ole koskaan tilaisuutta tunkeutua noihin ijankaikkisiin totuuksiin.

Vieressä on kasang-lhakang, temppeleisali, jossa on 16 pylvästä ja Shakya Toban kuvapatsas. Sali saa hyvän valaistuksen kattoakkunoista ja siellä loistaa kultaa ja arvoesineitä, kukkaköynnöksiä, uskonnollisia puita ja kultakoristeisia kiillotettuja lippaita. Sielläkin on tavattoman loistavasti nidottuja pyhiä kirjoja, jokainen on koruompeleiseen silkkiverhoon käärittynä. Vaskinen gong kajahtaa joka kerran, kun uhrimaljoihin kaadetaan raikasta vettä.

Mankang-lhakangin seiiniä koristavat korkeiden jumalien kuvapatsaat, ja sen keskelle on asettu 3,5 metrin korkuinen, lattiasta kattoon asti ylettyvä rukouslieriö, jonka ympärystään meni neljä minun sylimitaan sormenpäistä sormenpäihin laskien. Sen punainen ulkopinta on täynnä jättiläiskokoisia kultaisia kirjaimia; keskikohdalle on kuvattu piiri tanssivia jumalattaria. Samantapaisen pienemmän salin nimi on mankang-tshang. Sen rukouslieriön yläreunassa on puikko, joka lieriön jokaisella pyörähdyksellä lyö kellon kieleen. Eräs vanha lama istui sen edessä pitäen lieriötä rautaisen navan kahvaan sidotulla nuoralla lakkaamattomassa liikkeessä. Hänen ja erään toisen munkin tehtävänä on viipotella tätä kuvastusta koko päivä ja puolet yötä, eli päivänoususta keskiyöhön. Siinä istuessaan ja vääntäessään luki hän samalla rukouksia, mutta ei tavalliseen tapaan mutisten, — ei, hän mylvi niitä, ulvoi, epäselvin äännähdyksin, jotta vaahto pursusi huulille. Hän hikosi ja ähki, heittelehtien joka pyörähdyksellä hurjasti taaksepäin, sitte jälleen kumartuaksensa etukenoon. Hän oli, kuten minulle selitettiin, uskonnollisessa hurmiotilassa, eikä ottanut äänekkäintäkään huutoa kuuleviin korviin. Kaleerijonon soutua pitäisin minä keveämpänä kuin tätä pelätintä, joka luolan pimennossa jauhaa loppuun vapaan ajatuskyvyn ja jonka väsymättömän pyörimisen ainoana todistajina voivat olla ainoastaan mykät, usmaiset jumalat. Katsoin kellooni: lieriön kello soi yhdeksän kertaa minuutissa; siis lähes 10,000 pyörähdystä ennen kuin puoliyö saapuu väsynyttä munkkia vapauttamaan. Ja lieriö sisältää miljoonia rukouksia, jotka siis joka päivä nousevat maan tomusta korkeuteen kymmentuhatta kertaa.

Kokonaisen päivän vietimme tässä ihmeellisessä Tashi-gemben luostarissa, joka on Tashi-lunpon jälkeen minun näkemistäni tibetiläisistä luostareista rikkain ja kaunein, puhtauteen ja hyvään makuun katsoen on se niistä kaikista etusijassa. Temppeleisalit saivat lukuisista akkunoista riittävästi valoa, ja puolipäivän aurinko paistoi herttaisesti pylväitten lomitse lumoavana valon ja varjojen karkelona, punahohteen ja kultaloisteen ihastuttavana värileikkinä. Joukko munkkeja istui sohvilla, puhellen saattoväkemme kanssa; auringon valossa ovat heidän muotonsa voimakkaan vaikuttavat, kun he itse punaisissa puvuissaan kuvastuvat punaista taustaa vasten. Toisia nojailee pylväisiin juhllallisina kuin togaan puettut roomalaiset senaattorit; päivänpaiste valelee heitä hehkullaan, samalla kun joukko heidän veljiänsä häipyä lehterien siimekseen. Ja kun auringon säteet sattuvat Buddhan puvun kultaan ja taittavat kultaisen lotoskukan lehtiin, joiden teriöstä se kohoaa, hajoavat heijastukset tässä satumaisessa salissa niin, että pylväiden katvepuoletkin tulevat valoisiksi ja pylväät muistuttavat läpikuultavia rubiineja. Nämä valovaikutukset hämmennyttävät, ja katselija luulee joutuneensa vuorenkunkkaan saleihin.

Huhtikuun 3. p:nä jatkettiin matkaa täydellä todella edelleen länttä kohti miellyttävien kylien ja pienten luostarien ohi, ja taas lähestyimme Tsangpon rantaa eräässä kohden, missä heiluva köysisilta on pingotettu kahden vaapperan kivilohkareen välille. Veden juoksu on niillä paikoin vuolas; virta on tästälähtein ainoastaan 50 metriä leveä, monin paikoin sitäkin kapeampi; ja itse laakso on Dshe-shungin aukeaman yläpuolella ahtaaksi kuroutunut.

Huhtikuun 5. päivän päiväkäskey määräsi Muhamed Isan vuokrattuine juhtinemme ja kuormastoinemme leiriytymään siihen kohtaan, missä Raga-tsangpo laskee Brahmaputran ylävarteen.

Meidän joukkomme taas ratsasti Tshuktshung-tshangin vähäistä solaa myöten ylös eräälle vuoriston haaranteelle, joka ulottuu pääjoen rantaan saakka. Sieltäkäsinkin avautui suuremmin näköala yli päälaakson ja joen, joka luikertelee kaksihaaraisena soran ja hiekan halki. Alhaalta näkyi aasikaravaaneja pieniä kuin pisteet, mutta niiden kulkusten kilinä täytti koko laakson helinällään. Solasta laskeutui tie laakson pohjaan niin äkkijyrkkänä, että meidän oli täytyntä palkata ylimääräistä väkeä kantamaan matkatavaroita. Koska hevoset eivät voineet niitä kuljettaen kiivetä alas jyrkkiä vuorenseniä. Syrjäisissä pikku jokihaaroissa ui isoja tummia kaloja, joita onkimassa istui Shukkur Ali. Kolmen metrin korkuiset hiekkasärkät ovat aivan tavallisia; niiden tuulenpuoleiseen, itäiseen jyrkkään sivuun on monin paikoin muodostunut kuljuja.

Laakson suu avautuu lounasta kohti ja sen taustaksi muodostavat jyrkät vuoret lyhyine poikkilaaksoineensa sievän näköalan. Tämän laaksonsuun kautta juoksee Brahmaputra kohti Raga-tsangpoa, joka täällä alajuoksunsa varrella on tunnettu *Doktshun* nimellä, samalla kun pääjokea nimitetään *Dam-tshu'ksi* (Tamtshok). Mutta näiden jokien yhtymäpaikalla ei näkynytäkään mitään teltejä, ja myöhemmin selitti minulle Muhamed Isa, ettei hän voinut paikalle jäädä, koska seutu oli aivan karu. Sen vuoksi ratsastimme edelleen *Tangnan* kylään, jossa on kymmenen kivitaloa. Kylän asukkaat viljelevät hernettä, vehnää ja ohraa, mutta sato on epävarma.

En tahtonut millään ehdolla jättää näkemättä näiden kahden virran yhtymistä, ja siksi käskin väkeni laskeutua Dok-tshu-laaksoa myöten seuraavana päivänä yhtymäpaikalle. Mutta siitä ei vartioväki halunnut kuulla puhuttavankaan. Matkapassissahan oli selvästi sanottuna, ettei minulla ollut oikeutta mielivaltaisesti kuljeksia edes takaisin, vaan oli minun matkustettava suoraa tietä Ladakiin. Lopulta he kumminkin taipuivat ehdolla, ettei poikkeamiseni saanut kestää yhtä päivää kauvemmin.

Aamulla toi Muhamed Isa veneen ja aivot joelle, samalla kun muutamat palkatut ladakilaiset kantoivat jokien yhtymäpaikalle eilistä tietämme myöten nuoria, kirveitä, salkoja, paaluja ja muonavaroja. Kun tulim rantaan, odotti siellä jo vene valmiiksi kokoonpantuna. Astuin siihen erään tibetiläisen kanssa, joka tunsu virran ja käytti airoja niin kätevästi kuin ei olisi elinikänsä tehnyt muuta. Mutta hän olikin tottunut omaa venettänsä *Tangnan* rantojen välillä ohjailemaan ja tunsu kulkuveden laakson alasuuhun.

Kulkumme joen vuolaassa juoksussa tuli kumminkin jännittäväksi ja seikkailurikkaaksi. Joen lasku ei nimittäin ole ollenkaan tasainen, vaan vaihtelee asteettain; matalat, kuohuvat vuolteet vuorottelevat syvien rauhallisten suvantojen kanssa. Vuorenseniämistä on isoja ja pieniä lohkaraita syöksynyt jokeen, ja toisinaan näyttää niiden lomitse pujottelemisen mahdottomalta. Mutta soutaja tietää miten ohjata venettänsä. Lähimmän vuolteen kohina kuuluu jo hyvän matkan päähän, joten me tiedämme tarkkaavasti tähystää eteemme. Jotkut ladakilaisemme juoksevat rantaa myöten varottaakseen meitä, jos todellinen vaara uhkaa.

Kiitäen mennä viilettelee vene alas virtaa. Soutaja istui äänettömänä hampaitansa yhteen purren; painaen jalkansa lujasti veneen pohjaan otti hän airoilla niin voimakkaita vetoja, että känsäiset käsirystöset valkenivat. Olimme jo onnellisesti suoriutuneet useista vuolteista ja luisuimme nyt rauhallisesti tummanruskeaa vedenpintaa pitkin suvannossa, kun äkkiä alkoi taas kuulua varottavaa jymyä, mutta nyt voimakkaampana kuin ennen. Samalla huomasin kahden ladakilaisen varottavan meitä huudoilla ja viittauksilla.

Nousin ylös, katsahdin ympärilleni ja huomasin Dok-tshun jakautuvan kahteen haaraan, joiden vesi syöksyi valkeana vaahtona teräväsärmäisten kallionlohkareitten väliin. Paikka näytti läpipääsemättömältä, kivien raot liian ahtailta veneellemme, jonka pohja voi millä hetkellä hyvänsä repeytyä salakariin. Useiden semmoisten karikivien kohdalla pulppuili vesi kirkkaina kuplina, jotka särkyivät nopeasti, muuttuen vaahtoavaksi hyskeeksi. "Jos hyvin käy, niin olen iloinen", ajattelin itseseni, antaen soutajan menetellä mielensä mukaan. Heti jouduimmekin virran nieluun, joka ei enää vastustelemisesta huolinut, ja yhä nopeammin kiidimme molempia vuolteita kohti. Voimakkailla vetäisyillä pakotti nyt soutaja veneen kääntymään vasempaan haaraan. Rannalla seisovat ladakilaiset sanattomina haaksirikkoamme odottaen, valmiina kahlaamaan meitä vuolteesta pelastaakseen. Veneemme tölmäsi jo ensimmäistä lohkareta vastaan, mutta silloin ohjasi soutaja sen syvemmälle vedelle ja siitä pieneen putoukseen, jonka alapuolella veneemme toinen kylki taas sai sysäyksen. Nyt laajeni väylä, mutta kävi samalla matalammaksi, niin että vene otti lakkaamatta pohjaan, onneksi kumminkaan vuotoa saamatta. Virta oli siksi voimakas, että se ikäänkuin huuhteli meidät kivien ja matalikkojen yli.

Jonkin matkan päässä yhdistyivät molemmat jokihaarat ja joki muuttui syväksi ja hiljaiseksi. Soutaja, jonka kasvoilla ei ollut ainoakaan väre muuttunut, ryhtyi taas soutamalla vauhtia lisäämään. Olimme vielä laakson pohjoispuolella. Mutta juuri kun pääsimme polvekkeeseen, missä joki kääntyy etelää kohti, kuohui ja kiehui taas vesi raivokkaampana kuin koskaan ennen, ja nyt selitti rohkea soutaja, että etemmä meno oli mahdoton. Hengitykseni salpautui nähdessäni valkeavahtoisen veden särkyvän kosken aalloissa; olisi tarvittu enää sekunti, ja vene olisi armotta kumoon viskautunut. Mutta viime hetkessä ohjasi soutaja aluksemme vastavirtaan, pieneen poukamaan, ja me nousimme maihin. Paikalle

rientäneet ladakilaiset vetivät veneen maata myöten kosken alapuolelle, mistä taas alkoi vesitie.

Nyt soluimme mukavasti pitkin etelärannan jyrkän kallioseinän vierusta, syvyyden vaihdellessa 1,6 metrin ja vajaan jalan välillä. Minulla oli sauvoin, jolla loitontelin venettä rannasta. Taaskin vei virta meitä laakson pohjoispuolta kohti ja me keinuimme ja hyppelehdimme useiden kapeiden, hauskojen, enimmäkseen kohtalaisen syvien vuolteiden läpi. Siellä ja täällä raapaisee tosin veneemme pohjaan, mutta puinen köli väistää sysäyksestä. Erään keskellä virtaa kohoavan jättiläispaaden alapuolella muodostuu vetävä pyörre, johon olimme vähällä joutua. Pääsimme toki onnellisesti ohitse ja vihdoin saavuimme siihen paikkaan, missä Dok-tshu laskee lumesta syntyneet vetensä Brahmaputran aaltoihin.

Tämä syrjäjoki jakaantuu laskiessaan kahdeksi suistohaaraksi, joiden somerorannat ovat puolentoista metrin korkuiset. Päähaaran vasemmalle rannalle löimme paulun, johon sidottiin köyden toinen pää, ja toisen pään vein minä soutamalla toiselle rannalle, mitatakseni virran leveyden. Se oli 54 metriä. Sen jälkeen mittasin syvyyden yhdestätoista eri paikasta, aina yhtä pitkien välimatkojen päästä. Korkein siten saatu syvyys oli 1,3 metriä. Samassa paikassa mittasin Lythin virtamittarilla virran nopeuden pinnalta, keskivirrasta ja pohjalta. Kun nyt tuntee virran leveyden ja keskimääräisen juoksunopeuden, huomaa että Dok-tshun molempien haarojen kautta laskee vettä 33 kuutiometriä sekunnissa.

Siinä missä nämä molemmat virrat yhtyvät on Dok-tshu vuolas ja pauhaava, Brahmaputra taas hidasjuoksuinen, syvä ja tyven. Se on 46 metrin levyinen ja syvimmistä paikoin 4,67 metriä syvä. Uoma on siis sangen kapea ja onttoutunut, syöpynt. Virtaava vesimäärä nousee 84 kuutiometriin sekunnissa, joten Tsangpo siis oli nyt ainoastaan puolitoista kertaa syrjäjokeansa suurempi. Paikka on 4013 metriä meren pintaa ylempänä.

Kun olin sanotut työt suorittanut, saivat ystävämme Tso Ting Pang jo Lava Tashi tulla mukaan lyhyelle soutumatkalle, jonka tein pääjoen laskusuuntaan. Kun taas nousimme maalle, eräälle ulkonemalle, oli väkemme sytyttänyt nuotion ja pannut pöytään parastansa, nimittäin kovaksi keitettyjä muniä, kylmiä kananlihaleikkeleitä ja maitoa. Hauskassa sekalaisessa seurassa, johon kuului ruotsalainen, kiinalaisia, tibetiläisiä ja ladakilaisia, söimme myöhäisen päivällisen, keskellä suuremmoisinta, voimakkaimmin muovailtua maisemaa, mitä yleensä ajatella voidaan. Sillä aikaa kun toiset polttivat piippujansa ja hörppivät rasvaista teetänsä piirustelin minä luonnoksia tästä jättiläisportista, jonka kautta Brahmaputran vesipaljoudet vyöryvät itää kohti Dihong-laaksoon ja Assamin tasangoille. Olisin viipynyt täällä vielä kauvan, olisin katsellut kuinka tämä virta, joka ei koskaan kylläänsä saa, jokaisessa ohikiitävässä silmänräpäyksessä kantaa melkoisen vesiveron Dok-tshulta, mutta hämärä oli tulossa ja kuljettavanamme oli vielä pitkä paluumatka. Panimme sentähden veneen kokoon, sälytimme sen kuten muutkin matkatavarat vuokrattujen hevosten kannettavaksi ja läksimme ratsastamaan laaksoa ylöspäin. Mutta nytkin, kuten niin usein ennen, yllätti meidät pimeys. Edellämme kulki Rabsang kahden tibetiläisen kanssa. Nämä kolme lallattivat täyttä kurkkua. Kaikki olivat hyvältä tuulella. Ilma oli raitis ja miellyttävä. Tähdet tuikkivat kirkkaina, ja kiinalaishevosten kulkusten kilinä, joka sekottui iloisiin lauluihin, herätti vuorensseinissä uinailevan kimeän kaiun. Muutamassa vaarallisessa paikassa kylän lähellä, missä tie menee joen yli kiveämää myöten, tuli meitä vastaanottamaan väkeä paperilyhtyjä kantaen, pian sen jälkeen istuimme rauhallisina telteissämme, väsyttävän, mutta opettavan päivätyön suorittuamme.

Kahdeskymmenesensimmäinen luku.

Erakkomunkkeja.

Seuraavana päivänä nousimme hitaasti Dok-tshun laaksoa myöten luodetta kohti. Tie oli hurmaavan kaunis. Sen varrella voi lakkaamatta istahtaa villeistä vuorinäyistä rauhassa nauttimaan. Nyt en kumminkaan voi niissä viivähtää, sillä päiväkirjastani täytyisi sivu sivun perästä, jos joskus aikoisin loppuun kuvata tämän matkan, jossa meitä vielä odotti paljon kovia kohtaloita ja ikäviä seikkailuja.

Useiden vuorien kukkuloilla näkyy muurien ja tornien raunioita. Selvästi huomaa, että muinaisina aikoina tämä laakso on ollut tiheämmin asuttua. Kahdessa paikassa antavat kallionsivut suojavaikan kitukasvuisille katajapensaille. Laakson pohjoispuolella on virta muinoin hionut kallioseinän alaosan, ja sen sileään pintaan on hakattu kaksi piirustusta, jotka muodostavat kahden Buddhakuvan hahmopiirteet ja ovat kylläkin taiteellisesti tehdyt. Läntinen niistä on kahden muun, huonosti näkyvän kuvan keskellä ja sen alla on kaikenlaisia kallioon hakattuja koristeita, köynnöksiä ja merkkejä. Kohta tämän paikan yläpuolelle leirydyimme *Lingon* kylään eräässä taiteellisen kauniissa, viehättävässä laakson-aukeamassa.

Osa *Lingon* asukkaita muuttaa kesällä karjalaumoinensa kuuden jopa seitsemänkin päivämatkan päähän pohjoiseen päin, sillä *Lingon* ympärillä on maaperä karua ja satoon ei ole luottamista. Veneettä,

kahlaamalla ei voida Dok-tshun yli kesäisin kulkea. Talvella menee kyllä joki jäähän, mutta harvoin niin kovaan, että se kantaisi. Mainitsemista ansaitsee vielä se seikka, että suoraan lännestä juoksevaan Dok-tshuun eli Raga-tsangpon yhtyy täällä vanha tuttumme My-tshu, joka tuo sekunnissa 15,11 kuutiometriä vettä. Koko Dok-tshun vesimäärän olin edellisinä päivinä laskenut 33 kuutiometriksi. Erotus Raga-tsangpon ja My-tshun vesimäärän välillä on siten 18 kuutiometriä, joten My-tshu siis on ainoastaan Ragan syrjäjoki. Mutta toiselta puolen on huomattava, että Dok-tshu laskee useiden vuolaiden suistohaarautumien kautta My-tshuun, joka juoksee syvemmällä laaksossa ja on juoksultaan tasaisempi. Tältä kannalta katsoen pitäisi siis My-tshun olla pääjoki. Kysymystä voidaan pitää makuasiana.

Huhtikuun 8. p. oli ihana päivä. Kello 1 oli varjossa 11,4 astetta lämmintä. Meidän piti nyt tutustua lähemmin *My-tshuun*, jokeen, jonka me tunsimme ainoastaan kuulopuheelta. Sitä paremmin tunsimme sen idästä tulevan sivujoen, jonka yli olimme matkalla kulkeneet. Tapamme mukaan vaihdamme kuormaeläimiä melkein joka kylässä, missä leiriydymme, ja Robert itse maksaa niistä vuokran kylänväelle, jottei saattoväkemme saisi tilaisuutta pistää sitä omaan kukkaroonsa, ainakaan meidän läsnäollessamme. Tavallisesti kulkee karavaani jonkun matkan edellä ja kaksi kylänmiestä seuraa minua, antaen minulle tietoja seudusta.

Heti Lingon takana käännyimme My-tshun laaksoon ja ratsastamme pohjoiseen päin, jättäen Raga-tsangpon laakson länsipuolelle taaksemme. Tie kulkee juuri käännteesssänsä mahdottoman suuren graniittikukkulan yli, ristiin rastiin polveillen ylös ja alas pyöreiksi hioutuneiden möhkäleiden lomitse ja muodostaen paikoin porrasjaksoja, joita myöten eivät kuormitetut juhdat voi kulkea. Siksipä täytyy meidän kuormastoa kantamaan ottaa kylästä apuväkeä. Vasemmalla puolellamme soluu syvä, leveä, juoksultaan tasainen joki. Alas syöksyneet harmajat graniittilohkareet pistävät helakkoina tummanviheriästä vesitaustastaan, jossa uiskentelee ja pulahtelee mustaselkäisiä kaloja aivan siirtokunnittain. Eräessä graniittipinnassa näkyy buddhalainen kivipiirustus, jota aika on osittain hivuttanut. Nyt seuraa mani-keko toistansa. Korkealla, eräällä kalliopengerellä on pieni nunnaluostari, *Gunda-tammo*. Alhaalla taas kulkee ketjusilta joen yli, kahden tylpistyneen pyramiidin välillä. Silta on ainoastaan jalankävijöitä varten. Joessa, joka on uurtautunut syvälle rantapenkereittensä sisään, on vielä nähtävänä kaksi kirkkaanviheriätä jääkaistaletta. Uoma on muuten säännöllinen kun kanava. Eräeseen kalliioseinäen muutaman sivulaakson suuhun on maalattu mustat kasvot, kooltaan kaksi metriä läpimitaten, silmät, nenä ja suu punaisiksi sivellyt.

Mitä ylemmä nousemme, sitä useammin tulemme huomaamaan, että kuljemme pyhällä tiellä, munkkien luostaritiellä, toivoretkeilijäin pyhiinvaellustiellä, tiellä joka vie temppelistä temppeliin ja jolla kulkiessa tavallista useammin "*Om mani padme hum*" kulkijan huulilta pyörähtelee. Missä ovat kivilohkareet ja kallionkielekkeet punaisiksi sivellyt, missä taasen on kiviläjiä tienvarrelle ladottu, väliin näemme savutorven muotoisia muistomerkkejä, joita vitsakimppu viirinensä koristaa, paikoin taas tapaamme pitkiä mani-kekoja, joista eräskin oli 120 metrin mittainen. Kaksi keskitiellä kohtaamaamme graniittilohkareetta oli kokonaan peitetty ylevillä kirjoitelmilla, joiden hakkaaminen on vaatinut tavatonta työtä. Tie on todellakin suuri liikkeen valtasuoni, joka on täällä vilkkaampi kuin Tsangpon rannalla. Lakkaamatta kohtaamme jak- ja aasikaravaaneja, ratsastajia ja jalankulkijoita, munkkeja, talonpoikia ja kerjäläisiä. Ne tervehtivät kohteliaasti, lakki vasemmassa kädessä, ja oikealla päätänsä raapaisten, ja pistäen kieltensä kauvas ulos suusta huutavat ne minulle: "Onnea matkalle, bombo".

Tien yli lorisee kirkkaita puroja. Laakso kapenee, muuttuu yhä suuremmoisemmaksi, sen taiteelliset muodot käyvät yhä rohkeammiksi, voimakkaammiksi. Graniitti loppuu ja sen sijalle tulee hienokiteinen kristallimainen liuskakivi. Tangin maakunnassa, jossa on useita kyliä korkealla virran yläpuolella, leiriydymme *Lung-gandän-gumpan* luostarin alapuolelle. Luostarissa on 21 munkkia, jotka kuuluvat gelugpa-lahkoon.

Vielä huhtik. 10. p:nä seurasimme My-tshun juoksua, sivuuttaen tuntemattomia kyliä ja luostareita. Nämä kylät ovat tavallisesti rakennetut sivulaaksojen suuhun, missä on parhaiten toivo saada kasteluviedestä hyötyä. Toktshalungissa oli äsken käynyt karavaani; siihen oli kuulunut runsaasti 100 jakia, joita naiset ja miehet ajoivat, osaksi myös ratsastivat. Tämä karavaani, joka oli myönyt Tangin tsambaa, oli tuolta länsitibetiläiseltä kultakaivokselta palatessansa viipynyt kolme kuukautta matkalla. Se oli kulkenut vuoriston yli vievää tietä, koska sen varrella oli jakeille sopivia laitumia. Niin saapuvat maan parempi-osaisten seutujen maaperän tuotteet paimentolaisille, jotka niitä vaihtavat villoilla, nahoilla ja suolalla. Lyhyen matkan tehtyämme leiriydyimme *Ghe'hen*, jossa on 19 taloa. "Angdi", soittaja, vingutti ja raappi siellä kaksikielistä soitintansa, vaimonsa meille tanssiessa.

Täältä kääntyi shigatselainen vartioväkemme takaisin, jätettyään passimme juhlallisesti neljälle uudelle miehelle, joiden johtajana oli Tangin gova. He olivat tehneet meille erinomaisia palveluksia, siksi annoinkin heille hyvät todistukset ja juomarahat. Tyytyväisinä lupasivat he rukoilla minun puolestani elämänsä loppuun asti.

Huhtikuun 13. päivän matkamme vei meidät My-tshun laaksoon, johon tulimme ikäänkuin rotko- tai luolatielle, joka on kaivettu hienorakeiseen graniittiin, porfyriin ja kristallimaiseen liuskakiveen. Se on suuremmoisimpia näköaloja, mitä olen koskaan nähnyt. Kuljimme oikeaa, läntistä joenrantaa, jossa äkkijyrkät, valtaavat kalliot kohoavat kuten vanhojen muurien rauniot tai harjakattoiset linnat. Vasempaakin äyrästä pitkin kulkee jalkapolku, joka näyttää tavattoman vaaralliselta, se kun pujotteleikse korkealla pitkin kallioseinää. Länsisivulla avautuu sivulaaksoja, joiden taustalla näkyy lumipeitteisen pääharjanteen osia. Se on kumminkin ainoastaan toisen luokan harjanne, joka erkanee Transhimalajasta etelää kohti kulkien My-tshun jokialueen länsirajana. Siitä erkanee itää kohti kolmannen luokan vuoriharjanteita, joiden välissä juoksevat My-tshun läntiset syrjäjoet. Kartalle piirustettuna se kaikki muistuttaa haaraista, oksaista puuta.

Laakso kapenee käytäväksi, jonka pohjan ottaa leveä, matala joki kokonaan. Oikealla puolella, jota yhä kuljemme, laskeutuvat liuskakivikalliot miltei luotisuorasti jokeen. Siitä huolimatta kulkee hengenvaarallinen kapea tie jyrkkää vuorenkuvetta pitkin muistuttaen hyllyä. Täällä on luonto asettanut voittamattomia esteitä tibetiläisten tienrakennustyölle. Kuormasto oli kantaen vietävä vaarallisen paikan ohi, ja täytyi ihmetellä, että hevoset voivat tyhjiltäänkään siitä päästä. Vuoriseinämän halkeamiin ja rosoihin 40 metriä joen pintaa ylemmä on kiinnitetty lappeita kiviliuskoja, juuria ja oksia, jotka ovat laudoilla, seipäillä ja kivillä tilkiten toisiinsa liitetyt. Siten on muodostunut jalan levyinen räystä, mutta kaiteesta ei ole merkkiäkään olemassa. Täällä kulkiessa täytyy suorastaan pitää kieli keskellä kitaa, jos mieli tasapainonsa säilyttää. Tämä taival, jonka nimi on *Tigu-tang*, kuljetaan luonnollisesti aina jalkaisin, kallioseinästä tukea etsien. Helpotuksen huokaus nousee rinnasta, kun on päässyt paikan ohi ja näkee edessänsä suuren laakson-avautuman, johon yhtyy kaksi tärkeätä laaksoa Lingan luona.

Täällä nimittäin laskee My-tshuun idästä virtaava *Sha-tshu*-joki, jota yläjuoksunsa varrella *Bup-tshuksi* nimitetään ja jonka yli me olimme ratsastaneet 2,5 kuukautta aikaisemmin, kun se oli paksussa jäässä. Huhtik. 15. p:nä kuljetti Bup-tshu 6,09 kuutiometriä vettä ja My-tshu 6,29 kuutiometriä sekunnissa. Nyt ne olivat siis miltei yhtä vesirikkaat. Suhde voi kumminkin melkoisesti muuttua, riippuen siitä, kuinka suuren osan kosteudentulosta kumpikin saapi. Korkeus oli täällä 4331 metriä.

Eräässä läntisen vuoriston lyhyessä laaksossa äkkijyrkän pengermöitymän ylimmällä askelmalla komeilee amfiteatterimainen *Linga-gumpan* luostari ihastuttavana, houkuttelevana kuin mielikuvituksen sotalinna. Sen valkeat rakennukset ovat siellä rauhasa kuin haikaran pesät vuorenhuipulla. Mani-rivi näyttää meille tietä sinne missä hurskaat, nuhteettomat asuvat ylhäisessä hiljaisuudessa, kylien touhun ja häärin, virran kuohon ja kohinan yläpuolella.

Olimme kuulleet puhuttavan eräästä lamasta, joka oli jo kolme vuotta elänyt muutamaan Lingan luostarikaupungin yläpuolella olevaan luolaan muurattuna. Vaikka kyllä tiesin, etten saisi nähdä tätä munkkia enkä hänen asuntoansa, en kumminkaan tahtonut päästää tilaisuutta käsistäni, vaan läksin pyhiinvaellusmatkalle nähdäkseni hänen asumuksensa edes silmäykseltä.

Huhtik. 16. p:nä, Tukholmasta lähtöni kolmantena puolivuospäivänä, oli kolkko, tuulinen ilma ja sakea lumisade. Taivasta peittivät paksut pilvet. Nousimme ratsastaen Lingaa kohti, sivuuttaen sen useat upeat tshortenit ja viimeiset makuusuojat; näimme vanhan, punaisen- ja valkeankirjavaksi sivellyn puunrungon, kuljimme erään lammikon sivu, jonka kristallikirkasta lähdevettä kattoi jääriite, ja saavuimme ylös pienen *Samde-puk'in* luostarin luona. Tämä luostari on rakennettu kahden sivulaakson väliin, aivan erään vuoriharjanteen kärkeen. Se on Lingan haaraluostari, ja siinä on ainoastaan neljä munkkia, jotka kaikki tulivat minua ystävällisesti vastaanottamaan.

Aivan tämän luostarin vieressä vuoren juurella on *Dup-kangin* erakkola, jossa erakko viettää päivänsä ja vuotensa. Se on rakennettu lähteen päälle, joka pulppuaa nelinurkkaisen, viisi askelta pitkän kammion keskellä. Muurit ovat hyvin paksut, tukevasti rakennetut ja akkuna-aukottomat. Oviaukko on aivan matala ja puinen ovi suljettu. Mutta ei siinä vielä kylliksi. Oven eteen oli rakennettu muuri, jossa oli rakennus-aineena käytetty sekä isoja kivilohkareita että pienempiä kiviä, joiden pienimmätkin välit oli piikivillä huolellisesti tilkitty. Ovesta ei siis voinut nähdä merkkiäkään. Mutta sisäänkäytävän vieressä on aivan pieni aukko, josta erakolle annetaan ruokaa. Auringon valoa on sisällä tietysti mitättömän vähän, koska sitä pääsee sinne ainoastaan yhdestä pitkästä kapeasta railosta. Sekin vähäinen valo tulee väliteiden kautta, koska laitosta ympäröi muuri, muodostaen etupihan, jolle pääsee ainoastaan se neljästä munkista, jonka toimenä on erakolle jokapäiväisen ruuan vieminen. Tasaisesta katosta nousee savu-torvi, sillä erakko saa joka seitsemäs päivä keittää teetä. Sitä varten työnnetään hänelle aukosta kahdesti kuukaudessa muutamia risuja. Tästä savupiipusta pääsee myös hiukan valoa sisälle. Ne kaksi aukkoa ovat samalla luolan ilmanvaihtolaitoksena.

"Mikä on sen laman nimi, joka on luolaan muurattu?" kysyin minä.

"Hänellä ei ole mitään nimeä, ja jos me sen tietäisimmekin, niin emme uskaltaisi sitä koskaan ilmaista. Me sanomme häntä lama rinpotsheksi."

"Mistä hän on tänne tullut?"

"Hän on syntynyt Ngorissa Naktsangissa."

"Onko hänellä sukulaisia?"

"Sitä emme tiedä, ja jos hänellä niitä olisikin, niin eivät ne hänen täällä olostaan mitään tiedä."

"Kuinka kauvan on hän jo pimeydessä asunut?"

"Siitä on kolme vuotta, kun hän sinne muutti."

"Ja kuinka kauvan tulee hän siellä asumaan?"

"Kuolemaansa asti."

"Eikö hän saa ennen kuolemaansa enää koskaan päivänvaloon tulla?"

"Ei, sillä hän on tehnyt mitä ankarimman pyhän lupauksen, ettei lähde luolasta muutoin kuin kuolleena."

"Kuinka vanha hän on?"

"Hänen ikäänsä emme tiedä, mutta hän näytti noin neljänkymmenen vuoden vanhalta."

"Mutta entä jos hän sairastuu? Voiko hän silloin apua saada?"

"Ei. Hän ei saa koskaan toisen ihmisen kanssa puhua. Jos hän sairastuu, niin hänen täytyy kärsivällisesti odottaa kunnes paranee tai kuolee."

"Te ette siis milloinkaan saa tietoa hänen tilastansa?"

"Emme ennen hänen kuolemaansa. Joka päivä lykätään hänelle aukosta kulhollinen tsambaa ja joka seitsemäs päivä hiukan teetä ja palanen voita. Ne korjaa hän yöllä ja asettaa tyhjän kulhon paikoilleensa seuraavaa ateriaa varten täytettäväksi. Jos jonakin päivänä tapaamme kulhon aukossa täynnä, niin tiedämme, että muuriin suljetun asiat eivät ole paikallaan. Ellei hän seuraavanakaan päivänä ole kulhoon kajonnut, lisäytyy pelkomme, ja jos hän ei kuuteen päivään ole ruuasta välittänyt, niin katsomme hänet kuolleeksi ja murramme sisäänkäytävän auki."

"Onko sellaista jo ennen tapahtunut?"

"Kyllä. Kolme vuotta sitten kuoli eräs lama, joka oli kaksitoista vuotta noiden muurien sisällä viettänyt. 15 vuotta sitten kuoli toinen lama, joka oli asustanut erakkona 40 vuotta, sulkeutuen 20-vuotiaana pimeyteen. Mutta bombo on kai Tangissa kuullut puhuttavan lamasta, joka on 59 vuotta asunut Lung-gandän-gumpan luostarin erakkoluolassa, kokonaan valosta ja maailmasta eristettynä?"

"Mutta eikö ole mahdotonta, ettei muuriin suljettu puhuisi sen munkin kanssa, joka panee tsambavadin aukkoon? Saapuvillahan ei ole todistajaa, joka voisi valvoa, että kaikki käy sääntöjen mukaan."

"Se ei voi eikä saa tapahtua", vastasi minulle kertoja hymyillen. "Sillä se munkki, joka ulkoapäin lähentäisi suunsa aukkoon ja yrittäisi puhua erakon kanssa, vetäisi sillä päällensä ijankaikkisen kirouksen. Ja jos erakko itse nyt sieltä sisäpuolelta puhuisi, ei niitä kolmea vuotta, jotka hän on jo erakkona elänyt, luettaisi hänelle enää ansioksi, ja niitä hän ei tahdo menettää. Jos taas Lingassa tai Sambe-pukissa joku lama sairastuu, niin saa hän kirjottaa paperiliuskalle sairaudestaan ja ilmoittaa, että hän tarvitsisi esirukouksia. Semmoisen paperiliuskan saa hän jättää aukkoon asetettavaan tsambavatiin. Sen saatuaan rukoilee erakko sairaan puolesta, ja jos tämä uskoo rukouksen voimaan eikä sen aikana sopimattomia puhu, niin auttaa lama rinpotshen esirukous jo kahdessa päivässä ja sairaus paranee. Erakko sen sijaan ei anna koskaan kirjetettujakaan tietoja."

"Olemme nyt ainoastaan parin askeleen päässä hänestä. Eikö hän kuule mitä me keskenämme puhumme, tai ainakin jonkun puhuvan hänen luolansa vieressä?"

"Ei. Muurit ovat siksi paksut, ettei äänemme voi hänelle kuulua. Ja vaikkapa se kuuluisikin, niin ei hän siihen huomiotaan kääntäisi, sillä hän on syvään mietiskelyyn vaipunut. Hän ei elä enää tässä maailmassa. Hän varmasti kyyristyy öin ja päivin nurkkaansa ja rukoilee rukouksia, jotka hän osaa ulkoa, tai lukee hän pyhiä kirjoja, joita hänellä on muassansa."

"Onko siellä siis niin paljon valoa, että hän näkee lukea?"

"Kyllä; luolan eräällä seinähylyllä palaa pieni rasvalamppu yhden jumalankuvan edessä ja sen valo

riittää hänelle. Kun lamppu sammuu, on sisällä pilkkosen pimeä."

Omituiset ajatukset risteilivät mielessäni, kun sanoin munkille jäähyväiseni ja laskeuduin verkalleen alas sitä tietä, jota luolaan muurattu erakko oli ainoastaan yhden kerran elämässään vaeltanut. Edessämme oli hurmaava näköala, joka ei koskaan saanut hänen silmiänsä ihastuttaa. Ja kun pääsin alas leiripaikalle, en voinut luostaria katsella ajattelematta samalla sitä onnetonta, joka tuolla ylhäällä pimeässä lolessansa istuu.

Köyhänä, nimettömänä, tuiki tuntemattomana tuli hän Linaan, missä oli kuullut luola-asunnon joutuneen tyhjäksi ja ilmoitti munkeille, että hän oli antanut sitovan pyhän lupauksen sulkeutua ainiaaksi pimeyteen.

Kun hänen viimeinen päivänsä tässä turhuuksien maailmassa oli koittanut, saattoivat häntä Linnan munkit juhkakulkueen syvässä hiljaisuudessa, juhlallisesti kuten ruumissaatossa, hänen hautaansa, jonka ovi suljettiin koko hänen loppu-ikänsä. Olin näkevinäni tämän omituisen saattueen. Olin näkevinäni, kuinka punakaapuiset munkit astuivat äänettöminä, vakavina, kumarassa, katse maahan luotuna, verkallisin askelin, kuin olisivat sillä tahtoneet valmistaa erakoksi menijälle tilaisuuden nauttia auringon valosta mahdollisimman kauvan. Valtasikohan heitä ihmettelyllä hänen sielunsa voimakkuus, johon verraten himmenee kaikki mitä minä voin ajatella, yksinpä varman kuolemankin vaara tuntuu mitättömältä? Sillä käsittääkseni ei siltä sankarilta, joka Hirosen tavoin tukkeaa Port Arthurin sataman suun, tietäen että sitä vallitsevat patterit tulisivat hänet murskaksi ampumaan, vaadita niin suuria sielunvoimia kuin mieheltä, joka antaa haudata itsensä 40 tai 60 vuodeksi pimeyteen. Edellisessä tapauksessa on kärsimys lyhyt ja siinä odottaa ikuinen kunnia, ja jälkimäisessä jääpi uhri yhtä tuntemattomaksi kuolemansa jälkeen kuin eläesssänsäkin, ja tuskat ovat loppumattomat, ne voidaan kestää ainoastaan kärsivällisyydellä sellaisella, josta meillä ei ole käsitystäkään.

Varmaankin saattoivat häntä munkit samalla osanotolla, samoilla säälintunteilla, millä hengenmies saattaa rikollista mestauslavalle. Mutta mitä mahtoi hän itse ajatella tällä viimeisellä matkallansa maan päällä? Me kaikki kuljemme kerran sen tien, tietämättä kumminkaan milloin. Hän tiesi sen, hän tiesi ettei aurinko paistaisi enää konsanaan hänen hartioillensa lämpimästi, ei koskaan enää loihitisi hänen silmiensä eteen varjojen ja valojen vaihtelua niille pilvenkorkuisille vuorille, jotka häntä odottavaa hautaa ympäröivät.

He saapuvat jo paikalle. Haudan ovi on seljälleen avattu. He astuvat sisään, levittävät riepumaton yhteen nurkkaan ja asettavat jumalankuvat ja pyhät kirjat paikoilleensa. Toiseen nurkkaan sovitetaan puuteline, joka muistuttaa reikätuolia, jossa lapset opettelevat kävelemään. Vasta kuoleman saapuessa tulee hän sitä hyväksensä käyttämään. Kaikki istuutuvat ja lukevat rukouksia, ei tavallisia kuolinrukouksia, vaan toisia, semmoisia, jotka käsittelevät Nirvanassa tapahtuvan kirkastumisen elämää ja valoa. Sen tehtyään nousevat saattajat, lausuvat vielä kerran jäähyväisensä, poistuvat ja sulkevat oven.

Nyt on hän yksinään eikä tule enää koskaan kuulemaan muuta ihmisääntä kuin omansa. Ja kun hän rukoilee, ei kukaan hänen ääntänsä kuule. Hän kuulee kuinka veljet vierittävät ovelle raskaita kivimöhkäleitä, latovat ne useiksi riveiksi päälletysten ja tukkivat kaikki lovet pienillä kivillä ja sirpaleilla. Ei ole vielä täydellinen pimeys, sillä ovessa on rakoja ja sen yläsyrystä pääsee vielä päivänvaloa. Mutta muuri kasvaa. Nyt on enää jäljellä ylhäällä aivan pieni aukko, josta viimeinen auringon säde hautaan pääsee. Joutuuko hän ehkä epätoivoon, hyppää ylös, ojentaa kätensä ovea kohti, koettaen siepata vielä kimalluksen auringon valosta, joka seuraavassa hetkessä sammuu hänen silmiltänsä ainiaaksi? Kukaan ei sitä tiedä eikä saa sitä koskaan tietää, niihin kysymyksiin eivät voi vastata edes ne munkit, jotka olivat paikalla apuna uloskäytävää suljettaessa. Mutta hänkin *on ainoastaan ihminen*, ja hän näki sopivan kiviliuskan tukkeavan ainiaaksi reijän, josta viimeinen valon kajaste pilkahti. Nyt oli hänen edessään pimeys, ja jos hän kääntyi, kohtasi häntä vielä läpinäkymättömämpi synkeys.

Hän otaksuu toisten palanneen Samde-pukiin ja Linaan. Miten viettää hän iltansa? Ei hänen tarvitse oitis aloittaa pyhien kirjojensa lukemista, siihen tehtävään jää hänelle vielä aikaa, ehkäpä 40 vuotta. Hän istuu matolle ja nojaa päänsä seinään — oi aikaa! miten loppumattoman pitkältä täytyykään hänestä jo tämän ensimmäisen illan tuntua! Vielä ovat kaikki muistot selvinä hänen silmiensä edessä. Hän muistelee suuremmoista näköalaa, jonka muodostaa My-tshun ja Bup-tshun laakso, temppelien julkipuolet ja Pesun muurit. Hän muistelee kvartsiittiin hakattua suunnattoman isoa kirjoitusta: "*Om mani padme hum*" ja mutisee puolihaaveissaan pyhiä tavuja. Mutta ainoastaan heikko kaiku vastaa hänelle. Hän odottaa ja kuuntelee ja tarkkaa muistojensa ääniä, hän kysyy epäätietoisena, joko pian tulee ensimmäinen yö, mutta hänen koppinsa, hänen hautansa ei voi koskaan tulla pimeämmäksi kuin se jo nyt on. Sielunliikutuksen valtaamana nukahtaa hän nurkkaansa väsyneenä ja raukeana.

Ja herätessään tuntee hän nälkää, ryömii aukolle, ojentaa kätensä torveen ja löytää sieltä tsambavadin. Vettä saa hän lähteestä, hän valmistaa ateriansa, syö ja syötyänsä asettaa kulhon taas aukkoon.

Sitten istuu hän ristissäpolvin, rukousnauha kädessään, ja rukoilee. Muutamana päivänä tapaa hän kulhossa teetä ja voita sekä sen vieressä muutamia risuja. Hän kopeloi pimeässängsä käsillensä, löytää tulukset ja taulaa ja sytyttää teekannun alle pienen tulen. Liekin valossa näkee hän luolan sisustan, sytyttää lampun jumalankuvien eteen ja alkaa lukea kirjojansa. Mutta tuli sammuu ja vasta kuuden päivän kuluttua saa hän taas uudestaan teetä.

Ja päivät kuluvat ja syksy tulee rankkasateinensa; hän ei niitä kuule, mutta hän luulee huomaavansa, että luolan seinät ovat nyt kosteammaksi kuin ennen. Hänestä tuntuu maidottoman pitkältä se aika, jona hän ei ole enää auringon valoa nähnyt. Vuodet vierivät, hänen muistinsa heikentyy ja käy epäselväksi. Kirjat, jotka hän toi mukanaan, on hän jo moneen kertaan tukenut, hän ei enää niistä välitä, kyyröttelee sopessaan ja mutisee itsekseen niiden sisältöä, jonka hän jo aikaa osaa ulkoa. Koneellisesti antaa hän rukousnauhan helmien solua sormiensa läpi, ja tiedottomana hapuilee hän tsamba-kulhoa. Hiiviksiikö hän ehkä seinänvieriä pitkin, kopeloiden kädellensä kylmiä kiviä, löytääkseen raon, josta valonsäde voisi pilkahtaa? Ei, tuskin hän enää tietääkään, miltä näyttää ulkona aurinkoisella tiellä. Miten hitaasti kuluukaan aika! Ainoastaan unessa unohtaa hän tilansa ja on vapaa nykyisyyden rajattomuudesta. Ja hän ajattelee: "Mitä onkaan maallinen pimeydessä eletty elämä ijankaikkisuuden säteilevän valon rinnalla!" Pimeydessä viipyminen on ainoastaan valmistusta. Vuosikaudet läpeensä etsii mietiskelevä munkki yöt ja päivät vastausta elämän ja kuoleman arvotukseen, ja uskoo ja taas uskoo, että hän jälleen elää ihanammassa muodossa, kun koetuksen aika on ohi mennyt. *Usko* on ainoa selitys hänen käsittämättömälle sielunlujuudellensa.

On vaikea ajatella niitä muutoksia, joita tapahtuu lamassa seuraavien vuosikymmenien kuluessa, hänen eläessään pimeässä luolassa. Hänen näkönsä täytyy heikontua, ehkäpä tyyten sammua. Hänen lihaksensa kuihtuvat, hänen mielensä sumenee sumenemistansa. Valon ikävöiminen ei näy ahdistavan häntä minään ainaisena mieleenlyöttymänä, sillä hänhän voisi reväistä kirjastansa lehden ja noetulla lastulla kirjottaa tiedoksi, että hän on päättänyt koetusaikaansa lyhentää ja maailmaan palata. Hänen tarvitsisi vain panna sellainen paperi tsamba-kulhoon. Mutta moinen tapaus on munkeille tietymätön. He tiesivät ainoastaan, että se lama, joka oli 69 vuotta luolaan muurattuna elänyt, oli vielä ennen kuolemaansa halunnut nähdä auringon. Minulle kertoivat munkit, jotka silloin olivat Tangissa olleet, että hän oli kirjottanut toivovansa päästä ulos. Hän oli ollut aivan kokoonkutistunut, pieni kuin lapsi, ruumiista olivat jäljellä ainoastaan luut ja vaaleanharmaa pergamenttimainen nahka. Silmien väri oli hävinnyt, ne olivat vaaleat ja soaistuneet. Liituvalkea, kampaamaton tukka riippui vanuneina kimppuina päässä. Parta oli harva, hoitamaton. Hän ei ollut koko aikana peseytynyt, ei kynsiänsä leikannut. Ruumiin verhona oli hänellä enää vain räjäsyjä, sillä aika oli kuluttanut ja lahottanut hänen vaatteensa eikä hän ollut uusia saanut. Niistä munkeista, jotka olivat häntä 69 vuotta sitten luolaan saattaneet, ei ollut enää ainoatakaan elossa. Itse oli hän silloin ollut varsin nuori, mutta kaikki hänen ikätoverinsakin oli kuolema korjannut ja uusi munkkipolvi oli muuttanut luostarin seinien sisälle. Kaikille oli hän outo. Ja tuskin oli hänet saatu päivänvaloon kannetuksi, kun hän jo heitti henkensä.

Semmoisella erakolla täytyy olla kallionluja usko ja järkkymätön vakaumus. Aikakäsitteen on häneltä täytynyt tukahtua, hävittää, luolan pimeys tuntuu hänestä ijankaikkisuuden sekunnilta. Sillä hänellä ei ole enää niitä apuneuvoja, joilla hän voi ajankulun määrätä ja muistossaan pitää. Talven ja kesän, yön ja päivän vaihtelut huomaa hän ainoastaan luolan lämpö määrän vaihtelusta. Hän muistelee useita sadeaikoja menneen, kenties tuntuu hänestä kuin seuraisivat ne toinen toistansa aivan nopeasti, samalla kun odotuksen yksitoikkoisuus pimittää hänen ymmärrystensä. Käsittämätöntä on, ettei hän semmoisissa oloissa tule hulluksi, ettei hän huuda valoa, ei hyppää ylös ja juokse epätoivoisena seinää vasten tai lyö päätänsä teräviin kiviin, kunnes kaatuisi verisenä maahan, vapauttaen itsensä pois elämästä.

Mutta hän vain odottaa kuolemaa kärsivällisesti, ja kuolema voi vielä 10 tai 20 vuotta itseänsä odottaa. Maailman ja sen elämän muistot heikkenevät heikkenemistään; hän on jo aikoja sitten unohtanut itäisen aamuruskon ja auringonlaskun kultraamat pilvet. Ja jos hän tuijottaa ylöspäin, ei hänen sammuneille katseillensa tuikahda ainoakaan yön kiiluva tähti, vaan ainoastaan luolan musta laki. Mutta vihdoinkin, kun hän on pitkät vuodet pimeydessä viettänyt, kirkastuu kaikki hänen ympärillensä säteilevän kirkkaaksi — nimittäin silloin, kun kuolema tulee ojentamaan hänelle vapauttavan kätensä. Eikä kuoleman tarvitse odottaa, ei pyytää, ei houkutellessa, sillä lama odottaa häntä, ainoata, toivottua, tervetullutta vierastansa ja kirvoittajaansa. Jos hän vielä on tajullansa, on hän pienen puutelineensä asettanut kainaloittensa alle voidaksensa kuolla samassa asennossa johon Buddha on kuvattu niissä tuhansissa kuvissa ja kuvapatsaissa, joita me Tibetin läpi matkustaessamme tapasimme luostarien temppeleissä.

Kun tsamba-kulho, joka on niin monien vuosien kuluessa joka päivä täytetty, vihdoinkin koskemattomaksi jää ja määrätty kuusi päivää ovat kuluneet, murretaan ovi auki, luostarin abotti astuu kuolleen luo ja rukoilee hänen puolestansa, samalla kun toiset munkit rukoilevat dukangissa viisi, kuusi päivää. Sen jälkeen puetaan vainaja valkeaan pukuun, päähän pannaan "ringa"-niminen päähine, ja niin vaatettuna poltetaan hänet roviolla. Tuhka kootaan, sotketaan saven kanssa ja asetetaan pieneksi

pyramiidiksi muodosteltuna tshorteniin.

Kahdeskymmenestoinen luku.

Targo-gangri ja Shuru-tso.

Kolme päivää *Lingan* luostarin seudulla oleskeltuamme jatkoimme huhtikuun 17. p:nä matkaamme luoteista kohti ahtaassa *My-tshun* laaksossa. Joen vesimäärä on nyt taas tuntuvasti vähennyt. Tilan puute estää minua tätä ihmeellistä tietä ja sen jylhyyttä laajemmin kuvaamasta. *Lingan* läheisessä laakson-avartumassa kulkee teitä itäiseen ja läntiseen vuoristoon, ja niiden haarat vievät lukuisiin kyliin, joiden nimet ja likimäiset asemat minä aina merkitsen muistiin. Liike käy nyt paljoo pienemmäksi, vaikka tämän erämaanpolun varrella tapaa vieläkin lukuisia mani-kekoja ja muita uskonnollisia tiemerkejä.

Seuraavana päivänä lähestyimme taas Transhimalajan pääharjannetta, sillä suureksi hämmästykseni ja ilokseni kääntyi tiemme sitä kohti. Edelleenkin on vallitsevana graniitti, johon jääkauden hivutus on leikannut laaksojen jylhät muodot. Tie on kurja, hyvin kivinen; joen molemmilla rannoilla näkyy jääkaistaleita, joiden väliset vihertävät ouruvedet täyttävät laakson kylmän levottoman pulinansa kaiulla. Eräs "pama"-niminen katajapensaslaji ilahduttaa tummalla vihreydellään katsetta, jolle muutoin tarjoutuu ainoastaan sorarinteitä.

Joella on täällä oma nimensä, *Langmar-tsangpo*, vaikka se ei ole itsenäinen joki, vaan *My-tshun* ylävartta. Se muodostuu pohjoisesta tulevasta *Ke-tsangposta* ja lännestä juoksevasta *Gomo-tsangposta*. Yläjuoksunsa varrella on edellisen nimenä *Dgorung-tsangpo*; se tulee Transhimalajan varsinaiselta vedenjakajalta ja on siis pääjokena pidettävä. Minulle sanottiin, että sen lähteet olisivat puolentoista päivämatkan päässä, laaksojen yhtymäkohdassa. Govon oikealla rannalla on pieni pamapensaikko, ja virran yli viepi kolmikaarinen kiinteä silta. Tämän sillan kautta kulkevat tärkeät liikeväylät Tok-dshalungiin, josta jo ennen olen maininnut. Jaki- ja lammaslaukat käyvät jyrkänteillä laitimella, ja pyöreät lammastarhat muistuttavat Tshang-tangin elämää. Vähän yläpuolella sillan ratsastimme puolijäätyneen Gomon yli; syrjälaaksoista tulevat purot ja lähteet muodostavat koristeellisia jääputouksia. Joki on kesäisin näillä seuduilla niin mahtava, ettei sen yli mistään kohti ratsain pääse. Pohjoisessa ja etelässä näkyy lumipeitteisiä vuoria.

Huhtikuun 20. p:n aamuna ilmoitettiin Robertin ruunikko-hevososen kuolleen puoliyön aikana, kylläisenä ja lihavana. Ratsastimme epämiellyttävien paasikeilojen yli korkeampia seutuja kohti; laakso väljeni, korkeussuhteet alenivat. Vaikka se vähänen, mikä vielä oli joesta jälellä, kuohui ja kiehui, kävi sen jääpeite kumminkin aina vain paksummaksi, kunnes se viimein kattoi melkein koko virran uoman. Jään alta kuului veden kohina ja loiske. Rehevät sammalikot peittivät rannat kokonaan, näköala laajeni ja koko seudun ulkomuoto muuttui alppimaiseksi. Eräässä lammastarhassa istui kymmenen miestä pyssyt kädessä. Synkät pilvet verhosivat vuorenharjanteita, ja tuokiassa alkoi lumipyry, joka kumminkin pian taukosi.

Viimeinen taival oli kamala. Kaikkialla oli pelkkää soraa ja lohkareita, joita toki paikoittain voi kiertää, ratsastamalla joen jäätä myöten. Leiripaikkamme nimi oli *Tshomo-sumdo*, laaksonpääty, autiossa seudussa; mutta vartioväkemme oli pitänyt huolta juhtaimme oljista ja ohrista, lähettäen muutamia jakeja niitä noutamaan.

Tästä lähtien täytyi ratsastaa jäätä myöten, joka öisen 15 asteen pakkasen jälkeen oli kaunis, liukas ja luja. Seutu ei kuitenkaan ole autio. Useissa paikoin tapaa pohjoiseen muuttavien paimentolaisten tai Tok-dshalungista palaavien kauppiasten jakeja ja lammaslauvoja. Kahden mustan teltin luona varustautuu väki juuri päivän matkalle. Heillä oli muassaan vuohia, joiden korviin oli sidottu punaisia vaatetilkkuja.

Kuljemme edelleen. Edessämme kohoaa *Tshang-la-Pod-lan* kupera laki. Pääsemme ylös ilman suuria ponnistuksia, vaikka jäinen tuuli puhaltaakin kasvojamme vasten. Mittaustyöni voin aloittaa vasta sitten, kun olin lantavalkealla käteni lämmittänyt. Näköala on rajotettu, lakea ja epäselvä. Sillä puolella, josta olimme tulleet, näkyy toki syviä laaksoja ja näyttää kuin olisimme korkeammalla kuin niitä reunustavat vuorenselänteet. Korkeus on täällä 5,573 metriä! Tshang on suomeksi pohjoinen, Pohjoismaa, Pod eli Pö Tibet, s.o. varsinainen maa, jonka asukkaat enimmäkseen ovat paikoillaan eläjiä. Tshang-la-Pod-la on siis paimentolaisten asumien pohjoisten ylänköjen ja etelään päin merta kohti viettävän maan välinen solatie. Juuri tämän, näiden kahden maan välisen rajasuojusmaisena ominaisuutensa johdosta on Transhimalajalla niin suuri merkitys. Sentähden onkin niin useita Tshang-la-pod-la nimisiä solia. Miten usein ilmoitettiin minullekin joku sola, olipa sen nimi mikä tahansa, *aina* vaan Tshang-la-pod-la'ksi, jos se vain oli pohjoisten, haarajoettomien purojen ja eteläisen Tsangpon välisen vedenjakajan paikoilla.

Niinpä olin ratsastanut Transhimalajan yli toiseen kertaan solasta, joka on 71 kilometriä länteen Sela-la'sta, ja totesin, että *Nien-tshen-tang-lan* valtainen vuorijono ulottuu tänne saakka. Yhä elävämmäksi muuttui haluni seurata sitä askel askeleelta länttä kohti.

Leiriydyttyämme solassa, jossa yökylmä nousi -23 asteeseen, laskeuduimme ratsain huhtikuun 22. p:nä hitaasti pyöristyneiden vuorien ympäröimää *Shak-tshu*-joen laaksoa myöten, joka vähitellen laajenee. Ja taas tulemme aukealle tasangolle, pois vuorisokkelosta, jonka katkaisee rankkasateiden paisuttama My-tshun lisäjoki, ja minä huomaan, että Transhimalaja on tärkeä raja ilmastollisissakin suhteissa.

Illalla ilmotti gheläinen vartioväki palaavansa takaisin ja jättävänsä meidät uudelle suojaväelle, koska olimme jo Labrangin alaisessa *Largäpin* piirissä. Uuteen suojajoukkoon kuului viisi jo ikänsä elänyttä miestä. Heidän johtajanansa oli pikkuinen ukko, jonka kädet vapisivat ja puhe oli epäselvä. Seuraavana aamuna, kun gheläiset, jotka ikävöivät lämpimämpiin kyliinsä, kovasta lumituiskusta huolimatta olivat lähteneet, oli minun saatava järkiinsä uusi vartioni, joka aikoi viedä minut Shala-lan (Transhimalajan!) solan kautta lounaaseen, *Targo-tsangpon* lähteille, saman joen, jonka rannalla vietimme päivän. Nain Singin kartan mukaan kiertää tämä joki Targo-gangrin sen itäpuolitse ja laskee sitten Dangra-tso'hon, joksi pyhää järveä täällä nimitetään. Mutta Nain Sing ei ole koskaan paikalla ollut, ja minä halusin luoda silmäyksen seudun maantieteeseen. Sovimme sentähden, että matkustaisimme kauvemmas luoteeseen, ja selitimme miehille, että passissamme on lähimpänä paikkana mainittu Raga-tasam, johon vie kaksi tietä: toinen Sha-lan kautta, toinen pohjoispuolitse, Targo-gangriin kääntyen, ja että minä olin päättänyt valita jälkimäisen tien. Passissa oli kielletty käymästä Lhasassa, Gyangtsessa ja Sekija-gumpassa, mutta Dangra-dshum-tson tiestä ei siinä sanallakaan mainittu. Siksi täytyisi miesten noudattaa meidän toivomuksiamme.

Ukko joutui ymmälle, mietti ja kokosi uskottunsa sotaneuvotteluun. Hänen telttinsä oli oitis täynnä harmaisiin lammasnahkaturkkeihin puettuja mustia paljaspäitä miehiä. Neuvottelua jatkettiin Muhamed Isan teltissä. Jonkun aikaa tuumailtuansa ilmottivat he suostuvansa ehdotukseeni, jos minä jokaisesta jakista maksaisin päivässä kokonaisen tengan puolen tengan sijasta. Minä iloitsin, toivoen pääseväni yhä likemmäksi pyhää vuotta, saavani nähdä sen hienot yksityiskohdat yhä selvemmin esiintyvänä, katsellessani sitä sekä auringon valaisemana että pilvien ympäröimänä. Toivoin näkeväni sen milloin kukkuloiden taa katoavana, milloin taas näkyviin sukeltavana kuten sotalaiva valkovahtoosella ulapalla, kun korkeat lakkapäät aallot vyöryvät keulan edessä, eli paremmin sanoen, kuten täysissä purjeissa oleva laiva ylängön merellä. Tosin tiesin tuottavani itselleni ikävyöksiä, jos en seuraisi passin määräyksiä. Mutta nyt oli kysymys maantieteellisistä löydöistä, ja silloin täytyi kaiken siekailun väistyä.

Huhtikuun 24. p:nä oli meillä kova vastatuuli, ilma oli kylmä ja Targo-gangri peittäytyi puolittain pilviin. Vanhat vartiomieheni ja neljä ratsastajaa, joilla kaikilla oli rihlapyssy seljässä, olivat niin toistensa näköiset kuin olisivat he samassa muotissa valetut. Heidän saattamanansa ratsastin Targo-tsangpon rantaa myöten alas kapenevaa laaksoa, joka viettää järveä kohti tavattoman hitaasti, silmin huomaamattomasti. Lopulta soukistuu laakso niin ahtaaksi, että jää täyttää koko sen pohjan. Mutta tie eroaa joesta oikealle ja kulkee läheisten kukkuloiden lomitse, joiden väliltä meidän oli ratsastettava useiden sivujokien yli. Mustat teltit, laitumella käyvät kesyt jakit, kiviset lammasaitaukset, villiaasit, miljoonat maahiiret muistuttavat Tshang-tangin elämää. Villejä jakeja ei sen sijaan näillä seuduilla tapaa. Lintumaailmaa edustaa korppi, villisorsa ja joskus joku pienempi lintu.

Kun taas saavuimme aukealle alueelle, avautui lounaassa suuremmissa maisemia, mitä olen Tibetin tässä osassa nähnyt: jättiläismäinen ketju yhtä korkeita, lumipeitteisiä huippuja, ja niiden välissä lyhyitä jäätiköitä, joiden vaikuttava kauneus ja voima miltei vetää vertoja Targo-gangrin läheisen näköalan teholle. Ketjun lumiharjojen väliset kohdat ovat sinisenmustat, ja sen juurella piti olla tuntematon, *Shuru-tso*-niminen järvi. Ngantse-tso'lle lasketaan täältä Shang-buk-la-solan kautta pohjoiskoilliseen kulkien olevan ainoastaan kolmen päivän matka. Targo-gangrin itäpuolella on kolme syvään uurtautunutta jäätikköä ja vielä idempänä pistää näkyviin Targo-tsangpon tasainen laakso, jota me vähitellen lähenemme ratsastaen viiden selvästi huomattavan pengermän yli, jotka ovat niiden aikojen jätteitä, jolloin Dangra-dshum-tso oli nykyistään paljoa isompi. Ympärillämme luikkii kaksi sutta; vanhus ratsastaa nelistä niistä ahdistamaan, mutta kun sudet äkkiä pysähtyvät, ikäänkuin häntä odottamaan, kääntyykin hän koreasti takaisin. "Jos minulla olisi ollut puukko ja pyssy, niin olisin ne molemmat tappanut", kerskaa hän palattuansa.

Eräältä äkkiä toinen toisensa päältä kohoavalta kaksoispengermältä tulemme vihdoin Targo-tsangpon laaksoon, missä joki on jakautunut useiksi haaroiksi, joissa vilisee villihanhia ja sorsia. Ranta kasvaa pensaikkoo. Leirimme on oikealla rannalla, lähellä Targo-gangrin majesteetillista vuorenjuurta.

Niin kauvas minä pääsin, mutta en kauvemaksi. Täällä odotti meitä 20-miehinen hampasiin asti aseestettu ratsastajajoukko. Sen oli lähettänyt Naktsangin kuvernööri Shansa-dsongista, käskien

pidättämään meidät, jos "yrittäisimme pyhälle järvelle tunkeutua". 15 päivää sitten olivat he lähteneet Shansa-dsongista ja kolme päivää olleet täällä leiriytyneinä minun tuloani odottamassa. Jos olisimme pitäneet kiirettä, niin olisin taas ehtinyt edelle heistä. Toinen joukon johtajista oli sama Lundup Tsering, joka, kuten hän minulle kertoi, oli pidättänyt Dutrenil de Rhinsin ja Grenardin, ja tammikuussa ollut Hladshe Tseringin kanssa Ngangtse-tson seudulla. Hän kertoi Hladshe Tseringin vielä olevan virassansa, mutta hänellä oli minun tähteni ollut suuria ikävyyksiä. Myös oli hänen täytynyt maksaa devashungille sakkoa 60 jambauta eli noin 13500 markkaa. Kun muistutin siihen, että Hladshe Tsering itse minulle vakuutti olevansa niin köyhä, ettei hänellä ollut mitään menetettävää, vastasi Lundup, että hän oli summan puristanut alaisiltansa. Samoin oli rangaistu suurilla sakoilla kaikkia niitä, jotka meille jakeja möivät tai oppainamme palvelivat. Seuraavalla eurolaisella, joka tänne yrittää ilman lupaa pujahtaa, tulee olemaan aimo vaikeudet voitettavanaan!

Lundup näytti meille punaista kallionkielekettä 200 metrin päässä leiristämme ja lausui: "Siinä on Labrangin (Tashi-lunpon) ja Naktsangin (Lhasan) raja. Siihen asti tohdimme teidät laskea, mutta emme askeltakaan siitä etemmä. Jos yritätte etemmä mennä, on meillä käsky ampua."

He lukivat Shigatsesta saamamme passin ja selittivät, että jos passissa sanotaan "suoraa tietää Ladakiin", niin sillä ei suinkaan tarkoteta, että minulla on lupa kulkea kaikkia mahdollisia kiertoteitä, kaikista vähimmin vielä, että minä saisin matkustaa pyhälle Lhasan alaiselle Dangra-dshum-tsolle. Gav daloi on käskenyt ilmottamaan hänelle joka päivä, mitä tietä me matkustamme. Jos he eivät sitä käskyä noudata, saavat he sen päällään maksaa. Nyt oli selvää, että Dangra-dshum-tson matka oli keskeytettävä kolmannen kerran, nyt, jolloin olin siitä ainoastaan kahden lyhyen päivämatkan päässä!

Selvinä ja valkoisina kuvastuivat vuoren piirteet tähdillä kylvettyä tummansinistä taivasta vasten. Seuraavana päivänä oli semmoinen myrsky, ettei voinut nähdä Targo-gangrin vuoren juurta, saati jääkylmiä huippuja, missä tuulten taivaallinen kuoro lauloi lumikenttien välillä. Mutta illalla, kun ilma oli seestynyt, kuvastui äskensataneen lumen peittämä vuorenrunko selvästi edessämme.

Taas oli meillä pitkä pakina naktsangilaisten saattajiemme kanssa. Ilmotin heille, etten lähtisi nykyisestä leiristäni ennen kuin olisin nähnyt pyhän järven vaikkapa kaukaa. Ilokseni vastasivat he, etteivät he tahtoneet estää minua sitä näkemästä matkan päästä; kuitenkin tulisivat he tarkasti vartioimaan, etten jo mainitun punaisen vuoren takaa saisi pohjoisemmaksi ratsastaa.

Tuskin olivat he lähteneet, kun meidän vanhat kjangdamilaiset oppaamme tulivat valittamaan, että Naktsangin ratsastajat olivat uhanneet heidät tappaa, koska olivat meidät tänne ohjanneet. Annoin noutaa naktsangilaiset uudestaan luokseni ja ilmoitin heille päättävästi, että heidän oli oitis lakattava torailemasta, koska minun täällä oloni oli yksinomaan minun syyntä. Katsoen siihen, että he suureksi onneksensa olivat onnistuneet minut oikealla hetkellä kiinni saamaan, lupasivatkin he jättää pois kaiken vihamielisyyden kjangdamilaisia kohtaan. Nämä eivät tienneet miten sovinnon tehneitä kylliksi kiittää, ja heidän riemunsa yhä kasvoi, kun lahjotin koko joukolle rahaa, heidän niukan ruokavarastonsa lisäämistä varten. He osottivat ihastustaan minun telttini edessä soitolla, tanssilla ja sylipainilla, ja vielä yömyöhällä kaikui heidän iloinen naurunsa ja melunsa vuoren seinistä.

Mutta sitte saapui Naktsangista kaksitoista uutta sotilasta tuoden uuden käskyn: ei millään ehdolla saa sallia pohjoisemmaksi matkustaa. Kaikki olivat toki ystävällisiä ja kohteliaita; me naureskelimme, laskettelimme keskenämme sukkeluuksia ja meistä tuli parhaat ystävykset. Merkillistä oli, ettei heiltä koskaan loppunut kärsivällisyys, vaikka minä aiheutin heille ainaisia rettelöitä, sekamelskaa ja kiusallisia matkoja.

Huhtikuun 28. päivänä nousin ylös kello 8, merkitsin auringon korkeuden, valokuvasin vuoren ja mittasin korkeuskulman, jota tehtävää varten lähetin joitakuuta ladakilaisia edeltäpäin paikalle tarpeellisia kojeita ja polttoaineita viemään. Juuri kun olin hevosen selkään nousemaisillani, tuli Largäpin päällikkö ratsujoukon kanssa. Hänen leiripaikalla olevat alaisensa tervehtivät häntä huikealla eläköönhuudolla. Komentavalla äänellä käski hän heti kutsua mieheni takaisin, ja 60 largäpilaista ja naktsangilaista tibetiläistä tunkeutui telttini ympärille, ilmottautuen uuteen neuvotteluun.

Mutta Largäpin päällikkö oli itsepäisempi kuin vanha ystävämme, Naktsangin herra. Hän ei sallinut minun nousta punaiselle vuorelle, vaan vaati seuraavana päivänä poistumaan seudulta ja suoraa päätä Raga-tasamiin matkustamaan. Minä kysyin kuinka hän, pieni vuoristolaispäällikkö, uskalsi niin käskellä sävyllä puhua. Yksinpä Lhasan kiinalaisetkin olivat minulle olleet ystävällisiä ja suoneet minulle suuria vapauksia! Uhkasin repiä rikki shigatselaisen passini, lähettää pikaviestin tang darinin ja lien darinin luo ja odottaa Targo-gangrin juurella heidän vastaustansa. Päällikkö joutui hämillensä, nousi äänettömänä ja lähti toisten seuraamana matkoihinsa. Ennen iltaa palasivat he kumminkin takaisin ja ilmottivat hyväntahtoisesti hymyillen, että saisin kernaasti nousta punaiselle vuorelle, jahka vain lupaisin, etten matkustaisi järven rantaan asti.

Huhtikuun 29. p:nä lähdimme lopultakin matkalle ja kuljimme yli oikealta tulevan *Tshuma* nimisen

syrjäjoen, jota yläjuoksullaan *Nagma-tsangpoksi* sanotaan. Nousimme säännöllisesti kaartuvien järvipengermien yli yhä korkeammalle. Näköala laajenee laajenemistaan sitä mukaa kun lähenemme huippua, jolla ladakilaiset odottavat tulinsa. *Dangra-dshum-tson* eteläinen notko näkyi selvästi, muistuttaen sinertävää miekanterää, etäiseen rantatasankoon yhtyy Targo-tsangpon laakso torven muotoisena. Virran juoksua oli helppo seurata aina järveen saakka, sillä koko sen juoksua merkitsivät valkeanhohtavat jäälohkareet, jotka erosivat tummista, pensaskasvuisista pälvikkeistä.

Järven veden pitäisi olla juotavaksi kelpaamatonta, yhtä suolaista kuin Ngangtse-tson vesi, mutta siitä huolimatta juovat sitä pyhiinvaeltajat, koska se on pyhää. Jää oli nyt juuri lähtemäisillänsä, ainoastaan rannoilla oli vielä jääsuikaleita. Vastoin Tibetin muiden järvien tapaa soikenee *Dangra-dshum-tso* pohjois-eteläiseen suuntaan; se on hyvin kapea ja keskeltä kuroutunut juuri kuten on kuvattu Nain Singin kartalla, vaikka hän onkin kartalleen merkinnyt sen vähän liian isoksi ja varsinkin eteläisen notkon mittasuhteita suurennellut. Ratsastaja viipyy järven ympäri ratsastaessaan seitsemän lyhyttä päivämatkaa. Pyhiinvaellusteitä kulkee kaikkialla rantoja pitkin. Toivioretkeläiset kiertävät aina järven kellonviisarinen osottamaan suuntaan — jos nimittäin ovat oikea-uskoisia. Jos taas, kuten *Sārshik-gumpān* luostarin munkit, kuuluvat pembo-lahkoon, kiertävät he sen päinvastaiseen suuntaan.

Lyhyt, korkea pohjoisesta etelään kulkeva vuorijono, jonka nimi on *Targo-gangri* ja jota voi pikemmin pitää irrallisena vuorirunkona, päättyy pohjoisessa lähelle rantaa, jonka lakeaan tasankoon sen viimeisen huipun vieru loivasti laskeutuu. Nain Sing nimittää tätä vuorta Targot-la'ksi eli Lumihuipuksi (Snowy Peak) ja sen eteläpuolella olevaa maata Targot-Lhaget'iksi (Largäp). Hänen kartallaan on joen nimenä Targot Sangpo. Hänen Siru Chotansa, jonka pitäisi olla järven itäpuolella, ei täällä tuntenut kukaan, ja hänen Mun Cho järvensä, joiden pitäisi olla eteläpuolella, sijaitsevatkin järven länsipuolella. Hänen esityksensä järven eteläpuolella olevista seuduista on epäselvä ja mielikuvauksellinen. Jotkut paimentolaiset kutsuivat pyhää vuorta Tshang-targo-ri'ksi.

Paluumatkalla tein Robertin kanssa tasomittauksia ja sain niiden kautta selville, että korkein järvipenger on 89 metriä joen pintaa ylempänä. Targo-tsangpo on täällä varmasti ainoastaan 2 metriä järven pintaa ylempänä. Kun *Dangra-dshum-tso* varsinkin eteläiseltä puolen on jokseenkin mataloiden, tasaisten rantojen suojustama, on järven koon täytynyt muinaisina aikoina olla hyvinkin suuri. Siihen aikaan pisti Targo-gangri niemekkeenä järven länsirantaan.

Ennen kuin sanoin kiusallisille ystävilleni jäähyväiset, täytyi heidän nousta hevosten selkään ja antaa valokuvata itsensä. Se oli kirjava auringon säteiden valaisema kuva, taustana Targo-gangrin lumihuippu ja Nain Singin järvi pohjoisessa. Pyysin heitä viemään Hladshe Tseringille sydämelliset terveiseni ja sanomaan, että toivoin vielä kerran hänet näkeväni. Ja sitte kannustivat he ratsujansa, kokoontuivat joukoksi ja ajoivat hyppelevää ravia ylös jokipenkereen tasaiselle lakeudelle.

Mekin läksimme. Minä jätin *Dangra-dshum-tson* oman onnensa nojaan, jätin tummansiniset vuot myrskyjen raivolle ja tohisevien aaltojen lauluille, ja ikuiset lumikentät jätin kuiskailevien tuulten kohulle. Peittäköön *Padmasambhavan* järven nyt, kuten jo lukemattomia vuosituhansia ennen, vaihtelevat vuodenaikojen väritykset, sateen ja auringonpaisteen välinen ilmakehän loisto, kirkas ja synkkä, kullan ja purppuran värinen ja harmaja, ja kaartakoot hänen rantojansa ikävöivien uskovaisten toivoretkelijäin askeleet!

1. päivä toukokuuta. Kevät on tullut. Tosin oli viime yönä 16. astetta kylmää, mutta päivät ovat ihanat ja vastatuuleenkaan ratsastaessa ei tuuli tunnu niin tukalalta kuin se tuntui Tshang-tangissa. Leirimme, jonka järjestysnumero on 150, on 4708 metrin korkeudessa. Nyt nousemme taas hitaasti, seuraamme alussa joen juoksua, mutta jätämme sen pian vasemmalle juuri silloin kun se lähtee vuoristosta ikäänkuin portin kautta. Kuljemme lounasta kohti uskomattoman tasasuhtaista tasankoa myöten, jolla ei ole halkeamia, ei pinnan kohoutumia, ja lähestymme sitä kynnystä, joka erottaa *Shuru-tson Dangra-dshum-tso*'sta. Targo-gangrin lounaspuolella näkyy kuusi jäätikköä, jotka ovat pohjoisia ja itäisiä jäätiköitä paljoa pienemmät ja voidaan pitää pikemmin sen lumivaipan haaroina ja liepeinä, joka peittää tämän vuorenrunгон korkeimmat seudut. *Shuru-tso* näkyy nyt hienona sinisenä viivana. Lähenemme sen rantaa ja huomaamme, että järvi on ylt'yleensä jäässä.

Nyt on järvi meidän oikealla puolellamme. Etelässä kohoaa komea vuoristo, eräs *Transhimalajan* mahtavimpia vuorijonoja. Se on korppimusta auringon valossa, mutta lumikentät hohtavat metallinvärisinä. Rantojen ympärillä kohoaa melkoisia pengermiä; idästä järvelle kulkevat laaksot leikkaavat niitä ja muodostavat rotkoja, joissa siellä täällä näkyy joku yksinäinen, vihaisten koirien vartioima teltti. Leiriydymme eräällä pengermällä parmalaakson yläpuolella 4753 metrin korkeudessa; kahdeksan mustaa telttiämme eroaa värillensä räikeästi keltaisesta maasta. Vanhat *kjangdamilaiset* tibetiläisemme sanoivat nyt jäähyväisensä ja saivat kaksinkertaisen maksun sekä lahjoja. Edessämme ikävöivät *Shuru-tson* jähmettyneet aallot kevätuulien vapauttavaa lämpöä, etelässä kohoaa *Do-tsängkan*, valtaava ikuiseen lumeen peittynyt vuori, lounaassa laskee aurinko vuoriston mahtavan harjan taa, ja äänettöminä ajelehtavat varjot jäällä. Kohta ovat ainoastaan Targo-gangrin ja Do-

tsängkanin huiput iltaruskon valaisemat, ja pian hiipii uusi yö maille.

Toukok. 2. p:nä ratsastimme etelään rantaa pitkin. Shuru-tso soikenee Dangra-dshum-tson tavoin melkein pohjois-eteläiseen suuntaan, se on pitkulaisessa laaksossa, jolla on tuo Tibetissä epätavallinen suunta. Rantoja pitkin on jo avovettä ja aallot loiskivat huokoista jääreunaa vasten, jolla vielä istuksii usein pitkät rivit villisorsia. Rantavesi on mustana laineiden kuljettamista levistä ja mätänevästä meriruohosta, joilla villihanhit rääkkyvät ja kiljuvat. Saavuttuamme järven säännöllisen kaarevan etelärannan hiekkavalleille näemme edessämme tasangolla myrskyn enteitä: valkeita, pyssyn savua muistuttavia tomupilviä, joita tuuli kierrekkeen muotoisina maasta tupruuttaa. Hetken kuluttua olemme mekin myrskyn kourissa — sellaisia myrskyjä ei monta tarvita ennen kuin järven koko jääpinta murtuu ja sen irralliset jäälautat ajautuvat eteläiselle rannalle. Ratsastimme Transhimalajalta juoksevan *Kjangdam-tsangpo*-joen yli ja leiriydyimme sen läntiselle penkereelle (korkeus 4739 metriä). Edessämme pohjoisessa oli nyt koko järvi ja sen takana Targo-gangri.

Täällä vaihtui taas saattomiehistöemme. Largäpilainen päällikkö, joka ensin niin ylimielisenä esiytyi, oli eromme hetkellä pehmeä kuin vaha ja lahjotti minulle kadahin, lampaan ja viisi mahalaukullista voita. Joka aamu, karavaanin lähtiessä, tulee Ishe noutamaan teltistäni molemmat koirani. Kolmannen koiran on ottanut Muhamed Isa aikoen kasvattaa siitä ihme-eläimen, ja neljännen annoin Sonam Tseringille. Ne ovat jo melkolailla kasvaneet ja parkuvat ja pureksivat toisiaan muulin selkään sidotussa matkavasussansa. Ne ovat aika siroja ja vallattomia, ja tuottavat minulle kujeillansa paljon hupia.

Mahdoton on sanoin kuvata sitä näkyä, joka ympäröi minua toukok. 3. p:nä. Me liitelemme vuori-
ulapalla, josta siellä täällä kohoaa vallitsevia lumihuippuja. Etelästä näkyy Himalaja selvemmin kuin koskaan ennen, ja sen lumivalkean harjan tällä puolen tiedämme Brahmaputran laakson olevan. Pohjoisesta näkyy Shuru-tso kutistuneena ja Dangra-tshum-tso'n kätkee meiltä Targo-gangti, jonka piirteet näkyvät selvinä, vaikka olemmekin siitä kuuden päivämatkan päässä. Niin, vieläpä mahtavat vuoret järven pohjoispuolellakin, jotka talvella näimme pohjoisesta, kuvastuvat selvinä neljäntoista päivämatkan takaa. Istun tulella, piirustan ja mittailen kuten kaikkia solia. Olen taas Transhimalajalla 86 kilometrin päässä Tshang-la-Pod-la'sta ja kuljen sen yli kolmanteen kertaan! Pohjoisessa virtaa vesi Shuru-tso'hon, etelässä Raga-tsangpoon. Minä astelen siis valtamerien vedenjakajalla, katselen sitä valtaista järjestelmää ja rakastan sitä kuten omaa omaisuuttani. Sillä tämä paikka, missä nyt seison, oli tähän asti tuntematon, se on miljoonia vuosia minua odottanut. Ja sillä ajalla ovat sitä lukuisat myrskyt pisseet, kevätsateet huuhdelleet ja talviset lumipeitot käärineet. Jokaisessa solassa, jonka läpi olen tunkeutunut Intian jättiläisvirtojen vedenjakajalla, on lisääntynyt haluni ja toivoni seurata niiden suuntaa länttä kohti, tunnettuihin seutuihin, ja voida täyttää kartalla se iso valkea täplä, joka on Tsangpon pohjoispuolella. Tiedän hyvin, että tämän monimutkaisen vuoriston tutkimista ei voi suorittaa yksi mies: se vaatii sukupolvien työtä, mutta minun kunnianhimoni on tyydytetty sillä, jos saan tätä maata ensimmäisenä tarkastella.

Minä käänän lehteä ja alotan uuden luvun tutkijaelämästäni; taakseni jääpi taas autio Tshang-tang, ja Targo-gangri häipyi taivaanrannan alle — näenkö sen majesteettillisia latvoja enää milloinkaan?

Kulku käy jyrkästi alaspäin, vastatuuleen. Isot jääharkot täyttävät porfyyristä ja mustasta liuskakivestä muodostuneiden seinien välisen laaksonpohjan. Valtasolaan yhtyy useampia melkoisia sivulaaksoja, ja hyljättyt leiripaikat todistavat, että täällä asuu paimentolaisia kesäisin. Tämä laaksoimme yhtyy isoon 10 kilometrin pituiseen *Kjam-tshu*-laaksoon, joka alkaa *Sha-la'sta*, samasta Transhimalajan solasta, jonka kautta tibetiläiset aikoivat meidät johtaa. Kjamissa oli maa paimentolaistietien ympärillä tasaista ja avonaista.

Toukok. 7. p:nä jatkoimme matkaamme kamalassa myrskyssä etelään *Amtshok-tson* sinikuvastinta kohti. Senpäiväisessä leirissä, Amtshok-tson luoteisrannalla, kuulimme puhuttavan kiinalaisista ja tibetiläisistä virkamiehistä, joiden oli kohdakkoin määrä telttien väen ja karjan lukemismatkoilla kulkea maa ristiin rastiin. Luultiin tämän olevan yhteydessä uuden verolain kanssa, jota kiinalaiset aikoivat käytäntöön panna.

Rannalla odotti minua veneeni valmiina, sillä toukok. 8. p:nä oli minun määrä tehdä matka Amtshok-tso'lle.

Kahdeskymmeneskolmas luku.

Muhamed Isan kuolema.

Järvi oli sula, ainoastaan pohjoisrannalla kellui muutamia jääharkkoja aaltojen hirskeissä. Lounastuuli puhalsi lakkaamatta; turha oli odottaa hyvää ilmaa. Tusina tibetiläistä seurasi minua

asianomaisen matkan päässä. Pyysin heitä tulemaan likemmä, lähtöäni katsomaan. Vene oli jo vedessä, Rehim Ali ja Shukkur istuivat jo paikoillaan ja Lama kantoi minut hitaasti syventyvän veden yli veneeseen. Päämääräksi otettiin eräs niemeke, ja soutajat alkoivat taistelunsa aaltoja vastaan. Tunnin matkan oli järvi niin matala, että airot pohjasivat, nostaen sieltä pikimustia hahtuvia. Soudannan tahdissa hoilottaa Ali: "*Shubasa, ja aserin, bismillah, ja barkadiallah*" — mainitakseni vaan muutamia sanoja hänen loppumattomasta ohjelmistostansa. Rehim Alin airot antavat minulle joka vedolla aimo suihkeen, mutta tuuli kuivaa minut taas nopeasti. Aaltoileminen panee pohjaliejun liikkeelle; vesi on niin matalalla, että aallot näyttävät aikovan keskellä järveä muuttua hyskkeeksi.

Nyt alkavat tuulenpyörteet uhkaavan karkelonsa länsirannalla, missä vesi paistaa valkeana. Myrsky nousee Amtshok-tsolla; molemmat muhamettilaiset saavat jännittää kaikki voimansa, jos mieli saada vene vastatuuleen kulkemaan. Aaltoileminen yltyy, syvyys on 2,41 metriä, ja vesi saa viheriämmän väriwahduksen. Vanha kalastajamme, Shukkur Ali, heittää onkensa veteen, mutta ei tartu siihen muuta kuin ajelehtavia leviä. Useissa paikoin tapaamme villisorsia, villihanhia ja lokkeja. Eräässä itärannan laaksonrotkossa pystyttävät paimentolaiset juuri telttiänsä. Vihdoin pääsemme niemekkeelle. Suurin syvyys, minkä olimme luotirihmaila tavanneet, oli 3,66 metriä.

Kun mittaus on suoritettu, näköala piirustettu ja päivällinen syöty, lähdemme taas pohjoista kohti, ja kepeänä kuin villisorsa keinuu vene vinhan tuulen mukana aallonharjoilla. Kuljemme taas noiden kolmen teltin ohi, mittaamme syvyyden, joka on 3,10 metriä ja lähestymme pohjoisrantaan, jolla on sakkaista, mutavellimäistä vettä ainoastaan puoli metriä. Aallokko käy sinne päin ja harmajat ryöppyylaineet hyrskivät rantaa vasten. Äkkiä tartumme matalikolle, vaikka rantaan on vielä 100 metriä. Mutta Rabsang taluttaa minulle hevoseni juosten ja häntä seuraavat useat muut ladakit. He auttavat meidät maalle ja sytyttävät rannasta kohoavan hiekkapengerin juurelle varsin tarpeellisen nuotion.

Toukok. 11. p:nä laskeuduimme jäätävässä lumipyryssä *Lung-ring*-solan (5394 metriä) ja samannimisen laakson läpi ylisen Raga-tsangpon rannoille. 12. p:nä kuljimme jokea ylöspäin; sen laakso on leveä ja pohjoisessa mahtavien vuorien rajottama. Pakkanen oli laskeutunut — 18,2 asteeseen ja myrsky puhalsi suoraan vastaamme. Joskus talttui se toki niin, että voi kuulla hevosten kavioiden kopseen, mutta kyllä olimme miltei jähmettyneet ennen kuin leiriin pääsimme.

Seuraavalla päivämatkalla sivuutimme *Kamba-sumdon*, jossa Raga-tsangpon molemmat lähdejoet yhtyvät; yksi niistä, *Tshang-shung* niminen, tulee lännestä, toinen, *Lo-shung*, lounaasta. Edellinen niistä on isompi. Lo-shungin yli täytyy meidän kulkea kahdesti; sen pohja oli täynnä kivilohkareita, joita liukas jää toisiinsa ahdisti. Lännessä kohoaa suuri Nain Singin löytämä lumipeitteinen selänne *Tshomoutshang*, "ylhäinen nunna". Ryder on sen mitannut ja piirtänyt siitä tarkan kartan. Valkealta kukkulalta laskeutuu lumikaistaleita mustille vuoreнкуpeille. Toiset tibetiläiset nimittämät vuorta Tshoor-dsdongiksi.

Teräväkulmaisesti ja yhä lounaaseen kulkien lähenemme Lhasan ja Ladakin välistä suurta valtatieta, niisanottua "Tasamia". Oitis sille päästyämme pystytimme telttimme *Raga-tasamiin* (4948 metrin korkeus); se on suuren valtatieen asemaa, missä ensi kertaa Shigatsesta lähdettyäni kosketin Ryderin ja Rawlingin johtaman englantilaisen retkikunnan kulkemaa tietä. Ennen kaikkea oli minun tätä tietä kartettava, tapahtuipa sitten mitä hyvänsä. Sillä Ryderin ja Woodin tekemä kartta on paras mitä on koskaan laadittu Tibetin näistä osista. Vaatimattomilla varustuksillani en minä olisi kyennyt siihen mitään uutta lisäämään. Mutta käännyttyäni heidän tiestään joko pohjoiseen tai itään voin minä heidän karttaansa aina huomioillani täydentää. Itse asiassa se onkin minulle onnistunut niin hyvin, että Toktshenin ja Manasarovarin välisellä 83 päivää kestäneellä matkalla kuljin samaa tietä ainoastaan puolen kolmatta päivämatkaa.

Sillä välin tulivat Raga-tasamin molemmat päälliköt minua tervehtimään. He olivat kohteliaita ja ystävällisiä, mutta selittivät päättävästi, etteivät he missään tapauksessa sallisi minun jatkaa matkaani muuta kuin tasamia kulkien; passissani oli nimenomaan sanottu, että Saka-dsong oli lähin asemamme. Ilman Sakan kuvernöörin lupaa eivät he voineet päästää minua mitään muuta tietä myöten.

Nähtyäni, että meidän oli tästä lähtien pakko kulkea sanottua tietä, jonka Nain Sing oli kulkenut vuonna 1904, kirjoitin Robertin ja Muhamed Isan kanssa neuvoteltuani tang darinille ja lien darinille Lhasaan. Edelliselle, ylivaltuutetulle, selitin rukoillen, että kun olin kerran Sisä-Tibetissä, niin ei ollut mitään sopimuksia vastaan, että kuljin Ladakiin mitä tietä myöten hyvänsä, kunhan vain sinne todellakin menisin, ja sen vuoksi pyysin häneltä seuraavaa: saada palata Tedenam-järven kautta, josta Nain Sing on ainoastaan kuullut; käydä Dangra-dshum-tsolla, mennä sieltä Tradumiin ja sitten Ghalarung-tsolle, sivuuttaa pyhä Kailas-vuori, Manasarovar-järvi, Induksen ja Brahmaputran lähteet ja lopuksi Gartok! Toisessa, Lhasan ambanille osotetussa kirjeessä kuvailin samaten tien, jota halusin kulkea, ja lupasin hänelle lähettää Gartokista täydellisen matkakertomuksen. Molemmille lisäsin, että toivoin pikaista vastausta, jääden Raga-tasamiin sitä odottamaan.

Heti päätöksen tehtyäni kutsuin Tundup Sonamin ja Tashin telttiini ja käskin heidän ensiksi nukkua

puoliyöhön asti. Sillä aikaa kirjoitin molemmat mainitut kirjeet, sekä kirjeen vanhemmilleni ja majuri O'Connorille. Leiriväki nukkui jo sikeätä unta, kun annoin yövahdin herättää molemmat pikälähetit ja Muhamed Isan. Ja nyt saivat he käskyn, jommoista eivät olleet ennen vielä kuulleet: heidän piti päivät ja yöt rientäen viedä postini Ma'lle, 350 kilometrin päässä olevaan Shigatseen! Vastausta heidän ei tarvitsisi odottaa, sillä olin pyytänyt mandariineja lähettämään erityisen pikaviestin sitä tuomaan. Muonavaroja heidän ei tarvinnut mukaansa ottaa, kaikkea voivat he hankkia suuren valtatievarrelta. Rahaa saivat he hevosten vuokraan. Kymmenessä päivässä täytyisi heidän olla perillä ja kuukauden kuluessa piti meidän saada vastaus. Jos eivät palattuansa tapaisi meitä enää Raga-tasamissa, piti heidän seurata meidän jälkiämme.

Tundup Sonam ja Tashi olivat iloisia ja toivorikkaita, kun minä Muhamed Isan kanssa saatoin heidät ulos ja näin heidän varjojensa katoavan pimeään yöhön. He kulkivat kiertotietä, välttääkseen kahtatoista tibetiläistä telttiä ja jotta eivät ärsyttäisi kylän monia koiria haukkumaan. Suuri valtatie oli likellä, ja läheisellä "tasam'illa", joksi pysähdyspaikkojakin nimitetään, voivat he päivän valjetessa hevoset vuokrata. Heidän mentyänsä istuin Muhamed Isan kanssa vielä jonkun aikaa teltissäni asemastamme keskustellen. Vasta sitte, kun olin väsyttävän päivän jälkeen vuoteeseen mennyt, johtui mieleeni ajatus, eikö ehkä ollut armoton teko kärkeä miesten yksin yötä ja päivää Tibetin halki matkustaa. Katuminen oli kuitenkin myöhäistä, heidän täytyi uskottu tehtävänsä suorittaa.

Joka päivä tulivat tibetiläiset telttiini rukoilemaan minua lähtemään matkaani. Kun se ei auttanut, selittivät he lopulta, etteivät voisi hankkia meille enää ruokavaroja, koska seutu muka oli niistä jo puti puhdas. Kysyin heiltä koetteeksi, tahtoisivatko he viedä kaksi kirjettä mandariineille Lhasaan, mutta sain vastaukseksi selityksen, ettei heillä ollut siihen oikeutta. Kovin hämmästyivät he kuullessaan siihen minulta, että olin nuo kirjeet lähettänyt Lhasaan jo viisi päivää sitten. Kaksi päivää makasin sairaanakin, kun kaikki voimani olivat uupumisesta loppuun kuluneet. Sillä aikaa luki minulle Robert.

Helluntaina toukok. 18. p:nä oli meillä taas pitkä kiistely. Tibetiläiset lukivat minulle Lhasasta saamansa ohjeen, jonka päiväys kuului: "Toisen kuun kymmenentenä päivänä, tulisen oinaan vuonna." Minua nimitettiin siinä Hedin sahibiksi ja käsky sisälsi muun muassa: "*Lähetäkää hänet oitis omaan maahansa!* Älkää salliko hänen poiketa tasamilta, älkää johtako häntä oikealle älkääkä vasemmalle! Antakaa hänelle hevosia, jakeja, palvelijoita, polttoaineita, heiniä ja kaikkea mitä hän tarvitsee! Niistä on hänen maksettava tavallinen, hallituksen määräämä hinta. Antakaa hänelle oitis kaikkea mitä hän haluaa, älkää mitään evätkö. Mutta jos hän ei tahdo passinsa määräyksiä noudattaa, vaan ilmottaa aikovansa kulkea omin päin, toisia teitä, niin silloin *älkää antako hänelle ruokavaroja ollenkaan, vaan pidättäkää hänet* ja lähetäkää viipymättä pikasanoma devashungille. Omasta päästänne älkää tehkö mitään, vaan totelkaa! Se, joka ei maakunnassa tottele, saa raippoja, niin kuuluu säädös jota teidän on seurattava. *Älkää aiheuttako hänelle mitään ikävyyksiä, pitäkää huoli, että paimentolaiset palvelevat häntä hyvin, eivätkä tee hänelle mitään Gartokin matkalla.* Sinne päästyä tulevat garpunit (molemmat varakuninkaat) ottamaan hänet suojelukseensa."

Ja sittenkään en minä ollut tyytyväinen! Sanoin heille, etten tulisi assistiani välittämään, koska se *oli ristiriidassa minun uskontoni kanssa*, ja että minun täytyisi mennä Tshomo-utshangin pohjoispuolitse Saka-dsongiin. He saivat siis lähettää pikasanoman devashungille. Me odottaisimme. Taas pitivät he sotaneuvottelua ja sopivat vihdoinkin niin, että antaisivat meidän kulkea pohjoista tietä, mutta meidän piti lähteä matkaan toukok. 21. p:nä.

Viruin vuoteellani uneksien hevosten kavioiden kopseesta, joka kajahteli sekä idästä että lännestä minulle avoimilta teiltä, jotka johtavat niihin salaperäisiin pohjoisiin vuoristoihin, joiden huippujen ympärillä minun suunnitelmani ja unelmani risteilivät lakkaamatta kuin nuori kotka.

Läksin siis toukok. 21. p:nä lounasta kohti ja näin *Tshomo-utshangin* huipun peittyvän omien etuvuortensa taakse. Sen Saka-dsongin tien sijasta, jonka jo Ryder on kartalleen merkinnyt, halusin minä nähdä sen paikan, missä *Tshaktak-tsangpo* yhtyy Brahmaputraan. Se oli neljän päivän matka, kiertoteitse, mutta ragalaiset ystävämme eivät voineet siihen suostua ilman Sakan käskynhaltijan lupaa. Pysähdyimme senvuoksi Basangiin päiväksi, joll'aikaa lähetin sananviejän käskynhaltijan luo. Vastaus tuli, ja kumma kyllä myöntävä, ehdolla että karavaanin pääjoukko menisi suoraan Saka-dsongiin. Sainpa vielä aijottua poikkeamismatkaa varten pienen paikallisspassinkin!

Seuraavana aamuna oli todellisen kaunis ilma, sitte kun lämpömittari oli kohonnut 5 asteen alimmasta lämpölämpöarästään; oliko siis kevät vihdoinkin tullut? Suuri karavaani oli jo lähtenyt Sakaan, ja minun seurajoukkoni oli matkavalmis, kun Muhamed Isa tuli sanomaan minulle jäähyväiset. Käskin hänen viipyä Sakassa siksi kuin palaisin, sekä koettamaan kaikella viisaudella ja varovaisuudella ansaita viranomaisten luottamuksen. Pieni karavaanini oli jo lähtenyt etelää kohti ja me seisomme hyljättyllä leiripaikalla kahden kesken. Hänen saatuaan ohjeensa nousimme yht'aikaa ratsujemme selkään ja minä ratsastin oman joukkoni jäljestä. Vielä kerran käännyin satulassani ja näin Muhamed Isan istuvan kimonsa seljässä muhkeana ja suorana, piippu suussa, vehreä samettimyssy päälle ja

musta lammasnahkaturkki vapaana hartioilla. Nopeaa ravia ajaen seurasi hän karavaaniansa. *Viimeisenpä kerran hänet näin!*

Tie laskeutui *Kjärkjä*-laaksoon. Erääseen sileään vuorensiinään on metrin korkuisina tavuina hakattu lause: "*Om mani padme hum.*" Leirissä n:o 167 tulivat tibetiläiset ystävällisesti minua vastaanottamaan ja kaksi heistä talutti maan tavan mukaan hevoseni telttini.

Uusien oppaiden johtamina laskeuduimme seuraavana päivänä laaksoa alas. Matkalla näimme useita raunioita, jotka kertoivat muinaisista onnellisemmista ajoista, pengerialitokset, joita käytetään vainioiden kastelemiseen, osottavat että seudulla viljellään ohraa. Edessämme on nyt Brahmaputran leveä laakso ja me saavumme erääseen joen haaraan, mistä lautta kuljettaa Tsongka-tsongin ja Saka-dsongin välisellä taipaleella karavaanit ja tavarat rannalta toiselle.

Leirimme n:o 168 oli erään somerokielekkeen kärjessä jokien välissä. *Tshaktak-tsangpo* on 28,1 metrin levyinen, suurin syvyys on 0,73 metriä, keskimääräinen virran nopeus 1,39 metriä ja sen virtaava vesimäärä 18,8 kuutiometriä sekunnissa. Sen vesi oli miltei aivan kirkas ja voimakkaamman virtansa johdosta tunki se laskiessaan kauvas Brahmaputran sameampaan veteen. Viimemainitun veden lämpö nousi iltpäivällä 9,4 asteeseen. Sivujoen vesi oli vähän lämpimämpää, nimittäin 9,9 astetta. Seuralaisemme selittivät, että jokainen, joka saapuu suurelle virralle, juo sen vettä, sillä se on pyhää, koska se tulee kaukaisesta Lännestä, pyhältä Kailas eli Kang-rinpotshe-vuorelta.

Toukok. 30. p:nä matkustimme Tshaktak-tsangpon leveätä laaksoa myöten ylös lounasta kohti, kunnes saavuimme Tokbur-nimiseen paikkaan, josta sitte huomenissa ratsastimme *Tokbur-la*-solan läpi Saka-dsongiin. Tokbur-la'lle (5066 m) näkyy luoteesta, pohjoisesta, koillisesta valtaavia lumipeitteisiä vuoria, joiden korkeuden ovat Ryder ja Wood mitanneet. Olin, kuten nämä englantilaisetkin, vakuutettu siitä, että mainitut huiput olisivat Tsangpon vedenjakajalla ja kuuluisivat Transhimalajan pääharjanteeseen. Myöhemmin sain tilaisuuden todistaa, että se luulo oli väärä. Solasta virtaa eräs joki, joka laskee Saktsu-tsangpoon. Täällä näimme rehevässä ruohokossa joukon jakeja, joiden seurassa oli miltei kesy kulaani.

Siinä paikassa, missä joki laskee Sakan tasangolle, kuljimme sen oikealla rannalta erään soravuoren haarautuman yli, ja levähdin hetken Robertin kanssa, piirustaakseni mieltäkiinnittävän näköalan. Tsering kulki joukkoinensa ohitsemme, häviten kuin piste suurelle tasangolle. Koillisesta, hyvin kaukaa, näkyivät Saka-dsongin valkeat talot. Kaukoputkella voim nähdä leirimme, kaksi mustaa ja yhden valkean teltin. Viimemainittu oli Muhamed Isan teltti.

Ratsastimme tasangon yli. Vasemmalla oli neljä telttiä, joiden väki juuri ajoi lampaita yöksi aitaukseen. Eräässä paikassa haarautuu tie. Eteläistä haaraa kulkevat ne, joilla ei ole Saka-dsongissa mitään tekemistä. Ratsastamme *Sa-tshu*-joen ja erään alkupuron yli. Kova länsituuli puhalttaa ja me ikävöimme telttejämme ja leirituliemme lämpöä. Vihdoin saavummekin sinne; Guffaru tulee tervehtien vastaan ja kaikki toiset huutavat meille "*salaam!*" ja "*dshu*". Turhaan katselen heidän joukostansa Muhamed Isaa ja kysyn häntä. "Hän makaa vuoteessa, on ollut jo koko päivän sairaana", vastaa väki. Otaksuin että häntä vaivasi hänen tavallinen päänkivistyksensä, menin hiilipannun ääreen telttiini, jättäen Robertin tapansa mukaan etsimään tavaroiden joukosta työkalujani, joita tarvitsin iltatöitä tehdessäni. Olimme väsyneet ja kylmissämme, ja kaipasimme illallista.

Emme olleet vielä kauvan istuneet, kun Rabsang tuli ilmottamaan, että Muhamed Isa oli menettänyt tajunsa eikä vastannut puhutteluihin! Aavistin heti, että häntä oli kohdannut aivohalvaus, ja riensin Robertin kanssa hänen telttiinsä, joka oli aivan oman telttini vieressä. Pään puolella, missä sairaan veli Tsering itkien istui, paloi öljylamppu. Sairas makasi vuoteessaan seljällensä heittäytyneenä, kookkaana, voimakkaana ja suorana. Suu oli vetäytynyt hieman vasemmalle, vasen silmäterä näytti hyvin pieneltä, oikea oli säännöllisen kokoinen. Suonen tykytys oli tasainen, voimakas, tehden 72 lyöntiä. Heti määräsini asetettavaksi kuumia astioita jalkojen alle ja jäärakon päähän. Ahtaat vaatteet avattiin. Sairas hengitti tasaisesti ja syvään. Silmät olivat auki, mutta elottomat. Huusin hänen nimeänsä, mutta hän vastasi siihen ainoastaan heikolla merkillä, yritti kääntää päätänsä ja liikuttaa oikeata kättänsä, päästi heikon huokauksen ja jäi taas liikkumattomana makaamaan. Robert säikähti, kun sanoin hänelle, että Muhamed Isa ei eläisi enää huomiseen päivän nousuun asti.

Tänään, 1. p:nä kesäkuuta, oli hän noussut auringon noustessa, juonut teensä ja keskustellut kiivaasti useita tunteja kahden dsongista tulleen tibetiläisen kanssa. He olivat kieltäytyneet hankkimasta karavaanille muonavarjoja ja vaatineet sitä heti paikkakunnalta poistumaan. Hän oli vastannut, että sahib palaisi pian ja että heitä ei hyvä perisi, elleivät häntä tottelisi. Vihaisina olivat he poistuneet, jonka jälkeen Muhamed Isa oli syönyt aamiaisensa ja noin tunnin ajan nukkunut. Herättyänsä oli hän valittanut tuntevansa kovaa päänsärkyä.

Puolenpäivän aikana oli hän lähtenyt ulos meitä tähystelemään. Silloin oli hän saanut rajun ripulikohtauksen, kaatunut vasemmalle kyljelleen ja menettänyt tajunsa. Toiset olivat rientäneet

paikalle, kantaneet hänet telttiin ja hieroneet häntä. Silloin hän oli taas tullut tajullensa, ja puhunut paljonkin, mutta epäselvästi ja etupäässä islamin jumalan kanssa:

"Minä olin lamaisti, mutta käännyin islamin uskoon; auta minua nyt, Allah, tästä kovasta sairaudesta! Suo minun parantua, anna anteeksi syntini ja kaikki paha, mitä olen muille tehnyt! Suo minun elää, Allah, niin pidän aina käskysi enkä koskaan laiminlyö rukoushetkiäni."

Sitte oli hän kehottanut toisia täyttämään velvollisuutensa nyt kuten tähänkin asti, ja kiittänyt heitä siitä, että auttoivat häntä onnettomuudessa kärsivällisesti. Tuon tuostakin oli hän pyytänyt kylmää vettä. Koskettaen oikealla kädellään vasenta käsivarttaan oli hän kysynyt kenen käsivarsi siinä oli ja ilmottanut hänestä tuntuvaan siltä kuin ei hänen vasemmassa jalassansa olisi ollut kenkää. Koko vasen sivu oli kokonaan halvautunut. Istuallansa, pieluksiin nojaten oli hän rukoillut Guffarua: "Guffaru, sinä kun olet vanha ja täytät uskonnon käskyt, et tahraa käsiäsi, jos tartut veitseen ja vihlaiset minua niskaan; leikkaa syvälle alas selkään päin, se helpottaa minun helvetinmoista päänsärkyäni." Epätoivoisessa tuskassansa oli hän lyönyt oikean kätensä kirstuun. Tuntia myöhemmin oli halvauskohtaus uudistunut, vieden puhekyvyn. Nyt oli hän enää antanut merkkejä oikealla kädellensä, kuten epätoivossa, joka valtaa lähestymän kuoleman edellä. Puoli neljän paikoilla oli saapunut Tsering ja ääneensä itkien heittänyt häntä syleilemään. Muhamed Isa oli myös itkenyt ja nostanut kädet huulillensa, merkiksi ettei hän voinut puhua. Kun me kello viisi tulimme telttiin, oli hänen häviävästä tajunnastaan enää ainoastaan heikko kajaste jäljellä. Mutta hänen tilansa ei muuttunut puolentoista tunnin kuluessa, hän hengitti rauhallisesti, pitäen suunsa suljettuna. Lähdin nyt syömään päivällistä, jonka Adul oli valmistanut.

Tutkin Robertin kanssa Burroughs Wellcomen lääketieteellistä käsikirjaa, tullakseni vakuutetuksi siitä, etten ollut mitään laiminlyönyt. Kahdeksan aikaan palasimme sairasvuoteen luo. Potilas hengitti nyt suu auki. Se oli huono merkki, sillä siitä päättäen olivat leukalihakset alkaneet veltostua. Valtimo tykki 108 kertaa ja hyvin heikosti. Sydäntä särkevää oli nähdä vanhan Tseringin epätoivoa, kun ilmoitin hänelle, että nyt ei ollut enää mitään toivoa. Puoli tuntia myöhemmin alkoi hengitys heikontua ja hidastua, kello 9 alkoivat kuolinkorinat ja rintakehän lihasten työ, niiden hankkiessa keuhkoille riittävästi ilmaa. Noin joka neljäskymmenes hengenveto oli syvä, sitä seurasi väliaika, ja taas hengähdys sekä huokaus. Jalat kylmenivät, vaikka niiden alla oli kuumia ruukkuja, joita usein vaihdettiin toisiin. Neljänneksen yli yhdeksän muuttui hengitys yhä verkkaisemmaksi, pysähdykset pitemmiksi. Kuolinvavahdus puistatti hänen ruumistansa ja sai hänen hiukan nostamaan hartioitansa. Sitä vavahdusta seurasi vielä toinen.

Muhamettilaiset kuiskailivat Tseringiä poistumaan pääpuolelta, sillä muhamettilaisen täytyi pidellä kuolevan alaleukaa ja sulkea se viimeisen hengenvetäen tapahduttua. Mutta sureva veli saatiin vain väkivallalla paikaltansa lähtemään. Kuolevaa vavahdutti kolmas, viimeinen, kuolinkylmyyden tunteen aiheuttama tempaus. Sitä seurasi 20 sekunnin pituinen hiljaisuus. Luulimme hänen jo kuolleen, mutta vielä kerran hengähti hän ja minuutin kuluttua seurasi viimeinen heikko huohaus, kun Guffaru jo oli sitonut hänen leukansa alle liinan ja peittänyt kasvot valkealla vaatekappaleella. Nyt lepäsi hän liikkumattomana, ja syvästi surren paljastin minä pääni kuoleman kaamean majesteetin edessä.

Miten tyhjältä ja autiolta tuntuikaan minusta kaikki, kun heräsin Muhamed Isan hautajaispäivänä, sunnuntaina 2. p:nä kesäkuuta! Läksin ulos hautaa katsomaan; se oli luoteessa, 300 m päässä leiristä. Muhamettilaiset olivat varhain aamulla lainanneet kylästä oven ja sen päällä pesseet ruumiin sekä käärineet sen *Guffarun ruumisliinaan*, joka oli ohuesta pellavakankaasta tehty, mutta valkea ja puhdas. Usein olin Muhamed Isan kanssa nauranut vanhuksen omituiselle päähänpistolle ottaa moinen kuolinpuku matkalle. Kuolinliinan päälle oli kääritty harmaja huopapeitto. Vainaja oli pantu telttinsä eteen paareille, jotka oli tehty molempien veneempuoliskojen pohjista, sitomalla ne yhteen ja varustamalla neljällä kantajia varten asetetulla poikkipuulla.

Vaieten palasimme hautajaisista kotiin.

Sen sunnuntain saarnateksteissä esiintyi raamatunlause: "Sinä tyhmä, tänä yönä otetaan sinulta sinun sielusi pois."

Muhamed Isa oli paljon matkustanut, ja hänen maineensa oli Aasiassa tunnettu. Jo kerran ennen oli hän ollut Saka-dsongissa, nimittäin v. 1904, jolloin hän johti Ryderin ja Rawlingin karavaania. Silloin ei hän aavistanut, että palaisi sinne vieläkin ja leirytyhmään siellä viimeisen kerran, pitkän vaelluksen tehtyensä. "*The Geographical Journal'in*" huhtikuun n:ssa vuodelta 1909 omistaa Rawling hänelle seuraavat muistosat: "En voi puhua Saka-dsongista, osottamatta kunnioitustani Sven Hedinin siellä kuolleen uskollisen palvelijan muistolle. Muhamed Isan luonne oli parhaimpia mitä minulla on ollut onni tavata. Hän oli luotettava ja väsymätön työssään, eikä ainoakaan aasialainen tuntenut Aasiaa paremmin kuin hän. Hän nimittäin oli ollut Younghusbandin mukana tämän kuuluisalta Kiinan matkalla, hän oli kulkenut Careyn mukana, seurannut Dalgleshia, joka myöhemmin murhattiin, samoin oli hän ollut Dutrenil de Rhinsin matkassa. Hän oli ollut herransa kuoleman avuttomana todistajana, kun tibetiläiset

hänet surmasivat. Hän oli minun karavaanini johtajana Gartokin retkellä, saattoi Sven Hedinia hänen viime retkellään ja kuoli kolmikymmenvuotisen uskollisen palveluksensa jälkeen tuossa maailman unohtamassa maassa." Kirjeistä, joita sain myöhemmin O'Connorilta, Youngusbandilta ja Ryderilta, käy ilmi, että hekin valittivat hänen kuolemaansa.

Iltapäivällä kesäk. 3. p:nä kutsutin Tseringin telttiini. Hän oli jo tyyntynyt ja mukaantui kohtaloon. Hänen piti jäädä edelleenkin minun keittäjäkseni ja henkivartijakseni, mutta hänen palkkansa korotettiin 20 rupiiksi kuukaudessa, ja tämä korotus oli laskettava taaksepäin, Lehistä asti. Myös sai hän pitää kellon, jonka olin hänen veljellensä lahjottanut. *Guffaru*, joukon vanhin, tuli Muhamed Isan jälkeen karavan-bashiksi, sai saman palkankorotuksen kuin Tsering ja oikeuden käyttää Muhamed Isan kimoa satuloinensa. Hänen piti asua vainajan teltissä kahden muun kanssa.

Hyvin tietäen, ettei kuri pysyisi samana kuin se oli ollut Muhamed Isan aikoina, puhuin miehille vakavia sanoja. Terotin heidän mieliinsä, että heidän täytyisi totella *Guffarua* yhtä sokeasti kuin olivat hänen edeltäjänsä totelleet; heidän täytyisi edelleenkin olla yksimielisiä ja palvella minua uskollisesti. Jos joku alkaisi torailla ja niskotella, saisi hän oitis palkanjäännöksensä, tulisi pois ajetuksi ja oman onnensa nojaan jätetyksi. Nyt kun ratsastimme vuokrajakeilla, tulisin minä puolta vähemmällä miehistöllä vallan hyvin toimeen. Heidän oma etunsa siis vaati heitä käyttäytymään niin, että voivat toimeensa pysyä. *Rabsang* ja *Namgjal* vastasivat toisten nimessä, että he tulevat pysymään yksimielisinä, palvelevat minua uskollisesti ja seuraavat minua, veisipä matka vaikka minne.

Jo 2. p:nä kesäkuuta oli kaksi Saka-dsongin herraa käynyt minua tervehtimässä. Itse kuvernööri oli poissa, matkustellen ympäri aluettansa telttejä lukemassa ja merkitsemässä kaikkien asuttujen laaksojen nimiä — kaikki se tapahtui Kiinan käskystä. *Pemba Tsering*, joka oli hänen jälkeensä lähin arvossa, oli hyvin kohtelias ja ystävällinen, mutta valitti, ettei hän voinut meille enää ruokavaroja hankkia, hänen kun oli myös huolehdittava niistä matkustajista, joita lakkaamatta kulkee Lhasan ja Gartokin välillä ja joita varten hänen oli aina edeltäpäin varustauduttava. Painostaakseen sanojansa kutsui hän paikalle kaikki seudun viisi "govaa" eli piiri-esimiestä, jotka valitiivat, että köyhä maa ei kyennyt hankkimaan sitä ohra- ja tsamba-määrää, minkä me tarvitsimme. Selitin heille, että viipyisimme vielä muutamia päiviä, odottaen vastausta Lhasasta. Silloinkos nämä nousivat mieltä osottavasti ja julistivat, että minä saisin viipyä siellä niin kauvan kuin halusin, mutta he vain eivät enää minulle ruokavaroja hankkisi.

Samana päivänä pystytettiin valkean ja sinisen kirjava teltti aivan meidän leirimme viereen, mutta vasta kesäk. 4. p:nä kävivät sen asukkaat, *Tradumin* ja *Njukun* govat, minua tervehtimässä. He olivat kuulleet minun täällä oleskelustani ja halusivat itse tutkia, miten asiat oikeastaan olivat. *Njukun* gova aloitti keskustelun:

"Passissanne mainitaan Saka ja Tradum, mutta ei Njukua. Jos siitä huolimatta Njukuun tulette, sallin minä teidän viipyä siellä yhden yön, mutta en kauvempaa, sillä passissa sanotaan, että teidän on matkustettava suoraan Tradumiin."

"Hyvä ystävä", vastasin minä, "kun minä ensin tulen Teidän seudulenne, tulee meistä niin hyvät ystävät, että te minua vielä pyydätte jäämään sinne koko kuukaudeksi lujittamaan ystävyttämme. Kun te sitte myöhemmin pistäytte Intiaan minua tervehtimään, tulee teidän käyntinne olemaan minulle sitä miellyttävämpi mitä kauvemmin sitä kestää."

Hän nyökkäsi minulle veitikkamaisesti hymyillen ja piti minua varmaankin koiranleukana, mutta lisäsi, että hänen täytyisi totella devashungin käskyjä.

"Kun kerran olen kirjeenvaihdossa Lhasan mandariinien kanssa ja odotan heidän vastaustansa, niin ei devashungilla ole oikeutta minua estää."

"No hyvä! Silloin on parasta, että jätte tänne ettekä tule Njukuun tai Tradumiin; siellä on vieläkin niukemmalta muonavaroja saatavana."

Myöhemmin saapui Pemba Tsering uudestaan ja toi toki kaksi säkillistä ohria ja yhden lampaan. Toisten kanssa puhuttuansa oli hän tullut taipuisammaksi ja lupasi koettaa hankkia meille, mitä tarvitsimme. Meillä oli vielä kaksi keinoa hevosta ja yksi muuli jäljellä Shigatsesta; yhden niistä lupasin hänelle palkkioksi vaivoistansa. Jonkun aikaa mietittyänsä valitsi hän muulin. Molemmat hevoset möimme polkuhinnasta eräälle tuntemattomalle.

Mutta halusinkin minä päästä pois tästä surkeasta Saka-dsongista, johon liittyi murheellisia muistoja. Ulkona Jumalan vapaassa, ihanassa luonnossa haihtuvat huolet taivaan tuulien mukana. Joka päivä laskeskelin Robertin kanssa, kuinka kauvan vielä viipyisivät Tashi ja Tundup Sonam. Jos vastaus oli lähetetty niin sanotun lentävän kiinalaisen postin mukana, niin voisi se jo saapua millä hetkellä hyvänsä. Mutta päivät kuluivat eikä palaajia kuulunut. Eräänä päivänä ratsasti joukko hevostmiehiä

telttimme ohi, kertoen nähneensä minun lähettini Kung Gushukin puutarhassa Shigatsessa, mutta he eivät tienneet heidän aikomuksistaan sen enempää. "Kärsivällisyyttä", kuiskaili taas länsituuli. Siinä vaikeuksien verkossa, johon olimme sotkeutuneet, kiintyi kaikki toivoni kiinalaisten vastaukseen. Viranomaisille olin ilmottanut olevani valmis heti lähtemään, jos he vain sallisivat minun kulkea pohjoista tietä Njukuun, mutta siitä eivät he vielääkään halunneet kuulla puhuttavankaan, ja niin jäimme me paikoillemme.

Ja pian havaitsin miten lamauttavasti voimakkaan karavaaninjohtajani menettäminen vaikutti väkeeni. Miehet saivat koti-ikävä. He puhuivat oman lieden lämpimästä ja alkoivat aivan sairaalloisesti palmikoida kenkiä lapsilleen ja tuttavilleen. Kiireellä kokoontuivat he iltatulille ja pohtivat niiden ympärillä, miten mukavaa oli elämä Ladakin kylissä. Robert kuvaili miten autio ja kolkko oli Tibet, ja Intia miten lämmin ja ihana. Hän ikävöitsi äitiänsä ja nuorta vaimoansa. Mutta tahtoisinpa tietää, tokko sittenkään kukaan ikävöitsi täältä pois niin hartaasti kuin minä, jolla oli vielä niin paljon tehtäviä suorittamatta. Niin, nyt näin selvästi, etten nykyisellä karavaanillani voinut saavuttaa kaikkia niitä päämääriä, joihin pyrin. Se oli uupunut ja kulutettu, eikä ihme ollutkaan, kun ottaa huomioon, mitä kaikkea sen oli täytynyt kestää. Kohtaloni suorastaan ajoi minua takaisin Ladakiin. Matkalla toki täytyi yrittää tehdä mahdollisimman suuria valloituksia. Mutta entä sitten? Siitä ei ollut minulla mitään tietoa. Mutta sen tiesin, etten koskaan antautuisi ennen kuin olin tehnyt kaikki mihin voimani riittivät vallatakseni ylisen Brahmaputran pohjoispuolisen tuntemattoman maan.

5. p:n aamuna tuli vanha ystäväni, Raga-tasamin gova, kertoi kuulleen minun olevan vaikeassa asemassa ja tarjoutui puhumaan järkeä Pemba Tseringille. Myöhemmällä tulivat molemmat yhdessä telttiini ja ilmoittivat, että *minä saisin matkustaa pohjoista tietä Njukuun*. Vaivoistansa sai gova yhden parhaimmista hevosistamme. Omista eläimistämme oli vielä jäljellä kuusi, niistä kolme lehiläistä veteraania, kaksi hevosta ja yksi muuli. Seuraavana iltana tuli Guffaru ensi kerran ohjeita noutamaan ja 7. p:nä kesäkuuta lähdimme aika varhain matkoihimme.

Kahdeskymmenesneljäs luku.

Kiertoteitä Tradumiin ja pikimältään Nepaliin.

Oli kirkas päivä, ei kevät, vaan kesä. Ilmassa surisivat kärpäset, ampiaiset ja paarmat, maassa ryömi kaikenlaista matoa ja itikkaa, kiirehtien nauttimaan lämpimästä vuoden-ajasta, joka on täällä niin lyhyt. Ilma oli kuuma, kello yhden aikana oli 21,2 astetta. Aurinko oli minusta yhtä polttava kuin Intiassa. *Satshun* laakso laajenee länttä kohtirannoilla istuu villihanhia, sorsia ja haikaroita, ja vuorella, jonka juurella laakson oikealla puolella kuljemme, rääkkyvät naakat. Vehmas ruoho oli jo noussut kesäisen viheriänä ja tuoreena, mutta reheväksi tulee se vasta lämpimien sateiden jälkeen.

Jättäen Ryderin ja Rawlingin kulkeman tien vasemmalle, kuljemme *Tshaktak-tsangon* rantaan asti ja sitten jokea pitkin pohjoiseen suuntaan. Joessa käy kova virta, joka ei kuitenkaan muodosta vuolteita. Etelästä näkyy se portti, jonka kautta virta juoksee vuoristosta. Leirydyimme *Pasa-gukin* kylän luona joen oikealla rannalla. Joki on tällä kohtaa 43 metrin levyinen, korkeintaan 0,78 metrin syvyinen ja kuljettaa vettä 17,8 kuutiometriä sekunnissa. Toukokuun 28. p:nä kuljetti se 18,8 kuutiometriä, mutta Saktshu ja muut syrjäjoet yhtyivät siihen vasta Pasa-gukin alapuolella.

Kiihtyneenä ja raivonsa vallassa tuli Hadshi äkkiä minulle valittamaan, että Guffaru oli häntä lyönyt. Istuin oikeutta ja pidin kuulustelun. Hadshi oli kieltäytynyt hevosia vuorollansa paimentamasta ja sen johdosta oli karavan-bashi häntä löylyttänyt. Päätös kuului, että Hadshi saa Njukussa eronsa.

Kesäk. 10. p:nä käännyimme *Tshaktak-tsang*postista vasemmalle, saamatta, vahinko kyllä, sen läljuoksusta selvyttä. Kesäk. 12 p:nä saavuimme taas tasamille aivan Njukun luona, leirytyen siinä. Njukun gova, jonka ystävyyden oli Saka-dsongissa voittanut, oli hyvin avulias ja arveli, että minä voisin kernaasti taas tehdä matkan pohjoiseen, kun kerran näytin valtatieä kammoavan. Hän veisi minut etäaseen solaan, johon näkyisivät miltei kaikki maailman vuoret, mutta erittäinkin likellä pohjoisessa kohoava *Lumbo-gangri!* Siellä tapaisimme Bongban asukkaita, jotka ehkä voisivat meille myydä mitä tarvitsimme. Matkalla kuoli kolme pikku koiraamme. Tibetiläiset sanoivat niiden kuolleen täällä hyvin tavalliseen "gakpa"-nimiseen kurkkutautiin. Olimme pesseet niitä lämpimällä vedellä, hoitaneet niin hyvin kuin voimme ja teimme nyt kaiken voitavamme pelastaaksemme viimeisen. Tibetiläisistä oli käsittämätöntä, kuinka koiran tähden voi tuhлата niin paljon työtä.

13. päivä oli joutilas päivä, meidän täytyi nyt odottaa Tundup Sonamia ja Tashia. Semmoisina lepopäivinä ajoin minä aina partani — tuntuu näet hyvältä, kun on puhdas, vaikkapa ei olekaan ketään jota varten sievistyä. Robert ampui kolme villihanhea ja otti kiinni kaksi vielä keltaista poikasta, jotka olivat astelleet hänen telttiänsä ryvettelemään. Veimme ne kristallinkirkaaseen Men-tshu-jokeen,

toivossa että joku hanhi-emo ottaa ne omiksansa.

Seuraavana päivänä, juuri kun olimme matkaan lähdössä, tulivat Hadshi, Islam Ahun ja Gaffar luokseni vaatien erityistä ruokaa ja vapautusta yöpartijan tehtävistä. Muutoin eivät he jäisi palvelukseeni. Huusin toiset koolle ja kysyin, tahtoiko joku muukin yhtyä heihin, kun ajan heidät pois. Kukaan ei sitä halunnut. Hadshi, ainoa muhamettilainen, joka oli käynyt Mekassa, vieläpä kaksi kertaa, oli karavaanin ainoa lurjus; hän se oli toisetkin yllyttänyt. Hän selitti pitävänsä maantierosvoja ja kulkureita parempina kuin Guffarua ja muita ladakilaisia. Nämä kolme miestä hävisivät näkyvistämme jatkaessamme matkaamme ylämäkeen luodetta kohti, *Men-tshun* laakson läpi.

Leirissä n:o 177 oli minulla suuri vastaanottopäivä sillä muutamat Bongban-puoleiset päälliköt olivat minua tervehtimässä. Länä oli myös vanha ystävämme, Tradumin gova. He päättivät sallia minun tehdä lyhyen mutkan pohjoiseen, mutta ehdolla että palaan samana päivänä. 16. päivänä nousimme sen johdosta uusilla vuokrahevosilla ratsastaen Kilung'la'lle, josta on hyvin selvä ja opettava näköala. Edessämme oli synkkä *Lumbo-gangrin* vuoristo syvine, jylhine rotkoinensa, jyrkkine rinteinensä, pienine jäätikkökielekkeinensä ja ikuisine lumihattuinensa. Väkeni sanoi vuorta pyhäksi, jonkunlaiseksi Indus-virran lähteiden lähellä kohoavan kuuluisan pyhiinvaellusvuoren Kanq-rinpotschen esipihaksi tai portiksi. Lumbo-gangrin takana on Rukjok-tsangpon laakso ja joki, joka laskee Tshaktak-tsangpoon.

Jo täällä selvisi minulle, ettei nuo Ryderin ja Woodin mittaamat kukkulat voineet enää olla valtamerien vedenjakajalla. Mutta kukaan ei tiennyt minkälaista oli niiden pohjoispuolinen maa. Bongbalaiset olivat saaneet käskyn ehkäistä matkamme, jos yrittäisimme pohjoiseen tunkeutumaan. En rukouksilla enkä uhkauksilla onnistunut pääsemään Kilung-lan näköaloja etemmäksi. Mitä kauvemmaksi länteen ratsastimme, sitä suurempi valkea pilkku jäi kartalla taakseni. Se oli minulle hirtittävän katkera tunne. Vieläkin toivoin Lhasasta tulevan kiinalaisen postin tuovan minulle avun.

17. p:n aamuna olivat kaikki vuoret lumen peitossa; mutta päivä oli lämmin ja kaunis, kun nousimme *Sertshung-la'ta* kohti ja näimme etelästä Himalajan pohjoisimman harjan sekä Brahmputran leveän laakson. Alaspäin johtavassa solalaaksossa on runsaasti risukoita ja lentohietaa, joka on muodostanut jopa 6 metrin korkuisia hietaharjanteita.

Mieltäkiinnittävän ja tulosrikkaan matkan jälkeen leiriydyimme *Dambak-rongin* laaksoristeykseen. Mutta päivä ei ollut vielä lopussa. Kuulimme että Naser Shahin poika oli eilen Ladakin matkallaan saapunut Tradumiin, muassaan 22 muulia. Heti toimitin pikälähetin viemään hänelle pyynnön, että odottaisi minua ja antaisi tietoja Tundup Sonamista ja Tashista. Tradumin gova itse ratsasti kotiinsa valmistamaan kaikkea tuloamme varten. Kului joku aika. Silloin kuulimme kulkusten kilinää. Eräs ratsastaja ajoi kovaa ravia Shertshung-laaksosta. Hän oli nähtävästi seurannut jälkiämme, karautti suoraan telttileni ja ojensi minulle kirjeen, jonka suuressa sinetissä olivat sanat: "*Imperial Chinese Mission, Tibet*" ja sama kiinalaisilla merkeillä kirjoitettuna.

Nyt saisi kohtaloni ratkaisunsa. Ladakilaiset tungeskelivat telttini ympärillä. Huomasin kuinka hartaasti he toivoivat, että meidät pakotettaisiin suorinta tietä palaamaan Ladakiin. Heitä ei voinut elähdyttää sama aatteellinen harrastus kuin minua. Mitä suurimmassa jännityksessä ollen avasin kirjeen. Se oli virheetöntä englanninkieltä, hänen ylhäisyytensä Tshangin (tang darinin) ensimmäisen kirjurin Ho Tsao Hsingin kirjottama, ja sisälsi päättävän vaikka kohteliain sanoin sepitetyn kiellon tunkeutua luodetta kohti unelmieni maahan. Nyt sai devashung uudet menettelyohjeet ja vartioimisemme tulisi aina vain ankarammaksi. Nyt suljettaisiin minulta etelästäkin avautuvat portit, jotka vievät kiellettyyn maahan. Tang darin oli yhtä taipumaton kuin Intian valtiosihteerin Morley. Mutta hänkin vain kannusti kunnianhimoani ja siitä olen minä hänelle kiitollisuuden velassa. Toistaiseksi otettiin takavarikkoon passini, jonka piti kulkea edellämme koko matkan, govalta govalle.

Mutta tämä tärkeä päivä ei vielä ole lopussa. Auringon laskiessa tulivat hävinneet pikälähetimme Tundup Sonam ja Tashi äkkiä, tomuisina, risaisina, mytty seljässä.

"Hyvin tehty ja tervetuloa, kymmenen rupiita mieheen ja uuden puvun saatte palkkioksi! Mitä uutisia tuotte?"

Ei mitään kirjettä! Ainoastaan Ma'n todistus, että hän oli lähettänyt postini Lhasaan ja Gulam Kaderin kirjeen Muhamed Isalle. Yhdessätoista päivässä olivat he ennättäneet Shigatseen, jossa olivat kolme päivää levänneet, ja Tashi-lunposta olivat he menneet suoraan länttä kohti. Ensimmäisenä päivänä olivat he kulkeneet nopeasti ja kauvan, ja nousseet auringonlaskun aikana Ta-laa kohti, kun heidän päällensä hyökkäsi yhdeksän maantierosvoa kaataen heidät allensa. Kahdella oli pyssyt, toisilla miekat aseina. Molemmat pyssyt oli tähdätty heidän päähänsä, seitsemän miekkaa vetäistiin huotrastansa ja eräs miehistä oli sanonut:

"Jos henkenne on kallis, niin tänne kaikki mitä teillä on arvokasta!"

Tyrmistyneinä olivat molemmat ladakilaiset rukoilleet ottamaan heiltä kaikki mitä tahtoivat, kunhan vain säästäisivät hengen. Rosvot olivat nyt avanneet ja perinpohjin penkoneet ryöstettävien mytyt ja ryöstäneet heiltä 18 rupiita, keittoastiat ja yksinpä pienet gaositkin jumalankuvinsa, jättäen heille ainoastaan vaatteet ylle. Aivan sattumalta oli rosvoilta jäänyt huomaamatta 30 tengaa, jotka Tundup Sonam oli kätkenyt vyönsä selkäpuolelle. Ryöstö oli toimitettu tuossa tuokiossa, jonka jälkeen rosivat hävisivät vuoristoon. Molemmat voitettut sankarimme olivat itkien viipyneet tappelutantereella pimeään asti, lähteneet sitte vaeltamaan, alussa hitaasti, lakkaamatta ympärillensä vilkuen ja luullen jokaista varjoa ryöväreiksi. Sittemmin olivat he kiirehtäneet kulkuansa ja lopulta miltei juosseet. Loppuun uupuneina he olivat vihdoinkin ryömineet tien varrella olevan kahden kivilohkareen väliin ja tavanneet seuraavana aamuna kolme mustaa telttiä, joissa heille oli annettu syödä ja kerrottu, että kaksi päivää sitten oli samalla Ta-la'lla eräs lama ryöstetty putipuhaaksi. Mutta nyt he olivat pelastetut, ja liikuttavaa oli nähdä miten iloiset he olivat päästyänsä taas luoksemme. He olivat nähneet Muhamed Isan haudan, josta puhuminen sai taas Tseringin surulliseksi.

Kesäk. 18. p:nä kuljimme aukeata maata myöten *Tradumiin*. Matkustimme laakson pohjoisempaa puolta pitkin kulkevaa tietä, tasamin jäädessä etelään. Maaperä oli hiekkaista, pienet, äkäiset paarmat lentävät suristen hevosten sieramiin, tehden elukat raivoisiksi. Ne kulkevat nyt villiaasin tavoin: turpa maassa, jotta olisi suojassa paarmoilta. Oikealla on *Tuto-pukpan* vuori, jonne Tradumista kuljetetaan ruumiit jakeilla, paloteltaviksi siellä. Ratsastamme syvänteiden välitse, missä oleksii joukottain villihanhia siroine, munaruskeankeltaisine poikinensa. Tänne näkyy Tradumin kylä temppeleinsä, tshorteninensa ja kukkuloinensa. Etelässä kohoaa jyrkkä, lumikruunuinen Himalajan seinämä jyrkkänä ja suuremmoisena. Kaakossa luikertelee tasam kuin heleä nauha; tiemme yhtyy siihen; se on 12 metrin levyinen ja kulkee ruohoisten hiekkapenkerien välissä. Se on Tibetin "*Great trunk road*".

Tuskin olimme leiriytyneet, kun erotettu Hadshi ja hänen kaksi seuraajaansa saapuivat luoksemme ja tervehtivät meitä "salaam'illa". Mutta minä olin suutuksissani ja ajoin heidät heti pois. Myöhemmin kuulin, että he olivat itkeneet; kaduin nyt, että olin ollut epäystävällinen. Nyt se oli kumminkin myöhäistä. Iltavarjojen laskeutuessa oli heidän nähty raskain askelin arolle loittonevan.

Täällä kuoli neljäskin koiranpenikkamme, jonka olin toivonut voivani säilyttää muistona Shigatsesta. Emäkoira oli nyt taas yksin matollansa ja telttien edessä makailivat molemmat ngangtse-tsolaiset mustat koirat.

Tradumin gova oli miellyttävä, hauska vekkuli ja halveksi devashungia mitä syvimmin. Hän ei päästänyt minua Tsa-tshu-laaksoon, mutta salli minun poiketa *Kore-lan* solaan, joka on kahden päivämatkan päässä lounaassa ja kuuluu Himalajan harjanteeseen, joka on Brahmaputran ja Gangesvirran vedenjakajana. Vieläpä antoi meidän vuokrata kuusi hevosta ja luovutti minulle kaksi opasta matkalle, jolle lähdin kesäkuun 20. p:n aamuna.

Määränämme oli leiriytyä ensi yöksi Tsa-tshu-tsangpon ja Brahmaputran risteykseen. Ratsastin ruohonummen ja hiekkapenkerien yli yhden saattajan seuraamana. Edessämme näkyi kolme kulkijaa, nytyt selässä ja sauvat kädessä. Kun olimme heidät saavuttaneet, pysähtyivät he seisomaan ja tulivat sitte painamaan otsansa jalkoihini. Nämä kulkijat olivat Hadshi ja ne kaksi muuta. Sisällisesti olin iloinen, kun sain taas tilaisuuden ottaa heidät uudelleen armoihini. Heidän täytyi täst'edes kulkea jakien mukana.

Leiri oli jo laitettu oikealle jokirannalle, kukkulan juurelle (4,565 metriä), jonka laella ovat vanhan *Liktse*-luostarin rauniot. Täältä johtaa tärkeä kauppatie joen yli, ja rantojen välistä liikettä välittää lautta. Tsa-tshu-joki oli nyt 32,5 metrin levyinen ja tuskin metrin syvyinen. Brahmaputra oli 110 metrin levyinen, 1,75 metriä syvä ja teki paljoa mahtavamman vaikutuksen kuin alempana.

Ensi kerran jäi nyt vähin lämpö määrä yön aikana yläpuolelle nollan, ollen +3,2 astetta. Aamu oli eilisen myrskyn jälkeen ihana, taivas puoleksi hauskojen kesäisten pilvien peittämä. Ei tuulenhenkikään liikahantanut ja virrankalvo oli kirkas kuin kuvastin, jolla väreet hieman karehtivat. Lautta välitti jo tavara- ja matkustajaliikettänsä. Jokaisesta ylikulusta sai lauttamies yhden tengan; kahdesti tunnissa kulki hän lauttoinensa joen yli. Jakimme ja hevosemme, jotka olivat yöllä syöneet ruohoa vasemman rannan nummella, vietiin uittaen joen yli.

Laaksossa, jonka nousu johtaa Ngurkung-la'lle, leiriytyi eräs valtaava Nepaliin menevä suolakaravaani. Sen kaksitoista kuljettajaa oli laittanut itselleen suolasäikeistä käytännöllisen suojamuurin tuulta vastaan. Saavuin nyt jokseenkin leveään laaksoon, joka kohoaa suoraan siihen solaan, jonka kynnyks näkyy etelästä. Ratsastimme tuntikauden ylämäkeen, vaikka nousu ei ollutkaan huomattava; tuuli oli aivan vastainen. Oikealla puolellamme oli nyt osa sitä Himalaja-jonoa, joka muodostaa vedenjakajan, ja jonka olimme jo Tradumista nähneet. Sitä peitti omituinen teräväreunainen pilvi, muistuttaen valkeata torpedoa, jonka pohjoisesta kärjestä tuon tuostakin pienet pilvenhaituvat irtautuivat ja haihtuivat höyryksi. Sivulaaksossa, joka on lähellä tavattoman lakeata solakynnystä, leiriydyimme muutamien mustien telttien luona.

Oli 22. p. kesäkuuta. Yritin Kore-lan siltamasolasta varkain heittää silmäyksen Nepalın maahan ja siepata valkoisten pilvien välistä vilahduksen Dhaulagirin 8,130 metrin korkuisesta huipusta. Mutta aamu oli sumea, raskaat pilvet levittäytyivät pään yli kuten patjat, ja ympäröivistä vuorista ei näkynyt mitään. "Odotamme, kunnes ilma selkenee", oli ainoa ohje, jonka voın antaa. Mutta juuri silloin tuli eräs maitotyttö eräästä kaksikymmentelttisestä leiristä, joka oli meidän lähellämme. Sen väki oli Nepalın alamaisia, mutta piti leiriänsä solan tibetiläisellä puolella. Tyttö kertoi, että olimme ainoastaan lyhyen päivämatkan päässä ensimmäisistä vakinaisista kylistä ja kasvitarhoista, ja että täältä pääsi kahdessa päivässä *Lo-Gapun* kesä-pääkaupunkiin.

Nyt oli päätös valmis. "Me voimme aivan yhtä hyvin laskeutua solan eteläpuolta, kuin odottaa täällä ylhäällä tuulessa." Sanottu ja tehty! Teltit pannaan kokoon, säilytetään juhtien selkään ja me ratsastamme laakson itäpuolta hitaasti Kore-la'lle, joka Tiberin puolella ei solalta näytäkään, sillä sen paikoin ruohoa kasvava, paikoin hedelmättömästä porokosta muodostunut alue näyttää aivan tasaiselta. Laakson länsipuolisista lumipeitteisistä vuorista näkyy ainoastaan synkkä vuorenjuuri. Pilvikerros on painunut lähes maahan asti — ja siksi tuntuu kuin olisi lyödä päänsä lakeen.

Turhaan tähystelemme vedenjakajaa. Sen löydämme vasta sitte kun ovat käsissä uitit, pienet purot, jotka yhtyvät ennen kuin vtrtaavat etelään. Sytytämme nuotion ja minä piirustan ja teen mittauksia. Näköala on hämmästyttävä, ainakin semmoinen reliefi, jollaista emme olleet pitkiin aikoihin nähneet. Tosin ovat eteläiset lumivuoret, jotka vielä eilen pilviä puhkoivat, nyt peitossa, mutta laaksomme laskeutuvat jyrkästi alas ja yhtyvät suurempaan laaksoon, jonka syvyydessä vainiot ja ruohokot leimauttelevat helakkaa kevätvihreyttään ikuisesti harmaaseen, keltaiseen ja punaiseen vuorimaisemaan. Alhaalla paistaa päivä ja takanamme on taivas Brahmaputran laakson kohdalla kirkas; ainoastaan täällä solassa ja kaikkien lumipeitteisten vuorten ympärillä leijailevat läpinäkymättömät pilvet. Meidän länsipuolellamme kohoavista vuorijonoista lähtee lukemattomia laaksoja, joiden välisten vuorten selät ovat miltei aivan tasaiset tai viettävät loivasti kaakkoista kohti; laaksot taas ovat vuoriin syvälle uurtuneet ja niiden risteyksissä ovat vuorien päät poikittain leikatut. Kenties kohoaa tästä vuori-
ulapasta muutamia läheisiä Himalajan huippuja kuten saaret meressä — siellä täällä näyttävät auringon valaisemien lumikenttien heijasteet yrittävän tunkeutua pilvivaipan läpi.

Seisomme Tiberin ja Nepalın rajalla. Takanamme pohjoisessa, Tsangpon etelärannalla, on lakea tasainen maa. Olemme nousseet joelta vain 96 metriä Kore-lalle, joka on 4,661 metriä korkealla. Ja solasta on päätä huimaava jyrkänne Gangesin syrjäjokeen *Kali Gandakiin*. Jos kaivettaisiin kanava Kore-lan läpi, voitaisiin ylinen Brahmaputra muuttaa Ganges-virran syrjäjoeksi. Pohjois-Intia tarvitsee kasteluvettä, mutta kenties olisi hyöty pieni, koska Brahmaputra pienenisi Assamissa saman määrän, minkä Ganges suurenisi. Tibet siitä menettäisi, ja joukko Kali Gandakin rantakylä joutuisi virran viettäväksi. Myös avautuisi pohjoisesta uusi hyökkäystie Intiaan — ehkä on siis kaikille osille parasta jättää joet ennallensa! Nämä tässä ihmistaidolla suoritettaviksi osotetut muutokset tapahtuvat kyllä aikanaan itsestäänkin, sillä Kali Gandakin tuntosarvet syöpyvät pohjoista kohti vuoristoon paljoa nopeammin kuin Tsangpon syövytys laaksossaan edistyy. Kerran aikojen kuluessa, kenties sadantuhannen vuoden kuluttua tapaavat Gangesin vesistön pohjoisimmat tuntosarvet Tsangpon rannan ja silloin alkaa haarautuminen, joka aikojen kuluessa saa aikaan täydellisen muutoksen kahden jokialueen molemminpuolisissa suhteissa ja niiden pinta-alassa.

Nyt olemme Nepalissa ja kapuamme jalkaisin alas rinteitä. Tien korjaamiseen ei ole täällä paljon työtä tuhlattu. Sattumalta on joku tiellä ollut graniittilohkare syrjään vieritetty ja siten saatu syntymään aukkoinen rintamuuri; muutoin saa karavaaniliike tehdä enimmäkseen korjaukset, tallaamalla tietä tasaiseksi. Saa miellyttävän, kepeän tunteen, kun laskeutuu etelän yhä tiheneviin ilmakerroksiin. Vehmaus lisääntyy, erilaiset kukat komeilevat ruohokossa. Ajattelemme niin vähän kuin mahdollista sitä, että meidän täytyy kaikkien näiden mäkien päälle taas uudestaan punnertaa; alas, alas rientäkäämme vain, vaikkapa vaan 24 tunniksi kesäistä elämää viettämään ja unohtamaan jylhä Tibet. Tunti sitten puhalsi solassa jääkylmä tuuli, mutta nyt huomaamme lauhkeita hengähdyksiä, jotka hyväillen huokuvat ylängöiden yli. Robert hengittää lenseätä ilmaa täysin vedoin ja on kuuleviansa Intiasta tulevan tervetulon toivotusten hyminän. Tsering ja Rabsang tulevat vilkkaiksi ja tyytyväisiksi, ja omassa mielessäni pyörii ajatus, että muka menen tervehtimään etelämaan kuningasta.

Laskeutuma loivenee ja me saavumme laakson avartumaan, jossa yhtyy kolme laaksoa: *Kungtshukong*, jota myöten tulimme, keskellä, *Pama* idässä ja *Damm* lännessä. Ainoastaan Dammin laaksosta virtaa pieni vuolteita muodostava puro. Jatkamme kulkuamme yhtymälaakson oikeata puolta pitkin, johon liittyy iso *Jamtshuk-pu* niminen laakso, jonka purosta menee kastelukanava syvällä alhaalla oleviin kyliin ja pelloille. Jamtshukin kylässä näemme ensimmäiset talot ja puut! Laakson vasemmalla puolella on iso luostari pitkin mani-kekorivinensä ja puistokujinensa. Yhä tiheämmässä tapaa vainioita, pensastoja ja nurmikkoja. Sitten alkaa laakson pohjoispuolella jono kyliä. Laakso on tuskin puolen kilometrin levyinen.

Vasemman sivulaakson, *Gurkang-pu'n*, alapuolella muodostavat mukulakivilavat luotisuoria seiniä, joissa on lukuisia onkaloita ja luolia; nähtävästi käytetään niitä asuntoina, sillä ne ovat yhdistetyt niiden edessä oleviin taloihin ja muureihin. Vielä alempana on puutarhojen ympäröimä *Nebukin* kylä. Rakennustyyli on tavallinen tibetiläinen: valkean ja punaisen kirjavat muurit, tasaiset katot ja koristuksina viiririukuja. Kasvullisuus muuttuu rikkaammaksi, pellot suuremmiksi. Usein sivuutamme tornien ja muurien raunioita, kenties muistoja niiltä ajoilta, jolloin Nepal ja Tibet kamppailivat keskenänsä. Nyt on tällä tiheään asutulla ja hyvin viljellyllä laaksolla rauhallinen leima, eikä ainoakaan rajavahti ole matkaamme estämässä.

Pitkin tietä on tavallisia mani-kekoja, ja eräässä kohden iso tshorten eli "stupa" muistuttaa intialaista rakennustyyliä. Kolmen toistensa vieressä olevan kylän alapuolella kapenee laakso hieman. — Leiriydyimme erään yksinäisen talon läheisyyteen, aaltoilevien viljapeltojen keskellä olevaan ihanaan puistoon, jossa kasvoi komeita viheriöitä puita. Eräs vaimo selitti meille, että tämä paikka — hän nimitti sitä *Nama-shu'ksi* — on Lo Gapun, ja että ilman hänen lupaansa ei kukaan saa puistossa oleskella. Mutta me asetuimme vain kodikkaasti, hengitimme ihastuneina leppoista, tiheätä ilmaa ja kuuntelimme tuulen huminaa puiden latvoissa.

Pian tuli luoksemme kaksi miestä, jotka olivat Lo Gapun palveluksessa, vaatien meistä tietoja. Sanoivat meidän olevan Tson maakunnassa ja ilmottivat joen nimen olevan *Tso-harki-tsangpo*. Erään leirimme alapuolella olevan kylän nimen piti olla *Njanjo*. Sieltä oli ainoastaan kaksi vuorihaarannetta noustavana, tullakseen *Mentangiin*, Lo Gapun hallituspaikkaan. Sanottu Lo Gapu on rajapäällikkö, joka ei ole Nepalin maharadshalle verovelvollinen, mutta hänen täytyy sen sijaan käydä joka viides vuosi hänen ylhäisyyttänsä tervehtimässä. Hänellä on 500 alamaista. Vielä kolmen päivämatkan päässä siitä etelään kuului väestö olevan lamaistista ja puhuvan tibetiläistä murretta, johon on kumminkin sekottunut intialaisia ja persialaisia sanoja.

Kaikki haluamansa selitykset saatuansa ratsastivat miehet alas antamaan rajapäällikölle kertomuksensa. Sillä aikaa neuvottelimme asiasta. Luonani oli ainoastaan Robert, Rabsang ja Tsering, ja kassassani oli rahaa vain 24 rupiita! Mutta ajatuksessa matkustaa muutamia päiviä etelään päin Himalajan syvien rotkoiksi haarautuneiden laaksojen läpi oli suuri kiusaus. Täällä *Nama-shun* leirissä olimme 3,806 metrin korkeudessa ja siis 855 metriä Kore-la'ta alempana. Jokainen etelään tehty päivämätka veisi meitä yhä tiheämpään ilmaan, emmekä nytkään enää olleet varjoisista havumetsistä kaukana. Mutta olisiko kauvemmaksi Nepaliin tunkeutuminen viisasta? Ajattelin pääni ympäri ja punnitsin asiata puoleen, jos toiseenkin. Kahta päivää kauvempaa eivät rahavarani riittäisi. Hevosemme olivat Tradumin govan, ja olimme sopineet hänen kanssansa, että Kore-la'sta ainoastaan katselisimme Nepalia; nyt olimme jo menneet rajan yli ja laskeutuneet maahan, jossa tunsimme olevamme paljoa epävarmemmassa asemassa kuut Tibetissä ollessamme. Aivan aavistamattani voisin joutua hiirenloukkuun. Lo Gapu voi meidät pidättää ja pyytää menettelyohjeita Katmandusta. Suurin vaara oli kuitenkin se, että tibetiläiset voivat katkaista meiltä paluutien sulkemalla rajansa, selittäen että kun kerran olemme heidän maastansa poistuneet, niin emme saisi sinne enää palata. Silloin olisimme erotetut pääkaravaanista ja tähänastiset tulokseni joutuisivat vaaraan. Päätin sen vuoksi kääntyä niin varhain huomenisaamuna takaisin, ettei Lo Gapun väki ennättäisi tulla meitä pidättämään.

Kesäk. 23. p:nä nousimme taas hevosten selkään. Lo Gapusta emme olleet sanaakaan kuulleet. Meidän luotamme lähtiessänsä olivat lähetit vakuutettuja siitä, että me jatkaisimme matkaamme alemma laaksoon, ja pikku hallitsija kai odotti nyt tuloamme. Jouti odottaa! Nousimme hitaasti ratsastaen taas Kore-la'ta kohti, poikkesimme entiseltä tieltämme vasemmalle ja leiriydyimme *Kungmugaan*.

Olin juuri piirustamassa, kun ratsastaja tuli nelistäen, kädessä viheriä merkkilippu, siis kiinalainen ja tibetiläinen sanantuonti. Olin varma siitä, että asia koski ankaria, minuun tähdättyjä toimenpiteitä, mutta se olikin Lhasasta kaikille asemille aina Gartokiin asti annettu ukaasi: kaikkialla piti hankkia hevosia ja kuormajuhtia kahdelle kiinalaiselle, jotka olivat saaneet toimekseen minun etsimiseni, "puhuakseen" minun kanssani ja tuodakseen minulle kirjeen hänen ylhäisyydeltänsä lien darinilta. He voivat saapua millä hetkellä hyvänsä.

Kesäpäivä oli niin synkkä kuin vain olla voi. Koko maa oli läpinäkymättömän sumun verhossa, läheisimmät telttikään eivät näkyneet. Vuoria ei erottanut sittekään kun sumu oli jo hieman hälvennyt. Ratsastimme erinomaista tietä luoteeseen, ihmetellen mani-kekojen lukuisuutta ja niiden violettiin ja tummanviheriään liuskakiveen hakautuita korkokirjotuksia; muutamissa rukouskivissä oli 3-4 senttimetrin korkuisia kirjotusmerkkejä, kun taas suurimmat ovat 20 senttimetrin korkuisia, niin että kullekin liuskalle mahtuu ainoastaan yksi merkki. Eräässä paikassa on rivissä kuusi liuskaa, muodostaakseen rukouslauseen: "*Om ma-ni pad-me hum*". Muutamien uhrikivien kirjotusmerkit olivat punaisia, pyöreistä graniittipaloista valkealle pohjalle hakattuja. Isoin mani oli 80 metrin pituinen.

Sivuutimme isoja telttileirejä ja suuria karjalaumoja; villiaasit kävivät laitumella yhdessä kesyjen

jakien kanssa. Kaikki vastaantulijat pysähtyivät ja tervehtivät meitä. Tradumin gova tuli meitä vastaan; hän joutui onnettoman näköiseksi ja vaivasi päätänsä pohtimalla, suuttuisiko Lo Gapu ehkä meidän Nepalissa käynnistämme. *Tasang-lan* matalan kynnyksen ylitse saavuimme onnellisesti pienen *Tsatot-karpon* lähellä olevaan *Bonboon*, missä Guffaru pääjoukon kanssa odotti meitä.

25. p:nä teimme hyvin lyhyen matkan *Tshikumiin*, jonne asti Tsatot-karpo näkyi. Muonavaroja oli meillä ainoastaan päiväksi, mutta Tradumin gova tarjoutui toimittamaan lisää, jos vain vuokrattavista hevosista hyvästi maksaisimme. Tulossa olevista kiinalaisista ei hän ollut vähääkään huolissaan; jos ne moittisivat häntä siitä, että oli laskenut minut Tsangpon etelärannalle, niin vastaisi hän, että muonavarojen saanti oli helpompi siellä kuin pohjoisrannalla. Hän oli aikoinaan ollut lamana Tashigembessä, mutta oli rakastunut erääseen naiseen. Salatakseen asian oli hän lähtenyt toivioretkelle Kang-rinpotshelle, mutta oli kumminkin tullut ilmi ja hänet kiellettiin palaamasta. Vähitellen oli hän sitten ylennyt virka-uralla, ja oli nyt Tradumin piiri-esimies ja yhtä suuri veijari maallisella alalla kuin oli ollut hengelliselläkin. Minulle hän toki teki erinomaisia palveluksia.

Kesäk. 28. p:n aamuna ratsastimme *Namlagumpaan* ylös kallion-ulkonemalle, josta näköala on yhtä laaja kuin opettavakin. Halkeilleen savitasangon ylitse, joka on tulvaveden aikana veden alla, saavuimme Tsangpon rannalla olevaan leiriin; joki muistuttaa järveä. Ryderin tarkka ja oikea kartta osoittaa, että joki on semmoisena syysmyöhälläkin. Leveys oli tällä kohtaa 890 metriä, mutta suurin syvyys ainoastaan 0,74 metriä. Sen yli voi siis esteettömästi ratsastaa ja jaki-karavaanit astelevat rauhallisesti veden halki — miten toisin onkaan alempana idässä, missä jyrkkien vuorien väliin puristunut joki on syvä ja vuolas. Mutta loppukesällä on tällä paikalla mahdollon kahlaten yli mennä, ei liioin uskalla veneettäkään petollisten, liikkuvien hiekkavallien vuoksi.

Seuraavana päivänä kuljetettiin arimmat matkatavarat yli veneellä, kaikki muut jakeilla, jotka polskuttelivat sameassa likaisenharmaassa vedessä kömpelöinä ja mustina. Pohjoisrannalla ratsastimme harvinaisen maiseman yli. Siellä oli aina 8 metrin korkeisten hiekkaharjujen muodostamassa sokkelossa jokihaaroista syntyneitä nevoja ja järviä. Kiertelemme sinne tänne, koettaen kaartaa hiekkapenkereitä ja syvempiä lahtia, mutta joudumme usein ratsastamaan epämieluisien, vajottavien notkojen poikki. Muutamissa tuntuu heikko virta, toisissa on seisova vesi. Paikotellen kohoaa vedestä hiekkasaaria, joista toiset ovat kasvittomia, toisilla rehottaa heinää ja pensaskasveja. Se on kerrassaan repeloitua, mutta hauskaa ja vaihtelurikasta maisemaa. Meitä vainoavat oikeat hyttyspilvet. Muutamat miehet kulkevat edellä luotseina. Usein joutuvat he liian syvään veteen ja ovat pakotetut nopeasti kääntymään. Tulvavesi huuhtelee suurimman osan juoksuhiikkaa mukaansa, hyljäten sen taas alempana Brahmaputran rannoilla. Mutta joen laskettua kokoontuu taas uutta hietaa, ja uusia hiekkasärkkiä muodostuu. Niin muodoin tämä on lentohiekan levähdyspaikka sen matkalla itää kohti. Leiriydymme viimeisen rantajärven partaalle, kuunnellen kalojen pulahtelua. Koko maa muistuttaa Itä-Turkestanin suoseutua Lopia ja sen ikuista veden ja lentohiekan välistä taistelua. Seudun nimi on *Dongbo*. Siellä odottivat minua Tuksumin gova ja toiset päälliköt. Edellinen oli saanut tiedon, että kiinalaiset, joiden tulosta jo olimme kuulleet, olivat lähteneet Saka-dsongista ja nyt matkalla tänne. Hän luuli niiden vielä ennen iltaa saapuvan.

Kesäkuun 30. p:nä kuljimme suuren osan päivämatkaamme tasamalla, jota myöten jo Nain Sing ja englantilainen retkikunta olivat kulkeneet. En nimittäin uskaltanut kiertää passiini merkittyä *Tuksumia*. Sen kaikki asukkaat tulivat kylän ulkopuolelle meitä vastaan. Sovittiin govan kanssa, että Guffaru menisi pääjoukkoinensa *Sham-sangiin* ja minä pujahtaisin parin seuralaisen kanssa joen eteläpuoliselle, kielletylle tielle.

Heinäk. 2. p:nä sanoimme siis Guffarulle ja hänen joukolleen jäähyväiset, ratsastimme tasangon yli luoteeseen ja leiriydymme (191. leiri) Tsangpon vasemmalle rannalle. Joen virtamäärä on tällä paikalla 56 kuutiometriä. Aamulla vietiin tavarat joen toiselle puolen. Kuljimme vielä kahden jokihaaran yli, niin että koko Brahmaputran vesimäärä nousi 92 kuutiometriin. Niillä luvuilla, jotka saadaan mittaamalla jokea likellä sen lähteitä, varsinkin juuri lumensulamisen alkaessa, on kuitenkin ainoastaan toisarvoinen merkitys.

Tila ei salli ryhtyä selittämään Brahmaputran eteläpuolisten seutujen maantiedettä. Mainittakoon kuitenkin, että seuraavana päivänä oli meidän ja pääjoen välillä matalia vuoria ja että me vasta heinäkuun 6. p:nä taas leiriydymme *Tshärokin* luona sen rannalle. Olimme kulkeneet useiden syrjäjokien yli. Pääjoen vesimäärä oli vielä 44 kuutiometriä.

Lyhyellä päivämatkalla saavutimme taas Guffarun joukon *Shamsangissa* (4,697 metriä) suuren valtamaantien varrella, johon oli pystytetty 21 telttiä. Seudun päälliköt olivat erittäin avuliaita. Heillä ei ollut mitään muistuttamista minun suunnittelemaani Kudi-gangrille nousemista vastaan. Sanotun vuoren huiput näkyivät luoteesta ja *siellä piti Brahmaputran lähteitten olla*. He varustivat meidät muonavaroilla kahdeksitoista päiväksi; pitkään aikaan eivät olleet kätemme niin vapaat olleet. Täällä ei tiedetty vielä mitään Lhasasta lähetetyistä kiinalaisista tai tibetiläisistä takaa-ajajista.

Kahdeskymmenesviides luku.

Brahmaputran lähteillä. — Ero.

Olimme jo päässeet kauvas länteen. Askel askeleelta oli olosuhteiden voima pakottanut minut jättämään tutkimatta yhä ja yhäti suurempia pohjoisia alueita. Se harmitti minua, koetin sentään pakkoasemassani parastani. *Shamsangin*, Ryderin Lahtsangin, luona olimme sillä paikalla, missä Brahmaputran eri puolilta tulevat varsinaiset lähdejoet yhtyvät. Olin jo kauvan sitten päättänyt tunkeutua aivan *tuntemattomalle lähteelle asti*, jos eivät tibetiläiset asettaisi voittamattomia esteitä eteeni.

Rikastietoinen, terävänäköinen eversti *Montgomerie* oli v. 1865 lähettänyt Nain Singin ylistä Brahmaputran laaksoa nousemaan. Tämä lähti Shamsangista, missä nyt olimme, kulki Marium-la'n yli ja sanoo kertomuksessaan, että joen lähteet ovat varmasti etelästä näkyvässä vuorijonossa, että se saa vetensä tuon vuoriston jäätiköistä. Hän ei kumminkaan lähtenyt näitä varsinaisia lähteitä etsimään, vaan jatkoi matkaansa läntiseen suuntaan.

Vuotta myöhemmin, v. 1866, teki *Thomas Webber* etelästä käsin tutkimusmatkan tibetiläiselle alueelle. Hänen karttaluonnoksestaan näyttää siltä, kuin olisi hän kulkenut Tsangpon muutamien lähdejokien yli, mutta seudusta, josta ne saavat alkunsa, ei ole muita tietoja kuin: "*Snowy ranges unexplored*". Ja kun hän sitte tekstissä sanoo: "Täällä olivat suuren, Gurlan jäätiköistä alkavan Brahmaputran lähteet," tulee sekavuus aivan korjaamattomaksi, sillä joen lähteet ovat 100 kilometrin päässä Gurlasta, vuoresta, jonka yhteydessä ei Brahmaputra ole millään tavalla.

Valtiollinen Gartokiin vuonna 1904 lähetetty *Rawlingin* johtama retkikunta, jonka päätuloksena on Ryderin ja hänen apulaistensa oivallinen ylisen Brahmaputran kartta, kulki Shamsangista Marium-la'n yli ja Guntshu-tson pohjoispuolta pitkin Manasarovarille. Minulle oli siis hyvin tärkeätä voida matkustaa heidän tiensä eteläpuolitse, sellaisen maan kautta, missä he eivät olleet käyneet. He matkustivat Nain Singin kulkemaa tietä, joen lähteiden pohjoispuolitse, noin 40 engl. penikulman päässä niistä. Ryderin kertomuksesta voi saada sen käsityksen, kuin pitäisi hän Marium-la'ta Brahmaputran lähteenä. Mutta eräessä häneltä sittemmin saamassani kirjeessä ilmottaa hän, että asian laita ei ole niin, vaan on hän aina sanonut, että varsinaisten lähteiden täytyy olla luoteessa, niiden hänen kartallensa merkittyjen lumipeitteisten vuorten välissä, joiden korkeuden hän on mitannut.

En ryhdy laajalti tätä kysymystä selostamaan. Kukaan muu matkustaja ei ole koskaan niillä seuduilla käynyt, mutta minä en olisi tahtonut millään ehdolla päästää tilaisuutta tunkeutua Brahmaputran lähteelle asti ja määrätä sen paikka lopullisesti.

Mutta miten se kävi päinsä? Lähdejoet yhdistyvät Shamsangin luona, ja vasta sen paikan alapuolella on yhtyneen joen nimenä *Martsan-tsangpo*. Ensi työksi piti minun tietysti mitata lähdejokien vesimäärä, ja jos se olisi jokseenkin yhtä suuri jokaisessa, niin voisi tyytyä siihen, että sanoisi Brahmaputralla olevan useita lähteitä.

Otin matkaani kymmenen miestä ja mittausvehkeet ja lähdin heinäkuun 10. päivänä laakson eteläpuoliselle vuorenjuurelle, kahden joen, nimittäin lounaasta tulevan *Kudi-tsangpon* ja lännestä juoksevan *Tshema-jundungin* yhtymäpaikalle. Yhden päivämatkan päässä lännempänä laskee Tshema-jundungiin Marium-la'sta tuleva *Marium-tshu*. Ensiksi mittasin kumminkin koko yhdistyneen joen vesimäärän vielä kerran: se oli 44 kuutiometriä sekunnissa. Heti yhtymän yläpuolella oli Tshema-jundungin vesimäärä 10 kuutiometriä. Jos sen vähennämme yhdistyneen joen koko vesimäärästä, jää Kudi-tsangpon vesimääräksi 34 kuutiometriä. Tämä on toisin sanoen kolme ja puoli kertaa Tshemaa suurempi. Silloin on kumminkin otettava huomioon, että Tsheman veteen on laskettu Marium-tshunkin vesi, joten sen vesimäärä, 10 kuutiometriä, edustaa kahden syrjäjoen vesimäärää.

Kun illalla leiriydyimme pääjoukon kanssa *Umbon* seudulla (4,702 metrin korkeus) Marium-tshun ja Tshema-jundungin risteyksessä, olivat nämä joet melkoisesti tulvilleen nousseet, ja vesi, joka vielä aamulla oli kirkasta, oli nyt muuttunut sameaksi. Niinpä voi nyt verrata toisiinsa vain molempia samaan aikaan tehtyjä mittauksia. En rupea kuitenkaan tässä kuvailemaan kaikkia myöhempiä yksityiskohtaisia mittauksia. Lähteelle pääsyksi minulle riitti se tieto, että Kudi-tsangpo on verrattomasti isompi kuin molemmat toiset; sen juoksua piti minun siis seurata tunkeutuessani vuoristoon, johon ei kukaan edeltäjäni ollut pyrkinyt. Tibetiläisetkin sanoivat Kudin olevan *Martsan-tsangpon* ylinen oja.

Heinäkuun 9. p:nä erosin Guffarusta ja pääjoukosta, joiden piti edelleenkin kulkea valtatieä myöten ja mennä Marium-la'n yli Toktsheniin. Itse päätin Robertin ja kolmen aseestetun tibetiläisen kanssa kulkea Kudi-tsangpon juoksun johdolla sen juurille ja lähteille asti. Tiemme kävi lounaaseen päin. Siinä missä me kelpo taipaleen *Marium-tshun* viimeisen suistohaaran yläpuolella menimme Tshema-jundungin yli, oli virran vesimäärä vähän yli 4 kuutiometrinen. Siitä kaakkoon virtaava Kudi-tsangpo on

siis noin kahdeksan kertaa isompi.

Heinäkuun 11. p:nä puhalsi navakka tuuli, kun ratsastimme edelleen lounaaseen päin. Jo täällä sivuutimme huokoisia, sulavia lumipälvä. Arvokkaita kivilajeja emme enää tavanneet; vierinkivet olivat graniittia ja viheriää liuskakiveä. Seuraamme erästä selvästi huomattavaa paimentolaispolkua, joka vie ylös Tshema-jundungin ja Kudi-tsangpon väliselle vedenjakajalle, maanselälle, *Tso-niti-kargang*-solaan. Viimemainitun virran mahtava laakso on etelässä meidän alapuolellamme. Itse virran vesi on hyvin sameaa, mutta sen oikealla puolella on kirkasvesinen somerikkojärvi. Kaakosta tulee *Lung-jung*-niminen syrjäjoki. Joka puolella avautuu suuremmin näköala. Lounaasta koilliseen kulkee loppumattoman sekava vuori-ulappa: ne ovat ylisen Tsangpon syrjäjokien leikkelemiä *Transhimalajan* vuorenharjoja ja -haaroja. Etelässä avautuu jylhyytensä kautta ihastuttava, valtaavan suuremmin panoraama. Se on vaihteleva jono valtaavia huippuja, hammasmaisia, mustia ja halkeilleita, milloin teräviä kuin pyramidi, milloin leveitä ja tylppiä. Niiden takaa näkyy lumikenttiä, joilta ikuinen lumi soluu hitaasti alas, muodostaen jäätiköitä mustien kallioiden väliin. Etelässä vallitsee *Ngomo-dingdingin* mahtava vuorenrunko; sen jäätiköiltä saa Kudi-tsangpo melkoisen osan vettänsä. Lounaassa kohoaa toinen vuorenrunko, *Dongdong*, jonka jäätiköt ovat yhtä mahtavia. Siitä oikealle lähtevän vuoriston nimi on *Tshema-jundung-pu*. Siitä lähtee samanniminen joki, virraten kiertotietä yhtymäpaikalle Shamsangin luo. Kaakosta neuvottiin minulle läheisimpien vuorien takana oleva *Nangsa-la'n* asema, josta ovat *Gjang-tshun*, meille jo muutamia päiviä tutun joen lähteet.

Nyt mennään jyrkästi alaspäin somerikko-kerrostumain, graniittisoran, kivilohkareiden ja vierinkivien välitse. Eri korkeuksilla tapaamme kolme pientä, kirkasta *Tso-niti*-nimistä somerikkojärveä. Maa tulee tasaisemmaksi; erään soran läpi sorisevan lähdepuron ja pienen syvänteen ohi kuljettuamme tulemme mani-keolle, ja vasta sitte saavumme Kudi-tsangpon rannalle *Lhajakiin*, 200. leiriimme. Siellä on erinomainen laidun, ja me huomaamme lukuisia paimentolaisleirien jälkiä. Useissa paikoin tapaamme isoja, ohuita, myrskyn irtikiskomia tuohilevyjä, joita tuuli on kuljettanut tänne etelästä vuoriston yli.

Minulle jokseenkin selvisi jo tässä leirissä miten täytyi olla etsimieni lähteiden laita, mutta emme olleet vielä niille päässeet ja siksi jatkoimme matkaamme heinäk. 12. p:nä lounaaseen. Lumipeitteisten vuorien juuri näytti olevan aivan lähellä. Joki on leveä, mutta jakaantuu taaskin useiksi haaroiksi, muodostaen liejusaaria. Laakson vasemmalla puolella, jota myöten kuljemme, on pari pientä viheriän ja mustan kirjavaa liuskakiviseinämää, muutoin on kaikki vanhaa somerikko-kerrostumaa. Ratsastamme joen yli, joka juoksee Dongdongin alapuolisesta seudusta ja laskee Kudi-tsangpoon. *Tse-tshung-tso* on pieni somerikkojärvi. Laakson pohja kohoaa vähitellen, se on pehmeää ja kasvaa karua ruohoa. Sattumalta tapaa jonkun pienemmän, harhautuneen harmajan graniittilohkareen. Kesäisillä leiripaikoilla on lantaa, räpsyjä ja luita. Vihdoin laajenee joki niin leveäksi, että muistuttaa somerikon ja lentohiekan ympäröimää järveä.

Saavuttuamme leiriin n:o 201, 484 metrin korkeuteen, peittyivät vuorenhuiput juuri pilviin. Mutta oitis auringon laskettua selkeni ilma ja viimeiset pilvet liitelivät kepeinä ja valkeina kuin höyry *Ngomo-dingding*-jäätikön yli, jonka ihanan rakenteen ylemmät sivu-kerrostumat ja samakeskiset renkaat erosivat selvästi kukkulamaisista harjakerrostumisista. Siellä täällä ammittaa suuria railoja jäässä, jonka pintaa muutoin valaisee lumi ja hauras, sulava jääkuori.

Auringon laskettua kuvastuivat kaakosta ja lounaasta näkyvät yhdeksän huippua tavattoman voimakkain piirtein. Liituvalkoisista lumikentistä kohoavat pikimustat kallionhuiput, kielekkeet ja selänteet, ja suuremmin propyleain välistä pistävät jäätiköt esiin. Se on kokonainen kylä pilvenkorkuisia teltejä! Brahmaputran lähteitä ei voisi koristaa suuremmin, ihanampi tausta. Pyhät, kolmin kerroin pyhät ovat nämä vuoret, joiden sylistä on alkanut ja saa ravintonsa jo ikimuistoisina aikoina saduissa ja runoissa ylistetty joki, Tšibetin ja Assamin joki, "joki" *par préférence*, Braman poika! Tummat tibetiläiset ovat, sukupolvi sukupolven jälkeen, kuunnelleet vuosisatojen kuluessa sen kohinaa maailman kahden korkeimman vuoriston, Himalajan ja Transhimalajan välissä, ja Assamin kirjavat kansakunnat ovat sukupolvi sukupolven jälkeen kasteleet vainioitansa sen elämäluovilla aalloilla ja juoneet sen siunattua vettä. Mutta kukaan ei tiennyt missä lähde oli! Kolme retkikuntaa on määrännyt sen paikan likipitään, mutta ei kukaan ollut siellä käynyt. Ei mikään maantiede ole antanut meille tietoja Brahmaputran lähdeä ympäröivästä maasta. Ainoastaan pieni paimentolaisjoukko käy siellä vuosittain pari pian ohimenevää kesäkuukautta viettämässä. Täällä on se lähde, täältä kolmen jäätikkökaistaleen edustalta hindukansojen niin pyhä virta alottaa lähes 3000 kilometrin pituisen juoksunsa maailman mahtavimman vuorimaan kautta, vyöryttäen sameat vetensä ensin itää kohti, sahaten sitten etelään virratessaan Himalajan halki pirstoutuneen laakson ja soluen vihdoin luodetta kohti Assamin tasangolle. Ylinen Brahmaputra, "Tsangpo", on todellakin Tšibetin valtasuoni, sillä sen ranta-alueelle keskittyy vaan 2,5-miljoonaisen väestön suurin osa, samalla kun Assamin hedelmällisimmät, väkirikkaimmat maakunnat sen alista juoksua ympäröivät. Brahmaputra on maailman jaloimpia virtoja, ja vähän on virtoja, joilla on korkeammat esi-isät ja vaihtelevampi, kunniakkaampi elämänjuoksu. Sillä sen rannoilla ovat kansat varttuneet, viettäneet siellä elämänsä ja erottamattomasti yhdistäneet siihen historiansa ja kulttuurinsa jo niin muinaisina aikoina kuin

inhimillinen tieto edes aavistelee.

Näissä ajatuksissa läksin myöhään illalla ulos ja näin yhdeksän huipun kallioiden nousevan epäselvinä kumumarjoina, samalla kun jää- ja lumikentät olivat taivaanvärisiä, eivätkä siis yön aikana päässeet vaikutuksensa täyteen voimaan. Mutta silloin leimahti salama etelässä *Kudi-gangrin* takana, kuten vuorta nimitetään, ja sen valossa piirtäytyivät ikuisella lumella peitetyn harjanteen ääriviivat äkkiä terävinä ja korppimustina nähtäviksi. Harvinainen, kiehtova maa, jossa öisin henkien kuiskailuja kuulee ja öisen taivaan sinertävissä valoissa leimuavan näkee! Vielä kauvan kuuntelin *Shapka-tshu*-puron sorinaa, kun se hiljaa lorisi kivistä uomaansa myöten Kudi-tsangpon rantaa kohti.

Yhä vieläkin oli meillä kappale matkaa edessämme ennen kuin saavuimme varsinaisille lähteille. Sitäpaitsi en voinut hyvällä omallatunnolla jättää Kudi-gangria, tarkoin mittaamatta sen korkeutta kiehumälämpömittarilla. Tibetiläisemme olivat pelkkää ystävyyttä ja näyttivät itse haluavan osottaa meille paikan, josta olin viime päivinä niin paljon puhunut ja kysellyt. Olinkin todella kiitollinen ja iloitsin suotuisasta tilaisuudesta saada määrätä lähdepaikka, vaikkapa tiesinkin, että matkani Kudi-gangrille ei voinut olla muuta kuin hyvin pikainen, puutteellinen paikan silmäily. Tämän seudun perinpohjainen tutkiminen vaatisi vuosia, sillä kesä on täällä ylhäällä lyhyt, työaika ainoastaan parikuukautinen. Mutta vaikka en onnistunutkaan matkallani saavuttamaan muuta tulosta kuin fyysillisen maantieteen pääpiirteet, vain sittenkin *sitä retkeä pitää viimeisen Tibet-matkani tärkeimpinä tapauksina*. Päätimme siis seuraavana päivänä, heinäkuun 13., lähteä lähteille ratsastamaan. Ainoastaan Robert, Rabsang ja yksi tibetiläinen sai tulla mukaani. Toisten piti jäädä Tseringin johtoon paluutamme odottamaan.

Lähdimme matkalle ihanalla ilmalla; ei ainoakaan pilvi peittänyt Kudi-gangrin huippuja. Kuljimme Kudi-tsangpon vasenta rantaa, ratsastaen valtaviin 150 metrin korkeisten somerikkomuodostumien juuritse, joita jäättiläisjäätikkö on ammoin kasannut vasemmalle, läntiselle puolelle. Tuon jäätikön ovat muinoin muodostaneet nyt vain pätkinä esiintyvät jäätikkökaistaleet. Näiden kasojen jääkautinen kerrostumaluonne on helposti huomattavissa; paikatellen näemme pyöristettyjä molemmin puolin jyrkkärinteisinä laskeutuvia selännteitä ja valleja, paikoin taas kaartuneita kukkuloita. Yläpintaa peittää useasti hieno sora, jolla kasvaa ruohoa ja alppikukkia; nämä kaikessa herttaisuudessaan ahertavat nauttia lyhyestä kesästä mahdollisimman paljon. Siellä täällä on sattunut vuorenvieremiä ja kivessä ei huomaa kerrostumisen merkkiäkään.

Suoraan edessämme on nyt suunnattoman suuri jäätikkö, joka laskeutuu lännessä *Muktshung-simon* laajasta lumirotkosta. Sen harjasomerikkojen ja äskenmainittujen vanhojen somerikkokerrostumien välille on eräs joltisenkin vesirikas joki laaksonsa uurtanut. Sen vesi on puolikirkasta ja vihertävää; siis saa se alkunsa lumikentistä. Vähän alempana viimeistä somerikkokerrostumaa yhtyy se jäätikkövirtojen lukuisiin sameihin haaroihin, joista on isoin se, joka juoksee likinnä *Muktshung-simon* vuorenrunkoa. Vielä 200 metriä yhteenjuoksun alapuolella voi erottaa viheriän veden harmajasta, mutta myöhemmin sekottuvat niiden kylmät virrat yhdeksi. Kun tämä joki, joka on edelleenkin useihin mutkikkaihin haaroihin jakautunut, kääntyy koillista kohti 201. leirimme luona, saa se melkoisen määrän lisävettä kauvempaa itäisistä jäätiköistä ja niin syntyy *Kudi-tsangpo*.

Vihdoin ratsastimme lohkariden ja vierinkivirinteiden välissä mutkittellevalle jyrkästi viettävälle rintasuojukselle ja edelleen purojen ja hyllyvien soiden, ruohokkojen ja tiheitten pensastojen yli vanhalla kerrostumaselännteellä olevalle, vallitsevalle näköpaikalle 5015 metrin korkeuteen. Edessämme on laaja sokkelo, mahtavien luisujen, halkeilleiden rotkojen, paljaiden kallioiden, sakarain, pyramiidien, patsaiden, tornien, harjanteiden, somerikkokerrostumien, jääkaistaleiden, lumi- ja jääkenttien muodostama sokkelo, sanalla sanoen maisema, jonka vertaista suuremmissa jylhydessä ei ole.

Brahmaputran todellisena lähteenä on pääjäätikön etupuoli, josta alkaa Kudi-gangrin kaikista jäätikköjoista vesirikkain. Toiset 201. leirin länsipuolella siihen laskevat joet ovat pienempiä ja lyhyempiä. Emme päässeet niille asti, koska pääjoen hiekka- ja liesupohja upotti hevosia liian syvään.

Paluumatkalla pysähdyimme sillä kohdalla, missä Kudi-tsangpo virtaa pois jään alta. Paikka on 4,864 metriä meren pintaa ylempänä. Yksityiskohtien kuvaaminen täytyy minun lykätä siihen tieteelliseen julkaisuun asti, joka tästä matkasta aikansa ilmestyy. Seuraavana päivänä valokuvailin Kudi-gangrin jäätikkömaailmasta. Ja nyt ei muuta kuin kiireesti länttä kohti, tekemään mandariineista ja devashungista huolimatta uusia löytöjä, kokoamaan uusia tietoja — kielletyllä tiellä!

Heinäkuun 15. päivänä poikkesimme entiseltä tieltämme vasemmalle, kuljimme somerikkosokkelon yli pohjoiseen ja näimme *Kargan-la*-solasta entistä selvemmin Dongdongin ja Tshema-jundungin lumipeitteiset huiput. Kuljimme erään perin korkean harjun yli, päästäksemme leveään *Tshema-jundungin* laaksoon; tämä joki saa alkunsa etelästä, Tshema-ungdung-pu'n vuoriryhmään kuuluvista jokseenkin suurista jäätiköistä. Täällä oli useita paimentolaistelijoita sekä eräällä kartanolla seitsemän bongbalaisten toivoretkeläisten telttiä. Nämä pyhiinvaeltajat olivat koko perhekuntansa kanssa matkalla Kang-rinpotshelle, tekemään kierroksen pyhän vuoren ympäri. Useimmat kaukaisesta idästä

tulevat toivoretkeläiset kulkevat eteläistä tietä, mutta palaavat Marium-la'n kautta.

Tyntshungin laaksossa leiriydyimme 17. p:nä heinäkuuta siistien paimentolaisten luo. Nämä hankkivat meille nopeasti uusia jakeja, sillä suoritettuaan hyvin tehtävänsä kääntyi täältä takaisin Shamsangiin meidän kolme pyssymiestämme. Koko tämä Brahmaputran lähteille tehty matka oli maksanut ainoastaan 110 rupiita! Olisipa ollut enemmänkin arvoinen. Alkuasukkaat kertoivat, että viime aikoina oli kymmenen rosvoa tehnyt koko seudun peljättyksi, mutta kuultuansa vain huhun, että europalainen karavaani oli tulossa, olivat ne hävinneet jäljettömiin. Niinpä otettiin meidät pelastajina vastaan ja ihmiset tuskin tiesivät miten osottaa meille ystävyyttänsä.

Heinäkuun 19. päivänä nousimme pikkuisen *Loang-gonga*-joen vartta sen lähteille, erinomaisen lakeaan *Tam-lung-la* eli *Tag-la*-solaan, joka on oikeastaan erään avonaisen pitkittäislaakson poikkiharju. Mutta kumminkin on tämä sola tavattoman tärkeä, sillä se on Brahmaputran ja Manasarovarin välinen vedenjakaja; korkeus on 5,298 metriä. Sola on vanhojen somerikkokerrostumien välissä, jotka ympäröivät Loang-gongan lähdejärveä, pientä, vähäpätöistä *Tam-lung-tso'ta*. Jonkun matkan päässä etelässä näkyy *Angsi-tshun* ja *Gang-lungin* välinen vedenjakaja. Gang-lung alkaa samannimiseltä vuorenkukkulalta ja laskee Täge-tsangpon nimisenä Manasarovariin. Uusimmatkin Länsi-Tibetin kartat antavat aivan väärän kuvan tästä maasta, jossa eivät europalaiset ole vielä koskaan käyneet. Huomattavasti merkityn eteläisen vuorijonon paikalla tapasin minä pitkän kukkulaisen laakson, jonka somerikkokerrostumien välissä on vedenjakaja. Täällä sanoin jäähyväiseni Brahmaputralle, elettyäni sen jokialueella puoli vuotta, aina Se-la'sta lähtien.

Heinäkuun 21. p:nä ratsastimme Täge-tsangpon yli siinä missä sen laakso avautuu Manasarovarin lakeaa notkoa kohti — uusi luku meidän matkakertomuksessamme. Luoteessa kohoaa *Kang-ringpotshe eli Kailas*, pyhä vuori. Se kohoaa sahamaisen, tällä puolen näköalaa rajoittavan vuorijonon yli kuin mahtava tshorten laman haudalla. Sen nähdessänsä laskeutuivat miehemme oitis satulasta ja painoivat otsansa maahan. Ainoastaan Rabsang, joka on piintynyt pakana, jäi hevosensa selkään istumaan ja sai myöhemmin Tseringiltä ansionmukaiset haukkumiset.

Tok-tshenista lähetin kolmetoista miestä takaisin Ladakiin. Sen tein useastakin syystä. Länsi-Tibetissä en tarvinnut niin paljoa väkeä, kaksitoista riitti; kepeäliikkeinen karavaani saa enemmän aikaan ja herättää vähemmän huomiota. Heidän piti nyt lähteä tottuneen Guffarun johdolla Gartokiin ja jättää brittiläiselle asiamiehelle Thakur Jai Chandille ne matkatavarani, joita en enää tarvinnut. Hänelle lähetin myös vanhemmilleni ja muille kirjottamani kirjeet, jotka käsittivät *kolmesataa sivua*. Erittäin tärkeä oli eversti Dunlop Smithille osottamani kirje, jossa pyysin rahaa 6,000 rupiita, muonavaroja, kirjoja, revolvereja ja ampumavaroja, lahjoiksi sopivia esineitä, kuten kulta- ja hopeakelloja, ja etenkin kirjeitäni, joita piti tällä välin minulle kokoontua Simlaan.

Kun seuraavana iltana kutsutin kaikki 25. miestä kokoon ja ilmoitin kolmetoista laskevani palveluksestani, kysyen kuka halusi kotiinsa palata, ei ainoakaan ilmoittautunut. He halusivat minua seurata, kunnes itse saisin kylläni Tibetistä! Valitsin nyt itse ne kolmetoista, jättäen parhaat jäljelle. Näiden joukossa oli Tashi, joka Tundup Sonamin kanssa teki seikkailurikkaan matkansa Shigatseen. Mutta nähtyään minun karavaanin jaolla totta tarkottavan pyysi hän päästä kotiinsa ja hänet vaihdettiin toiseen.

Saadaksemme kaikki järjestetyksi viivyimme täällä kaksi päivää. Kun matkatavarat olivat uudestaan kunnossa, jätin itselleni ainoastaan neljä arkkua; kaikki muu jäi Guffarun kuljetettavaksi. Robert istui teltissäni pankkiirina, latoen rupiita ja kultasovereigneja pieniksi läjiksi: kotiinsa palaavien palkkoja, palkintoja ja matkarahoja. Kassani kepeni kerrassaan 2,118 rupiilla. Pois lähtevät saivat myös pitää kaksi viidestä pyssystämme. Iltamyöhällä tuli Guffaru telttiini viimeisiä käskyjäni kysymään. Vanha, kunnan Guffaru, hän oli ollut elämänsä syksynä ja Tshang-tangin talvessa ihmeteltävä, aina järkkymättömän rauhallinen ja tyytyväinen, täyttäen velvollisuutensa pienintä myöten. Nyt istui hän edessäni viimeisen kerran ja itki, kiitti minua yhdessä eletystä vuodesta kyynelten valuessa hänen valkealle parrallensa. Pyysin, ettei hän itkisi, vaan iloitsisi, kun raskas aika oli lopussa ja hän voi palata omiensa luo terveenä ja 400 rupiita kukkarossaan. Lehistä lähtiessämme oli hän köyhä kuin kirkonrotta, nyt oli hän oloihinsa nähden rikas mies — eikä ollut tarvinnut käärinliinaansa. Sanoin, että tulisin häntä suuresti kaipaamaan, mutta etten voinut arvokasta matkatavaravarastoa ja tärkeätä postia uskoa kenenkään muun kuin hänen käsiinsä.

Kun 26. päivän aamulla varhain tulin ulos teltistäni, seisivat niiden kolmentoista miehen 13 jakia tavarat seljässä valmiina tibetiläisine oppainensa matkaan lähtemään. Kiitin miehiä siitä ajasta, jona he palveluksessani olivat olleet niin monille vaaroille alttiina, kiitin heitä uskollisuudesta ja kärsivällisyydestä, ja pyysin heitä muistamaan olevansa kotiin palaavasta karavaanista vastuunalaiset, pyysin tottelemaan Guffarua ja muistamaan, että menettävät maineensa, jos matkalla riitaantuvat keskenänsä. Jos he olisivat tällä matkalla yhtä tunnollisia kuin palveluksessani ollessaan, menestyisivät he tulevassa elämässään, ja kenties sattuisivat tiemme vielä kerran yhteen.

Nyt astui Guffaru joukosta ja ääneen itkien laskeutui eteeni polvilleen. Kaikki toiset seurasivat hänen esimerkkiään vuoronsa mukaan. Kyyneleet vuotivat, kuului itkun nyyhkytystä. Taputin jokaista olalle, toivoen tämän katkeran hetken pian vain loppuvan. Otettuaan jäähyväiset tovereiltaan, jotka liiketuksen vallassa lähettivät heidän kanssansa Ladakiin terveisiä vanhemmille, puolisoille ja lapsille, hävisivät he kukkulan taa, jatkaen kulkuansa, kuten ennen olivat kulkeneet useita satoja penikulmia, jalkaisin, äänettöminä, kumaraisina ja masentuneina.

Kahdeskymmeneskuudes luku.

Manasarovar.

Guffarun lähdettyä joukkoinensa järjestettiin minun käytettäväkseni jäänyt karavaani uudestaan. Sen johtajaksi tuli Tsering. Muut luokseni jääneet miehet olivat: Bolu, Tundup Sonam, Rabsang, Rehim Ali, Shukkur Ali, Namgjat, Adul, Lama, Ishe, Galsang ja Rub Das. Karavaanin jakamisesta oli sekin etu, että luultiin meidän kulkevan samaan määrään, kuten tähänkin asti, ainoastaan eri teitä, joten minä passin määräyksiä seuraten olisin menossa Gartokista Ladakiin.

Robertin, Rabsangin ja kahden tibetiläisen kanssa ratsastin alas *Toktshenin* laaksoa ja lounaisten kukkulain yli. Oikealla levittää pyhä järvi turkoosisinistä pintaansa. Mikä ihana, mieltäkiinnittävä näytelmä! Luulee hengittävänsä kepeämmin ja vapaammin, tulee taas elämänhaluiseksi ja toivoo pääsemänsä alas järven siniselle syvyydelle ja sen pyhille laineille. Sillä Manasarovar on pyhin ja kuuluisin järvi maailmassa; se on toivoretken päämäärä ja lukemattomien hindulaisten pyhiinvaeltajien unelma; se on ikivanhojen uskonnollisten hymnien ja laulujen järvi, jonka kirkkaissa aalloissa hindun tuhkalla on yhtä haluttu ja kunnioitettu hauta kuin Gangesin sameissa aalloissa. Intiassa ollessani olin saanut kirjeitä hinduilta, jotka pyysivät minua tutkimaan tämän kunniarikkaan järven ja pyhän Kailasvuoren, vuoren, jonka kukkula täällä ylhäältä pohjoisessa kannattaa ijäistä lumikupua ja jonka huipulla Shiva, yksi intialaisten jumalien kolmiyhteydestä, oleksii paratiisissansa keskellä henkijoukkoansa. He sanoivat muistavansa minua rukouksissaan, jos voisin heille antaa täydellisen kuvauksen pyhästä järvestä ja vuoresta, ja jumalat siunaisivat minua silloin. Mutta en ollut senvuoksi tänne jo niin kauvan ikävöinyt. Järven syvyyttä ei oltu vielä koskaan mitattu — minä päätin laskea luotirihmani sen pohjaan ja piirtää kartan sen uomasta, tahdoin kulkea sen rannat, tutkia, kuinka paljon siihen laskee vettä yhdessä kesäpäivässä, tahdoin saada selville sen ja lännessä olevan naapurijärven *Rakas-talin* väliset vesitieteelliset suhteet, kysymys, jota ovat eri lailla selittäneet kaikki retkeilijät, jotka ovat tämän seudun läpi kulkeneet Moorcroftista ja Stracheystä Ryderiin ja Rawlingiin asti; tahdoin nähdä vilahdukselta luostareita ja oppia tuntemaan hindulaisten ja tibetiläisten toivoretkeilijäin elämää, sillä lamaistitkin pitävät järveä pyhänä, nimittäen sitä Tso-mavangiksi eli Tso-rinpotsheksi, "pyhäksi järveksi". Kuinka voisikaan kaksi niin erilaista uskontoa kuin hinduismi ja lamaismi antaa Manasarovarille ja Kailasille jumalallisen merkityksen, jos ne eivät mahtavalla kauneudellaan puhuisi ihmismielelle ja tekisi siihen syvää vaikutusta. Jo ensimmäinen rantakukkuloilta tähän ihmeelliseen, suuremmoiseseen maisemaan ja sen valtaavaan kauneuteen luomamme silmäys sai minut ilonkyyneleihin puhkeamaan. Tämä munasoikea, pohjoisessa hieman kavennut järvi loistaa kuin turkoosi kahden maailman ihanimman ja kuuluisimman vuorijättiläisen, pohjoisen *Kailasin* ja eteläisen *Gurla Mandattan* muodostamissa puitteissa, valtaisten vuorijonojen välissä, joiden yli molemmat vuoret kohottavat huikaisevan valkeita ijäisiä lumikukkuloitansa.

Ratsastamme kukkuloiden yli lounasta kohti Serolungiin, kultaiseen laaksoon, jonka rotkossa *Serolung-gumpan* luostari lymyää. Viivyin siellä neljä tuntia luonnoksia piirustamassa ja muistiinpanoja tekemässä. Heinäkuun 27. p:nä nukuin kyllykseni ja valmistin seuraavana päivänä ensimmäisen mittaussuunnan, jonka piti kulkea halkaisijan lailla järven yli suunnassa E 59° L, missä oli kukkulapuitteisiin vajoama muodostunut. Odotin hyvää ilmaa, mutta tuuli vain puhalsi navakasti ja hurske löi rantaan vaahtoisena. Päätin sen vuoksi odottaa yöhön asti, sillä yö oli viime aikoina ollut tyynempi kuin päivä. Koematkalla tapasimme lähellä rantaa jo 40 metrin syvyyden ja siksi varustimme 150 metrin pituisen luotirihman. Kenties ei sekään riittäisi kauvan, sillä niin korkeiden vuorien välinen järvi on varmasti syvä. Shukkur Alin oli määrä tulla mukaani, hän otti kohtalonsa tavallisella välinpitämättömyydellään vastaan; mutta toinen uhri, Rehim Ali, tuskaantui: päivällä kävi vielä päinsä, mutta olla synkässä kammottavassa yössä niin suurella järvellä! Varmaankin kävisi samoin kuin Lake Lightenilla, ajatteli hän.

Auringon laskiessa koveni tuuli ja lounaasta nousi raskaita pilviä. Kello seitsemän oli koko seutu pikipimeä, ei ainoakaan tähti tuikkinut taivaalla, rannan ääriivoista ja lumipuitteisista vuorista ei näkynyt jälkeäkään, ja järvi hävisi pimeään yöhön. Mutta myöhemmin asettui tuuli, ilma oli aivan tyyni ja ainoastaan laineet loiskivat vielä rantaa vastaan yksitoikkoisessa, rytmillisessä tahdissa.

Matkatavarat pantiin kuntoon ja masto pystytettiin, ollakseen valmiina, kun saisimme suotuisan purjetuulen. Logi, Lythin vauhdinmittari, oli kiinnitetty veneeseen merkitsemään kuljetun matkan pituuden, kompassi, kello, muistiinpanokirja, karttalehdet ja kaikki muu oli aivan vieressäni. Niitä valaisi kiinalainen paperilyhty, joka peitettiin pyyhinliinalla silloin kun sen valoa ei tarvittu. Tällä pyyhinliinalla kuivasin jokaisen mittauksen jälkeen käteni. Rehim Ali istuutui veneen kokkaan, Shukkur Ali sen peräpuolelle, missä meillä oli aika ahdasta, ja täytyi varoa, ettemme mitatessamme kumoon keikahtaisi.

Robertin olin käsenyt pysyä leirissä kunnes palaisimme; mutta kun kello yhdeksän lähdimme rannasta huusivat kaikki meille lämpimän jäähyväistervehdyksensä, ikäänkuin olisivat uskoneet näkevänsä meidät viimeisen kerran! Etelässä suhahtelevat salammat, jotka voivat olla myrskyn enteitä, eivät olleet omiansa mielialaa kohottamaan. Oli toki jo vähän valoisampi, sillä kuu oli nousemassa, vaikka sitä leirin takaiset kukkulat vielä peittivätkin. Mutta sen valo heitti taikamaisen hohdeen järvelle, ja etelässä kohosi Gurla Mandatta kuten kuutamo-, lumikenttä- ja jäätikköhurstiin kääritty kummitus.

Synkkänä ja salaperäisenä ammotti edessämme suuri öinen järvi ja allamme väijyi tuntematon syvyys. 20 minuuttia soudettuamme pysähdymme ja laskeimme luotirihman — 41 metriä. Seuraavassa mittauspaikassa nousi syvyys 43 metriin. Joka tunti mittaan ilman ja veden lämpö määrän. Ja nyt lähestyy unen jumala; Shukkur haukottelee jokaisella aironvedolla, mutta jokainen haukotus on niin pitkä, että kestää kolmen aironvedon ajan. Kello yhdentoista aikaan yöltä on 8,3 asteen lämmin. Kaksi seuraavaa syvyyttä oli 43,5 ja 50 metriä. Soutajani pitivät pimeässä yössä niin syvällä vedellä kulkemista kamalana ja hirvittävänä. Taas suhahtavat Gurla Mandattan takaa siniset salammat, jolloin äsken vielä kuutamon valaisemassa lumipuvussaan komeillut vuori näyttäytyy sysimustana varjopiirustuksena. Jonkun ajan kuluttua leimahti koko eteläinen taivas yhtenä tulimerenä; salammat iskivät nopeasti toinen toisensa jälkeen, niiden hohde ulottui taivaan korkeimpaan kohtaan; ne näyttivät hetken pysyvän yhdessä kohti vuoren takana, värisevinä, jolloin oli valoisaa kuin päivällä, mutta niiden sammuttua näytti pimeys entistään synkemmältä. Niin lisäsivät ne yön äärettömän runollista, synkkää vakavuutta. Niiden valossa näin molempien miesteni kasvot. He olivat levottomat ja peljästyneet, eivätkä uskaltaneet enää soutilaulullansakaan kolkkoa hiljaisuutta häiritä. Veneemme soluu vitkaan pikimustalla vedenkalvolla, jonka aallonharjojen välitse kuun tiet kirkkaina käärmäinä luikertavat. Syvyys lisääntyy, ollen 55,9, 57,7, 58,5 ja 64,8 metriä.

Puoliyön hetki lyö, ja aikaiset aamutunnit kuluvat hyvin hitaasti. Laitaan nojaten nautin täysin siemauksin, sillä vuosia kestäneillä Aasian matkoillani en muista mitään, jota voisi verrata tämmöisen matkan kauneuteen. Luulee kuulevansa luonnon suuren sydämen hiljaiset, mutta kumminkin mahtavat tykähdykset, ja huomaavansa sen valtimon heikkenevän yön käsissä ja taas heräävän aamuruskon paloon. On kuin ei tämä hitaasti kuluvien tuntien kuluessa muuttelava maisema kuuluisikaan maahan, vaan saavuttamattomiin maailmankaikkeuden äärimäisiin seutuihin; on kuin olisi se paljoa lähempänä taivasta, unelmien ja mielikuvien, toiveiden ja ikävöimisten satumaata, kaukana maasta, sen ihmisistä, suruista, synnistä ja halpamaisuudesta. Kuu piirsi kaartansa ja sen rauhallinen veneen aaltojen häiritsemä kuvainen värise vedenkalvolla.

Synkkä taivaanlaki muuttuu heleänsiniseksi, aamu saapuu idästä. Heikko kajastus leviää itäisen vuoriston yli ja kohta kohoavat sen piirteet terävinä, selvinä, kuin olisivat ne mustasta paperista leikatut. pilvet, jotka vielä äsken leijailivat järven päällä valkeina ja kepeinä, punertuvat ruusunpunaisiksi, alussa ainoastaan hieman, sitten yhä tuntuvammin, ja kuvastuvat kirkkaaseen veteen, loihkien sen pinnalle kokonaisen tuoreiden ruusujen maailman. Soudamme uivien ruusulavojen välitse, tuntuu aamu ja puhtaan veden tuoksu. Päivä valkenee valkenemistansa, maisema saa taas uutta väriä, uusi päivä, heinäkuun 28. päivä, alottaa voittokulkunsa maan yli. Ainoastaan loihdittu sivellin ja taikavärit kykenisivät maalaamaan sen kuvan, joka nyt tarjoutui katseilleni, kun koko maa oli vielä varjossa ja ainoastaan Gurla Manhattan korkein huippu kohosi nousevan auringon ensi hohteeseen. Aamuruskon voitokkaassa hehkussakin olivat vuori, sen lumikentät ja jääkaistaleet säilyttäneet hopeanvalkoisen värinsä, mutta nyt! Silmänräpäyksessä alkoi korkeimman huipun kärki hekkua purppuraisena kuin sula kulta. Ja loistava valaistus laskeutui vähitellen vuoren kupeille kuten vaippa. Alempana rinteiden ympärillä leijaili pieniä, ohuita, valkeita aamupilviä, muodostaen erälle jyrkästi rajoitetuille vuorikerrostumille yön, joka heilui vapaana kuin Saturnuksen rengas, heittäen sen tavoin varjon ikuisille lumikentille. Ne pilvet myös kultautuivat, punottaen semmoisessa purppuraloistossa, jollaista ei ainoakaan kuolevainen kykene kuvailemaan. Lumoavasti levittäytyy valo järven yli. Aurinko valaisee vuorenhuipun toisensa jälkeen. Maiseman yksityiskohdat erottaa nyt yhä selvemmin. Värit, jotka olivat äsken olleet niin kepeitä ja haihtuvia kuin juhlapukuisen nuoren tytön puna, muuttuvat terävämmäksi, keskittynyt valo kokoontuu itäisten vuorten päälle ja niiden räikeiden ääriivien ylitse suihkuu auringon yläreunasta huikaiseva sädekimppu järvelle. Päivä on nyt vienyt voiton, ja ikäänkuin unelmasta juopuneena koetan minä saada selvää siitä mikä hetki on minuun syvimmän vaikutuksen tehnyt, hiljainen kuutamoyökö, vaiko auringonnousu ja sen ruusunvärinen hohde ikuisilla lumilla.

Tämänlaiset ilmiöt ovat maan päällä lyhytaikaisia vieraita, ne tulevat ja menevät aikaisena aamuhetkenä, näyttäytyen ainoastaan kerran elämässä. Ne ovat ikäänkuin tervehdys paremmasta maailmasta, tai feeniks-linnun saaren kajastus. Tuhannet ja taas tuhannet toivoretkeläiset ovat vuosisatojen kuluessa kiertäneet järveä, katselleet aamuruskua ja auringon laskua, mutta he eivät ole koskaan nähneet sitä kuvaa, jota me katselimme tänä muistettavana yönä, keskellä pyhää järveä. Mutta pian haihtuivat lumoavat valo- ja värivaikutukset, jotka nopeasti vaihdellen ovat minua kiehtoneet. Maisema muuttuu arkiaikaiseksi ja paksujen pilvien varjostamaksi. Kailas ja Gurla Mandatta katoavat näkyvistä aivan kokonaan, ainoastaan lumi-ies loistaa voimakkaan karminpunaisena etäällä luoteessa — ainoastaan sinne pääsee auringon sädekimppu, pilvitunnelin läpi tunkeutuen. Sillä suunnalla välkehtii järvenkalvo sinisenä, eteläpuolella taas vehreänä. Villihanhet ovat jo hereillä ja kaklattavat lentäessään toisillensa; joskus huutaa lokki tai kalatiira. Meriruokokimppuja ajelehtaa ympäriinsä. Taivas näyttää uhkaavalta, mutta ilma on tyyni ja järvellä keinuvat ainoastaan heikot mainingit. Vene soluu untelosti määräänsä kohti, sillä nyt, kello kuusi aamulla, ovat molemmat soutajani väsymyksestä ja valvomisesta aivan menehtyneet. Soutaessaan nukahtavat he vuorotellen. "Hem-mala-hém", huutaa Shukkur Ali viimeisen tavun korostaen, kun painaa airon voimakkaasti veteen, mutta samalla nukahtaa hän ja airo heiluu ilmassa. Hänen oma äänensä herättää hänet, hän painaa airon uudestaan ja nukahtaa taas!

Hetket kuluvat, mutta ei mikään osota, että lähestymme päämääräämme. Emme voi erottaa, mikä ranta on lähin. Näytämme itse olevamme tämän äärettömän järven keskipisteenä. Gurla Manhattan keskellä näkyy eräs rotkolaakso, jonka suu juhlallisena avautuu pilvivaipponen alta. Muun maan ollessa varjossa valaisi aurinko sen sisustaa hetken ajan ja silloin se näytti mielikuvitukselliselta, ikäänkuin johtaisi se meidät jättiläiskirkkoon, jonka holvia lukemattomat kynttilät valaisevat. Eri vuorenrunkojen ja haaranteiden väliset laaksot ja hivuuntumiskourut ovat hyvin silmiinpistäviä ja luikertelevat alas järveä kohti lakeiden sorakumpujen lävitse, sorakumpujen, joiden äärimäinen reuna aiheuttaa järven pohjan vaihtelevan syvyyden. Syvyys lisääntyy taas, ollen 61, 62, 65 ja 75 metriä. Neljänestätoista paikasta lähtien — neljästoista itse niihin luettuna — tutkin järven pohjallakin vallitsevan lämpömäärän. Mutta mittaukset veivät aikaa. Ensin täytyi 70 metrin pituisen luotirihman laskeutua pohjaan, ja sitten pysyä hiljaa kunnes pohjalämpö määrä vaikuttaisi lämpömittariin merkkinsä. Sitten oli luotirihma ylös lapettava, syvyys merkittävä, lämpömittari tarkastettava, pintaveden ja ilman lämpö määrä mitattava ja nopeuden mittaaja tarkastettava.

Kilometrin päässä pohjoisessa on kirkkaan mainingin aalloilla harvinainen tulikeltainen vivahdus, enkä voi ollenkaan ymmärtää mistä moinen heijastus johtuu. Lounaassa paksunee pilvi ja tuuli puhaltaa järven yli, saaden aikaan lainehtimisen, joka hidastuttaa veneen kulkua entistä enemmän. Rehim Ali ei jaksa enää valvoa, ja Shukkur Ali on vastustamattoman unensa kanssa aivan hassunkurinen. Hän nukkuu viattomana, aivot koholla, ja soutaa nukkuessaan kerran jos toisenkin ilmassa, sitä tehdessään aina vain kerraten herkeämätöntä huutoaan: "Shu-da-la-la". Hän puhuu unissaan. Rehim Ali herää siitä ja kysyy, mitä hän sitten oikeastaan tahtoo, eikä kumpikaan tiedä mistä on kysymys. Kello seitsemän paikoilla tuli Nukku-Matti minuakin tervehtimään, mutta en ottanut häntä vastaan. Vain silmänräpäyksen ajan näin punaisia villiaaseja juoksevan aalloilla, kuulin ilmasta ihastuttavaa harpunsoittoa ja näin mustan merikäärmeen pään aalloista sukeltavan ja taas syvyyteen vajoavan ja häviävän. Viheriät delfiinit ja pienet valaskalat köyristelivät selkäänsä aaltojen välissä — mutta ei toki, uni täytyy karkottaa, myrsky voi nousta millä hetkellä hyvänsä. Heitän kämmenpohjallani aimo suihkun soutajiini, pesen silmäni ja käteni, tilaan aamiaiseni — kovaksi keitetyn hanhenmunan, palan leipää ja kupillisen maitoa — sytytän piippuni ja olen taas virkeä kuin hyppä. Kahdennessakymmennessä mittauspaijassa, missä syvyys oli 79 metriä, seuraavat toiset esimerkkiäni.

Kello yhdeksän, oltuamme vesillä kaksitoista tuntia, mittasimme 81,8 metrin syvyyden, mutta lounaisranta näytti edelleenkin olevan yhtä kaukana kuin tähänkin asti! Rehim Alista oli kerrassaan kamalaa, että kölin alla oli niin paljolti vettä. Gurlan pilvipaljoudet nousevat hieman ylemmää, ja tultuamme keskemä mahtavan laakson suuta näemme me entistä selvemmin sen lymyihin. Lumikenttien alemmat liepeet ovat pilvien alapuolella. Länteen päin siitä on leveä hivuuntumisuirros, jonka harmaata muraa pensastot mustalla kirjavoivat. Vesi on peilikirkas, heijastaen vuorten kuvaisia; ilman ollessa kirkas, on se sininen, mutta vihertyy pilvien kokoontuessa. Kalaparvi leikkii vedessä pulahdellen sen pinnalla.

Ja taas kuluvat päivän hetket. Solumme hiljaa eteenpäin väliin yli rauhallisten kukkulamaisten maininkien, jotka kuiskailevat hiljaa kuin henkiään, väliin pyramiidaaltojen yli, jotka syntyvät kahden erisuuntaisen tuulen synnyttämien aallokoiden toisiansa kohdatessa. Neljä pientä erisuuntaista myrskyn poikaista yritti saada meidät kiinni, voimatta kumminkaan nostaa aallokkoa vaarallisen korkeaksi, ja me selvisimme niistä pelkällä niin sanotulla jälkiläiskäyksellä. Viimeinen niistä, kaakosta tuleva, oli voimakkain. Nyt nostimme purjeen, mutta yhä näytti ranta olevan loppumattoman kaukana.

Ja kuitenkin näkyivät yksityispiirteet yhä terävämpinä ja selvempinä. Gurlasta kääntyy järveen päin kolme mahtavaa päätyhaaraa, joiden välissä on valtaavia murakeiloja ja hivuuntumiskouruja. Sanotut

keilat mataloittuvat rantaa kohti ja laskeutuvat veden alle syvimpään syvyyteen asti. Pohjoisrannalla, missä leviää laaja tasanko, voi otaksua järven pohjan hitaammin viettävän. Gurla on pyhän järven ihana taustakoriste; ei ainoakaan mestarikäsi maailmassa voisi suuremmoisempaa ja vaikuttavampaa keksiä.

Pohjamittauksemme osotti nyt 77, 74, 77, 68, 58, 54 ja 25 metrin syvyyksiä ja huomasi rannan olevan lähellä, sillä nyt voi jo erottaa kukkuloilla käyvät jaki- ja lammaslautat. Aallokko oli nyt joltisenkin korkea ja kahdesti täytyi meidän äyskäröidä vettä veneestä, jonka pohjalla olivat turkkini kastuneet. Molemmat miehet soutaa ahertavat unisina ja väsyneinä. Puhelemme jo miten miellyttävää on päästä maalle, tehdä nuotio, saada teetä ja ruokaa, mutta ranta vain pakenee edellämme ja puolipäivä menee ohi. Gurla näyttää etelässä kohoavan suoraan vedestä; sen tasainen juurimaa ja alavat äyräät näkyvät nyt näet paljon pienentyneinä, sikäläisten luostarien munkkien ei ole tarvinnut etsiä vuoriston puroja, sillä he käyttävät juomavetenensä pyhän järven vettä, jolla on puhtaimman, terveellisimmän lähveden maku. Sen kristallikirkas puhtaus ja tummanviheriänsininen väri ei turmele makua; etäisistä pyhiinvaeltajista on Manasarovarin vesi parempaa kuin kuohuva samppanja.

Vihdoinkin pääsemme venevankilastamme vapauteen! Kirkkaan veden läpi näkyy jo järven pohja. Vielä muutamia aironvetoja, ja veneemme tarttuu savesta ja talvijään ajamista, mätänevistä levistä muodostuneeseen valliin. Sen ja rannan välillä on pitkulainen laguuni, jonka liejuun uppoaa polvia myöten. Kello oli puoli 2; olimme siis olleet järvellä 16,5 tuntia! Ja kun saavuimme rantaan, emme siellä päässeetkään maalle. Jonkun aikaa asiata mietittyäni, miesten sillä aikaa seisaaltaan ympäristöä tarkastellessa, soudimme pohjoisemmaksi ja puolentoista tunnin kuluttua löysimme vihdoinkin paikan, missä voi veneen maalle vetää. Silloin olimme olleet järvellä 18 tuntia.

Kokosimme polttoaineita ja sytytimme tullen. Tee kiehuu, lammasliha paistuu, ja syötyämme päivällisemme teimme airoista, mastosta ja purjeesta tilapäisen teltin, johon paneusin maata jo kello seitsemän paikoilla, pelastusrenkas päänalusena ja turkkeihini kääriytyneenä. Olin tehnyt 31 tuntia keskeytymättä työtä, vaivuin oitis uneen, eikä ollut minulla aavistustakaan koko yön raivonneesta myrskystä, ei myös niistä 25 toivoretkeläisestä, jotka olivat aamun sarastaessa ohitsemme kulkeneet.

Kello kuudelta herätettiin minut. En ollut ollenkaan tuntenut yökylmää, sillä alin lämpöäärä oli ollut 4,4 astetta. Aamu oli ihana, vain liian kuuma. Toivoretkeläiset olivat menneet, me söimme aamiaisemme, työnsimme veneen taas vesille ja soudimme pohjoiskoillista ja pohjoisluoteista kohti, pienessä kaaressa, noin 80 metrin päässä rannasta, ja tulimme leiriin n:o 214.

Aikomukseni oli leirytyä jossain sopivassa kohdassa pohjoisempana ja soutaa sieltä seuraavana päivänä järven yli päämajaan Serolung-gumpaan. Määräksi otin länsirantaan lyhyesti pistävän lahdelman pohjoisrannalla kohoavan sinooberipunaisen kukkulan. Raitis etelätuuli puhalsi, me nostimme purjeen ja kiidimme hurisevaa vauhtia järven yli. Rannalla seisovat toivoretkeläiset katselivat kulkuamme aivan ällistyneinä, ja Gossulin luostarin munkit vaivasivat päätänsä ajattelemalla, minkä lopun moinen pyhyiden häväistys saisikaan. Yksinpä villihanhetkin uivat poikinensa nopeasti pakoon selälle, kun taas toiset vesilinnut pakenivat muutamia satoja metrejä maalle päin — varmaankin pitivät ne venettä harvinaisena, tavattoman isona vesilintuna.

Nousimme maalle punaisen huipun luona ja toisten polttoaineita kootessa ja yöleiriä laittaessa tunnustelin minä seutua maallenousupaikan yläpuoliselta mäeltä. Raivoisa kaakkoismyrsky puhalsi järven yli, järven pinta joutui kamalaan kuohuntaan, nostellen liituvälkeitä vaahtoharjojansa. Kello neljän seuduissa muuttui ilma tuskallisen tyyneksi; sitte kääntyi tuuli ja nousi yhtä voimakas, ulvova ja uliseva luodemyrsky. Kellon kuutta lähetessä näytti taivas kamalalta, kaikkialla näkyi pikimustia pilviä eikä itärannasta näkynyt vilahdustakaan. Oli kuin seisoisimme valtameren rannalla. Mutta pian kääntyi tuuli itäkaakkoon ja silloin pauhasi hyske koko illan meidän rantaamme vastaan. Mikä onni, ettei tämä ilma sattunut eilen illalla!

Miesten oli käsketty herättää minut ennen auringon nousua, sillä meidän täytyi kiirehtiä, jos mielimme päästä ennen pimeän tuloa leiriin n:o 212. Tuskin oli päivä valjennut, kun tulin ulos. Syötyämme aamutulella viimeiset ruokavaramme aamiaiseksemme lähdimme kello puoli viisi rannasta, rumalla, samealla ilmalla. Voimakas länsituuli kiidatti meitä nopeasti selälle, olipa se oikeastaan purjeellemme ja mastollemme liiankin navakka, mutta kuljetti meitä toki kaksinkertaisella nopeudella eteenpäin. Kukkuloiden juurella oli meillä edes suojaa, mutta jo muutaman minuutin päässä rannasta muuttui järvi epämieluisen ontoksi. Mutta vähätpä siitä väliä, me kuljimme aaltojen mukana, vene suikkelehti niiden välissä pehmoisesti ja miellyttävästi, saamatta edes viskevettä.

Miehissäkin oli nyt toinen ryhti kuin ensimmäisellä öisellä matkalla. Nähtävästi olivat he päättäneet joutua ennen pimeän tuloa määränpähän ja soutivat kuin kaleeriorjat, joiden päällä ruoska heiluu. Oli kuin juoksisivat he kilpaa länsituulen kanssa, pyrkien pois tieltä ennen kuin aallot aivan raivoisiksi paisuisivat. Vesi sihisi ja vaahtosi veneen ympärillä, vanavesi siukui kuin sula voi paistinpannussa, ja allamme kuohui synkänviheriä järvi. Se oli ihanaa kulkua; me puikkelehdimme humisevaa vauhtia järven pyhien aaltojen yli.

Nyt teimme luotauksia: 40, 52, 52, 54, 56, 57 ja 54 metriä. Hivuuntumispenkereitten ja niiden joltisenkin jyrkän vierun ulkopuolella on järven pohja melkein tasainen.

Päivä kuluu, keskitaivas seestyy, tuuli ajaa pois pilvet, jotka näyttävät kokoontuvan vuorien ympärille; nämä muodostavat suuremman sepeleen tämän maan järvien helmen ympärille. Tuuli asettuu kokonansa, aurinko paahtaa kovin ahavoittuneille kasvoilleni, ja päätä särkee, jos auringon säteiden kimalteleva kulta suoraan silmiin paistaa. Sokaisullansa se saa päämäärästään erehtymään, mutta minulla on toki kompassi kädessäni. Aallot laskevat ja herpautuvat, järvi muuttuu taas peilikirkkaaksi. Kulku on nyt hitaampaa, kun tuuli ei työntele takaa, mutta miehet eivät väsy; heidän soutulaulunsa vaimenee kuulumattomaksi vedenpinnalla, turhaan siitä kaikuansa etsien.

Rannalla nousi elämä, kun me tulimme! Nähtävästi ja kuultavasti olivat odottajat meidän paluustamme iloissansa, vaivattuansa itseänsä kaikilla mahdollisilla murheellisilla ajatuksilla meidän surullisesta kohtalostamme. Robert oli juuri lähettämässään partiokunnan pohjoiseen ja etelään, kun huomasivat veneen järven-selällä. Leirissä oli kaikki muutoin hyvin, ainoastaan tibetiläisemme olivat suruissaan, sillä heidän ruokavaransa olivat lopussa. Annoin heille sen vuoksi rahaa, jotta voisivat ostaa luostarista tsambaa. Illalla sitte keskustelin Robertin kanssa etelään tehtävän matkan suunnittelusta.

Seuraavana päivänä, Lehiin tulomme vuosipäivänä, alkoi uusi kuukausi. Rabsang ja Tundup Sonam soutivat, Robert piti perää seuraten luotauslinjaa noin 50 metrin päässä rannasta. Itse istuin veneen kokkapuolella kompassi kädessä piirustaen karttaa rannoista, niiden kukkuloista ja kaikesta mikä vain seudun luonteen kuvaamiseen kuuluu, ja sitä tehdessäni huomasin järven kaikkein uusimpienkin karttojen tarvitsevan perinpohjaista oikaisua. Jo Tamlung-solassa, Brahmaputran notkosta lähdettyämme, olin epäillyt, että Manasarovar ehkä onkin Satledshin vesistöön kuuluva järvi. Nyt oli koetettava, enkö voisi edistää tämän kysymyksen ratkaisua. Tiesin tutkimuksieni jäävän vaillinaisiksi, mutta ne paljastavat kuitenkin joukon tähän asti tuntemattomia tosiasioita. Siihen kuului järjestelmällinen järven syvyyden mittaaminen, jonka avulla voi löytää rotkon synnyn ja muodostumisen avaimen, selityksen. Pian tulin vakuutetuksi siitä, että järven syventymä on eteläisten vuorten vanhojen jäätiköiden uurtama, eikä, kuten olin ensin luullut, somerokerrostumien patoama leveässä laaksossa. Mutta tilan puute estää minut tätä mielenkiintoista kysymystä seikkaperäisesti koskettelemasta.

Samalla kuljemme loivasti kaartuen lounaaseen ja olemme pakotetut rannasta loitonemaan, jottemme tarttuisi hiekkapohjaan kiinni. Saavumme *Tage-tsangpon* suulle. Runsaan kilometrin matkan virtaa se yhdensuuntaisesti järven rantojen kanssa, ollen siitä neljän metrin korkuisen, aaltojen ja jääpainon kasaaman vallin erottama. Leirydyimme juoksuhiekan ja varvikon väliselle alueelle ja minä mittasin *Tage-tsangpon*. Sen leveys oli 17,3 metriä, suurin syvyys 1,05 metriä ja vesimäärä 11,26 kuutiometriä sekunnissa, eli kolme kuutiometriä enemmän kuin siinä paikassa, *Na-Marden*-nimisen syrjäjokensa yläpuolella, missä olin viimeksi sen syvyyden mitannut. Olimme ensi kerran tulleet Tamlung-la'lla tämän joen ulottuviin, jonka lähdejoki, *Gang-lung-tshu* eli "jäälakson vesi" saa alkunsa Gang-lung-vuoristosta. Niin muodoin on *Tage-tsangpon* lähteenä sanotun vuoriston jäätikkö eli jäälakso, joka näkyy Tam-lung-la'lle. Juuri tätä jäätikköä rohkenen pitää *Satledshin genetisena eli alkuperäisenä, todellisena lähteenä*.

Elokuun 2. p:nä jatkoimme matkaamme vesitse, karavaanin kulkiessa rantaa pitkin. Purjehdimme *Jango-gumpan* ohi jokseenkin sen likitse ja suuntasimme sitten suoraan Tugu-gumpalle, joka hyvin viehättävästi kohoaa rantapenkereeltä. Joukko pohjoistibetiläisiä paimenia oleksi täällä, missä joka vuosi pidetään vähäiset villamarkkinat. Katolla seisoivat joukko munkkeja. Leirimme laitoimme aivan luostarin viereen, rantatien varrelle, josta oli ihana näköala järvelle ja sen takaiselle Kailas-vuorelle. Luostarin eteläpuolella on kivimuurin ympäröimä piha, jolla seisoivat 500 lammasta yhteen sullottuina kuin sillit tynnyrissä odottaen vuoroansa, milloin Almorasta ja eteläisestä rajamaasta tulleet hindut ja dotialaiset ne keritseivät. Paimentolaiset saavat jokaisesta lampaastaan kahdeksan annaa (75 penniä), siis hyvän koron elävälle pääomalleen. 500 lampaan villasta kuuluu tulevan 16 jakin kuormaa.

Kävin heti luostarissa, jonka 13 munkkia, apotti Tabga Rintshen etunenässä, otti minut vastaan mitä kohteliaimmin ja ystävällisimmin, näyttäen minulle kaikki ja antaen eri temppelisaleista selityksiä. He olivat kuulleet puhuttavan järven yli tekemästäni matkasta ja nyt omin silmin nähneet minun tänne suhahtavan veneineni suotuisalla tuulella, ja vakuuttivat minulle avonaisesti, että minulla heidän vilpittömän vakaumuksensa mukaan on vallassani salaisia voimia, koskapa voin rankaisematta uhmailla vedenjumalan pyhää järveä. Mutta he käsittivät, että niin voi olla, koskapa olin tashi-laman ystävä ja tämä oli antanut minulle pyhän siunauksensa.

Elokuun 7. p:nä herätettiin minut hyvin varhain, kun aurinko valoi uutta kultaa siniselle järvelle, erään laman seisossa luostarin katolla puhaltamassa näkinkenkätorvellaan pitkäveteisiä, kumisevia säveliä hiljaiselle vedenpinnalle. Riensin rantaan, missä vene tavallisine varustuksineen jo valmiina odotti, ja Shukkur Ali ja Tundup Sonam luotirihmaa selvittelivät sekä tavaroitamme paikoilleen asettelivat. Hindut maleksivat rannalla kuin villihanhet, riisuiivat pukimensa maalle ja kahlasivat veteen,

ainoastaan liina lantioille käärittynä, uimaan autuaaksi tekevässä, siunausta tuottavassa järvessä. Kuumen Intian ihmisistä täytyi niin viileänä aamuna tuntua piristävältä semmoisessa vedessä peseytyminen, jonka lämpö nousi vain jonkun asteen yläpuolelle nollan. Hämmästynein katsein seurasivat he venettäni, jota voimakkaat aironvedot kuljettivat luostarista etäälle. Järvi oli aamukirkas ja tyven, mutta jo ensimmäistä luotausta suoritettaessa puistatti vedenjumala itseänsä, luoteistuuli nousi ja aallot loiskivat ja kisailivat iloisina veneen keulaa vastaan. Sillä tämä kolmas mittauslinjamme oli suunnattu 214. leiriämme kohti, P 27° W suuntaan.

Keskipäivällä paksunivat pohjoiset pilvet. Raskas, lyijyharmaa pilvikerros laskeutui hitaasti vuorten kupeille ja sen alemmasta, valoisammasta reunasta riippuivat sadehetaleet, kohoten synkkää taustaa vasten harmaanvioletteina. Vuoret ja ranta hävisivät pohjoisessa näkymättömiksi ja pilvipaljoudet näyttivät olevan järvelle putoamaisillansa. Tuuli asettui taas, ja alkoi harvakseen sataa rapisevia isoja pisaroita, jotka vedenpintaan putoillessaan muodostivat hetken kestäviä, pyöreitä helmiä, kuin olisivat olleet öljyverhoon käärittyjä. Sitten seurasi kauhean sakea raekuuro, joka suomi veden pintaa, verhosi meidät puolipimeään, viskutteli järvenkalvosta miljoonia pieniä suihkukaivoja ja värjäsi kahdessa minuutissa veneemme sisuksen valkeaksi. Ei voinut erottaa mitään muuta kuin veneen ja itsemme; muu kaikki oli yhtä vettä ja raetta, joka vitsoi järveä kuin raipalla, saaden aikaan suhisevan, kurluttavan äänen. Tuon tuostakin valaisivat värjäjävat jalavat pilvien sisustaa ja ukkonen jyrisi pohjoisessa uhkaavana ja kumeana. Silloin kääntyivät molemmat miehet katsomaan, mutta eivät nähneet sumussa mitään. Heitä alkoi kammottaa ja kaikki me tunsimme vaarallisen aseman olevan tulossa.

Rakeita seurasi rankkasade, niin ankara sadekuuro, etten sen vertaista olisi voinut kuvitella. Vettä kaatui sellainen paljous ja niin rajusti, että se painoi kumaraan. Ylläni oli kolme paitaa ja nahkanuttu, mutta jo hetken kuluttua tunsin veden valuvan paljasta ihoani myöten. Siitä oli toki se etu, ettei sen ylen runsaan suihkun, joka meitä vielä odotti, tarvinnut minua enää liottaa. Turkkini olin pannut polvilleni, kääntäen karvapuolen ulospäin, ja sen kuoppiin kokoontui pieniä lammikoita. Siten tuli veneeseen aimo määrä vettä, läikkyen siinä edes takaisin aironvetojen tahdissa. Rantaa ei näkynyt, pidin perää kompassin mukaan.

"Soutakaa vain, ei ole enää pitkä matka!"

Vihdoin harveni sade, mutta kellon ollessa neljä minuuttia yli yhden kuulimme koillisesta huumaavata pauhinaa, sellaista jytyä, jonka voi saada aikaan ainoastaan ensi luokan myrsky. Raesää ja sade eivät olleet sen rinnalla mitään. Nyt, raskaiden vesiuutimien hajottua, oli myrskyllä vapaa tanner, ja se kulki järvien yli vimmaisella voimalla. Miksi emme lähteneetkään tuntia ennen ja sen sijaan jättäneet hindujen uskonnollista kylpemistä katselematta! Ei, Tso-mavangin jumala suuttui ja tahtoi kerta kaikkiaan näyttää, ettei ole niin kevytmielisesti kohdeltava järveä, jonka vihertävää vettä hänen delfiinipyrstönsä ruoski. Miten kadehdimmekaan nyt Gossul-gumpan munkkeja ja omaa, etelässä Tuguluostarin rauhallisten muurien suojassa oleilevaa väkeämme! Mitähän he sanoisivat, mitähän he mahtaisivat yrittää, jos me hukkuisimme tähän järveen kuin kissat?

Muutaman minuutin ajan taistelini suoraan oikealta lyöviä aaltoja vastaan kuin mielipuoli, voidakseni ohjata veneen oikeaan suuntaan. Ne paisuivat kauhistuttavan nopeasti ja jokainen aalto, joka veneemme pingotettuun palttinakangasrunkoon lyödessään särkyi hyrskkeeksi, sai aikaan pamahduksen, joka oli halaista pikku aluksemme. Seuraava oli vielä valtaisempi; minä selvisin siitä intialaisella kypärilläni, mutta Tundup Sonam sai kylmän läiskäyksen, joka vei häneltä hetkeksi tajunnan. Kun kolmas oli viskannut vaahtohuippunsa laidan yli veneeseen, oli veneessä vettä 10 senttimetriä paksulta, pikku "pähkinänkuoremme" vajosi kolmen miehen painosta liian syvään ja veneeseen päässyt vesi läiskähteli, pulppusi ja pulisi edes takaisin veneen keinunnan tahdissa.

Nyt huomasi olevan mahdotonta yrittää pysyä tolallamme. Meidän täytyi alentua kurssiltamme tuulen ja aaltojen takia. Suunnassa E 50° L oli Gossul-gumpa, ja tuuli puhalsi koillisesta; se sopi siis matkatuuleksi; luostarissa saisisimme turvapaikan, jos nimittäin sinne asti pääsisimme. Nyt oli vain käännäyttävä oikeassa kulmassa, kumoon ajamatta. Kaksi ensimmäistä yritystäni ei onnistunut, saimmehan vain vettä lisää veneeseen, mutta kolmas lykästi. Nyt piti meidän vain, jos henkemme oli kallis, varoa ettei vene päässyt taas tuulussa kääntymään. Myrsky puhalsi hieman oikealta. Tundup Sonamilla, joka hoiti keulapäässä oikeanpuoleista airoa, oli koko taakka hartioillaan, kun taas Shukkur Alin tarvitsi pistää aironsa veteen ainoastaan silloin tällöin, minun komentoani seuraten, mutta kaikesta ulkonaisesta rauhastaan huolimatta oli hän kiihkeä ja liian innostunut, ja kun hän ei myrskyn ulinalta huutojani kuullut, annoin käden kosketuksella hänelle aina merkin, milloin heittää soutaminen.

Nyt alkoi kulku, jommoista en ollut kokenut ainoallakaan entisellä Tibetissä tekemälläni vesimatalla. Myrsky muuttui hirmusääksi, jonka painon puristamina laineet nousivat korkeiksi kuin Itämeren aallot myrskysäällä. Höyrylaiva millainen tahansa olisi tällaisessa aallokossa vaarunut, meidän täytyi pienessä kangasveneessämme sen nopeissa, odottamattomissa heilahteluissa, jotka veneen kallistuessa toinen toistaan seurasivat, aina vain väistellä ja pysyttää tasapainoa. Tuulen raivoavien voimien pieksäminä,

ahdistamina ja ajamina pyyhälsimme järveä pitkin. Jokainen uusi aalto, joka meitä ylös nosti, näytti olevan edellistensä korkeampi. Muutamilla oli terävä, sileä harja, joku oli ikäänkuin vuorikristallista muovailtu ja kuvasti pohjoisia mustia pilviä — edessämme näytti olevan pohjaton vesihauta, jonka ammottava syvyys uhkasi joka hetki veneemme nielaista. Toiset aallot työnsivät edellensä vaahtolaskosta, vyöryen takaapäin vinkuen ja pauhaten. Silmissä musteni ajatellessa, että ne täyttäsivät veneen yhdessä sekunnissa ja painaisivat sen veden alle. Mutta aallonharja nousi kauniisti korkeuteen, näköala avautui joka suunnalle, etelässä paistoi vielä aurinko, Gurla Mandatta näkyi selvästi, suunnassa E 50° L näkyi myös Gossul-gumpan pengeri, ainoastaan pohjoisessa oli kaikki mustaa ja uhkaavaa. Sen sekunnin aikana, minkä vene vapisten keikkui aallonharjalla, voi luulla joutuneensa johonkin vallitsevaksi kohoavaan vuorisolaan Tshang-tangin vuoristoon, missä joka puolella avautuu vuorijonojen maailma, samalla kun aaltojen vaahto loihti mielikuvan ikuisista lumikentistä.

Tämäkin aalto poistuu ja vene vajoaa laaksoon. Me häviämme vesiluolaan, lähimmät aallot tukkeavat näköalan, takanamme olevat luolan seinät ovat puhtainta malakiittia, edessämme olevat smaragdina. Sivulle ne vetäytyvät ikäänkuin kulisiksi. Taas nostetaan meidät ylös — "lisää vain, Tundup Sonam, muutoin painaa meidät vaahtoharja alas!" Hän ponnistaa viimeisetkin voimansa ja aalto menee ohi. Mutta se ei ole ylhäältä tasalakinen ja muistuttaa Kudi-gangrin pyramiidihiippua. Kaksi semmoista kohoaa aivan edessämme ja niiden kärjet taittavat tuulussa. Ne ovat läpinäkyviä kuin lasi ja toisen läpi näkyy Gurla Mandattan lumikenttien kuva kuin suurennuslasilla katsottuna. Edessämme on vesiveräjä ja etelärannan auringonpaisteen kajaistus kultaa aallon reunat tummalla hehkulla.

Taistelemme urhoollisesti. Minä istun veneen pohjalla ja puristan peräsintä kaikin voimin, pitääkseni venettä oikealla tiellä. Ylitsemme lentää myrskyn pirstoilema räiske kuin paloruiskun hajonnut suihku. Usein luikahtaa särkynyt aallonharja veneeseemmekin, mutta me emme joudu vettä pois äyskäröimään. Näemme veneen vähitellen täyttyvän — näinköhän pääsemme rantaan ennen kuin se vajoaa? Masto, purje ja kaksi vara-airoa ovat veneen pohjalla, keskellä venettä kiinni sidottuina. Jospa voisimme nostaa purjeen, niin olisi veneen ohjaaminen helpompaa, mutta sitä ei tarvitse nyt ajatellakaan, kun istuessansakaan tuskin voi pysyä tasapainossa kovien syäysten sattuessa ja niissä arvaamattomissa asennoissa, joihin vene aina joutuu aaltojen taipumisen, kaartumisen ja kallistumisen johdosta. Lisäksi olisi masto semmoisessa myrskyssä ritkahtanut poikki kuin lasi.

Luotauslinjaltamme olimme joutuneet pois suorakulmaisesti; nyt oli, jos mahdollista, saatava ainoastaan henki pelastetuksi — päästävä maihin ennen kuin vene uppoaisi. Ratkaisevana hetkenä, kun suhdattomana vyöryvä aalto uhkasi venettä, huusin minä Tundupille, käskien jännittämään kaikki voimansa — ja hän tekikin sen niin jäntevästi, että hänen aironsa paukahti poikki. Nyt oli kaikki hiuskarvan varassa; emme kenneet enää venettä ohjaamaan, sen täytyi välttämättömästi mennä kumoon noiden vaahtoavien aaltojen välissä. Mutta Tundupkin tunsu vaaran ja tempasi voimakkaalla vedolla vara-airon irti, Shukkur Alin soutaessa vasemmalla airolla takaisin. Uuden suihkeen saatuamme olimme taas oikealla suunnalla.

Niin ajaa myrsky meitä edelleen. Aika tuntuu loppumattoman pitkältä. Viisi neljännestuntia olimme taistelleet vedenjumalan oikkuja vastaan ja jokainen minuutti on tuntunut tunnilta. Vihdoinkin näkyy tuki Gossulin luostari. Se suurenee, voi jo erottaa yksityiskohtia, näen sen valkean julkipuolen punaisine yläreunaviiruineen, sen akkunat ja tuuliviirin sekä muutamia munkkeja, jotka rintasuojuksen takana seisten liikkumattomina venettämme tähyttävät. Mutta luostaripenkereen alla käy kamala tyrsky. En tiedä, miten päästä maalle. Tämäntapaisissa seikkailuissa olen kyllä ennenkin ollut, mutta en koskaan näin hurjassa. Kadehdimme ylhäällä seisovia munkkeja, joilla on kiinteä kamara jalkojen alla. Jospa olisimme jo heidän luonansa! Vauhtimittari on ollut koko ajan ulkona vedessä. Tempaan sen nopeasti talteen ja käskän miesten olla valmiina ja merkin saatuansa hypätä pois veneestä. Tämänpäiväisen muistikirjani ja karttapiirustuksen, joista tippuu vesi, kätken nahkanattuuni, jotteivät ainakaan kootut numerot joutuisi hukkaan.

Aikaa on enää kaksi minuuttia. Shukkur Alin avulla onnistuu minun vielä riisua raskaat, vettä täyteen imeytyneet saappaat jalastani, mutta samassapa jo vene rajusti viskautuu hyrskelaineisiin. Vesi on ruskeasakkainen kuin kauravelli, ja aalto imee venettä taas järvelle päin. Tundup Sonam on jo veteen hyppäämäisillensä, mutta neuvon häntä ensin airolla tunnustelemaan, kuuluuko jo pohjaa. Sitä ei tapaa, ja mies hillitsee itseänsä vielä. Vene saa takaapäin uuden tölmäyksen ja on kaatua. Soutajat reutovat nyt kuin villityt, voittaaksensa aallonvedon, ja ennen kuin arvaankaan on Tundup hypännyt veteen, joka ulottuu hänelle rintaan asti, ja nyt kiskoo hän venettä kaikin voimin maata kohti. Me toiset seuraamme hänen esimerkkiänsä ja yhteisin voimin onnistuu meidän vetää se maalle ennen kuin raivoava hyrsky ehtii sen murskata. Vielä yksi aimo kiskaus, ja me olemme saaneet veneen liejuvallin yli laguuniveteen, johon eivät aallot pääse.

Mutta nyt olemme saaneet kyllämme ja heittäydymme hiekalle väsymyksestä menehtyneinä. Puolitoista tuntia kestänyttä ruumiin ja sielun tavatonta jännitystä ja kiihtymystä seurasi uupumisen ja huumautumisen tunne; meillä ei ollut toisillemme mitään sanottavaa, enkä minä antanut mitään käskyjä

yötä varten. Olimme haaksirikkoisia, mutta meillä oli täysi syy olla iloisia ja kiitollisia siitä, että meillä oli taas kiinteä maa jalkojemme alla ja että olimme päässeet ehjin nahoin kaikkien niiden viheriäin hautojien yli, jotka allamme ammottivat valmiina meidät nielaisemaan, jollemme vaarallisilla hetkillä olisi varaamme pitäneet. Olimme torkkuneet pari minuuttia, kun kaksi munkkia ja kolme noviisipoikaa tuli hietikon ylitse luoksemme, lähestyen meitä verkkaisin askelin ja varovaisesti, ikäänkuin eivät olisi olleet varmoja siitä olimmeko eläviä vaiko kuolleita. Nousimme silloin seisaallemme ja nyt tervehtivät he meitä ystävällisesti, tiedustaen vointiamme ja tarvitsisimmeko apua. He olivat hyvin osaaottavia ja kertoivat nähneensä veneen lähestyvän aalloilla keikkuen sekä olleensa vakuutetut siitä, että se varmasti uppoaisi moisessa tavattomassa myrskyssä, mikä tänään järvellä riehui. Maihin laskiessamme olimme olleet alhaalla aivan heidän lähellensä; mutta se oli näyttänyt kerrassaan kamalalta. Emmekö olleet saaneet mitään vammoja ja emmekö tahtoisivat nousta luostarin lämpöisissä huoneissa yötämme viettämään? Mutta minä kiitin heitä hyväntahtoisesta tarjouksestansa ja pidin parempana nukkua ulkosalla, kuten tavallista. Mutta jos he voisivat meille polttopuita ja ruokaa toimittaa, niin niitä emme kieltäytyisi vastaanottamasta. He kumarsivat, hävisivät sokkelomaisiin porraskäytäviin, ja palasivat väleen, tuoden lantaa, risuja ja halkoja. Pian leimusi ihana nuotio penkereellä. He itse sytyttivät sen, sillä omat tulitikkumme ja tuluksemme olivat, kuten kaikki muukin, kelvottomiksi turmeltuneet. Ja he lähtivät meille ruokaa hankkimaan, sillä oman eväsmytymme sisältö oli veneen pohjavedessä tahtaaksi lionnut.

Sill'aikaa laitoimme olomme luostarin alapuolella olevalla rantakaistaleella hyvinkin mukavaksi. Penkereessä ammotti kaksi luolaa, joiden katot olivat karstoittuneet; toivioletkeläisillä ja paimenilla on tapa niissä viettää yönsä. Ne olisivat voineet tarjota meille tuulensuojan, mutta näyttivät niin epäsiistiltä, että mieluummin leiriydyimme rannikolle. Se oli tosin märkä, mutta kaivoimme käsin kuivaa hiekkaa altapäin. Vene purettiin, vesi kaadettiin siitä pois — se oli puolillaan — ja siitä laitettiin nuotion viereen tuulensuoja. Olipa nyt mieluista katsella myrskyä ja kuunnella hirskeen äänestä pauhua.

Kun nuotio leimusi tunnollisesti ja tuli hehkuvan kuumaksi, riisuuduimme me ilkosen alasti ja istua tökötimme tulella kuivatuksemme alusvaatteitamme ja itseämme. Jokaisen täytyi pitää huoli itsestään, sillä kunkin laita oli yhtä huono. Levitin tavarani mahdollisimman lähelle tulta ja ripustin niitä airoille ja pelastusvoille tuulen ja kuumuuden kuivattaviksi. Samalla kuivasin vähin erin villapaitani, käänsin sen nurin, pidin tulta vasten sen etu- ja taka-, nureata ja oikeata puolta, ja kun se oli aivan kuiva, puin sen ylleni. Ainoastaan nahkanutun ja turkkien kuivaaminen ei onnistunut, ne olivat yöhön asti märät, mutta mitäpä siitä! Kaikessa tapauksessa oli meillä täällä parempi kuin veden jumalan viheriöissä kristallisaleissa.

Munkit tuovat maitoa, piimää ja tsambaa, teetä on itsellämme ja yksinkertainen illallinen maistuu mainiosti. Myrskyn yhä kestäessä istuimme sitte pari tuntia tulen ääressä. Olin kuivannut päiväkirjani ja tein nyt ne muistiinpanot, jotka ovat tämän luvun sisältönä. Sill'aikaa huvitteli minua Shukkur Ali seikkailuilla, joita on matkoillaan kokenut Younghusbandin ja Wellbyn palveluksessa. Pelastuttuansa nyt kuolemasta hädin tuskin, johtui hänelle menneisyys voimakkaammin mieleen, ja kerran kertomaan päästyänsä ei kunnan Shukkur Ali anna itseään keskeyttää. Kuuntelin häntä toisella korvalla ja kirjoitin toisella — olin vähältä sanoa — etten näyttäisi välinpitämättömältä, ja itse asiassa olikin Shukkur Alille pääasia saada vain lörpötellä.

Vihdoin selkenee pohjoinen ja kaikki vuoret näyttävät olevan liituvälkeat lumesta. Muulloin eroittautuivat valkeiden lumihuippujensa kautta ainoastaan Kailas ja sen läheiset vuoret, mutta nyt on kaikki valkeata. Tosin on elokuun alku, mutta onko mahdollista, että syksy alkaisi jo nyt? Kesä on ollut niin lyhyt, että tuskin olemme ennättäneet siihen tottua.

Kahdeskymmenesseitsemäs luku.

Satledshin lähde ja Pyhä vuori.

Päivä päivältä työskentelin tutkimuksissani pyhällä järvellä ja sen ympäristöllä, saavuttaen tuloksia, joiden muokkaamiseen menee pitkät ajat. Minun onnistui pysytellä paikoillani kokonainen kuukausi. Usein saapui ratsastajia ja muita lähettejä valituksinensa, mutta silloin vastasivat mieheni hyvin yksinkertaisesti: "Sahib on järvellä, koettakaa häntä tavata, milloin voitte! Hän on vedenjumalan ystävä ja voi viipyä pyhän puun oksien välissä niin kauvan kuin tahtoo." Ja kun sitte palasin, olivat he jo menneet matkoihinsa. Kun matkat tehtiin veneellä, eivät he voineet liikkeitäni mitenkään tarkata. Mutta Tshiu-gumpan luona leiriytyessämme ryhtyivät he tarmokkaisesti toimenpiteisiin. Poissa ollessani saapui lähetti toisensa perästä, käskien minun oitis lähteä Parkaan, josta oli matkaa jatkettava Ladakiin. Elokuun 23. p:nä lähetin Robertin ja Robsangin Parkaan neuvottelemaan ensin viranomaisten

kanssa; minua ei kumminkaan tahdottu millään ehdolla päästää matkani lähimpään päämäärään *Langak-tsolle*. Viipyisinpä Tshiu-gumpassa kuukauden tai vuoden, se ei heitä liikuttaisi, koska luostari ei ollut heidän piirissään, mutta läntinen järvi oli heidän valtansa alainen. Neuvoivat minua kuitenkin oman itseni tähden mahdollisimman pian Parkaan tulemaan; heti huomenissa lähettäisivät he 15 jakia kuormastoani kuljettamaan.

Mutta minä tahdoin nähdä Langak-tson hinnalla millä hyvänsä. Kun siis huomenissa nuo 15 jakia saapuivat, päätin nopeasti lähettää Rabsangin, Tseringin ja neljä muuta miestä kuormaston kanssa *Parkaan*, samalla kun Robert ja kuusi miestä seurasivat minua *Langak-tsolle*.

Vasta viikkoa myöhemmin olin tältä matkaltani valmis, ainaisten myrskyjen tuivertamana työskenneltyäni Manasarovarin naapurijärven ja sen koko ympäristön kartoittamisessa, onnistuen ratkaisemaan useita epäätietoisiksi jääneitä edeltäjieni arveluita. Sen tarpeellisen lepopäivän aikana, jonka soimme itsellemme Parkassa elokuun 30. p:nä, tingin govain kanssa puoleen ja toiseen. He pyysivät minua seuraavana päivänä vihdoinkin länteen lähtemään ja minä lupasin sen heille, mutta sillä ehdolla, että saisin viipyä kolme päivää Chalebissa, joka on puolen päivämatkan päässä lännessä. He suostuivat siihen, huomaamatta minun sivuaikomuksiani. Tahdoin nimittäin kiertää pyhän vuoren pyhiinvaellustietä myöten kulkien, mutta älyisin etteivät viranomaiset siihen koskaan lupaa antaisi. Ainoastaan viekkauksella voi se onnistua.

Iloisen juhlan jälkeen, jonka ladakilaiset olivat iltasella toimeenpanneet, ratsastimme syyskuun 2. p:nä taas luoteeseen. Seurassamme oli eräs vanha, harmaahapsinen gova, josta oli jo tullut aivan erinomainen ystäväni. Ilma oli kaunis, mutta jo nyt tuntui aamusin pureva kylmä, melkein kuten kotona, kun keltaiset lehdet ovat pudonneet ja hieno jääriite peittää lahtia.

Chalebin kankaalle pystyttämällämme leirillä oli se etu että se oli kaukana ihmisasunnoista, mikä olikin tarpeen, sillä täältä käsin tein kolme luvatonta retkeä. Toinen näistä kesti ainoastaan syyskuun 6. päivän ja sen määränä oli Satledshin vanha vesiallas. Siitä paikasta, missä me tämän altaan saavutimme, näkyi siinä seisovia vesiä sekä idässä että lännessä, mutta pohja ja oli aivan tasainen. Kulkiessa allasta pitkin länteenpäin saapuu ensiksi erääseen suolattoman veden syvänteeseen, jossa on hyvin runsaasti sorsia ja leviä, sitte seuraa kokonainen rivi vesien yhdistämiä rämeitä ja lopuksi eräs lounasta kohti verkalleen juokseva puro, joka laskee toiseen isoon suolattoman veden syvänteeseen, jolla ei ole mitään näkyvää laskua ulospäin. Jos kuljemme kauemmaksi siihen paikkaan, missä allas on puristunut jyrkkien kallioseiniä väliin, niin tapaamme kaksi lähdeä, joista lähtee toinen puro juoksemaan hyvin näkyvän laakson läpi lounaaseen. Minun vakaumukseni mukaan tiukkuu tämä vesi maan alitse, tullen Langkak-tsosta. Jos, kuten vuotta myöhemmin tein, kulkee vanhaa allasta pitkin päivämatkan alas länteen päin, niin tapaa *Döltshu-gumpan* luona vesirikkaampia pysyviä lähteitä, jotka myöskin kumpuavat altaan pohjasta. Täältä lähtein ja pitkin matkaa Himalajan läpi nimittävät tibetiläiset Satledshia *Langtshen-kambaksi*, elefanttivirraksi, mikä nimi johtuu eräästä, muka elefantin muotoisesta kukkulasta, jolle Döltshu-gumpan luostari on rakennettu. Itse Döltshun luona olevan lähteen nimi on *Langtshen-kabab* eli: "suu, josta alkaa elefanttijoki"; samoin on Brahmaputran lähteen nimenä *Tamtshok-kabab*, "suu, josta alkaa hevosvirta", ja Induksen lähteen nimenä *Singi-kabab*, "suu, josta alkaa leijonajoki". Neljäntenä järjestyksessä on *Naptshu-kamba*, "riikinkukkojoki". Tibetiläiset väittävät siis Satledshin lähteiden olevan Döltshun luostarin luona, eikä Himalajalla tai Transhimalajalla, joista se kuitenkin saa hyvin vesirikkaita syrjäjokia. He ovat myös vakuutetut siitä, että Langtshen-kamban lähdevesi on Langak-tso'sta (Rakas-talista) alkuisin.

Kun nämä molemmat järvet kuuluvat Satledshin jokialueeseen on ensimmäinen kysymys: mikä Tso-mavangiin (Manasarovariin) laskevista joista on Satledshin lähdejoki? Luonnollisesti vesirikkaampi ja pitempi. Täge-tsangpo kuljettaa vettä 11 kuutiometriä sekunnissa, mutta kaikki muut Tso-mavangiin laskevat joet korkeintaan 2-3 kuutiometriä. *Täge-tsangpon Ganglung-jäätiköiden etualalla sijaitseva lähde on siis Satledshin lähde*.

Olemme taas Chalebin niemellä ja huomenna, syyskuun 3. p:nä on ryhdyttävä matkaan pyhän vuoren ympäri. Parkan huomatuin gova on luonamme, aikoen pitää minua kurissa, mutta ilmaisinko minä aikomuksiani! Tseringin, Rabsangin, Namgjalin ja Ishen on tultava mukaan. He ovat lamaisteja ja iloitsevat tilaisuudesta päästä maailman pyhimmän vuoren kiertämisellä likemmäksi autuuden portteja. Mukaan otamme kolmen päivän ruokavarat, tarpeelliset työkalut sekä luonnos- ja muistiinpanokirjan. Korkeat valokuvaustelineet ja veneen tervakangas saavat tehdä teltin virkaa. Tamineitamme on kaikkiaan ainoastaan yksi kevyt hevoskuorma. Ratsastan pienellä ladakilaiskimollani, mutta miehet kulkevat jalkaisin, sillä pyhän vuoren ympäri ei kulje ratsain kukaan muu kuin minunlaiseni pakana. Muun karavaanin oli odotettava meitä Chalebissa, ja minun telttini piti antaa olla paikoillaan, jotta tibetiläiset luulisivat minua illaksi takaisin odotettavan.

Tsering, Namgjal ja Ishe läksivät jo varhain, minä ja Rabsang vähän myöhemmin. Gova tuli väkinensä kysymään, mitä tämä merkitsi ja mihin minä aijoin. Mutta vastasin hänelle ainoastaan: "Minä tulen heti

takaisin", ja ratsastin suuntaan P 30° I *Dunglung*-laakson suuta kohti.

Ylhäällä ensimmäisten somerikko-kerrostumien välissä odottivat meitä toiset, ja nyt kuljimme suljetussa joukossa milloin ylä-, milloin alamäkeen, jo hävinneiden jäätiköiden kasaamien vanhojen somerikko-kerrostumien yli. *Dunglung*-joen rannalla lepäilee kaukaisesta idästä tullut khamilainen toivoretikunta. He ovat pystyttäneet telttinsä ja heidän hevosensa käyvät tuoreessa heinikossa laitumella Somerikko-ylängölle näkyvä myrskyisen Langak-tson pohjoinen osa.

Nousemme ylös laaksoa ja pian on molemmilla puolillamme kovasta viheriästä ja violetista kiviseoksesta muodostuneita lujia kallioita, joiden rinteiden juurella on valtaisia sorakeiloja. Suunnattoman isoja sekakivilohkareita on syössyt täällä alas. Vasemmalla jokirannalla, siinä missä tie tulee Tartshenista, on kuution muotoinen pieni talo sekä useita mani-kekoja ja tshorteneja. Tämä on pyhä tie, Kang-rinpotshen ympäri kiertävien toivoretkeläisten tie.

Eräs Gertsestä tullut mies on kiertänyt vuorta 20 päivää ja nyt juuri lopettanut kymmenennen kierroksensa. *Lunglung-do* on erittäin tärkeä laaksoristeys, siinä yhtyy kolme laaksoa: *Tshamungtshen* sekä *Dunglung*, ja kolmas on se, jota myöten me nousemme; sen ylemmän osan nimi on *Hledning-pa*. Molemmiin puolin on nyt graniitti. Kailasin pohjoinen reuna on teräväsärmäinen ja huippu muistuttaa täällä nelisuippoa. Nyt peittää taas vuoren eräs vuorirenkaan muodostama ylänne, joka ympäröi sen huippua kuten *somma* Vesuviusta. Illansuussa nousee pääjoen vesi; molempien sivujokien yli kulkee silta. Lohkareita on suuret määrät ylt'ympäriällä. Kaikki on graniittia, ja siksi ovat vuorimuodot pyöreämmät ja tylpemmät.

Vihdoin näemme edessämme laakson oikeanpuoleisella rinteellä *Diri-pun* luostarin. Ylös johtavan tien varrella on suunnaton graniittilohkare, täynnä tavallisia pyhiä kirjaimia. Samoin on siellä pitkiä mani-kekoja, viirejä ja kiviläjiä. Kaikki päivän kuluessa tavottamamme toivoretkeläiset kääntyvät luostariin, jonka vierasmajassa he saavat maksuttoman yösjän. Se oli täpö täysi, kun vielä oli saapunut eräs pembo-lahkoon kuuluva vaeltajaseurue. Viimemainitut tietysti kiertävät vuorta päinvastaiseen suuntaan, ja oikeauskoiset, jotka heitä matkallaan kohtaavat, heittävät heihin ylenkatseellisen silmäyksen. Pidin siis parhaana pystyttää telttini katolle, jolle oli pinottu toivoretkeläisten kuormasto. Täältäkin avautui komea näköala Kailasille, jonka huippu näkyi nyt suoraan etelästä.

Onnistuttuni toteamaan Brahmaputran ja Satledshin lähteiden paikan, oli taas herännyt vanha unelmani *Induksen lähteiden löytämisestä*. Kaikki haluni ja kunnianhimoni olivat nyt siihen keskittyneet. Saatuauni munkeilta tietää, että paikka, missä tämä kuuluisa joki "leijonan suusta" kumpuaa, oli ainoastaan kolmen päivämatkan päässä koillisessa, erään korkean solan takana, tuntui minusta yhdentekevältä ja vähäpätöiseltä kaikki muu, kun vertasin sitä tähän tuntemattomaan pohjoiseen maahan tunkeutumiseen. Pidimme sotaneuvottelun, ruokavaroja riitti meillä enää ainoastaan kahdeksi päiväksi ja rahaa olin ottanut mukaani liian vähän. Sitäpaitsi oli asemamme Chalebissa kovin epävarma. Se ei sallinut suurempia uhmatekoja. Päätin sen vuoksi seurata alkuperäistä suunnitelmaani, kulkea toivoretken loppuun ja sitten tehdä Induksen lähteille uuden tutkimusretken Chalebista tai pahimmassa tapauksessa Gartokista.

Syyskuun 4. p:nä sanoimme *Diri-pun* munkeille jäähyväiset ja kuljimme siltaa myöten joen yli, joka virtaa Transhimalajaan Tseti-latshen-la-solasta. Solan toisella puolen juoksevat vedet Indukseen. Nousimme nyt ylämäkeä, itää kohti, jyrkkää graniittilohkareiden peittämää rinnettä myöten. Oikealla puolellamme on joki, joka saa vetensä Kailasin jäätiköistä; se on lyhyt, mutta hyvin vesirikas. Polku tulee yhä jyrkemmäksi, luikertelee graniittilohkareiden välitse ja johtaa ensimmäiselle pikku kukkulalle. Siitä lähtien on maa-ala aina seuraavalle penkereelle asti hieman tasaisempaa. Täältä on komea näköala lyhyelle, tyvistetylle jäätikölle, joka lähtee Kailasin pohjoiskyljeltä ja saa jääaineksensa eräästä jyrkästi rajotetusta, kaukalomaisesta lumirotkosta. Itään päin lähtee Kailasista tavattoman teräväpiirteinen, huipukas, hammasharjainen vuorenselkä, jonka pohjoispuoli on lumen peittämä. Lumesta näkyy vierinkivikaistaleita, jotka antavat koko vuorensivulle uurteisen ulkomuodon. Jokaisesta lumivaipan liepeestä rientää vaahtoava puro alas jokeen. Meistä vasemmalle, pohjoisessa, on vuoristo kohtisuorasti halkeillutta graniittia, ja sen muodot ovat jylhiä pyramiidimaisia. Pohjoisessa siis suojelevat Kailasia valtaiset graniittipaljoudet, mutta itse vuori on kaikesta päättäen sekakiveä, sen huomaa jo siitä melkein vaakasuorasta kerrostumisesta, joka on selvästi nähtävissä ulkonevista, selväpiirteisistä lumirajoista ja jääjuomuista. Huippu nousee tästä jylhästä vuori-ulapasta kuin tavattoman suuri, kuusikulmainen vuorikristalli.

Erään tavattoman suuren graniittipaaden luona pysähtyy vanhuksemme ja selittää paaden olevan "dikpa-karnak" eli syntisten koetuskiivi. Kiven alla on sen ja maan välissä ahdas reikä. Joka on synnitön, tai jolla on edes hyvä omatunto, hän voi ryömiä reijän läpi, mutta jos kuka tarttuu väliltä kiinni, niin on hän lurjus. Kysyin vanhukselta, eikö voisi käydä niin, että laiha lurjus ahtautuisi lävitse, samalla kun paksu kunnan mies tarttuu kiinni, mutta hän vastasi hyvin vakavana, että paksuus ei kokeessa merkitse mitään, vaan riippuu menestys yksinomaan sielullisista ominaisuuksista. Kelpo Ishemme ei sentään

liene ollut täysin selvillä omantuntonsa tasapainoilusta, sillä ennen kuin aavistimmekaan näimme hänen jo katoavan kiven alle ja kuulimme hänen huokailevan, ähkyvän ja puhisevan, käsillensä raapivan ja jaloillaan takaapäin ponnistussijaa etsivän. Kauvan aikaa reijässä aika lailla sätkyteltyänsä huomasi hän lopulta olevan syytä huutaa tukahtuneella äänellä apua. Me nauroimme katketaksemme, mutta annoimme hänen nyt ilmitulleen syntisyytensä takia vielä jonkun aikaa reijässä virua. Sitte vetivät toiset kaksi hänet jaloista taas ulos. Mies näytti tavattoman ällistyneeltä ja pölyiseltä, kun nyt lurjukseksi todistettuna pääsi taas ihmisilmoille. Mutta hän vain kertoi kerran erään rouvan tarttuneen kiinni niin kovasti, että hänet oli täytynyt suorastaan kuin haudasta kaivaa.

Noin 200 askelta kauvempaan on eräs toisenlainen koetuskiivi tässä mahtavien graniittipaasien sokkelossa, jossa kulkee kuin matalien huoneiden ja muurien välisellä kylänraitilla. Tämän koetuskiiven muodostaa kolme lohkaetta, jotka nojaavat toisiinsa niin, että niiden väliin jää kaksi aukkoa. Nyt on vasemmasta aukosta kontattava sisään ja oikeasta ulos, siis oikeauskoiseen suuntaan. Täällä korjasikin Ishe äsken kärsimänsä tappion pujahtamalla molempien reikiä läpi. Minä hänelle kyllä sanoin, ettei se ollut mikään merkillinen temppu, kun reijät olivat niin isot, että pieni jakikin olisi mahtunut niistä kulkemaan! Syntiselle on tämä toinen kiivi varakivenä, jolla voi ainakin näköjään pelastaa hyvän omantunnon.

Kang-rinpotshen, "pyhän vuoren" eli "jään jalokiven" ympäri tekemämme vaellus on merkillisimpiä Tibetin muistojani, ja minä käsitan hyvin, että tibetiläiset näkevät jumalalliseksi pyhätoiksi tämän vuoren, jonka muodot muistuttavat niin silmiinpistävästi tshorteniä, muistomerkkiä, joita pystytetään kuolleitten pyhäin muistoksi temppelin sekä sisä- että ulkopuolelle. Kuinka monesti olin harhamatkoillani kuullut tästä autuaaksi tekevästä vuoresta kerrottavan! Ja nyt vaelsin minä itse toivoretkipuvussa luostarien välisellä tiellä, luostarien, joita on pidettävä rannerenkaan jalokivinä siinä toivoretkitiessä, joka kaartaa Kang-rinpotshen, tätä sormeä, joka osottaa korkeuteen, "ylhäisiin, saavuttamattomassa maailmankaikkisuudessa asuviin tähtien verosiin jumaliin".

Khamin vuorimaasta kaukaisimmasta idästä, Naktsangista ja Amdosta, tuntemattomasta Bombasta, jonka olemassaolo oli minulle ainoastaan kuulemaan mukaan himmeästi tunnettu, mustista telteistä, joita on siroteltu Tibetin autioihin laaksoihin kuin täpliä leopardin taljaan, etäisen lännen vuorilla sijaitsevasta Ladakista ja eteläisistä Himalajan maista tulee tänne joka vuosi tuhansia toivoretkeläisiä kävelläkseen jalkaisin, hitaasti, syvissä mietteissä neljä penikulmaa tämän "maan navan", autiuden vuoren ympäri. Näin heidän äänettömän kulkunsa, heidän uskovaiset laumansa, joissa oli edustettuina kaikki elämänijät ja sukupuolet, nuorukaiset, tytöt, voimakkaat miehet vaimoineen ja lapsineen, ukot, jotka ennen kuolemaansa halusivat vielä seurata lukemattomien pyhiinvaeltajain jälkiä, varataksensa itselleen onnellisen olemassaolon, repaleiset miehet, jotka loisina elävät toisten pyhiinvaeltajien armeliaisuudesta, konnat, joilla oli rikos sovitettavana, ryövärit, jotka olivat rauhallisia matkustajia ryöstäneet, päälliköt, virkamiehet, paimenet ja paimentolaiset, kirjavan ihmiskohtaloiden kulkueen sillä ohdakkeisella tiellä, joka mittaamattomien ajanjaksojen kuluttua päättyy Nirvanan suureen, hiljaiseen rauhaan. Ylevinä ja arvokkaina katsovat Shiva paratiisiansa ja Hlabsen jalokivilinnastaan alas näihin lukemattomiin ihmisiin, jotka kiertelevät vuoren juurta kuin pikku kiertotähdet aurinkoa, kiertävät sitä yhä uudistettuina laumoina kulkien ylös länsilaaksoa, Dolma-solan yli ja alas itäistä laaksoa.

Pian huomaa, että suurimmalla osalla näistä yksinkertaisista vaeltajista ei ole edes selvää käsitystä niistä eduista, joita tämä kiertäminen on heille tuottava. Jos sitä heiltä kysyy, niin vastaavat he tavallisesti, että he saavat kuolemansa jälkeen istua Gangrin jumalan läheisyydessä. Yhtä he kaikki lujasti ja järkkymättömästi uskovat, nimittäin, että tämä vaellus tuottaa heille siunausta maan päällä. Se karkottaa kaiken pahan heidän telteistänsä ja majoistansa, suojelee heitä, heidän lapsiansa ja paimeniansa sairaudelta, rosvoilta, varkailta ja vahingoilta, lahjottaa heille sadetta, hyvää laidunta, lisää jakeja ja lampaita, on kuin taikakalu ja varjelee heitä ja heidän omaisuuttansa kuten neljä henkikuningasta suojelee temppelisalien jumalankuvia demoneilta. He kulkevat kepein, kimmoisoin askelin, he eivät tunne purevaa jäistä tuulta eivätkä auringon hehkua. Jokainen heidän askeleensa on sen ketjun nivel, jota eivät voi katkaista ihmislasta vainoavat pahat voimat. He alottavat matkansa Tartshen-labrangin luota ja jokainen tienpolvi vie heidät askelta likemmä sitä pistettä, missä rengas sulkeutuu. Ja koko kierroksen ajan rukoilevat he: "*Om mani padme hum*" ja solahuttavat joka kerta sen lopussa rukousnauhan helmen sormiensa välitse.

Mutta yksinpä muukalainenkin lähestyy Kang-rinpotshen kunnioituksen sekaisella pelolla. Se on maailman kuuluisin vuori. Mount Everest ja Montblanc eivät vedä sille kuuluisuudessa vertoja. Silti on miljoonia euroalaisia, jotka eivät ole siitä koskaan kuulleet, mutta neljäs-osa kaikista ihmisistä, kaikki hindut ja buddhalaiset, joilla ei ole mitään aavistusta siitä, missä Montblancin huippu kohoaa, tuntevat Kailas-vuoren. Siksi lähestyy sitä samoilla kunnioituksen tunteilla kuin käydessään Lhasassa, Tashilunpossa, Buddha Gayassa, Benaresissa, Mekassa, Jerusalemissa ja Roomassa, noissa pyhissä paikoissa, jotka ovat alttariensa luo vetäneet totuuden etsijäin tai synnintuntoisten lukemattomia laumoja.

Vapaaehtoinen oppaamme kertoi juuri olevansa yhdeksännellä kierroksellansa. Jokaiseen kierrokseen

tarvitsi hän kaksi päivää, ja hän kiertäisi vuoren kolmeentoista kertaan. Sitä matkaa nimitti hän "kangkora'ksi", gangrin piiriksi. Olipa hän useita vuosia sitte suorittanut senkin ansiokkaan tehtävän, jonka nimi on "gjangtshap-tsallgen"; siihen tehtävään kuuluu koko tien pituuden mittaaminen oman ruumiinsa pituudella. Yksi ainoa semmoinen kierros vastaa kolmeentoista tavallista, jalan astuttua kierrosta. Minun toivoretkeni ei kelpaisi ollenkaan, koska minä olen ratsain kulkenut, ajatteli vanhus. Jos halusin siitä jotain hyötyä, niin olisi minun se jalkaisin astuttava.

Kun me muutamia päiviä myöhemmin lähestyimme Diri-pua, huomasimme kaksi nuorta lamaa, jotka juuri suorittivat nöyrytysmatkaa vuoren ympäri. He olivat Khamista kotoisin, vieläpä sen maan siitä seudusta, "jossa viimeiset ihmiset asuvat", ja olivat viipyneet kokonaisen vuoden matkalla Kailasilille. He olivat köyhiä ja repaleisia, eikä heillä ollut mitään kannettavaa, he kun elättivät henkeänsä hurskaiden ihmisten antamalla lahjoilla. Yhdeksässä päivässä olivat he ehtineet Tartshenista Diri-puun ja loppumatkaan laskivat menevän yksitoista päivää. Kävelin heidän matkassaan puoli tuntia tutkiakseni heidän liikkeitänsä. Ne jakaantuivat kuuteen temppuun. Kuvitelkaamme nuori lama seisomassa tiellä pää hieman kumarassa ja kädet rentoina sivulla: 1. hän asettaa kämmenet vastatusten ja nostaa ne pystysuoraan ylös, samalla taivuttaen päänsä alas; 2. asettaa yhteenpuristetut kätensä leukansa alle, nostaen samalla päänsä taas pystyyn; 3. laskeutuu maahan polvilleen, kurottautuu ja laskeikse tielle pitkälleen, ojentaen kätensä eteenpäin; 4. kohottaa kätensä pään yli, kämmenet vastatusten asetettuina; 5. kurottaa oikean kätensä eteenpäin niin pitkälle kuin ylettää ja raapaisee luulla tiehen merkin, johon hänen varpaansa saavat koskettaa, kun hän taas jatkaa kulkuaan; 6. nousee käsiensä avulla, astuu parilla kolmella askeleella merkkiin ja uudistaa samat temput. Ja sitä menoa sitten ympäri vuoren.

Nopeasti siinä ei kuljeta. He eivät liaksi kiirehdi, he toimittavat tehtävän maltillisesti, mutta hengästyvät sentään, varsinkin solaan noustessaan. Onpa Dolma-la'sta alas laskeutuvallakin tiellä niin jyrkkiä kohtia, että sille pitkäkseen laskeutumisen täytyy olla oikea urheilijatemppu. Toinen nuorista munkeista oli jo yhden kierroksen tehnyt ja nyt toista jatkamassa. Saatuansa sen yhdessätoista päivässä loppuun, aikoi hän mennä johonkin Tsangpon rannalla olevaan luostariin ja antaa loppuiäkseen muurata itsensä luolaan. Ja hän oli vasta kaksikymmenvuotias! Meidän, jotka korkeassa viisaudessaamme nauramme heidän uskonnollista kiihkoansa ja itse-kieltäytymistänsä, pitäisi joskus verrata omaa uskoamme heidän uskoonsa. Haudantakainen elämä on kaikille kansoille hämärä, mutta eri kansojen uskonnolliset käsitykset pukevat sen erilaisiin muotoihin. "Jos huolellisesti tarkastat, niin näet, että jokaisen kuolevaisen toivo, taivaan lapsi, vapisevin käsin ylhäällä korkeutta kohti osottaa." Mikähän meidän vakaumuksemme lieneekin, meidän täytyy toki ihmetellä niitä, jotka meidän käsityksemme mukaan eksyksissä kulkevat, mutta joilla on niin luja usko, että se voi vuoria siirtää.

Nyt alkoi viimeinen hyvin jyrkkä alamäki, joka vinkuroi kaikenmuotoisten, -kokoisten ja jos missä asemassa olevien teräväsärmäisten tai pyöreiden harmaiden lohcareiden välitse. Erään kivisen ympäröimyyden nimi on *Dung-tshapdshe*. Sen keskellä on ontto graniittipaasi, jonka syvennyksessä olevan pyöreän kiven pitäisi olla jakin haljenneen kavion muotoinen. Kun uskovainen pyhiinvaeltaja saapuu paikalle, ottaa hän kiven, lyö sillä koverruksen pohjaan ja kääntää sitä siinä kuin huhmaren petkeltä. Sen johdosta syvenee lohcareen kolo lakkaamatta ja puhkaisee varmasti kerran kiven.

Nousemme erästä purojen välistä selännettä myöten. Jokaiselle kalliolohkareelle, jonka yläpinta on jotakuinkin tasainen, on pinottu pieniä kiviä, ja usea näistä pyramiidin muotoisista kasoista on niin täysi, ettei ainoatakaan kiveä enää mahtuisi. Näiden kivi-merkkien avulla löytävät pyhiinvaeltajat lumipyryssä ja sumussakin tien, jonka seuraaminen ei ole helppoa päiväpaisteessakaan.

Ja lopulta näemme edessämme jättiläiskokoisen lohcareen; sen kivipaljous nousee hyvästi 200-300 kuutiometriin. Se seisoo kun suuremmoinen virstapatsas ihan *Dolma-la'n* "satulassa", joka on huimaavassa 5,669 metrin korkeudessa. Tämän lohcareen päälle on ladottu pienistä kivistä pyramiidi pitämään pystyssä riukua, jonka päästä lähtee rievuilla ja viireillä koristeltuja, toisesta päästään maahan pystytettyihin tankoihin sidottuja nuoria. Ympärillä on läjittäin sarvia ja luupalasia, enimmäkseen lampaan lapaluita. Ne ovat suosittelulahjoja solalle, jonka pitäisi olla pyhän kierroksen puolivälissä. Lohkareelle saavuttuansa vetää pyhiinvaeltaja peukalollaan kiven kylkeen kokkareen voita, nyhtäisee suortuvan omia hiuksiansa ja iskostaa sen voihin. Hän on siten uhrannut jotakin omasta itsestään ja jotakin omaisuudestaan. Siksipä näyttääkin lohcare jättiläistekotukalta, jonka mustat suortuvat tuulessa hulmuavat. Etteivät sitä tibetiläiset hiukset ajan kuluessa kokonaan peitä, se johtuu siitä, että suortuvat ajoittain putoavat ja menevät tuulen mukana. Tämän Dolma-lohcareen jokaiseen loveen on pistetty hampaita; ne muistuttavat ihmishampaista tehtyjä rukousnauhoja. Jos sinulla on irtonainen hammas, niin uhraa sekin solanhengille! Tsering oli pahaksi onneksi jo liian hampaaton, muutoin olisi hän tämänkin käskyn varmasti täyttänyt.

Ryysyjä on ylt'ympärillä kasoittain. Toivoretkeläisiltä liikenee aina joku riekale sen nuoriin kiinnitettäväksi tai sen juurelle pantavaksi. Mutta ei ainoastaan anneta, vaan otetaan myös. Meidän vanhuksemme otti läjästä yhden rääsyn; hänellä oli kaulassaan riippumassa koko joukko semmoisia

pyhiä esineitä, sillä hän oli joka kerta ottanut yhden sellaisen.

Näköala on suuremmoinen, vaikkei Kailasia näe ollenkaan. Sen sijaan näkyy terävältä, mustalta harjanteelta, joka on aivan lähellä etelässä, lumivaippa ja rinnejäätikkö, jonka sininen reuna on solan itäisivulla olevan pienen somerikkojärven etelärannalla kohtisuorasti leikkautunut.

Mutta aika kuluu ja meidän täytyy kiirehtiä. Me kuljemme, liu'umme ja laskeudumme pitkin jyrkänteitä, joilta voi helposti syöksyä päistikkaa alas. Vanhus kulkee tukevana; hänelle ovat nämä rinteet vanhoja tuttuja. Mutta voi häntä, jos hän kerran kääntyisi ja kulkisi päinvastaiseen suuntaan! Vihdoin pääsemme päälaaksoon, jonka yli-osan nimi on *Tselung* ja ali-osan *Lamtshyker*. Ison laakson takaa, joka Kando-sanglamin nimisenä yhtyy oikealla päälaaksoon, näkyy idästä Kailas-kukkulan korkein huippu, jonka terävä särmä osottaa pohjoiseen ja edelleenkin muistuttaa kristallia. Kahden vieretysten pystytetyn mani-keon luona loppuu graniitti ja alkaa taas sekakivi. Mitä alemmaksi tulemme, sitä lukuisammiksi tulevat tämän kivilajin lohkat ja graniitti loppuu viimein kokonaan. Kuljemme lounaaseen ja leirydymme *Tsuntul-pun* luostarin katolle. Koko päivänä en ollut kulkiessani kuullut kivimerkkien luona tai lepopaikoissa muuta kuin ijäisen sanojen huminan: "*Om mani padme hum*", ja vielä illallakin, niin kauvan kuin olin valveilla, soi kaikista nurkista ja sopista: "*Om mani padme hum*".

Tartshen-labrangin luona olimme saavuttaneet toivioletkemme päätepisteen. Sinne oli pystytetty kaksikymmentäkolme telttiä, ja meille osotettiin suurta huomaavaisuutta, saimme virkistykseksemme maitoa ja tshangia, ja lepäsimme kaksi tuntia. Sitte käännyimme pyhiinvaellustiestä vasemmalle ja nyt näkyi neljäs luostari korkealta laaksopenkereeltä, pyhän huipun alta. Langak-tson luoteissuunnassa puhalsi omituinen paikallistuuli, nostaen tomua pilviksi, jotka muistuttivat palavan kaupungin savua. Kohta sen jälkeen istuimme kaikessa rauhassa omiemme luona Chalebin kankaalla.

"*Om mani padme hum*" merkitsee *Waddelin* mukaan sanasta sanaan: "*Om! Lotoskukassa on jalokivi! Hum!*" ja ne tarkoittavat Bodhisattva Padmapania, joka, kuten Buddhakin, on kuvattu lotoskukassa istuvaksi tai seisovaksi. Hän on Tiberin suojelija ja sielunvaelluksen silmälläpitäjä. Ei siis ihme, että tämä tenholause on niin kansanomainen ja että sitä sekä lamat että maallikot lakkaamatta toistavat, sillä sen pelkän hokemisen uskotaan pysähdyttävän uudestasytymisten sarjan ja vievän suoraan paratiisiin ne, jotka sitä lausuvat. Niinpä vakuutetaan Mani-kahdumissa runollisella ylenpalttisuudella, että tämä rukouslause on "kaiken onnen, menestyksen ja tiedon ydin ja suuri vapahduksen tuoja". Sillä *om* lopettaa uudestasytymisen jumalien keskuudessa, *ma* titaanien, *ni* ihmisenä, *pad* eläinten hahmossa, *me* Tantaluksena ja *hum* kuolleiden valtakunnan asukkaana. Ja sen ohella annetaan jokaiselle kuudelle kirjoitusmerkille juuri se väri, joka vastaa uudesta-syntymisen kuuden asteen värejä; niinpä on *Om* jumalallinen valkea, *ma* titaaninen sininen, *ni* inhimillinen keltainen, *pad* eläimellinen viheriä, *me* tantalainen punainen ja *hum* helvetin musta.

Heti Chalebiin tultuani ilmoitin vanhalle govalle, joka oli toivottoman epäkiitolliseksi tehtäväkseen saanut minun matkojeni malvonnan, lähteväni nyt Singi-kababiin, Induksen lähteen yli kulkemaan.

"Jos sinne lähдете, bomba", vastasi hän, "niin lähetän minä oitis pikaviestin garpuneille, Gartokin molemmille päälliköille."

"En usko garpuneilla olevan mitään sitä vastaan, että lähdän pohjoisempaa tietä myöten."

"Vai ei! Viisi päivää sitten saivat garpunit Lhasasta käskyn visusti vartioida, ettette pääse kulkemaan mitään muuta kuin Gartokiin menevää valtatieta. Garpunit lähettivät pikaviestit kahteentoista eri paikkaan, Parkaan, Misseriin, Purangiin, Singtodiin ja muualle ilmottamaan, ettei teidän saa antaa syrjäiteitä käyttää. Jos tätä kirjettä ei olisi tullut, niin olisitte kernaasti saanut pohjoiseen matkata; mutta nyt en voi sitä oman pääni tähden sallia."

"Mitä aiotte tehdä, jos jonakuna yönä otan kadotakseni? Jakeja voin ostaa Tartshenissa, ja silloin en enää ole teiltä vuokraamieni varassa."

"Tosiaankin asuu Tartshenissa mies, jolla on 60 jakia ja joka myy ne oitis, kun vain näkee hopearahaa. Mutta ilmoitan asian heti garpuneille ja ne lähettävät miehiä teitä kiinniottamaan ja pakottamaan takaisin palaamaan. Jakien osto olisi siis turhaa rahan tuhlausta. Mutta jos annatte karavaaninne pääjoukon kulkea valtatieta myöten ja itse poikkeatte parin päivän matkalle pohjoiseen Singi-kababille, sitte taas yhtyen karavaanianne, niin en pane tiellenne mitään esteitä. Mutta te teette sen omalla uhallanne ja tulette aivan varmaan ennen Induksen lähteille pääsyänne pidätetyksi."

Yhtä hämmästyneenä kuin iloissanikin govan käytöksen pikaisesta muutoksesta sovin Robertin kanssa, että hän hyvin lyhyitä päivämatkoja tehden veisi karavaanin Gartokiin ja minä sillä aikaa matkustaisin Induksen lähteille niin nopeasti kuin mahdollista. Otin matkaani ainoastaan sen verran kuin pieneen nahkaiseen käsireppuun mahtui. Kerallani tuli viisi miestä — niiden joukossa Rabsang

tulkkina ja Adul keittäjänä — sekä kuusi omaa kuormajuhtaamme ja kolme koiraa, joista yksi, juuri äsken hankittu, jo seuraavana päivänä karkasi. Minulla oli Robertin pikku teltti. Asevarastossamme oli kaksi pyssyä ja yksi revolveri, koska seutua sanottiin rosvojen vuoksi hyvin vaaralliseksi. Opasta en saanut hankkimallakaan. Mutta matkalla Diri-puun, jossa taas leiriydyin, tapasin erään vanhan Tokdshalungista kotoisin olevan miehen, joka aikoi kiertää Kailasin ympäri kolmeentoista kertaan. Hän antoi minulle monenlaisia arvokkaita tietoja, mutta ei taipunut mistään hinnasta mukaamme etemmäksi lähtemään.

Syyskuun 8. p:nä jatkoimme matkaamme laakson läpi, joka kulkee Diri-pusta pohjoiskoilliseen ja vie ylös *Tseti-lalle*. Useiksi haaroiksi silpoutunut joki oli nyt yön aikana mennyt riitteeseen, joka siellä, missä vesi oli kuiviin juossut, kiilsi kuin lasi. Päivällä se kuitenkin pian sulii. Laakso on leveä ja jäljistä päättäen on tiellä vilkas liike, vaikka me emme kohdanneet ainoatakaan ihmistä. Pikku jyräjät, joilta kesä loppuu pian, piipittävät luoliensa suulla. Useihin paikkoihin näkyy korkeuteen kohoava Kang-rinpotshe; sellaisiin kohtiin ovat toivoretkeläiset länneet kivisiä muistomerkkejä. Kaikkialla vallitsee graniitti, sattumalta tapaa kristallimaista liuskakiveäkin. Kuljemme kolmen ratsastajan vereksiä jälkiä myöten. Rinne jyrkkenee, maisema muuttuu yhä alppimaisemmaksi. Me nousemme valtaavien vierinkivikeiltojen ja niiden hyrskivien lumisulapurojen välitse jyrkkää polkua myöten 5,628 metrin korkeudessa olevaan solaan. Tämän solan tasanne on tavattoman lakea. Sen pohjoispuolelle pystytimme 234. leirimme.

Olin luullut, että Tseti-la on ratkaiseva sola, mutta emme olleet vielä kauvas ennättäneet, kun näimme sen pohjoiseen virtaavan puron tekevän polven itään päin ja erään selvästi näkyvän laakson kautta virtaavan alas Dunlungia kohti. Se kuuluu siis Satledshin eikä Induksen jokialueeseen. Tseti-la on siis ainoastaan toisen luokan sola. Oikeaan solaan, tavattoman lakealle laaksonkynnykselle, saavumme pian. Siellä on pieni, samea järvi, jonka itäosasta lähtee se puro, jota pitkin nyt koko päivän kuljemme. Tämä sola on *Tseti-latshen-la*, ja se on Satledshin ja Induksen välinen vedenjakaja. Se on matalampi kuin Tseti-la, ainoastaan 5,466 metriä korkea, ja sijaitsee *Transhimalajan pääharjanteessa*. Kailas on siis hyvän päivämatkan päässä etelään päin molempien jokien vedenjakajasta ja kokonaan Satledshin jokialueella.

Järveltä lähtien kuljimme tätä Induksen pikku syrjäjokea pitkin pohjoista kohti. Laakson pohja oli soista ja epätasaista. Vihdoin näimme kaukana aivan alhaalla laaksossa miehiä, jotka suurine lammaskaaravaanin muuttivat pois vuorelta. Tundup Sonamin ja Ishen piti juosta heidät tavattamaan, ja vähitellen saavutimme me muutkin seurueen. He ovat gertseläisiä paimentolaisia. He ovat vieneet suolaan Gyanimaan ja kuljettavat nyt 500 lampaallaan ohraa. Lampaat astua tipsuttelevat virkeinä, käydessään ruohoa kynien, ja koko laakso näyttää olevan niillä valkeaksi täplitetty. Edessämme pohjoisessa kohoaa jylhä, ryhmyinen violetin värinen vuorijono, jonka meidän puoleisella sivulla Indus virtaa. Sovimme lammaskaravaanin miesten kanssa siitä, että leiriydymme samalle paikalle. Heitä oli viisi, kaikki pyssyillä varustettuja, ja he kertoivat seudulla usein kuljeksivan rosvoja, jotka tosin monesti ovat ihan kuin pois puhalletut, mutta ilmestyvät taas uudestaan kuin tuulispää, josta ei tiedä mistä se tulee.

Induksen rannalla 5,079 metrin korkeudessa sijainneen leiripaikkamme nimi oli *Singi-buk*. Itäänpäin siitä on laakso leveä ja aukea, mutta itse Indus on täällä hyvin vähäpätöinen joki. Minua ei siis hämmästyttänyt ilmotus, että oli ainoastaan lyhyt päivämatka lähteelle, jonka kerrottiin kumpuavan suoraan maasta, eikä saavan alkuansa lumesta tai jäätiköstä. Jokea nimittivät kertojat *Singi-tsangpoksi* ja Singi-kambaksi, lähdetä itseään *Singi-kabab'iksi*, vaikka myöhemmin kuulimmekin tätä sanaa lausuttavan useammin Sängä kuin Singi.

Kävi ilmi, että yhdellä näistä viidestä miehestä oli aivan tarkat tiedot meistä. Hän oli nimittäin saman Lobsang Tseringin veli, joka meille viime talvena Duntse-tson rannalla oli myynyt kolme jakia. Oli omituinen onnen sattuma, että juuri hänet tapasin. Hän sanoi kuulleensa miten hyvin olimme hänen veljeensä nähden menetelleet ja tarjosi meille palvelustansa — hyvää maksua vastaan luonnollisesti. Kun hän oli näiden euroalaisille tuntemattomien seutujen läpi usein matkustanut ja tunsikin kaikki solat, tiet ja laaksot, oli minusta hän korkean hinnan arvoinen ja myönsin hänelle 7 rupiita päivältä — siis päivältä noin puolet ladakilaisten kuukausipalkkaa. Hän tietysti alotti palveluksensa paikalla ja pian tuli hänestä meidän aivan erinomainen ystävämmme.

Mutta siihen eivät vielä loppuneet liikevälimme. Miehellähän oli myös joukko lampaita ja ohraa. Hän suostui vuokraamaan minulle kahdeksan lammasta ja myymään niiden kuorman, joka riitti omille eläimillemme hyvästi viikoksi. Joka lampaasta piti minun maksaa yksi rupii vuokraa, mikä kyllä oli paljon, koska lammas maksaa ainoastaan 2-3 rupiita. Vanhuksen oli siis saatava 18 rupiita joka ilta niin kauan kuin hän palveluksessani oli mutta sekin oli vielä halpa hinta, kun oli kysymys Induksen lähteistä.

Lammaskaravaani oli jo lähtenyt, kun me syyskuun 10. p:nä seurasimme sen jälkiä uuden oppaamme

johtamina, joka kuljetti yhdeksännellä lampaalla omaa tsambaansa. Tunnin matkan päässä kuljimme yli *Lungdep-tshu*-nimisen syrjäjoen, joka juoksee idästä erästä laaksosta, jonka takana kohoaa lakeita vuoria.

Vähän edempänä ylhäällä oli Singi-kamba laajennut säiliöksi, jossa oli paljon keskikokoisia kaloja. Meidän lähestyessämme syöksyivät kalat sankoissa parvissa vastavirtaan, kulki silloin erään hyvin matalan paikan ohi, jossa kävi heikko pyörre. Rabsang alkoi niitä siinä pommittaa, mutta koko hänen saaliinsa supistui yhteen pieneen, surkeaan kalaan. Nyt laitoimme rantaan yhdeltä puolen avonaisen lammikon ja miehet ajoivat siihen kaloja, vedessä kaaloen, huutaen ja polskuttaen; sitte suljettiin aukkokin. Kolme kertaa tämän tempun uudistettuamme oli meillä 37 kelpo kalaa ja minä suorastaan ikävöin päivällistä, jota muutoin tavallisesti kammolla ajattelin, koska kova, palvattu lampaanliha oli käynyt minulle suorastaan vastenmieliseksi. Vanhuksemme, joka meitä istualtaan katseli, luuli meidän kokonaan hulluiksi tulleen. Ylempänä eräässä syvennyksessä oli niin sankka kalaparvi, että niiden tummat seljät saivat veden miltei mustalta näyttämään.

Jatkoimme ratsastustamme ylös laaksoa myöten, poiketen punaisesta, sämpylän muotoisesta *Lungdep-ningrin* vuoristosta vasemmalle. Vastapäiseltä pohjoiselta laakson kupeelta näkyi kaksi upeata ammon-lammasta, jotka söivät eräällä keilanmuotoisella kummulla. Niillä oli komeat sarvet ja kuninkaallinen pään ryhti. Mutta pian huomasivat ne meidät ja läksivät nousemaan hitaasti ylös rinnettä. Kuitenkin kiinnitti meidän kulkumme niiden mieltä liian paljon ja siksi eivät ne huomanneet, että Tundup Sonam pyssy seljässä kiersi vuoren taitse niitä vastaan. Hetken kuluttua kuulimme laukauksen pamahtavan, ja hyvän tovin perästä, kun jo olimme leirimme panneet kuntoon, tuli Tundup, tuoden sellaisen kantamuksen uhrinsa lihaa, kuin vain raahata jaksoi. Saimme siten lisää ruokavaroja, jotka jo olivatkin jokseenkin niukat, ja Tundupin urotyö kohotti tämän unohtumattoman päivän loistoa. Illalla läksi hän taas noutamaan lisää lihaa, toipa minulle villilampaan päänkin, jonka tahdoin korottaa Induksen lähteillä olo päivän muistomeriksi.

Tie nousee tavattoman loivasti. Pohjoisessa kohoaa ryhmyinen kalliokko, *Singi-jyra*, jonka harjanteen läpi näkyy iso reikä. Etelässä kohoaa vallitseva *Singi-tshoma*. Kahlaamme *Mundsham*-laakson viemärin yli. Induksesta on enää jäljellä ainoastaan vähäpätöinen puro, ja osa sen vesimäärästä on lähtöisin ylhäältä kaakkoisesta *Bokar*-laaksosta. Hetken kuluttua leiriydymme aivan lähteensilmän viereen, joka on niin pieni, että ilman opasta tuskin olisi sitä huomannutkaan.

Pohjoispuolisesta vuoristosta viettää tasaiseen, aukeaan laaksoon lakea sorakeila eli oikeammin soran peittämä rinne. Sen juurelta pistää näkyviin valkea melkein vaakasuorista kivikerrostumista muodostunut kalliiolevy, jonka alta kumpuaa joukko pieniä lähteitä, muodostaen levärikkaita syvänteitä ja sen lähdepuron, jota pitkin olimme nousseet ja joka on *ylin ja ensimmäinen sittemmin niin mahtavan Induksen latva*. Neljän suurimman lähteen lämpö määrä oli kumpuamispaikallaan 9,2, 9,5, 9,8 ja 10,2 astetta. Niistä pitäisi tulla yhtä paljon vettä sekä talvella että kesällä, mutta sadeaikana kuuluvat ne vähän paisuvan. Talvisin jäätyy niiden vesi vähän alapuolella lähteensilmän ja muodostaa silloin jääharkkoja. Kalliiolevyn päällä on kolme korkeata kivistä muistomerkkiä ja pieni kuutiomainen "lhato", jonka sisällä on savinen uhripyramiidi. Lhaton alapuolella on nelikulmainen mani satoine punaisine kauniilla kirjoituksella varustettuine liuskakivilevyinensä, joista toiset olivat tiheää kirjoitusta aivan täynnä, kun taas toisissa oli yksi ainoa 50 senttimetrin korkuinen tavu. Eräeseen oli kaiverrettu elämänrata, toiseen jumalankuva, jonka otin mukaani muistoksi Induksen lähteiltä.

Oppaamme sanoi Singi-kababia pidettävän kunniaa sen jumalallisen alkuperän vuoksi. Kun matkustajat saapuvat tälle paikalle, tai jonnekin muuanne Induksen ylisen juoksun varrelle, ammentavat he käsin vettä, juovat sitä ja kostuttavat sillä kasvonsa ja päälakensa.

Montgomerien punditien v. 1867 tekemien tutkimusten kautta tuli jo tunnetuksi, että Induksen itäinen haara on sen varsinainen lähdejoki, ja myöhemmin oli minulla tilaisuus tarkoilla mittauksilla osottaa, että läntinen, Gartok-joki, on hyvinkin paljoa pienempi. Mutta ei ainoakaan punditin onnistunut tunkeutua lähteille asti, ja sen päälle, joka pääsi lähinnä, nimittäin 50 kilometrin päähän, hyökkäsi rosvoja, pakottaen hänet takaisin kääntymään. Siksipä onkin tähän asti yleisesti väärin luultu, että Induksen lähteet ovat Kailas-vuoren pohjoispuolella. Kiitos kunnan ryöväreille siitä, että Induksen lähteiden löytäminen säästy minulle ja minun viidelle ladakilaiselleni!

Vietimme unohtumattoman illan ja unohtumattoman yön tällä tärkeällä maantieteellisellä paikalla, joka on 5,165 metriä meren pintaa ylempänä. Seisoin katsellen, kuinka Indus kumpusi kallioseinän sylistä. Seisoin katsellen, kuinka tämä vaatimaton puro luikerteli alas laaksoon, ja ajattelin kaikkia niitä kohtaloita, jotka sitä odottavat, ennen kuin se on kohisevan, aina yltyvän laulunsa kallioseinien välitse mereen saakka laulanut, päässyt Karatshiin, missä höyrylaivat tavaroitansa purkavat ja lastaavat. Ajattelin sen levotonta kulkua Länsi-Tibetin, Ladakin ja Baltistanin läpi Skardun ohi, missä aprikoosipuut rannalla sen aalloille nyökyttävät. Ajattelin sen kulkua Dardistanin ja Kuhistanin läpi, Peshawarin ohi ja läntisen Pandshabin tasangon halki, kunnes se viimein hukkuu suolaisen meren

lämpimiin aaltoihin, kaikkien väsyneiden jokien ijäisen rauhan mereen ja nirvanaan. Tielläni oli ollut suuria vastuksia, mutta korkeammat voimat olivat lahjottaneet minulle riemun *päästä sekä Induksen että myöskin Brahmaputran todellisille lähteille* ja voida määrätä noiden kahden maailmanhistoriallisen virran alkuperä, lähde, noiden virtojen, jotka taskukravun kaksoissaksien tavoin tarttuvat kiinni maailman korkeimpaan vuoristoon Himalajaan. Taivaan korkeudesta saavat ne ensimmäisen vetensä ja vyöryttävät vesipaljousiansa alangolle, antaen elämän ja ravinnon 50 miljoonalle ihmiselle. Täällä ylhäällä kohoavat sen rannoilla luostarit, Intiassa kuvastuvat sen laineissa pagodit ja moskeijat; täällä ylhäällä luikkivat sen laaksoissa sudet, villijakit ja villilampaat, siellä alhaalla hindumaassa kiiluvat sen rantoja reunustavista bamburuovostoista tiikerien ja leopardien silmät kuten hehkuvat hiilet ja myrkylliset käärmeet matelevat rantatöyräiden tiheässä pensaikossa. Täällä Tibetissä pieksevät jäiset tuulet sen kylmiä aaltoja, siellä tasangolla kuiskailevat lauhkeat löyhähdykset palmujen ja mangopuiden latvoissa. Mielestäni tuntui kuin kuuntelisin täällä näiden molempien kuuluisien jokien elinsuonen tykytystä, ja kuin näkisin sen ahkeruuden ja kilpailun, joka on lukemattomia sukupolvia sitten ollut lukemattomien ihmiselämien sisältönä, ihmiselämien, jotka ovat olleet lyhyitä kuin hytтын tai ruohon elämä. Oli kuin näkisin kaikki ne vaeltajat maan päällä ja vieraat ajassa, jotka ovat syntyneet näiden jokien eteenpäin rientävän juoksun varrella, juoneet sen vettä, antaneet sillä elämää ja voimaa vainioillensa, eläneet ja kuolleet sen rannoilla ja näiden jokien laaksojen varjoisasta rauhasta kohottautuneet ijäisen toivon aavistettuihin maihin. En ilman ylpeyttä, mutta samalla myös tuntien nöyrää kiitollisuutta, seison täällä ylhäällä tietoisena siitä, että *olen ensimmäinen valkeaihoinen, joka on tunkeutunut Induksen ja Brahmaputran lähteille saakka.*

Kahdeskymmeneskahdeksas luku.

Toiselle matkalle.

Induksen lähteiltä lähdin Gartokiin, Länsi-Tibetin pääpaikkaan ja molempien garpunien hallituskapunkiin. Perille saavuin monien seikkailujen jälkeen syyskuun 26. päivänä, kuljettuani viidennen kerran Transhimalajan yli *Dshuk-ti-la*-solan kautta (5,825 metriä). Minun täytyy tällä kertaa jättää tämän suureksi osaksi tuntemattoman maan läpi tehdyn matkan kuvaileminen. Ainoastaan Dshuk-li-lan yli oli jo mr. Calver kulkenut kahta vuotta aikaisemmin.

Gartokissa (4,467 metriä) alkoi uusi ajanjakso. Kaupunki tuli käännekohtaksi tässä matkakertomuksessa. Ensiksi pääsin taas ulkomaailman yhteyteen. Brittiläinen kauppa-asiamies Thakur Jai Chand jätti minulle heti saavuttuani paksun pinkan kirjeitä rakkaasta vanhempieni kodista, lordi ja lady Mintolta ja heidän tyttäriltään, eversti Dunlop Smithiltä, O'Connoriilta, Younghusbandilta, Rawlingilta ja useilta muilta europalaisilta ja aasialaisilta ystäviltä. Sitä vastoin ei kuulunut vielä mitään suuresta tavaralähetyksestä, jota odotin Simlasta. Mutta oitis jälkeinpäin sain Dunlop Smithiltä tietää, että kaikki tilatut tavarat oli lähetetty ja saapuisivat aikanansa.

Garpunit lähettivät oitis tervetuliaislahjan tavallisine kohteliaisuuslauselminensa; he olivat liian ylhäisiä tehdäkseen tervehdyskäyntinsä ennen minua. Läksin sen vuoksi seuraavana päivänä heidän luokseen. Vanhempi heistä oli sairaana; nuorempi, kolmikymmenviisivuotias arvokas, Lhasasta kotoisin oleva herra, otti minut yksinkertaisessa hallitusrakennuksessaan tavattoman ystävällisesti vastaan ja oli niin vähän suuttunut niistä vapauksista, joita olin viime aikoina ottanut, ettei edes kysynyt, missä kaikkialla olin ollut. Oli kohtalon ivaa, että niin ystävällinen ja myönnytyksissään niin kauvas menevä kirje, kuin se, jonka nyt garpunin käsien kautta sain Lien darinilta, saavutti minut vasta nyt, kun se tuli liian myöhään. Heti minun Raga-tasamista lähettämäni kirjeen saatuansa oli Lien darin lähettänyt luokseni kaksi kiinalaista, jotka olivat valtuutetut sopimaan minun kanssani tiestä, jota tahdoin kulkea. "Sillä olen iloinen", kirjoitti Lhasan ambani, "tietäessäni Teidän matkustavan tietä, joka on Teille mieluisin." Hän oli muka vakuutettu siitä, etteivät liikkeeni, kuljinpa mitä tietä hyvänsä, antaisi aihetta valtiollisiin selkkauksiin. Ja hän lopetti sanoilla: "Toivon nyt, että paluumatkanne tulee onnelliseksi ja rauhalliseksi, ja rukoilen teille terveyttä ja menestystä."

Kylläpä nyt kaduin, etten kuitenkin viipynyt Sakassa, kaduin sitäkin enemmän, kun garpun sanoi mainittujen kahden kiinalaisen neljän tibetiläisen vartiomiehensä kanssa saapuneen sinne silloin kun lähdöstämme oli kulunut vasta kaksi viikkoa! Mutta täkäläinen garpun oli minulle ystävällinen, hän oli koko Länsi-Tibetin mahtavin mies ja voisi minulle vielä kaikki portit avata, jos vain uskaltaisi ja tahtoisi.

Tosin olin iloinen jo saavuttamistani tuloksista: paitsi useita muita ratkaisemiani kysymyksiä, olin kulkenut Transhimalajan yli viiden solan kautta, nimittäin: Sela-lan, Tshang-la-podlan, Angden-lan, Tsheti-latshen-lan ja Dshukti-lan, joista neljä ensimmäistä olivat tähän asti olleet aivan tuntemattomat. Mutta Angden-lan ja Tsheti-latshen-lan väliseen Himalajan vuorijonoon oli minun täytynyt jättää kokonaista 500 kilometriä pitkä aukko. Tästä alueesta en tuntenut muuta kuin ne huiput, jotka Ryder oli

matkallaan nähnyt ja joiden korkeuden hän ja Wood olivat mitanneet. Sen lisäksi oli meillä muutamia epämääräisiä tietoja Nain Singin v. 1873 tekemältä matkalta, jonka tie kumminkin kulkee valkean täplän pohjoispuolitse. Ja tämän valkean täplän pinta-ala oli vielä 1,400 neliökilometriä! En voinut palata kotiin tekemättä kaikkea mitä ihmisvoimin voi aikaansaada kulkeakseni tämän tuntemattoman maan halki ainakin *yhtä* tietä. Juuri siellä oli se linja, joka muodostaa Intian valtameren ja Tibetin ylätasangon suolaisen, umpijärvien välisen vedenjakajan; siellä voi otaksua olevan useita jokia ja järviä. Siellä oli suuri Bongban maa; lunta, jonka rajoilta oli meille jo saapunut niin paljon pimeitä huhuja pohjoisesta, idästä ja etelästä. Mutta suurin ja tärkein oli vastaus kysymykseen: *kulkeeko Nien-tshen-tang-la Tsangpon ja Ylä-Induksen pohjoispuolella katkeamatta koko Tibetan läpi läntiseen ja luoteiseen suuntaan?* Ei yksikään europalainen, ei yksikään punditi ollut tähän asti uskaltanut ryhtyä tätä kysymystä ratkaisemaan, mutta Hodgson, Saunders ja Atkinson olivat useita vuosia sitten Tibetan-kartalleen merkinneet otaksutun vuorijonon. Onko se todellakin olemassa? Vai onko tämän valkean täplän paikalla vuorijonojen sokkelo, tai sitten verrattain lakea maa-alue, joka on yksityisten lumipeitteisten huippujen ja vuorijonojen alustana? Todistettujen tosiasioiden rinnalla ovat otaksumat aivan arvottomat. Semmoiset tosiasiat tahdoin minä. Tiesin, että jos en *nyt* onnistuisi tunkeutumaan siihen maahan, jonka kohdalla Tibetan viimeisellä englantilaisella kartalla on ainoastaan sana "*Unexplored*", niin jonakuna päivänä saapuisi toinen tutkija ja riistäisi minulta tämän vallotuksen. Ja sitä ajatusta en minä voinut sietää.

Gartokissa oleskeli nyt vanha lehiläinen ystäväni, rikas kauppias Gulam Rasul. Neuvottelin hänen kanssansa, ja hänestä piti nyt tulla minun pelastusenkelini. Hänestä oli asemani hyvin ruusunvärinen, sillä garpun oli hänelle hankituista tavaroista velkaa 7,000 rupiita ja pelkäsi hänen vaikutustaan. Hän voi siis painostaa Länsi-Tibetin varakuningasta. Aluksi yritti hän sen tehdä viekkauksella, joka ei kumminkaan onnistunut; garpun vastasi, että hänelle oli päänsä liian kallis voidakseen sen panna peliin palvellakseen europalaista, jolla ei ollut lupaa matkustella ympäri maata. Sen jälleen yritimme kullalla, johon garpun vastasi ylevän näyttelijän elein: "Jos tämä talo olisi kullasta ja te sitä minulle lahjaksi tarjoaisitte, en minä sitä ottaisi. Jos lähдете luvattomalle tielle, lähetän minä aseestettuja miehiä pakottamaan teidät tänne tasaisin kääntymään."

Hän oli lahjomaton ja hän oli meille liian voimakas. Miten nyt kaduinkaan, etten ollut matkustanut kauvemmasi itään päin, kun minulla oli täysi vapaus Induksen lähteillä ja Jumba-maisemissa! Mutta ei! Se ei olisi luonnistunut, sillä kassani ei ollut silloin kyllin täysi ja mukanani oli ainoastaan viisi miestä, enkä voinut muutakaan karavaania oman onnensa nojaan heittää.

Entäpä jos laskeutuisin Nepaliin ja sieltä kääntyisin vartioimattomia teitä myöten takaisin Tibettiin? Ei, se ei luonnistuisi koskaan; lumi tukkeaisi kohta Himalaja-solat. Mutta jos yrittäisimme Rudokiin salaa livahtaa ja samoaisimme sieltä itään päin? Ei, Rudokissa vilisee vakoojia. Ja pian sai myös Gulam Rasul tietää, että garpun oli lähettänyt ympäri maata käskyn pidättää minut, missä minut tavattaisiinkin Ladakiin vievän suuren valtatie ulkopuolella.

Niin punnitsimme asiata puoleen ja toiseen, ja sureksimme yötä ja päivää milloin minun, milloin Gulam Rasulin teltissä, ja odottelimme lähetystä Simlasta, kuulimme kulkusien helisevän, kun kuriirit tulivat idästä, näimme kauppiamiehen toisensa perästä palaavan Lhasan markkinoilta, kohtasimme Tok-dshalungista matkustavan kultakontrollöriin ja tunsimme 24 asteeseen laskeutuneen syyskylmän yhä kirpeämmin ihoamme viiltävän.

Silloin kypsyi minussa yksinäisinä hetkinä päätös: *minä palaan takaisin Ladakiin ja tunkeudun Tibettiin pohjoisesta kuten viime vuonnakin, matkustan vielä kerran koko vaan halki ja kuljen poikittain valkean täplän läpi.* Tiedän kyllä, että tällä kiertotiellä tarvitaan puoli vuotta päästäkseen seutuihin, jotka ovat ainoastaan kuukauden matkan päässä Gartokista. Se kyllä maksaa minulle uuden karavaanin, uudet seikkailut ja vaarat ovat edessä, ja talvi odottaa napaseudun pakkasinensa. Mutta siitä huolimatta täytyy sen tapahtua! Käännyn takaisin vasta sitten kun voittamattomat esteet tukkeavat tien. Uskallettua on astua Ladakissa englantilaiselle suojelusalueelle; siksi täytyy minun rientää nopeasti rajan yli. Silloin en voi välttää Rawlingin ja Deasyon aluetta, mutta mitäpä siitä. Määränäni on tuntematon maa, jota koetan vallottaa, vaikka mitä tietä käyttäen!

Gulam Rasul ja Robert olivat ainoat, joille uuden suunnitelmani uskoin; heihin voin sokeasti luottaa. Keskustellessamme puhuin persiankieltä ja Robert piti silmällä, ettei kukaan kuuntelija päässyt telttini lähelle, Gulam Rasul otti muodostaakseen uuden karavaanin Lehistä käsin; sen piti aikanaan saapua Drugubiin, jossa viimeiset 13 miestä päästäisin kotiinsa. He olivat uupuneet, kuluneet ja ikävöivät kotiin. Gulam Rasul otti toimekseen uusien miesten hankkimisen.

Lokakuun 20. p:nä läksin Gartokista odottaakseni Intiasta tulevaa lähetystä *Gar-gunsassa*. Sinne matkustivat myös Gulam Rasul, Thakur Jai Chand, postimestari Deni Das ja lääkäri Mohanlal. Mutta Robert oli saanut Gartokissa surusanoman: hänen vanhempi veljensä oli kuollut Taka-Intiassa. Nyt kohtasi häntä uusi isku: hänen pieni kymmenvuotias veljensä oli hukkunut Srinagarissa. Hän oli

lohdu ton ja pyysi, että sallisin hänen toki palata äitinsä luo, jolla nyt enää oli ainoastaan yksi poika. Hänetkin siis menettäisin!

Gulam Rasulilla oli risuaitauksessa kolme isoa telttiä. Siellä istui hän kuin sohvallansa pasha, poltti piippuansa ja otti vieraitansa vastaan itämaisella arvokkuudella. Hän oli hauska ja miellyttävä, otti toimittakseen kaikkea eikä tuntenut mitään vaikeuksia. Kun nyt laitoimme suunnitelmia ja valmistimme pitkiä luetteloja siitä, mitä kaikkea oli ostettava, ja kun minun Ladakiin tuloani ei voinut ajan mittaan salata, levitimme me huhun, että tarvitsin pienen karavaanin, jolla aijoin matkata ensin Chotaniin ja sitte keväällä sieltä Pekingiin. Suunnitelman onnellinen toteuttaminen riippui siitä, ettei kukaan saisi vihiä minun oikeista aikomuksistani. Sillä jos niin kävisi, lähetettäisiin heti erityiset käskyt Rudokiin ja Tshang-tangin paimentolaisille. Omat palvelijani ja Hadshi Naser shahin koko talon väki uskoivatkin, että varma aikomukseni oli matkustaa Chotanim ja että olin luopunut kaikista Tiberin matka-ajatuksista. Täytyipä minun mennä niinkin pitkälle, että lähetin Drugubista sähkösanoman Reuterin intialaiselle kirjeenvaihtajalle, ystävälleni herra Buckille, ilmottaen tekevänä pienen matkan Chotaniin. Mandariinit näet oli johdettava harhaan. Kun ei kukaan muu tahtonut minua auttaa, täytyi minun itse itseäni auttaa, vaikkapa, pakon tullen, viekkau della ja salateitä kulkien. Ei yhdenkään intialaisen ystävänä pitänyt saada vihiä oikeista suunnitelmistani, ei edes eversti Dunlop Smithin; olisi tietysti ollut minun puoleltani tahdittomasti tehty, jos olisin saattanut heidät asemaan, missä heidän olisi täytynyt joko minut ilmiantaa tai pettää ylempiä viranomaisiansa. Paitsi Gulam Rasulia ja Robertia tiesivät asiasta ainoastaan vanhempani ja sisarukseni. Mutta, ikävä kyllä, olin heille liian toivorikkaasti ilmoittanut, että yritys kestää lyhyen ajan, ja siksi he, kun minusta ei mitään kuulunut, tulivat päivän päivältä levottomammiksi, luullen lopulta minun saaneen surmani. Siitä johtui siis kysymys: "Onko Hedin kadonnut tietymättömiin?"

Lokakuun 29. p:nä saapuivat Gulam Rasulin muulit ja joutuivat tarkan katselmuksen alaisiksi. Ne olivat aivan erinomaisessa kunnossa, pieniä, voimakkaita, lihavia, Lhasasta tuotuja elukoita, ja siis tottuneita ohueen ilmaan, ja ne voivat, omistajan kertomuksen mukaan, kestää vaikka mitä rasituksia. Tarjoutuipa Gulam Rasul, jos ne elävinä matkalta palaisivat, ostamaan ne minulta samasta hinnasta, minkä olin niistä maksanut. Minä maksoin kaikista kahdestakymmenestä yhteensä 1,780 rupiita. Itselläni oli vielä viisi juhtaa, kuudennen, pienen valkean muulin, olivat sudet repineet Gartokissa. Kokonainen susiparvi oli hyökännyt eläimemme kimppuun, yövartija ei ollut voinut niitä karkottaa ja muuli oli saanut julmia haavoja. Sen oli nähty susia pakoon juoksevan, kun sisälmykset laahasivat kaukana perässä. Viimeinen poonchilainen muuli oli vielä elossa, samoin pieni ladakilaiskimoni ja yksi sen maalaisista. Ne olivat Lehin sotilasvanhukset.

Sen lisäksi otti Gulam Rasul hankkiakseen minulle Ladakista viisitoista kunnollista hevosta 1500 rupiin hinnasta. Muut ostokset olivat: ohraa 60 rupiilla, riisiä 70 rupiilla, tsambaa 125, muonavarasäkkejä 60, uusille miehille pukuja 150, voita 80, teetä 50, steariinikynttilöitä ja sokeria 104, minulle lhasalaiset turkit 40, ja samoin minulle pehmeästä pukin nahasta tehty makuusäkki 25 rupiilla. Lisäksi tuli vielä 40 rupiita vuokraa kuormaeläimistä, jotka kuljettivat kuormastoni Lehiin, sekä 20 rupiita äsken ostettujen tavaroiden kuljettamisesta Lehistä Drugubiin. Lehistä piti palkata yksitoista miestä, mutta ainoastaan semmoisia, jotka jo olivat palvelleet Hadshi Naser shahin kauppahuoneessa ja olivat rehellisiksi, säädylisiksi ihmisiksi tunnetut. Palkkaa saisivat he 15 rupiita kuussa, vaikka eivät tavallisesti saa kahtatoista enempää, ja saisivat kolmen kuukauden palkan etukäteen. Karavan-bashi saisi 50 rupiita kuussa ja pitäisi hänet valita erityisen huolellisesti. Koko velkani Gulam Rasulille nousi noin 5,000 rupiisiin, sillä niiden, joiden vaivaksi näiden ostoksien tekeminen jäisi, piti saada jäännöksestä palkkioita. Lähetin eversti Dunlop Smithille velkakirjan osotuksella, että sen rahamäärä maksettaisiin Gulam Rasulille, jotta hän saisi omansa, jollen minä tältä matkalta palaisi.

Lokakuun 30. p:nä lähetti Gulam Rasul poikansa Lehiin valmistamaan uutta karavaania, jonka piti olla viimeistään marraskuun 31. p:nä lähtökuntoisena Drugubissa. Minulle tekemistään arvokkaista palveluksista sai Gulam Rasul myöhemmin hänen majesteetiltansa Ruotsin kuninkaalta kultamitalin ansiosta ja Intian hallitukselta pyysin hänelle, kuten jo mainittu, khan bahadurin arvonimeä, jonka hän saikin. Sitä pyytäessäni vetosin ymmärrettävästi ainoastaan niihin suuriin kauppapalveluksiin, joita hän oli tehnyt Intian keisarikunnalle.

Gar-gunsassa sain tiedon uudesta Englannin ja Venäjän välisestä sopimuksesta, joka oli tehty tämän vuoden lokakuussa. "Venäjä ja Englanti sitoutuvat kolmen lähinnä seuraavan vuoden kuluessa ilman edelläkäypää sopimusta olemaan päästämättä Tiberiin ainoatakaan tieteellistä retkikuntaa, minkälaatuisia ne lienevätkin, ja vaativat Kiinan samoin menettelemään."

Oli kuin olisi tämä pykälä juuri minua varten keksitty. En puhunut siitä Gulam Rasulille sanaakaan. Mutta minä näin, etten voisi Tibetissä enää europalaisena matkustella. Edellisinä vuosina oli se minulle onnistunut, kun valtiollinen asema oli vielä horjuva. Mutta minä olin sekä kiinalaisille että tibetiläisille opettanut ja näyttänyt, että europalainen voi kulkea koko maan halki sen keskitse. Olin heille myös antanut aseet käteen itseäni vastaan käytettäväiksi. Toistamiseen se ei minulle enää onnistuisi. Nyt

pitäisivät he asutun maan piirissä silmänsä auki. Siis täytyisi minun kulkea valepuvussa, jotten herättäisi huomiota. Lähetin nyt uuden sanansaattajan Lehiin hankkimaan minulle täydellisen muhamettilaiskuosisen ladakilaispuvun. Gulam Rasulkin oli sitä mieltä, että kauppiaina matkustaminen oli kaikin puolin viisainta. Uuden karavaanin johtajan pitäisi olla herranamme, mutta minä kulkisin hänen arvottomimpana palvelijansa ja jäisin kaikissa neuvotteluissa varjoon.

Kaikki se oli vaarallista peliä, se oli valtiollista ja diplomaattista shakkipeliä, jossa oli panoksena: *oma henkeni — tai suuret maantieteelliset löydöt*. Minun, joka olin tähän asti ollut tibetiläisten kanssa ystävällisissä suhteissa, molemminpuolisessa luottamuksessa, täytyisi nyt väistää heitä kuin vihollisia. En voisi katsoa yhdenkään tibetiläisen silmiin, ja omat silmäni täytyisi verhota, jottei minua saataisi kiinni. Sitä varten hankin isot tummalasiset ja -reunuksiset silmälasit. Niiden sisäpuolelle kiinnitin niin voimakkaat hiotut lasit kuin minun silmäni vaativat. Europalaiset varustukset oli supistettava niin vähään kuin vain ajatella saattoi; siksi täytyi muiden tavaroiden mukana palauttaa Lehiin iso valokuvausteline ja vene. Mukaani otin ainoastaan pienen Richard-kameran valokuvaamista varten.

Pääasia oli, että asutuissa seuduissa esiintyisin itämaalaisella itsensähillitsemisellä ja aivan passiivisena. Itsellenikin häilyi vielä tämän hurjan suunnitelman loppu läpinäkymättömässä pimeydessä. Tiesin ainoastaan, että minun oli lähettävä Drugubista pohjoiseen päin, Kara-korum-solaa kohti, siitä käännättämä itään ja lounaaseen ja koetettava Lemtshung-tsota lähtökohtanani käyttäen kulkea sen valkean täplän halki, joka on Somerin v. 1891 kulkeman tien eteläpuolella, jatkaakseni sieltä matkaani ylisen Tsangpon pohjoispuolella olevan valkean taipaleen poikitse. Jos se minulle onnistuisi, laskeutuisin Intiaan joko Nepalin tai Gyangtsen kautta, missä ehkä saisin aina toivomani tilaisuuden tavata majuri O'Connoria. Gulam Rasul neuvoi olemaan hyvin varovaisen, sillä Rudok-dsong oli palkannut Drugubista vakoojan, jonka oli ilmoitettava europalaisten matkoista, joita ne tekevät rajan englanninpuolisella puolella. Tämä vakooja olisi minun purjehdusvesieni vaarallisin vedenalainen kivi. Tibetiläisten epäluuloa oli jo herättänyt se seikka, että olin Gulam Rasulilta ostanut 20 muulia. Toimittipa garpun lähettiläänkin tiedustamaan, mihin minä niitä tarvitsisin. Hänelle vastattiin, että niillä oli määrä Chotaniin matkustaa.

Thakur Jai Chand oli lähettänyt erinomaisen tshamadarinsa Intiasta tulevaa kuormastoa vastaan. Marraskuun alussa saimme vihdoinkin ilmoituksen, että lähetys oli tulossa. Nyt ehdotteli Robert, että lähettäisimme muutamia uusia muulejamme ikävöityjä vieraita vastaan. Myöhään 6. p:n iltana, kun jo olin makuulla, saapuivat kaikki. Matkueena oli viisi rampurilaista poliisia. Yhdellä oli keuhkotulehdus ja hän näytti enemmän kuolleelta kuin elävältä. Robert oli kohdatessaan tavannut heidät niin nääntyneinä ja paleltuneina, että hänen oli täytynyt koko seurue hieromalla elvyttää.

Käskin heti sytyttämään aimo tulen ja panemaan teen kiehumaan. Tulijat, kaksi muhamettilaista ja kolme hindua, kaikki tummansinisessä virkapuvussa, korkeat sinivalkeat turbaanit päässä ja olalla pistimillä varustetut kiväärit, saapuivat kuormamuulinensa. Toivotin heidät tervetulleiksi, kiitin heitä erinomaisesti suoritetusta tehtävästä ja annoin heidän korpraalinsa laatia kertomuksen heidän rasittavasta, vaivaloisesta matkastaan Adshi-lan yli. Sitte neuvottiin heille makuusijat erästä teltistä ja huomenissa tarkastelin minä yhdeksän eversti Dunlop Smithin lähettämää arkkua. Kolmessa niistä oli 6000 rupiita hopeaa, pelkkiä kuningattaria, ei ainoatakaan kuningasta, sillä tibetiläiset eivät huoli rupiirahoja, joihin on lyöty kuningas Edwardin kuva. Toisissa arkuissa oli kaikenlaisia säilykkeitä, marjahilloja, suklaata, juustoa, kakkuja ja leivoksia, sikareja, savukkeita, piipputupakkaa, lahjoiksi aijottuja hopea- ja kultakelloja sekä ampumavaroja, patruunia kahta omaa pyssyämme varten, muistikirjoja, karttapaperia, kokonainen kirjasto uusia romaaneja, tuulimittari, ilmapuntari — Simlan meteorologisen keskusaseaman päällikön Gilbert Walkerin lahjottamat — ja joukko muita yhtä tervetulleita kuin tarpeellisiakin tavaroita. Ystävällisellä everstillä ja hänen herttaisella sisarellansa neiti Maryllä sekä tyttärellänsä Janetilla oli täytyntä olla koko joukko työtä tavaroita etsiessään, ostaessaan, sulloessaan ja Tibetiin lähettäessään. Heidän hyvytyensä ansio on, että voin vielä kauvan elää kuin prinssi, enkä kykene heitä siitä kylliksi kiittämään.

Nyt ei minulla ollut enää mitään odotettavaa. Poliisit saivat hyvän maksun, sen lisäksi kustansin heidän paluumatkansa, lahjotin heille talvivaatteet, sanoin sitte sydämelliset jäähyväiset rehelliselle ystävälleni Gulam Rasulille, jonka avutta uusi matka olisi ollut mahdoton, kiitin Thakur Jai Chandia ja muita hinduja ystävyystensä ja läksin marraskuun 9. p:nä 1907 Indus-virtaa pitkin luodetta kohti.

Marraskuun 26. p:nä saavuimme *Tankseen*, missä seudun arvohenkilöt, vieläpä itse Lehin tesildar ottivat meidät vastaan. He olivat jo kuulleet, että aijoin keskellä talvea Chotaniin matkustaa. Seuraava päivä piti ottaa levähdyspäiväksi, sillä täällä tahdoin laskea pois vanhat palvelijani, pitäen niistä ainoastaan Robertin ja gurka Rub Dasin. Aamiaisen syötyäni korjasi Tsering lautasen ja vadin, joiden emaljissa oli jo epäiltäviä aukkoja. "Nyt, Tsering, palvelet minua viimeisen kerran; olet minua uskollisesti palvellut." Vanhus alkoi silloin itkeä ja kiirehti nopeasti ulos.

Kutsutin nyt kaikki telttini luo ja pidin heille puheen. He olivat uskollisesti ja kuuliaisesti suorittaneet

minun luonani palveluksensa loppuun ja hyvin ansainneet sen rauhan ja hauskuuden, joka heitä odotti perheen keskuudessa, kotilieden ääressä. Toivotin heille onnea ja menestystä, ja muistutin siitä, mitä olimme menettäneet Muhamed Isan kuoleman kautta, kunnan Muhamed Isan, joka meidän viimeksi Tanksesta ollessamme oli kaikki niin viisaasti järjestänyt. Ja osottaakseni heille muidenkin kuin meidän häntä surevan, luin heille, mitä Youngusband, O'Connor ja Rawling olivat hänen kuolemastansa kirjottaneet.

Sillä aikaa kun heidän tavaroitansa kuormitettiin viidelle hevoselle ja viidelle jakille, saivat he kukin vuorollansa tulla telttiini palkkaansa ja palkkiotansa nostamaan. Tsering, Rehim Ali, Shukkur Ali ja Tundup Sonam saivat vielä erityisiä rahalahjoja. Olihan kolme viime mainittua minun tähteni ollut hengenvaarassakin. Tsering pyysi saada pitää ngangtse-tsolaisen ontuvan koiran; kun se haukkuu hänen majansa edessä Lehissä, muistuttaa se hänelle leiritulillamme tekemäänsä vartiopalvelusta. Shukkur Ali sai pitää toisen samasta seudusta tuodun koiran. Nyt oli minulla enää ruskea narttu, joka samoin kuin Robert ja poonchilainen muuli oli karavaanin vanhimpia veteraaneja, sillä nämä kolme olivat seuranneet aina Srinagarista lähtien.

Ja sitte tuli katkera eronhetki. Niin paljon surua ja niin äänekästä itkua! He kykenivät tuskin yrittämäänään taipaleelle. Tesildar oli aivan ällistynyt nähdessään näissä yksinkertaisissa työmiehissä niin paljon kiintymistä. Mutta lujat olivat katkottavat siteetkin, sillä ihmisiä ei sido toisiinsa niin vankasti mikään muu kuin yhdessä kestitetyt kärsimykset ja vaarat. Minunkin kurkkua alkoi ahdistaa kuin kuristamalla; kun he viimein verkkaisin askelin seurasivat jakejansa Drugubin kautta laskeutuvalla tiellä, seisoin minä kauvan katselemassa heidän jälkeensä, kunnes heitä ei enää näkynyt. Sitte kuivasin minäkin kyneleeni, ennen kuin menin telttiini, missä Robert ja tesildar odottivat Rub Dasin valmistaman teen ja leivoksien ääressä. Minun ajatuksiini se johti maahanpanijaissyömingit, jotka on pantu toimeen hautauksen jälkeen, jossa on kuolleen ystävänsä haudalle laskenut orvokkiseppeleen.

Seuraavana aamuna heräsin kokonaan uusissa oloissa. Kaikki entiset olivat ympäriinsä hajaantuneet, ja nyt, kun ne olivat poissa, tuntui minusta kaikki tyhjältä ja hyljättyltä. Robert tarkasti, tapansa mukaan, ilmatieteellisen koneen, ja Rub Das asetti eteeni aamiaista, hiljaa kuin tonttu. Olin iloinen siitä, etten toki tuntenut mitään epäröimistä. Sama enkeli, joka oli edelliselläkin matkalla minua suojellut, seuraisi nytkin askeleitani. "Minä kuulen etäältä hänen siipiensä suhinan", ylhäältä Tshang-tangin kylmistä talviöistä.

Heti kun olimme valmiit nousimme hevosten selkään ja ratsastimme alas *Drugubiin*. Pian alkoikin näkyä vanha kylä ja talo, jossa olin asunut kuusi vuotta sitten, sekä puisto, jossa olimme levähtäneet v. 1906. Kylän alapuolella olevalle pengermälle oli pystytetty telttimme, kolme tavallista ja vielä neljäs. Tshamadar Ishe, vanha hiramani, joka ei ollut koskaan minua tervehtiä laiminlyönyt, ja nuori Anmar Dshu, hänkin vanha ystäväni, esittelivät minulle uudet mieheni. Tesildar oli käskenyt näiden kolmen seurata minua Dhedshokiin.

"Kuka on karavan-bashi?" kysyin minä.

"Minä", vastasi eräs pieni kurttuinen, vanhanpuoleinen isoihin keltaisiin turkkeihin puettu mies, nimeltä Abdul Kerim.

"Mitkä ovat toisten nimet?"

"Kutus, Gulam, Suän, Abdul Rasak, Sedik, Lobsang, Kuntshuk, Gaffar, Abdullah ja Sonam Kuntshuk!"

"Teitä on siis kaikkiaan yksitoista, kolme lamaistia ja kahdeksan muhamettilaista."

"Niin, sahib."

"Kirjotan myöhemmin muistiin teidän nimenne, ikänne, kotipaikkanne, tekemänne matkat ja missä olette olleet."

Sitä tehdessäni kävi ilmi, että ainoastaan aniharvat heistä olivat olleet europalaisten palveluksessa, mutta kaikki olivat olleet Naser shahin toimissa, ja tämän poika Gulam Rasul meni heistä takuuseen. Neljä oli käynyt Lhasassa, melkein kaikki muhamettilaiset Jarkentissa, kaikki olivat iloisia, miellyttävien näköisiä ja olivat parhaassa miehuuden ijässä.

"Kuka teistä on keittäjä?"

"Minä", vastasi Gulam, omituinen miekkonen, jolle Rub Das parhaillaan piti esitelmää, miten minua oli palveltava.

"Oletteko kaikki ladakilaisia?"

"Kyllä, sahib, kaikki muut, paitsi Lobsang, joka on Gar-gunsasta kotoisin oleva tibetiläinen, mutta on mennyt naimisiin Lehissä ja ollut Hadshi Naser shahin palveluksessa."

Minua ei oikeastaan miellyttänyt tibetiläisen ottaminen matkalle, jonka tarkoitus oli niin kauvas kuin mahdollista juuri tibetiläisiltä salattava. Miten helposti voisikaan hän vaaran uhatessa ilmaista meidän maanmiehilleen! Harkitsin eikö minun pitäisi häntä vaihtaa toiseen tai yksinkertaisesti jättää hänet pois. Mutta miten usein pitikään minun saada tilaisuuksia iloita siitä, etten tätä ajatusta toteuttanut! Jos en ota lukuun neljää venäläistä kasakkaa ja Robertia, niin oli Lobsang paras niistä palvelijoista, jotka ovat koskaan seuranneet minua Aasian halki kulkemillani erämaanretkillä. Hän oli komea mies, ja minä muistelen häntä mielelläni ja lämpimin tuntein.

Kaikki sanottiin nyt palvelukseeni tervetulleiksi, samalla kun minä lausuin toivovani, että he täyttävät velvollisuutensa yhtä uskollisesti kuin heidän edeltäjänsä. Lupasin heille jokaiselle 50 rupiita ylimääräiseksi lahjaksi, jos tulisin heihin tyytyväinen olemaan, ja ilmoitin maksavani, kuten viime kerrallakin, heidän paluumatkansa kustannukset siitä paikasta, missä matkamme päättyisi. Kun Lehissä saatiin tietää minun tarvitsevan uutta palvelusväkeä Chotanin matkalle, olivat Guffaru ja muut Toktshenista kotiin lähetetyt ilmottautuneet taas halukkaiksi ja hartaasti pyrkineet takaisin palvelukseeni. Mutta vanha, nyttemmin kuollut Hadshi oli saanut pojaltansa jyrkät menettelyohjeet. *Ei ainoakaan* entinen palvelijani saisi nyt mukaani tulla. Vaara olisi sen kautta tullut suuremmaksi, jos olisimme taas sattuneet yhteen sellaisten tibetiläisten kanssa, joihin olimme jo ennestään tutustuneet.

Uudet hevoset näyttivät komeilta ja voimakkailta, seistessään muulien ja veteraanien kanssa muurin vieressä, pitkässä rivissä, heiniä ja ohria rouskutellen. Niiden pitikin olla hyvin lihotettuja, sillä makean leivän päivät olivat pian lopussa. Hyvä olisi niissä olla ihraa, jota voisivat pahojen päivien tultua kuluttaa. Kaikki tilatut tavarat olivat mitä parhaassa kunnossa ja uusiin kestäviin, nahkapäällyksisiin arkkuihin sullotut.

Gulam Rasulin poika Abdul Hai kävi luonani ja hänen kanssansa päätettiin kauppa-asiat. Robertin oli jäätävä minun suuresta kuormastostani vastuunalaiseksi, kunnes hän olisi sen vienyt Hadshi Naser shahin kotiin. Siinä karavaanissa oli kymmenen vankkaa hevoskuormaa. Joutohetkinäni kirjotin kokonaisen pinkan kirjeitä, jotka Robertin piti viedä Lehin postikonttoriin.

Meillä oli 21 muulia, 19 hevosta, ruskea narttu ja suuri keltainen gartokilainen koira. Kaikki muulit ja hevoset, paitsi minun ja Abdul Kerimin ratsu, kuljettivat kantokuormaa. Ratsastin pienellä ladakilaiskimollani, joka oli taas uskomattomasti voimistunut ja yhtä virkku kuin mikään uusikaan hevonen. Se ja kaksi muuta oli enää elossa koko siitä isosta karavaanista, joka edellisellä kerralla Lehistä lähti. Ollakseni varma siitä, että Abdul Kerim ottaisi mukaan riittävästi ruokavaroja, sanoin hänelle, ettei hän saisi luulla minun kulkevan luvallisten karavaanien tavoin suorinta tietä. Voisi sattua, että poikkeilisin oikealle ja vasemmalle, ja useasti olisin viikkokausia paikoillani. Hänen pitäisi siis varustaa 2,5 kuukaudeksi ohria eläimille ja hän oli vastuussa siitä, että mukaamme otettu varasto riittäisi. Tyhmää on kumminkin toisiin luottaa! Mutta Simlasta tullutta kuormastoa, hopearahoja ja säilykkeitä oli neljä kuormaa, Gulamin keittiökälyä kaksi, telttejä, vuodetamineita ja miesten tavaroita oli myös muutamia kuormia. Kaikkien muiden eläinten kuormaksi piti ottaa riisiä, ohraa ja tsambaa. Tanktsesta otimme mukaamme 25 lammasta.

Joulukuun 3. p:n vastaisena yönä oli 23,7 asteen pakkas. Seuraavana päivänä purettiin kuormat ja kannatettiin kuleilla laaksoa myöten alas Shedshokiin. Minun molempia teltti-arkkujani kantoi kaksi miestä, jotka olivat voimiltaan oikeita karhuja. Eläinten selkään jäivät vain kuormasatulat. Joukko joukon perästä läksi alas, ja viimein jäin minä yksikseni. Silloin pudistin uskollisen matkatoverini Robertin kättä, kiitin häntä arvaamattoman suurista palveluksistaan, rehellisyydestänsä, rohkeudesta ja kärsivällisyydestänsä, pyysin hänen viemään terveiset lähetysaarnajille tohtori Nevelle ja lämpimälle Intialle, sanoin jäähyväiset kelpo Rub Dasille ja muille, nousin uskollisen kimoni uuteen ladakilaissatulaan ja ratsastin alas Shedshok-laaksoon. Alkuperäisestä karavaanista ei ollut nyt jäljellä ketään muuta kuin minä itse, ja olin aivan outojen miesten ympäröimä. Mutta samoin olin minä heille outo, eikä heillä ollut aavistustakaan niistä uhkarohkeuksista ja seikkailuista, joihin ajoin heidän kanssansa jouduttautua. Tuuli oli kumminkin yhä sama, ja hiljaisella, kylmällä Tibetin taivaalla tuikkivat samat tähdet kuin silloinkin. Aivan yksinäni en siis olisi!

Shedshokissa lepäsimme joulukuun 5. päivän; sitte alkoi taivallus. Shedshokilainen Tubges, joka oli ensi päivät mukana lammaspaimenena, pyysi joulukuun 13. p:nä saada tulla mukanani päähän asti ja kaikki toiset puolustivat hänen anomustaan. Otin hänet vakinaiseen palvelukseen sitä mieluummin, kun hänen sanottiin olevan taitava metsästäjä. Nyt oli minulla kaksitoista miestä ja itse olin karavaanin kolmastoista, mutta me emme olleet taikauskoisia.

Leirissä n:o 283, samottuamme hirveillä pakkasilmoilla 12 päivää Karakorum-solaa kohti, tein tämän Tibetin-matkani *ensimmäisen keksinnön!* Abdul Kerim tuli nimittäin luokseni nuotiolle ja sanoi:

"Sahib, meillä on vielä kahdeksaksi, jopa kymmeneksi päiväksi eläinten ohria, mutta siinä ajassa ehdimmekin Shahidullahiin, missä voi saada kaikkea."

"Kahdeksaksi tai kymmeneksi päiväksi! Oletko sinä järjiltäsi? Etkö tottele käskyjäni? Enkö aivan jyrkästi käskenyt ottamaan ohria 2,5 kuukaudeksi?"

"Minä otin semmoisen varaston, joka riittää Chotanın matkalle."

"Enkö sinulle sanonut, etten menisi Chotaniin tavallista tietä, vaan kiertoteitä, joita tutkiessa menisi vähintään kaksi kuukautta?"

"Kyllä, sahib, minä olen väärin menetellyt", vastasi vanha mies ja alkoi nyyhkyttää. Abdul Kerim oli kunnan mies, mutta hän oli tyhmä; häneltä puuttui Muhamed Isan kokemus.

"Sinä olet karavan-bashi. Karavaanin johtajan velvollisuus on pitää huoli siitä, ettei matkalla puutu ruokavaroja. Kymmenen päivän kuluttua kuolevat juhtamme. Mitä aijot silloin tehdä?"

"Sahib, lähettäkää minut muutamien eläinten kanssa Shahidullahiin ohrien oston; minä teen sen matkan kahdessa viikossa."

"Sinä tiedät, että kaikki, mitä Shahidullahissa tapahtuu, ilmoitetaan Chotanın ambanille. Kiinalaisten taas ei pidä saada aavistustakaan minun toimistani."

Ensi ajatukseni oli erottaa Abdul Kerim heti paikalla ja tilata kirjeessä Hadshi Naser shahilta uusi varasto, jonka voisi meille lähettää vuokraeläimillä. Mutta mitä ajattelisivat länsitibetiläiset ja ladakilaiset nähdessään minun tuottavan uusia muonavaroja Lehistä, vaikka olin niukan kahdeksan päivämatkan päässä Shahidullahista, joka on Chotaniin suoraan menevän tien varrella! Koko suunnitelmani tulisi ilmi ja menisi myttyyn. Ensimmäiset paimentolaiset pidättäisivät minut, kenpäties jo englantilaisetkin, jotka olin tähän asti niin hyvin välttänyt. Heidän tarvitsisi vain kieltää alkuasukkaita hankkimasta ruokavaroja eläimillemme. Jos taas hankin tarpeeni Shahidullahista, niin täytyisi Chotanın ambanin ilmottaa siitä Kashgariin, josta taas kulkee sähkösanomalinja koko Aasian halki Pekingiin, missä hänen ylhäisyytensä Na Tang oli osottautunut aivan taipumattomaksi, kun lähettiläs Vattenberg oli vaivojansa säästämättä koettanut hankkia minulle lupaa tehdä toinen matka Tibetin halki. Täällä ylhäällä autiossa laaksossa oli asemani luja. Hiljaa, varovasti ja epäluuloa herättämättä olimme pujahtaneet brittiläisen alueen läpi. Mutta sikäli kuin joutuisin yhteyteen ulkomaailman kanssa, tarttuisin minä kiinni.

Istuin koko illan teltissäni, punnitsin asiaa puoleen ja toiseen ja mittailin harpilla kartaltani välimatkoja. Olimme noin 160 kilometrin päässä viimevuotisesta leiristämme n:o 8, missä oli mainio laidun. Sinne asti pääsisimme ilman pienimpiäkään vaikeuksia. Mutta sieltä olisi sitte Tong-tson rantaseuduille vielä 650 kilometriä. Lisäksi kohtaisimme tiellä ennen sinne pääsyämme paimentolaisia ja karjamaita. Hevoset olisivat kaikessa tapauksessa menetetyt, mutta tibetiläiset muulit ovat Gulam Rasulin sanojen mukaan tottuneet itse toimeentulostaan huolehtimaan, eivätkä saa koskaan ohria. Mutta ensi työksi oli koetettava päästä vapaalle, aukealle Tshang-tangille, pois tästä hiirenloukusta, Shedshok-laaksosta, joka oli vienyt meidät aina vain kauemmaksi luoteeseen. Vaikkapa olisi pakko kaikki menettää ja nelinkontan ryömiä ensimmäiseen telttiin, en minä voisi antautua; kerran tehdystä suunnitelmasta ei saisi hiuskarvankaan vertaa poiketa.

Yö tuli kirkkaine taivainensa, tuikkivine tähtinensä ja purevine pakkasinensa; jo kello yhdeksän oli -29,1 astetta. Elukat seisoivat hiljaa, tiheässä joukossa, lämmittääkseen siten toisiaan. Jos sattumalta heräsin, ei eläimistä kuulunut mitään; olisin voinut luulla niiden karanneen. Lopulta kiihtyi pakkaneen -35,1 asteeksi. Kun minut herätettiin, oli Kuntshuk jo ollut tiedustelumatkalla, tarkastanut ympäristöä eräässä leveässä, tänne idästä päin aukenevassa laaksossa, ja, sikäli kuin oli voinut nähdä, löytänyt erinomaisen tien. Leiristä n:o 283 oli meillä vielä kahden päivän matka peljättyyn Karakorum-solaan, jonka aijoin kiertää. Jos kulkisimme sivulaaksoa myöten ylös itään päin, niin saapuisimme pian Karakorumin vuoriston pääharjalle ja säästäisimme kahden päivän matkan, päätin sitä koettaa.

Niinpä kuljimme joulukuun 20. päivänä kovasti narskuvassa lumessa itäkoillista kohti. Laakso näytti hyvin lupaavalta, varsinkin kun eräässä paikassa tapasimme vanhoja hevosen jälkiä. Laakson keskellä juoksi sileällä, peltävällä jäällä peittynyt puronuoma, muu kaikki oli muraa. Erään kukkulan ohi kuljettuamme loppui kasvullisuus kokonansa. Kello yksi oli 21 asteen pakkaneen. Parta on härmästä valkea, kasvoliinani on muuttunut jääkimpuksi ja kaikki eläimet ovat tulleet valkeakarvaisiksi. Tuntimääriä käy matka hitaasti ylämäkeen. Muutamissa paikoin kapenee laakso aina 2 metrin levyiseksi. Paras päivän aika oli jo mennyt, kun karavaani äkkiä pysähtyi. Edessä oli kaikki hiljaista ja minä odotin Kutusin kanssa, mitä nyt olisi tulossa.

Hetken kuluttua palasi Abdul Kerim hyvin masentuneena ilmoittamaan, että laakso oli kahdessa kohden läpipääsemätön. Lähdin paikalle. Ensimmäinen lohkar voitiin vääntää syrjään, mutta toinen oli

ilkeämpi. Olisimme tosin voineet kuljettaa kuormaston jäätä myöten lohcareiden välitse ja alitse, mutta elukoille ei ollut mitään tietä olemassa. Pitäisikö meidän nyt yrittää laittaa tie, jota myöten voisimme yhdistetyin voimin auttaa juhdat yksitellen lohcareen yli? Kyllä, mutta täytyi lähettää miehiä ylös laaksoa myöten tarkastamaan, oliko useampiakin moisia sulkuja edessä päin. He toivat tiedon, että ylempänä oli tie vieläkin huonompi, jonka vuoksi minä käskin laittaa leirin, koska iltavarjat alkoivat jo laskeutua.

Hyväinen aika, millainen leiri! Ei ainoatakaan ruohonkortta, ei vettä! Taas istumme loukussa jyrkkien kallioseiniä välissä, joiden kyljistä pakkanen voi millä hetkellä hyvänsä räjäyttää tuhoavia lohcareita. Elukat kaapivat lunta, etsien heinää. Yön aikana kävelevät ne ympäriinsä ja kompastelevat telttien nuoriin. Lämpömittari laskeutuu 34,4 asteeseen.

Pakkasaamu! Täytyy varoa, ettei koske metalliin, sillä se polttaa kuin tuli. Eräs aasi tunkeutui telttiini ja etsi pesuvadistani jotain syötävää. Sen suureksi ihmeeksi tarttui vati turpaan, kulkien jonkun matkaa mukana. Nälkäiset eläimet olivat yön aikana syöneet kaksi tyhjää säkkiä ja kuusi nuoraa, sekä pahasti kalunneet toistensa häntiä. Talvella on täällä elämä oikeastaan vain epätoivoista taistelemista jäätymistä vastaan.

Päiväkäskey määräsi nyt leiriytymään koko seuraavaksi päiväksi semmoiselle paikalle, jossa olisi jappak- ja burtsevarpuja. Nousin ylös 37 asteen pakkasessa ja tapasin leirin jo valmiin laakson oikealla puolella. Eläimet lähetettiin oitis eräälle kasvien peittämälle kukkulanrinteelle ja siellä söivät ne hyvällä ruokahalulla koviksi jäätyneitä kuivia varpuja. Levähdyspäivän kuluessa hakattiin purosta jäätä ja sulatettiin miesten molemmissa suurissa kattiloissa. Hevoset ja muulit saivat sitten vuoronsa mukaan kylleksensä juoda.

Yöllä tapahtui mitä tervetullein sään muutos, koko taivas meni pilveen ja lämpömittari laskeutui ainoastaan 17,2 asteeseen; aamulla tuntui joltisenkin lämpimältä. Muutamia muuleja oli kadonnut, mutta ahkerasti etsittyään löysi Lobsang ne. Kohta karavaanin mentyä läksin minäkin Kutusin kanssa. Mutta emme olleet vielä kauvas ehtineet, kun näimme Muhamed Isan shigatselaisen kimon laihana ja kankeaksi jäätyneenä lumessa makaavan. Se oli jo muutamia päiviä ollut surkeassa kunnossa ja viimeiset rasitukset olivat nyt siitä lopun tehneet. Nääntynyt eläin tarvitsi todellakin pitkän, pitkän levon!

Jonkun ajan kuluttua sivuutimme laaksonsolmun sekä onnetoman 283. leirin ja olimme taas suurella karavaanitiellä, kuolleiden hevosten tiellä. Eräässä syvänteessä oli neljä hevosaatoa aivan vieretysten, kuin olisivat ne kuolemassakin halunneet seuraa. Eräs iso harmaantäplikäs koni ei ollut vielä muuttanut, mutta toinen hevonen näytti jo ikäänkuin täytetyltä, kolmas, jonka kankeat jalat olivat hajallaan, muistutti kumoon kaatunutta voimistelupukkia. Muutamat näkyivät lumesta ainoastaan osittain, toiset olivat omituisessa taaksepäin vääntyneessä asennossa kokoon lysähtäneet; mutta useimmat olivat sellaisessa asennossa, että kuolema näytti ne yllättäneen juuri sillä hetkellä kun ne suuren ponnistelun jälkeen olivat lepäämässä. Nahka pingottui suorana, sileänä selkärangan ja kylkiluiden yli, ja selkäpuolelta katsottuina näyttivät ne täyteläisiltä, mutta toiselta puolen katsoessa näkikin niissä olevan ainoastaan tyhjän, kuivan, puukovan luurangon, joka kolisi, kun keltainen koira, joka ei matkalla ollut saanut mitään syötävää, niitä kalusi. Ensimmäisiä raatoja haukkuvat koirat, mutta nyt ei niille ollut tämä näky pitkään aikaan mitään uutta ollut. Mitä kärsimyksiä ja mitä epätoivoista elämäntaistelua ovatkaan nämä autiot vuoristot aikojen kuluessa nähneet! Jos on yöllä valveilla, luulee kuulevansa kuoleman tiellä kulkevien menehtyneiden kuormajuhtien huokauksia ja niiden vaivaloista hengitystä, luulee näkevänsä noiden kuolemaan tuomittujen sotavanhusten loppumatonta kaatuilemista, kun ne julmien ihmisten palveluksessa eivät jaksa enää etemmä kulkea. Kun koirat hiljaisina talviöinä haukkuvat, näyttävät ne haukkuvan kummituksia ja haamuja, jotka kompastelevin askelin koettavat päästä pois niiltä lumikentiltä, jotka leviävät niiden ja Ladakin mehukkaiden laidunmaiden välillä. Jos mikään tie maailmassa ansaitsee nimen "*Via dolorosa*", niin sen ansaitsee juuri Kara-korum-solan yli kulkeva karavaaniväylä, joka yhdistää Itä-Turkestanin Intiaan. Kuten tavattoman suuri huokausten silta nostaa se ilmassa kohoavan saarensa Aasian ja koko maailman korkeimman vuorimaan yli.

Yhä soukkenee laakso, tämä sekakiviseiniä välinen käytävä. Sen nimi on *Kisik-unkur* eli "punainen reikä" — sopiva nimi! Tänne on karavaani laittanut leirin. Ei näy elollisen elävän merkkiäkään. Eläimet seisovat tiheässä joukossa; muulit nuuhkivat edellisten vierasten jäätyneitä lantaa. Tästä reijästä alkaen nousee tie *Dapsangin* ylätasangolle, missä lumipyry parhaillaan riehuu, ja täällä laaksossakin karkeloivat lumihituset ilmassa. Hämärissä saapuu Kuntshuk ainoastaan kahdentoista lampaan kanssa; toiset olivat tiellä paleltuneet. Yö laskeutuu ikuisen lumen yli uhkaavana ja kamalana. Kaikki on täällä ylhäällä kylmää ja kolkkoa. Missään ei näy elämää, ja kumminkin täyttää keltainen koira kuilun yksinäisellä haukunnallansa. Olemme 5128 m korkealla.

Jouluaattona v. 1905 olin syönyt päivällistä herra ja rouva Grant Duffin luona Englannin

vierasvaraisessa lähetystössä, sitten ollut illallisella kreivi D'Apchierin luona Ranskan lähetystössä ja lopuksi viettänyt joulua kreivi Rexin luona Saksan lähetystössä; se tapahtui nyt niin levottomassa Teheranissa. Seuraavana vuonna oli samana päivänä luonani vielä Muhamed Isa ja Robert, ja me olimme asutulla seudulla. Miten vähän aavistin tänään, että vanha Aasia soisi minulle vielä yhden jouluaaton ja että joulukuun 24. p:nä 1908 istuisin pöydässä iloisten, ystävällisten japanilaisten piirissä, etäisessä Mukdenissa, missä joku vuosi sitten sotapauhu jyrisi kuolemattomien mandshukeisarien haudoilla! Mutta tänä vuonna, 1907, olen aivan yksinäni, kahdentoista henkivartijani kanssa matkalla — Ukrainaani.

Kahdeskymmenesyhdeksäs luku.

Maaailman katolla.

Aamun valjetessa oli säteilevä auringonpaiste ja tyyni ilma. Karavaani kulki hitaasti ylös korkealle *Dapsangille*. Minä Kutusin kanssa kuljin jälkimäisenä, narskuvassa lumessa kahlaten. Olin käskenyt Abdul Kerimin odottaa ylhäältä. Tarkastettuani mittauskoneen, joka osotti 5428 metrin korkeuden, tutkin kaukoputkella näköpiirin — tyypistyneiden vuorten sekamelskan. Ainoastaan pohjoista kohti laskeutui loiva, leveä hivuuntumiskouru ja siksi päätin matkata siihen suuntaan.

"Nyt eroamme Kara-korumin tieltä ja ratsastamme itään päin", sanoin minä. "Seuratkaa jälkiäni, minä ratsastan etumaisena." Miesten kasvoilla kuvastui hämmästyks. He olivat uneksineet Chotanan puistoista ja viinirypäleistä, ja minä tarjosin heille niiden sijasta Tshang-tangin graniittilohkareita ja lumikenttiä. Eivät kuitenkaan virkkaneet mitään, vaan kulkivat perässäni äänettöminä ja kärsivällisinä. Ei ollut helppo näytellä nyt luotsin osaa, sillä maa oli paksun lumen peitossa. Osotin Kutusille suunnan ja hänen oli käytävä hevoseni edellä lumen paksuutta mittaamassa. Penger oli joltisenkin lakea, mutta kuoppapaikoissa oli lunta 1-2 metrin vahvuudelta. Hanki, joka oli usein niin luja, että kannatti hevosen, oli tavattoman peittävä. Se upotti yht'äkkiä, jolloin hevosen vajoaminen viskasi minut pois satulasta ja hevonen peuhasi ja hyppi kuin delfiini sekä miltei hukkuu jauhomaiseen, kuivaan lumeen. Meidän täytyi senvuoksi kääntyä ja koettaa onneamme toisaalla.

Lobsang, joka oli aina vaaran hetkinä nokkela, etsi parempaa ylimenopaikkaa. Kaikissa tapauksissa täytyi meidän päästä kourun yli. Miehet polkivat nyt lumeen polun, jota myöten eläimet yksitellen talutettiin. Hevosten kanssa se kävi päinsä mitä parhaiten, mutta muulit kaatuivat usein ja viivyttivät meitä kauvan. Kuinka pitkälle nämä lumikentät ulottuisivat? Ne veivät meiltä paljon aikaa ja peittivät jokaisen ruohonkorren, joka vielä mahdollisesti voi jossain rotkossa kasvaa. Kuljimme eteenpäin hitaasti kuin etanat. Samoan jalkaisin, lumen läpi; turkkini ovat lyijynraskaat. Mutta monituntisen rasittavan työn jälkeen saavumme toki hivuuntumiskourun oikeanpuoliselle penkereelle, jolla ei ollut niin paljon lunta ja pääsimme nopeammin eteenpäin.

Leiri n:o 287 oli autioin, mitä kaikilta matkoiltani muistan Takla-makan-erämaan hiekkamerta lukuunottamatta. Takanamme luikerteli tiemme valkean lumen halki kuin liituvalkea juova, ja edessämmekin oli kaikki lumen peitossa. Elukat kytkettiin mahdollisimman liki toisiansa ja saivat ohria illaksi.

Lopetettuani päivän työt, sytytin kaksi kynttilää — muutoin poltin ainoastaan yhtä — ja asetin vanhempieni ja sisaruksieni kuvat riviin arkunkannelle, kuten jo monena jouluaattona olin Aasiassa tehnyt, puoli yhdeksän nousi kuu komeana koillisen vuoriston takaa ja kello yhdeksän oli pakkaneen laskeutunut 27,1 asteeseen. Teltissä en saanut elohopeaa nousemaan yli -20 asteen! Käteni olivat niin kohmettuneet, etten voinut kirjaa käsissäni pitää, vaan täytyi mennä nukkumaan. Ja se olikin parasta mitä voin tehdä — siten unohdin joulujuhlan kaikkine kalliine muistoinensa ja yksinäisine kaihoineensa.

Mutta pakkaneen laskee 38,6 asteeseen! Yksi hevonen makasi jo kovaksi jäätyneenä paikallansa rivissä; toiset seisoivat raukeina, pää riipuksissa ja isoja jääpuikkoja turvassa. Ensimmäisenä juhlapäivänä tuli hyvä ilma. Mutta minä ikävöin pikemmin lumipyryä. Takaa-ajosta ei tosin ollut täällä pelkoa, mutta jos joku turkestanilainen karavaani kulkisi alas Kisil-unkuriin, voisi se löytää jälkemme lumessa ja kertoa, että me olimme sittenkin lähteneet Tibetin tietä myöten. Lumipyry sitävastoin peittäisi kaikki jäljet.

Vaivaloisesti vaelsimme lumen läpi itään päin. Toisena joulupäivänä, leiriädyttyämme aivan elottomaan seutuun, neuvottelin Abdul Kerimin kanssa. Meillä oli ainoastaan kaksi säkkiä ohria. Näin karavaanin johtajan kasvoista, että hän oli itkenyt, enkä senvuoksi purkanut suuttumustani julki. Toisetkin olivat surullisia ja hämmästyksissään; en ollut vielä selittänyt aikomuksiani, mutta he älyivät jo selvästi, että tiemme ei mennyt Chotaniin. Miehillä riitti vielä tsambaa kolmeksi kuukaudeksi ja riisiä kahdeksi. Sen johdosta käskin syöttämään niillä eläimiä, heti kun ohrat loppuisivat; ainoastaan

kahdeksi kuukaudeksi riittävä varasto oli jätettävä koskematta, miehiä varten. Neuvottelun aikana kokoontuivat toiset ulos telttini eteen. Ainoastaan Lobsang oli rauhallinen, kuin ei asia häntä koskisikaan. Eläimiä vartioidessaan hän vihelteli ja lauleli. Minä pidin häntä parhaana — ehkä sen vuoksi, että hän oli tiibetiläinen. Mutta toisistakin pidin paljon; he olivat pulskia miehiä. Illalla veisattiin taas virsiä Allahille; miehet käsittivät nyt, että asemamme oli peräti arveluttava.

Seuraavana päivänä läksimme aikaisin matkalle ja minä ratsastin taas etumaisena. Kaikki kärsimme kamalaa päänsärkyä — korkeushan olikin huimaava: 5378 metriä. Olimme kulkeneet vasta kaksi kilometriä, kun pohjoisessa alkoi häämöittää heinäisiä rinteitä, Se oli joululahja! Leiriydyimme sinne. Eläimet juoksivat ruohon kimppuun, ennen kuin niiden kuormatkaan olivat riisutut, ja miten ne söivätään! Sitä oli hauska katsella. Suän hyppi telttien välissä erästä hullunkurista tanssia. Kaikki olivat oivallisella tuulella. Tällä kertaa en kuullut mitään virsiä Allahille; karavaanin johtaja, joka luuli olevansa kaikkien muhamettilaistensa sieluista jonkunlaisessa vastuussa, luki illalla auringon laskiessa jokapäiväisistä viidestä rukouksesta ainoastaan yhden. Polttopuuvarastomme oli lopussa, mutta Lobsang löysi puumaista turvetta, joka kyti kauvan ja lämmitti oivallisesti. Ja nyt huomasin, että jos meidän kerran pitäisi erota, niin minä tulisin enimmin Lobsangia kaipaamaan.

Joulukuun 28. p:nä riippui taivaalla lyijynraskaita pilviä ja siksi ei pakkanen ollut niin ankara. Jatkoimme kulkuamme loivaa alamäkeä nousten suoraan itää kohti, kunnes saavuimme erään lähdesuonen luo, jonka lämpö määrä oli +0,9 astetta. Vesi tuntui meistä lämpimältä; se muodosti lakeaan laaksoon valtaisia jääharkkoja, jotka etäältä katsoen näyttivät järveltä.

Seuraavaan leiripaikkaan n:o 292 matkatessamme kuljimme edelleenkin mukavaa laaksoa myöten, joka oli joulusta lähtien suonut meille erinomaisen tien. Alin lämpö määrä oli taas laskeutunut 29,9 asteeksi; tuntui kuin vyöryisivät joskus kylmän aallot maan yli. Eräaseen paikkaan olivat villit jakit jättäneet käyntikorttinsa ja miehet keräsivät niitä meille kokonaisen säkillisen. Nähtävästi oleksivat nämä eläimet täällä ainoastaan kesäisin; tšekäläinen talvi on niillekin liian kylmä. Yksi muuli kuoli, ennenkuin saavuimme välttävän laitumen ympäröimälle, jäätyneelle lähteelle. Tähän asti oli kaikki mennyt hyvin, mutta nopeata ei kulkumme ollut. Viimeisenä kuutena päivänä olimme edenneet ainoastaan 75 kilometriä.

30. päivä joulukuuta. Kun alin lämpö määrä on -18 astetta ja puolipäivän aikana on noin -16, ei päivän ja yön välillä ole suurta eroa. Mutta lisäksi oli nyt taivaskin läpinäkymättömien pilvien peittämä; satoi lunta ja oli puoli-pimeä, miehillä ei ollut matkan suunnasta aavistustakaan ja tuon tuostakin kyselivät ne, mistä aurinko nousee. Vielä yhden päivämatkan pääsimme laaksoa myöten; sitä nyt kuljimme alamäkeen eräaseen laaksoristeykseen asti, jossa oli jättiläiskokoinen jääharkko. Matkalla näimme 22 villilammasta lounaassa. Nämä lihavat ja ketterät elukat pakenivat ylös vierinkivirinnettä, potkien irtonaisia kiviä kolisten vierimään alas.

Illalla ilmotin Abdul Kerimille, Gulamille ja Kutusille, että jatkaisimme matkaamme Sisä-Tibettiin ja kulkisimme *Arport-tson* yli yliselle Brahmaputralle. Nyt mainitsin heille myös aikovani kulkea valepuvussa, voidakseni pysyä aivan tuntemattomana. Hämmästyneinä kysyivät he, enkö sillä antautuisi epäilyttävään seikkailuun, jopa hengenvaaraan. Mutta rauhotin heitä vakuuttamalla kaiken käyvän hyvin, kunhan vain he tottelisivat minua kaikin puolin. Pääasia oli koettaa kaikin keinoin eläimemme pelastaa; jos menettäisimme karavaanimme, niin oli päämäärämme saavuttaminen mahdoton. "Niin", vastasi karavaanin johtaja, "jos vain löydämme hyviä laitumia, jotta eläimet saavat kyllikseen syödä ja levätä, niin kestävät ne vallan hyvin vielä kaksi kuukautta, pitkiä päivämatkoja ne eivät vain voi kulkea."

Juuri tässä paikassa olimme nyt tienhaarassa. Laaksomme meni ristiin toisen, Kara-korum-harjanteen eteläiseltä korkealta selänteeltä laskeutuvan laakson kanssa. Yhtynyt joki virtasi nyt pohjoista kohti, ja piti sen olla sen *Kara-kash-darjan* lähdejoki, jonka alisessa laaksossa, *Chotan-darjan* luona olin useita vuosia sitten ollut vähällä menettää henkeni. Nyt oli kysymyksessä, mennäkö ylös, vaiko alaspäin, ja tutkiakseni kumpainenko suunta oli parempi, päätin uhrata vuoden viimeisen päivän ja lähettää Abdullahin kaakkoon ja Tubgesin koilliseen päin tunnustelumatkalle. Kun oli kaikissa tapauksissa päästävä jääkentän yli, kylvettiin sille hiekkaa tieksi.

Uudenvuoden päivänä 1908 oli loistava päiväpaiste — kaikkien niiden synkkien arvoitusten hyvä enne, joita tämä vuosi sylissänsä kantoi. Molemmat tiedustelijat toivat samanlaisen tiedon: ei ole mitään esteitä. Annoin heidän keskenään neuvotella ja päättää kumpi tie olisi parempi. He suosittelevat kaakkoon kulkevaa Abdullahin tietä. Se olikin erinomainen. Tapasimmepa laakson suussa kaksi pientä, pyöreätä kivimuuriakin, jotka kumminkin voivat olla jo useita satoja vuosia vanhat. Eräs kuollut jaki vaikutti hyvin elähdyttävästi, niin oudolta kuin tämä sana kuuluneekin. Tie nousi yhä ylemmälle eräaseen paikkaan, johon näkyi laakson takaa korkeita, jäätikköisiä lumipeitteisiä vuoria. Siinä pysähdyimme ja minä lähetin tiedustelijat ylöspäin. Nämä julistivat tien kelvottomaksi ja sanoivat, että Abdullahin sietäisi saada ruoskaa! Mutta kun moinen menettely ei olisi asemaamme parantanut, pääsi hän suullisellarrangaistuksella. Hän myönsi, ettei ollut kulkenut laaksoon läheskään niin etäälle kuin me

nyt; mutta palattuansa hän yhtä kaikki pyysi ja saikin kourallisen tupakkaa, palkkioksi tiedusteluistansa. Sanoin hänelle, että se oli ollut keinoa keinottelua ja ettei hän enää koskaan tulisi minun tupakkani savua maistamaan.

Nyt ei auttanut muu kuin leirytyä. Voimakas luoteistuuli puhalsi, ja kaikilta harjanteilta ja huipuilta tuprusi jauhonhienoa lunta ihan kimputtain. Polttoaineksia etsiessään olivat miehet putet napaseutujen asukasten tapaan. Tarkemmin katsoen ei siis uusijoulu tuonut meille mitään hyvää ennettä, vaan pikemmin sen vastakohtan, paluumatkan.

Tämä paluumatka alkoi varhain tammikuun 2. p:nä ja vei meidät taas alaspäin leirin n:o 293 ohitse ja jääkenttien itäpuolisen vierinkivirinteen ylitse. Eräässä kohti muodosti lähdevesi jään keskelle miellyttävästi kuohuvan suihkulähteen. Kun laakso oli kääntynyt koilliseen, leirydyimme eräeseen kulmaan, jossa juoksuhiukka oli pieniksi valleiksi kasaantunut.

Halusin pois tästä vuorten ja laaksojen sokkelosta, jonka vedet virtaavat vielä Itä-Turtestaniin. Olimme vielä Kara-kash-joen alueilla, ja meidän täytyi ennemmin tai myöhemmin kulkea jonkun solan läpi, joka tämän alueen Tshang-tangin suolajärvien altaasta erottaa. Tammikuun 3. p:nä samosimme Kara-kashin erästä lähdelaaaksoa myöten, leirytyen sen yläosassa, missä raju lumituisku peitti koko maiseman. Semmoista ilmaa jatkui yöhön asti. Merkillistä oli, että sakean lumen läpi näimme tähtien tuikkivan. Ennen peittivät taivasta mustansiniset pilvet, eikä pudonnut ainoatakaan lumihitusta. Kummallinen maa!

Ilma kaunistui, kun me tammikuun 5. p:n aamuna jatkoimme matkaamme Kutusin tunnustelemaa tietä pitkin itään päin. Nousimme nietosten läpi pieneen solaan (5485 metriä), jonka toiselta puolen eräs Kara-kashin haara taas tiemme katkaisi. Pois täytyi meidän päästä tästä ikuisesta sekamelskasta, joka vain vei meiltä aikaa ja väsytti voimiamme. Meillä ei kumminkaan ollut valittamisen syytä niin kauvan kuin eläimet kestivät. Iloitsin jokaisesta päivästä, joka toi kevään aimo askelta lähemmäksi ja loitonsi meistä talvikylmää. Se tunkee kaiken läpi. Jalkani ovat turrat, Gulam venyttää niitä ja hieroo minua joka iltatulen paahteessa, mutta hänen ei onnistu saada niihin taas elämää. Mustepullossa jäätyy muste kokkareeksi, joka on tulella sulatettava. Kirjottaessani täytyy minun kumartua hiilikulhon päälle ja sittenkin jäätyy muste kynässä, joka taas puolestaan jäätyy paperiin kiinni.

Eräällä aivan matalalla kynnyksellä voimme tammikuun 8. p:nä vihdoinkin katsella näköalaa, jota olin kauvan ikävöinyt: avarata, aukeata ylätasankoa, jonka läpi olin kulkenut syksyllä 1906! Kaakosta tunsin oitis sen ulospistävän vuoren, jota pitkin olimme silloin kulkeneet. Meidän siis täytyi olla korkeintaan kahden päivämatkan päässä Aksai-tshin-järvestä. Muutamia päivämatkoja olin nyt kulkenut miltei samaa tietä kuin Crosby. Järven luona täytyi minun mennä oman, v. 1906 kulkemani tien poikki, sitten oli meidän vaellettava Arport-tsolle ja kuten viime vuonnakin mentävä Bowerin, Deasyn, Rawlingin ja Jugmayerin tien poikki.

Koko maa oli alhaalla riippuvan pilvikaton peitossa. Viisi kilometriä kuljettuamme löysimme ikävöidyn sulan raikasvesisen lähteen (+0,6 astetta), jonka luo, 4,977 metrin korkeuteen, teimme leirimme n:o 300. Sinä iltana lauloivat mieheni taas iloisia lauluja ja Suän huppeli heille hullunkurisimpia tanssejaan. Olimme taas ylhäällä "*maailmankatolla*", ja edessämme levisi koko autio Tibet.

Tammikuun 10. p:nä läksimme suoraa tietä sitä ulkonevaa vuotta kohti, jonka juurella oli ollut leirini n:o 8, missä tiesin olevan hyvän laidunmaan. Siitä paikasta erotti meitä ainoastaan iso tasainen, kasviton ylänkö, ja matkaa oli sinne 24 kilometriä. Tuuli oli kova, jonkun ajan kuluttua olimme luuta myöten palelluksissamme. Edellä kulkevan karavaanin suojapuolella kohosi savumainen tomupilvi. Mutta jo kaukaa alkoi näkyä maaperän keltainen, heinistä johtuva väri, näky, joka elähdytti miehiämme niin kovin, että he alkoivat jo kulkiessaan laulaa. Eläimetkin huomasivat, että lähestyttiin hyviä laitumia, ja lähtivät ilman kehotushuutoja ravaamaan. Teltit pystytettiin samaan paikkaan kuin viime vuonnakin; täällä sattui pitkiä tibetiläisiä tieni yhteen. Jonkunlaisella kaiholla katselin paikkaa, johon Muhamed Isa oli pystyttänyt korkean kivisen muistomerkin. Tähän saakka olin kiertänyt kaikki Rudokista päin uhkaavat vaarat, ja minua ei ollenkaan liikuttanut se, että Venäjä ja Englanti olivat toisillensa luvanneet olla päästämättä kolmeen vuoteen ainoatakaan europalaista Tibetiin. Paikka oli 4937 metrin korkeudessa.

Jo useita päiviä sitten olin puhunut tästä paikasta ja sen hyvistä laitumista, ja kun olimme 11. p:nä lähteneet, voin luvata miehille illaksi vieläkin paremman leiripaikan. He ihmettelivät, miten minä tunsin tämän erämaan niin hyvin. Monet myrskyt olivat hävittäneet suuren, vuoden 1906 karavaanin jäljet, mutta pian näkyi *Aksai-tshin*-järvi, jonka pinta nyt, kamalalla ilmalla, näytti harmaalta ja kolkolta. Sen rannalla yhtyi kuusi kiangipolkua erään oivallisen suolattoman lähteen luona, ja sinne sytytimme mekin leiritulemme, samojen kivien väliin kuin silloinkin. Seutu on todellinen keidas. Mutta myrsky raivosi ja järvellä vyöryivät korkeat aallot. Ne olivat jäähtyneet — 6,3 astetta kylmiksi, mutta niissä ei näkynyt jäätymisen oireitakaan. Yöllä oli aika lumisade ja seuraavana päivänä, lepopäivänä, loisti järvi (4929 metriä) sinisenä keskellä huikaisevan valkeata maisemaa. Yhden hevosen vei veronansa hyvä laidun. Se

makasi kivikovaksi jäätyneenä, kun tammik. 13. p:nä läksimme matkalle. 14. p:nä kuljimme kaakkoa kohti tasankoa myöten, jonka pehmeä, raskas tomu vei taas yhden muulin surman suuhun. Karavaani vetäytyy yhteen sulloutuneena jonona eteenpäin; kun eläimet ovat yhdessä, on niille samoaminen helpompaa. Jäljelle jääneitä, jotka alkavat jo uupua, hoputtavat ladakilaiset. Leirissä n:o 304 oli laidun taas huono, ja kahdesta muulista ei näyttänyt enää pitkäikäisiä tulevan. Illalla oli kirpelevän tulinen pakkaneen. Lämpömittari laski 39,8 asteeseen, siis melkein elohopean jäätympisteeseen! Sen alemmaa lämpö määrää en ole vielä Aasiassa tavannut.

Tammikuun 30. päivänä täytyi meidän kulkea lähetysten, sillä ryöppyävä lumi peitti oitis jäljet. Meillä oli kaksi luotsia; viimeisenä ratsastin minä, tallattua polkua myöten, joka alussa näytti mustalta juovalta; mutta ylempänä, missä oli kahden jalan paksuinen hanki, ei näkynyt enää maata eikä kiviä. Eräs ruskea hevonen, joka jo oli kuormaton, laskeutui hangelle kuolemaan; useampia hevosia ja muuleja olimme menettäneet edellisten päivien koettelemuksissa, jotka olivat niin samanlaisia, että olen tässä sivuuttanut kolmatta viikkoa, joll'aikaa kuljimme *Arport-tson* yli järven kapeimmalta kohdalta.

Hitaasti, hyvin hitaasti kuljemme lumituiskussa. Tuulenpuuskat sieppaavat luotsin huuilta varotushuudot, mutta hänen äänensä ei kuulu meille asti; me pysyttelemme vain tallatulla polulla. Lobsang astelee edellä, usein peittyy hän kuivaan, tupruavaan lumiryöppyyn ihan tyyten. Ojapaikoissa on lunta metriä paksulta ja me pääsemme eteenpäin ainoastaan askel askeleelta, sitä mukaa kuin luotsit lapioivat meille lumen läpi kuurnaa tieksi. Eläimet kompastelevat tavan takaa; uudestaan kuormittaminen aiheuttaa pysähtymisiä, kun kaikkien täytyy pysyä samassa kuurnassa. Ihmiset ja eläimet ovat lopen nääntyneet ja ponnistelevat siematakseen ilmaa keuhkoihinsa. Tuiskulumi on meidät tukahduttaa ja ajaa meitä eteenpäin kuin luudalla lakaisten. Käännymme siihen selin ja kumarrumme eteenpäin. Ainoastaan lähimmät muulit voi nähdä, viides kuvastuu jo epäselvästi, ja etumaiset näyttävät ainoastaan hieman tummempalta valkealta. Luotseista en näe enää vilahdustakaan. Taas kulkee jono muutamia askelia eteenpäin, kunnes jälleen sattuu uusi este. Kun minun edelläni kulkeva muuli lähtee astumaan, vajoaa se kuoppaan, josta kahden miehen täytyy sitä ylös auttaa, pysytellen kuormaa pystyssä. Kuljemme nyt itään päin ja maaperä kohoaa. Jos *tätä vielä joitakuuta päiviä jatkuu, niin olemme mennyttä!*

Vihdoin pääsemme lakealle solapengerhälle (5568 metrin korkeus). Jo meren pinnan tasalla olisi sellainen kulku kylliksi vaikea, saati sitten kamaralla, joka on useita satoja metrejä korkeammalla kuin Montblancin huippu ja jolla ei ole mitään muuta kuin harmaatakiveä. Solan itäpuolella oli paikoittain metriä paksulta lunta. Näytti siltä, kuin täytyisi meidän auttamattomasti jäädä lumituiskuun ja siinä odottaa — mutta mitä? Ruokavarathan olivat loppumaisillaan, ja jos mieli löytää laidunmaita, piti meidän päästä eteenpäin. Tie laskeutui taas loivasti alaspäin. Lunta ei ollut enää niin paksulta ja me lähestyimme laakson avartumaa, josta tuuli oli muutamia paikkoja lumesta paljaksi lakaissut. Oikealla puolella oli rinne, jolla Abdul Kerim luuli näkevänsä muutamia lumesta kurkistelevia ruohonkorsia ja pyysi saada leirytyä. Töin tuskin onnistuimme saamaan telttimme kuntoon.

Kamala leiri! Tuuli kiihtyi rajuilmaksiksi, eikä kuulunut mitään muuta kuin sen ulvontaa. Teltistäni näen ainoastaan valkean kaaoksen, maan, vuorien ja taivaan välillä ei ole mitään erotusta, kaikki on valkean valkeata. Lumituiskusta ei erota edes telttejä, sillä hieno lumi pöllyää sisään ja peittää kaiken hienolla jauhollansa. Polttoaineiden haeskelua ei ole ajattelemiseenkaan; siksi on teltissäni jo kello kolme 17 asteen pakkaneen. Ulkoa en näe ainoatakaan elävää olentoa; voisin siis yhtä hyvin olla tässä erämaassa aivan yksinkin.

Uskollinen Gulamini tuo toki vihdoin hiiliä; Lobsang ja Sedik ovat löytäneet muutamia kuivia risuja. Gulam kertoo Sonam Kuntshukin aikovan laskeutua lumeen kuolemaan, mutta minä neuvon hänen kernaammin ottamaan kelpo annoksen kiniiniä. Myöhään illalla kuului taas tuulenpuuskien välistä veisuuta Allahille, hyvin heikkoa, tavallista haikeampana. Kuljemme synkkää kohtaloa kohti. Olen tällä kertaa jännittänyt jousen liian kireälle, se voi milloin hyvänsä katketa. Me hautaannumme täällä lumeen, eläimet kuolevat nälkään ja meidän itsemme täytyy — se on enää vain ajan kysymys!

Vähän matkan päässä leiristä alaspäin teki laakso polven oikealle. Eläimet olivat menneet sinne yön aikana, mutta kääntyneet olivat takaisin, kun eivät löytäneet sieltä ruokaa, Eräs muuli oli jäänyt sinne kuolemaan; se oli menehtynyt sellaiseen omituiseen asentoon, kuin olisi se kuollut juuri sillä hetkellä, jolloin yritti nousta: polvillensa, turpa maahan painettuna. Siihen se oli jäänyt kivikovaksi. Pakkasta oli toki ainoastaan 26,9 astetta.

Myrsky raivosi entisellä voimallaan vielä tammikuun 31. p:nä. Kuormitimme 19 muuliamme ja hevostamme ja kuljimme samaisessa lumituiskussa arviokaupalla alas laaksoa myöten. Lunta tupruutti suunnattomia määriä; moista lumentuloa en ollut Pamirissakaan kokenut. Päivässä jaksomme kulkea ainoastaan 4,5 kilometriä; pystytimme sitte taas telttimme, jotka jälleen kohosivat tummina lumesta. Rinteellä samosi neljä isoa villiaasia kinoksissa jyhkeästi kuin lumiaura. Koirat kyllä lähtivät niitä

ajamaan, mutta luopuivat yrityksestään, kun lumituisku liiaksi pidätteli. Juhdat söivät riisiannoksensa ja saivat sitte kierrellä kukkulalla lumen alta karua ruohoa kaivamassa.

Kolmaskymmenes luku.

Kolmikymmenpäiväinen myrsky.

Tuikkivilla tähdillä kylvetty talvitaivas pingotti tummansinistä telttiänsä yksinäisen leirimme yli ja 28 asteen pakkasen ennusti selvää päivää. Pyryä olikin kestänyt runsaasti. Helmikuun 4. p:nä ei leijaillutkaan vuoriston päällä ainoatakaan pilvenrepaletta, ja auringon huikaisevat säteet valaisivat taas tätä jumalien ja ihmisten hylkäämää ylänköä, joka vielä äsken oli talven valkeaan verhoon haudattuna. Aamulla sain surusanoman: yksi hevonen ja muuli lepäsivät telttini edessä kuolleina. Jäljelle jääneillä 17 juhalla jatkoimme matkaamme itään, kulkien *Shemen-tson* pohjoista epäsäännöllistä rantaa pitkin. Lumi väheni, ja leirissä n:o 320 oli somerikko miltei paljas. Järven yli oli suuremoinen näköala. Rawlingin kartta tästä seudusta on suurella tarkkuudella tehty.

Vielä helmikuun 5. päivänäkin leiriydyimme tämän ison järven rannalla, jonka lahtien ja niemien rantoja pitkin olimme kulkeneet. Matkalla kuoli taas yksi muuli. Vaikka olimmekin jo polttaneet kaiken, mitä ilman vain voi toimeen tulla, tulivat kuormat sittenkin eloon jääneille juhille liian raskaiksi. Eräs iso vanttera muuli kulkee etumaisena ja seuraa uskollisesti Gulamia, joka johtaa karavaania. Sen kannettavana on vähintään kaksi tavallista kuormaa, ja sittenkin on se lihava ja voimakas. Ihmisistä ei näy merkkiäkään. Eräällä kalliorinteellä rääkkyä naakkaparvi. Leirissä tarkastamme taas muonavarat ja minä päätän keventää kuormastoa kolmella riisisäkillä. Nämä riisit piti vedellä ja liotetuilla jauhoilla sekoitettuina syöttää seuraavina päivinä eläimille. Omista ruokavaroistani oli enää jäljellä kaksi astiallista säilykkeitä, vähän sekahedelmiä ja korppuja. Lihaa emme olleet nähneet enää pitkään aikaan. Koko päivän myrskysi, ja aurinko oli taas pilvien peitossa.

Helmikuun 7. päivänä olin ratsastanut pikku kimollani viimeisen kerran. Kun me helmikuun 8. p:nä 28,3 asteen pakkasessa jatkoimme matkaamme kaakkoa kohti, voi se enää ainoastaan tyhjiltään kulkien karavaanin mukana laahustaa ja silti se lopulta kaatui. Sen sijaan tuli ratsukseni tibetiläinen harmaja kimo. Tuskin jaksoimme kulkea 8 kilometriä, mutta kumminkin oli päivä vaiherikas. Erään lakean kukkulan toisella puolella seisoi pantholops-antilopi, joka ei paennut, vaikka olimme aivan lähellä. Pian huomasimme, että se oli maassa kiinni ja koetti päästä irti. Koirat syöksyivät sen kimppuun, mutta kaksi miestä juoksi niitä pidättämään. Antilopi oli tarttunut sen polulle viritettyyn ansaan; polulla näkyivät kahden miehen vereksiset jäljet. Silminnähtävästi olimme talvimetsästäjien läheisyydessä ja nämä olivat meidät ehkä huomanneet. Ehkäpä olivat jo nähneet minut, ainoan ratsastajan ja ainoan europalaispukuisen! Kenties oli valepukuun sonnustautuminen jo liian myöhäistä? Silloin olisi koko suunnitelmani mennyt myttyyn ja koko talvi olisi ollut hukkaan tuhlattu.

Satimeen tarttunut otus paloiteltiin, koirat saivat ahmia kyllikseen sisälmyksiä, ja saadusta lihasta tuli neljä kohtalaista miehen kantamusta. Sitte jatkoimme matkaamme. Eräässä laaksonsuussa näimme lammasaitauksen ja kaksi mustaa pilkkua, joita luulimme kiviksi. Ruohokkoisen kukkulan takaa löysimme suolattoman vesisyvänteen. Se oli siksi tervetullut löytö, ettemme voineet olla sen likelle leiriytymättä. Ei kestänytkään kauvan, kun ladakilaiset istuivat jo tulen ympärillä hyvää, kauvan ikävöityä lihaa paistamassa.

Nyt, kun läheisyydessä nähtävästi oli ihmisiä, näytti minusta olevan paikallaan antaa miehille menettelyohjeet. Kaikki kutsuttiin telttini luo. Selitin heille, että ainoastaan viekkautta ja varovaisuutta käyttäen onnistuisi meille tässä kielletyssä maassa matkustaminen, ja että ne puutteet, joita hekin jo olivat kokeneet, olin ottanut kestääkseen ainoastaan voidakseni nähdä seutuja, joissa ei ainoakaan sahib ollut vielä koskaan käynyt. Jos mieli suunnitelman onnistua, täytyi jokaisen näytellä osansa hyvin. Joka kerran kun tibetiläiset tapansa mukaan kysyivät "mistä?" ja "minne?", oli heille vastattava, että me jok'ainoa olimme ladakilaisia, kauppias Gulam Rasulin palvelusväkeä, ja että tämä oli lähettänyt meidät Tshang-tangiin tiedustelemaan, miten paljon lampaanvillaa olisi paimentolaisilla ensi kesänä myytävänä. Abdul Kerim olisi johtaja ja päällikkö, ja hän järjestäisi kaikki meidän kauppatapamme. Siksi saisi hän 100 rupiita menoihin, mutta hänen oli niistä aina tehtävä tili iltasin, jos ei ollut ketään vakoilijaa saapuvilla. Minä itse olisin hänen palvelijansa, eräs muhamettilainen nimeltä — Adurrahman, ehdotti karavan-bashi — ei, *Hadshi Baba* kuulosti minun korvissani paremmalta. Jos siis milloin olisimme tibetiläisten parissa, eivät he saisi koskaan unohduksissaan kutsua minua sahibiksi, vaan aina Hadshi Babaksi. He käsittivät aseman ja lupasivat tehdä parhaansa.

Jonkun ajan kuluttua juoksi Lobsang minulle ilmottamaan, että ne kaksi mustaa kiveä olivat varmasti telttejä. Läksin ulos tähystämään niitä kaukoputkella. Aivan oikein, toisesta nousi savua, mutta ihmisiä, enempää kuin eläimiäkään, ei ollut näkyvissä. Käskin heti Abdul Kerimin, Abdul Rasakin ja Kutusin

mennä sinne maksamaan antilopin ja ostamaan kaikkea mitä siellä oli myytävänä, sekä tiedustelemaan asioita. Hetken kuluttua palasivat he kumminkin takaisin, kysyen eikö ollut viisaampaa välttää telttejä ja jatkaa matkaa tietä myöten itään, varsinkin kun telttien asukkaat voivat olla ryöväreitä. Ei, ne miehet ovat meidät nähneet, voivat siitä ilmottaa Rudokiin ja silloin olemme me pinteessä. Siksi on parasta päästä heidän kanssaan ystävällisiin väleihin ja tuudittaa heidät vaarattomiksi. "*Bismillah!*" huudahtivat nuo kolme ja lähtivät, toisten istuessa nuotiolla vilkkaasti keskustellen ja vaihtaen ajatuksiaan päiväntapahtumista ja tulevaisuudentoiveista. Siitä kuin lähdimme viimeisestä Ladakin kylästä, oli kulunut 64 päivää. Edellisellä poikkimatalla oli yksinäisyyttä kestänyt 81 päivää.

Kolmen tunnin kuluttua palasivat mieheni uudestaan. Molemmissa telteissä asui yhteensä yhdeksän henkeä, kaksi miestä, kaksi vaimoa, kolme tyttöä ja kaksi poikaa. Vanhemman miehen nimi oli Purung Kungga. Hänellä oli 150 lammasta ja kolme koiraa, mutta ei mitään muita eläimiä. Jildanista tänne muuttaessaan olivat he lampaillaan vedättäneet telttinsä ja muut tavaran. Kaksi kuukautta ovat jo täällä olleet ja aikovat vielä puoleksitoista jäädä. Eilen olivat olleet antilopipolulle virittämäänsä sadinta katsomassa, mutta huomattuansa silloin meidät olivat paenneet pelosta. Olivat pitäneet ihan luonnollisena, että ainoastaan rosvoit voivat näillä main kuljeksia. Niin muodoin oli antilopi ollut satimessa korkeintaan tunnin. Abdul Kerim oli siitä maksanut kolme rupiita, ostanut lampaan kolmella, maitoa ja voita yhdellä rupiilla. Huomenissa saisimme maitoa lisää, mutta meidän pitäisi itse se noutaa, sillä he eivät uskalla telteillemme tulla. Antilopin olisimme voineet kernaasti pitää korvauksettakin. Olimmehan matkustajia ja semmoisina oikeutetut ottamaan, mitä löydämme. Heidän kysymykseensä, mitä väkeä me olemme, oli Abdul Kerim kertonut minun neuvomani jutun.

Sikäli oli kaikki käynyt hyvin. 75 päiväksi tarvittavan ruokavaraston asemasta oli meillä ollut ruokavaroja ainoastaan 21 päiväksi. Itäänpäin menevää oikotietä emme olleet löytäneet, vaan oli meidän sen sijasia täytynyt hinautua Kara-korum-solaan. Koko matkalla oli meitä vainonnut ulvova myrsky, pureva pakkaneen ja kamala lumituisku. Ja kumminkin olimme onnistuneet pääsemään taas ihmisten ilmoille! Nämä ensimmäiset ihmiset olivat kuin luoto valtameressä. Mutta meidän oli taas lähdettävä petollisille aalloille. Tänään matkustimme vaivaiset 10 kilometriä ylämäkistä, ennen kuljettua laaksoa myöten.

Helmikuun 10. päivä. Nousimme laakson rinnettä myöten. Lumi lisääntyi taas. Eräässä paikassa näimme kolmen miehen vereksiset jäljet. Ollaksemme suojatut tuulelta leiriydymme erään ulkonevan kallion taakse, mutta ensin täytyi meidän päästä laakson erään halkeaman jääkaistaleen yli. Tälle jääkaistaleelle oli aivan äskettäin hiekotettu tie. Selvää oli, että voimme kohdata ihmisiä millä hetkellä hyvänsä, ehkäpä juuri matkalla leiristä toiseen. Siksi pukeuduin nyt uuteen ladakilaispukuuni ja solmisiin vyön uumilleni. Valkean turbaanin pidin aina luonani, pannakseni sen tibetiläisiä kohdatessani päähäni. Tshapani näytti tosin epäilyttävän puhtaalta, mutta Gulam sitoutui likaamaan sen noella ja rasvalla. Pehmeä nahkanuttuni uhrattiin, leikeltiin saappaiden pohjiksi. Tästä leiristä lähtien täytyi Lobsangin ja Kutusin antaa minulle joka ilta tibetinkielen tunteja, ja minä kirjoitin kaikki uudet sanat sanakirjaan, joka vähitellen paisui melko suureksi. Siinä työssä kului joka päivä kaksi tuntia — tervetullut ajanviete nyt, kun kaikki luettavani oli jo loppunut. Erittäin harjoittelin minä vastauksia, joita tarvitsin, jos *Hadshi Baba* pantaisiin ristikuulusteluun.

Helmikuun 14. päivänä oli 30,5 asteen pakkaneen! Taaskin lähestyimme päivässä päämääräämme vain 10 kilometriä ja kevättä yhden päivän. Hidasta se on, mutta saa olla iloinen, että yleensä jotenkin vain eteenpäin pääsee. Leiri n:o 329 on vihdoinkin sitten rajasolaan nousevassa laaksossa, jonka korkeuteen olemme useita päiviä nousseet. Eräs muuli uupui, ja siltä riisuttiin kuorma. Vielä oli hiukan ruokaa, jota hakemaan kaikki muut eläimet juoksivat, paitsi minun pieni ladakilaiseni, joka seiso i telttini edessä pää riipuksissa ja silmien alla kaksi jääpuikkoa. Istuin useita tunteja sen luona, hyväilin ja silittelin sitä, ja koetin sille syöttää riisiä ja jauhopaakkuja. Siitä se virkistyi ja läksi vitkallis in askelin toveriensa luo.

Helmikuun 15. päivä. 30,3 asteen pakkaneen. Ruma, rasittava päivä. Tie vei terävasärmäisen soran, lumen ja jään kautta ylös päin. Kimoni kulki omasta taipumuksestaan etunenässä. Ratsastin viimeisenä. Kauvan pysyimme yhdessä ja nousimme askel askeleelta tähän vaikeasti kiivettävään solaan. Mutta jäi ensin yksi, ja taas toinen, ja vihdo in useita eläimiä jäljelle. Niiden joukossa oli minun kimonikin. Pysähdyin sen rinnalle ja kuiskailin sen korvaan virheettömält ä ruotsinkielellä: "Älä menetä rohkeuttasi, jännitä voimasi äärimmilleen, nouse hitaasti solaan, siitä lähtien laskeutuu tie useita päiviä alaspäin, kauniille reheville laitumille!" Se kohotti päätänsä, nosti korvansa suippoon, ja katsoi minun ja Kutusin jälkeen, kun me jatkoimme nousuamme solaan. Ainoastaan kaksi muulia seurasi hevostani, jääden seisomaan, kun se pysähtyi, mikä tapahtui jokaisen 20 askeleen päässä.

Vihdo in otimme viimeisen askeleen tähän lakeaan solaan, jonka suunnaton korkeus oli 5655 metriä! Siellä odotin kauvan. Iso musta muuli nousee solan läpi, toinen ja kolmas sukeltaa myös esille, yhdeksän kuormaeläintä kulkee ohitseni; ne ovat siis pelastetut ja minun harmaja tikseläiseni kymmenentenä. Abdul Kerim ilmottaa neljän eläimen olevan uupumukseen menehtymäisillänsä. Käskin tuoda ne ylös askel askeleelta, vaikkapa siinä menisi koko yö. Ja hän laskeutui taas niiden luo. Hetken

kuluttua ilmestyi Tubges ja Abdullah kahta kuormaa laahaten. Yksi neljästä eläimestä oli siis jo saanut loppunsa.

Pimeään tultua saapuivat toiset leiriin, tuoden yhden muulin mukanaan. Sola oli siten vienyt meiltä kolme eläintä ja yhtenä niisiä oli minun pieni ladakilaiskimoni. Se oli kavunnut solan aivan ylimmälle kynnykselle, jossa minä olin sitä turhaan odottanut, mutta siellä oli se kaatunut kuolleena. Se oli puolitoista vuotta palvellut minua uskollisesti, ollut jok'ikisessä leiripaikassa, ja nyt, kun se, viimeinen veteraani, oli poissa, tunsin minä itseni hyvin yksinäiseksi. Se oli tuskin kertaakaan koko matkalla joutunut niin korkealle kuin täällä, missä se kuoli. Valkaiskoot talviset myrskyt ja kesäinen auringon paiste sen luita siellä solan seljällä! Autiota ja tyhjää oli tänä iltana karavaanissa, sillä uskollinen ystäväni oli kuollut. Nyt oli ruskea narttu minun ainoana lohdutuksenani. Se oli ollut jo Srinagarista lähtien luonani, ja sen penikka oli meidän häviötä vastaan taistelevan seurueemme nuorin ja huolettomin jäsen.

Kaksi muulia oli tosin jo päässyt solan läpi, mutta ne kuolivat laaksossa. Jos tiellemme sattuisi vielä yksi semmoinen sola, niin olisi karavaanimme hukassa. Kuormat olivat vielä elossa oleville juhdille aivan liian raskaat. Taas oli siis perin pohjainen valikoiminen tehtävä! Enimmät europolaiset tavarat poltettiin. Huopamatoista, keittiökalustosta ja vara-hevosenkengistä erotettiin tarpeettomat pois. Yksinpä pieni tukholmalainen matkalaukkunikin joutui tulen saaliiksi, samoin koko rohtola, paitsi kiniinirasiaa. Samaa tietä meni europolainen toalettikoteloni, jopa partaveitsenikin. Säästin ainoastaan pienen palan saippuata. Tuleen joutuivat kaikki europolaiset tavarat, joita ilman voi jotenkin toimeen tulla, Frödingin runoista repäisin muutamia lehtiä, joiden sisältöä en ulkoa muistanut; loppu joutui liekkeihin. Jäljellä olevat tulitikut jaettiin miesten kesken; itse pidin 24 laatikkoa, mikä määrä kyllä riittäisi siihen asti, kunnes emme, jos mieli tuntemattomana pysyä, uskaltaisi enää käyttää muuta kuin tuluksia.

Sillä aikaa kun eläimiä kuormitettiin nyt melkoisesti kevenneillä kantamuksilla läksin minä kahden miehen saattamana jalkaisin kävelemään. Toinen miehistä, Kutus, astui rinnallani ja lumituiskun läpi kahlatessani nojasin hänen olkapäähänsä. Puhalsi vimmatusti, tuiskulumi karkeloi kierteen muotoisina pyörteinä ja ryöppysi sakeana alas joka harjanteelta ja kallionkärjeltä. Ainoastaan viisi kilometriä kuljettuamme asetuimme jo leiriin, tavattuamme ensimmäisen ruohoisen paikan. Sulatimme lunta, sillä eläimet eivät olleet pitkään aikaan juoneet. Nyt, kun niitä oli ainoastaan yksitoista, oli helpompi hankkia niille tällä tavalla vettä.

Helmikuun 17. ja 18. päivänä jatkoimme epävarmoin askelin kulkuamme kaakkoa kohti, milloin laaksoja, milloin lakeita rinteitä myöten ja aina syvässä, väsyttävässä lumessa kahlaten. Mutta tuskin oli leirimme n:o 333 pystytetty, kun meidät yllätti ankara myrsky. Vielä äsken oli taivas kirkas, mutta tuossa tuokiossa peittivät lounaasta syöksyvät tulikeltaiset tomupilvet sen puhtaan sinisen värin. Istuin juuri telttini suojassa piirustamassa, kun myrsky pyyhälsi pois hiilikulhoni koko sisuksen. Miehet olivat koonneet läjän villiaasin lantaa, ja sekin katosi yhtä rutosti; näimme sen kokkareiden lentelevän vuoren rinnettä alas niin hauskaasti, kuin olisivat ne panneet kilpakiipeämisen toimeen. Antilopiparvi syöksyi leirimme ohi; niiden talja loisti kuin silkki ja sametti, aina sen mukaan, minkälainen oli karvojen asema ja valaistus. Riennän katon alle ja kuulen ainoastaan joskus huudon, kun joku miesten telteistä uhkaa kaatua; tai kuulen raudan pauketta, kun telttipaaluja lyödään maahan; tai kalisevan, kaikuvan äänen, joka syntyy myrskyn siepatessa pesuvatini ja kiidätessä sen ylös vuoren juurelle. Luulee olevansa ruhjoutuvassa laivassa, jonka purjetta tuulen paukkuvat tempaisut riepoittelevat. Kallion kärjet, jotka vielä sumusta himmeästi näkyvät, ovat vaarallisia, uhkaavia kareja, joille voimme milloin hyvänsä törmätä. Mutta suuri ja majesteetillinen on semmoinen myrsky, kun se hillittömässä raivossansa maan yli ajaa.

Helmikuun 19. p:nä samosimme suotuisalla maaperällä, joka laskeutuu loivasti etäältä siintävää *Lemtshung-tson* rantaa kohti. Kuljin enimmäkseen jalkaisin, mikä olikin helppoa, kun tuuli lykki takaa päin. Mutta samalla se tuuli, kuten tavallista, kohmetti kokonansa, vaikka lämpö määrä kello yhden aikaan nousi -2,2 asteeseen. Erään kukkulan juurelta näkyi kokonainen jono mustia pilkkuja, joita luulimme kesyiksi jakeiksi. Mutta pian osottautuivat ne kepeäjalkaiseksi antilopilaumaksiksi, joka kiiti tasankoa myöten pohjoiseen päin. Nyt tapasi jo usein paimentolaisten kesämatkojen jälkiä. Jo kaksi päivää sitten olin poikennut Rawlingin ja Deasyn tieltä ja olin nyt Tiberin kartan *isoimman valkean täplän länsireunalla*.

Kun eräs harmaja kimo oli yöllä jättänyt maailman, oli meillä enää kymmenen eläintä, siis neljäs osa alkuperäisestä karavaanista! Aamusilla saivat ne jauhoja ja vedessä keitettyjä teenlehtiä, jota annosta ne mielellänsä hörppivät. Ruokavaroja oli meillä enää tuskin kuukaudeksi.

Olimme vielä kymmenen kilometrin päässä järven rannasta, kun leirydyimme erään luolan lähelle. Luolassa oli kesäajoilta jäänyt jauhinkivi ja kaksi jakin nahkaa. Rantaa pitkin kulki ihmisten tallaama polku. Viivymme paikalla yhden päivän ja toimitimme taas kuormaston valinnan. Kaikki varatyökalut,

kuten lämpömittarit, metrimitat, silmälasit y.m., sekä vielä muutamia europalaisia vaatteita, kaksi lakkia, sidetavaroita ja kirjesalkkuja ommeltiin säkkiin, johon pantiin kiviä painoksi, ja upotettiin avannosta järveen, jonka jää oli lähes metrin paksuinen. Nyt oli minulla enää ainoastaan kolme muuttokertaa alusvaatteita; ensi valikoinnissa voitaisiin niistä siis vielä kolmannes uhrata — me olimme kuin ilmapallo, joka puolentaa varalastiansa, pysyäkseen ilmassa siksi että on päässyt meren yli, kiinteän maan kohdalle.

Ankaraa myrskyä kesti päivästä päivään. Joskus sattui tiemme varrelle mustia teltejä. Jokaisessa leirissä täytyi noudattaa mitä suurinta varovaisuutta. Jäljillemme ei saanut jäädä paperipaloja, kynttilän- ja sikarinpätkiä, sillä siitä sai olla varma, että läheiset tibetiläiset tutkivat paikan perinpohjin heti, kun olimme siitä poistuneet. Suunnitelmanani oli Lemtshung-tson sivuuttaen samota *Tong-tsolta* suoraan etelään, poikittain halki tuon ison valkean täplän. Meille niin paljon vahinkoa aiheuttaneista, ainaisista myrskyistä oli toki se etu, että olimme huomaamatta päässeet suurien alojen läpi. Abdul Kerim oli minulle ostanut lampaista; niitä oli meillä lopulta hevosten ja muulien apuna 17 kappaletta. Aikomukseni oli vähin erin isontaa lammaskaravaania, jott'en olisi yksinomaan toisista eläimistä riippuvainen. Myös täytyi meillä olla Abdul Kerimin varalta yksi vapaa hevonen, sillä hänhän oli esimiehemme, eikä hänen siis sopinut jalkaisin kulkea, kun kerran minä, tavallinen karavaanin ajaja, ratsastin.

Sairas muuli niukahdutti jalkansa. Miehet kaatoivat sen seljällensä, sitoivat nuoran sen kavioon ja vetivät nuoran toisesta päästä. Kun nuora oli hyvin tiukalle pingottunut, löi Lobsang siihen telttitangolla; siten rynnistettiin nyrjähtynyttä jalkaa paikoilleensa! En kuitenkaan huomannut tämän parannustavan tuottavan mitään apua. Ei; muuli oli mennyttä kalua, nyt ollessamme asemassa, jossa niin kovasti olisimme tätä parasta eläintämme tarvinneet.

Ja mennyttä se vain oli. Maaliskuun 8. päivän aamuna se ei kyennyt enää askeltakaan astumaan. Tuntui raskaalta, kun täytyi se kuolemaan tuomita. Se ei ollut tehnyt mitään pahaa, ja surullista oli nähdä, kuinka tuores, terve veri voimakkaana suihkuna juoksi autiota, hedelmätöntä maata kostuttamaan. Se lepäsi hiljaa, kärsivällisenä; muutaman vavahduksen perästä oli henki lähtenyt. Se jäi yksinäisyyteen, meidän jatkaessamme matkaamme tuntemattomia kohtaloita kohden. Lähtiessämme ottivat ruskea narttu ja keltainen koira korvauksen kaikista viimeaikaisista puutteista; ne jäivät jäljelle, kuolleen muulin luo, löytäen lähtökohdakseen sen valkeassa kaulassa ammottavan haavan.

Ja kun seuraavan päivän ilta tuli ja sen varjot alkoivat laskeutua alas inhaan, jylhään Nagrong-laaksoon, en voinut ajatella mitään muuta kuin uskollista vanhaa matkatoveriani, vanhinta kaikista niistä, jotka olivat mukani Tibetissä olleet, ruskeata Puppya. Keltaisen koiran kanssa oli se jäänyt kuolleen muulin ääreen ja sittemmin ei niitä ollut kukaan nähnyt. Olimme toivoneet, että ne löytäisivät meidät kuten lukemattomia kertoja ennen oli tapahtunut. Mutta huomasi, että ne olivat eksyneet jäljiltämme ja etsivät meitä nyt vuorilta ja laaksoista epätoivoisina, tuskasta suunniltaan, hakiessansa aina vain loitoten meistä. Ei mikään vaivannut minua niin paljon kuin tämän vanhan telttitoverini muisteleminen. Vielä eilisaamuna makasi se huopamatollaan, tavallisessa nurkassaan, ja yhdessä söimme me aamiaista. Missä oli se nyt, missä tilassa tällä hetkellä? Yöt ja päivät se haukkuen ja vinkuen juoksisi Tshang-tangin autiolla aavikolla, kuono maassa, etsien hävinneitä jälkiämme, kunnes sen kypälät olisivat verihaavoja täynnä. Mitähän se tekee, kuu yö tulee kamaline pimeyksinensä ja susinensa? Asettuisikohan se jonkun kukkulan huipulle, koettaen meitä tuulesta vainuta, vai istuisikohan äärettömällä tasangolla, kuuta haukkuen? Pysyvätkö ehkä molemmat yhdessä, vai etsivätkö meitä eri haaroilta ja häipyvät toisistansa? Joutuisiko Puppy vielä koskaan ystävällisten paimentolaisten luo ja taas hyviin oloihin? Vai kärsisikö puutetta, sidottuna jonkun kurjan teltin eteen, jossa toivottomassa murheessaan vinkuen muistelisi kulunutta elämänsä, jonka vietti karavaanissani ensimmäisistä elinpäivistään lähtien, jolloin minun huoneessani Srinagarissa latki maitoa? Näihin kysymyksiin en saa koskaan vastausta, sillä Puppy ja keltainen koira ovat näytelleet osansa meidän romaanissamme loppuun. Vastaisuudessa muodostuu niiden kohtalo aivan toiseksi, enkä minä opi koskaan tuntemaan niiden historian seuraavaa lukua. Se oli poissa, eikä palannut, ja minä kaipasin sitä aivan kuvaamattomasti. Makasin yöllä valveilla vuoteellani ja ajattelin sen surua, katsoin joka aamu, eikö se ehkä ollut palannut ja mennyt tavalliseen soppeensa, luulin iltasin kuulevani sen hiljaiset askeleet teltin edestä, ja usein olin sumun läpi näkevinäni laihtuneen koiran piirteet joltain kukkulalta tai kallionkärjeltä, jolla se turpa pystyssä myrskyyn ulvoo. Jonkun ajan minua suorastaan vaivasi eräs päähänpisto: varjot, koiran levoton sielu, ja sen näkymättömät aaveet vainosivat minua joka askeleella. Minä tunsin näkymättömän koiran olevan läheisyydessäni, se tuli mukani telttiin, aina samanlaisilla ratsastusmatkoilla juoksi se rinnallani, istui vierelläni, kun olin tibetiläisten joukossa, ja aina valitti ja anoi apua. Ja minua vaivasi se, etten voinut harhailevaa, etsivää ystävääni auttaa, en sitä edes lohduttaa. — Mutta pian sain muuta ajateltavaa; toiset koirat tulivat ystävikseni, ja päivä päivältä kietoonnuin yhä enemmän vaaran sotkeutuneihin, selvittämättömiin lankoihin, joiden *täytyi* johtaa ratkaisevaan käänteeseen ja joissa menneisyyden murheet haihduttaa nykyhetken vakavuus.

Kun minut aamulla herätetään näihin epävarmoinhin kohtaloihin ja edessä oleviin seikkailuihin, tuntuu

minusta elämä kolkolta ja yksinäiseltä. Mitä pitemmälle aika kuluu, sitä hartaammin ikävöin ratkaisua. Kun Gulam herätti minut tänään, maaliskuun 14. päivänä, valitti hän, että Abdul Kerim ei menettele minulta saamansa kellon kanssa kunnollisesti. Joko on kello tai sitten karavaaninjohtajan pää pyörällä. Hän kumminkin uskoi viimemainitun siinä tilassa olevan, sillä kelloa hän ei voinut oikeastaan epäillä, koska sitä vedetään ainoastaan joka toinen päivä. Gulam väitti, että Abdul Kerim joka kerta kun häneltä kysytään, paljonko on kello, vastaa aina: "seitsemän", olipa sitten mikä päivän aika hyvänsä!

Yöllä oli ollut 24 asteen pakkanen, mutta siitä huolimatta oli päivä kaunis. Tosin puhalsi tuuli, kuten tavallista, mutta aurinko paistoi toki taivaalla ja me ajattelimme taas kevättä. Kolme paimenta ajoi muutamia satoja lampaitansa länteen päin. Viime lumi oli karkottanut heidät entisiltä laitumilta ja nyt olivat he menossa lumetonta laidunmaata etsimään. Heidän sanojensa mukaan olimme me ainoastaan yhden päivämatkan päässä Tong-tsolta. Tämä Tong-tso oli se piste, josta aijoin lähteä etelään päin tuntemattomaan maahan tunkeutumaan. Jos onnistuisin kulkemaan tämän maan läpi vaikkapa vain yhtä suuntaa myöten, niin kuluneen talven vaivat eivät olisi turhaan menneet. Paimenten ilmotus oli oikea, sillä seuraavana päivänä leiriydyimme jo *Tong-tson* rannalla (4511 metriä), jonka havaitsimme olevan aivan samassa paikassa, mihin sen on kartalleen merkinnyt kuolematon punditi Nain Sing. Kaakossa kohosi suuremmin *Sha-kangshamin* vuoristoryhmä, jonka pohjoisjuuritse olin v. 1901 ratsastanut.

Nyt oli löydettävä sopiva sola, jota myöten pääsisi sen vuoriston yli, joka salpasi tiemme etelässä. Kaakossa näkyi eräs lovi, ja me lähdimme sinne. Tiemme oikealla puolella, erään kukkulan juurella, oli kaksi telttiä. Lähetimme sinne Abdul Kerimin, leirytyen itse erääseen syvään kapeaan hivuuntumisuurtoon, jonka pohjalla oli tavaton määrä tuulen ajamaa kianginlantaa ja kuivia ruohotukkoja. Kelpo johtajamme kertoi, että kaksi miestä, Naktshu Tundup ja Naktshu Hlundup, oli ottanut hänet epäystävällisesti vastaan. He olivat kotoisin *Naktshun* seudulta, kolmen päivämatkan päästä, etelästä, ja heillä oli yhteinen vaimo. Ensi aluksi olivat he kyselleet, kuinka monta meitä oli ja montako pyssyä meillä oli, ikäänkuin olisivat ennen kaikkea tahtoneet tietää eivätkö he naapureineen jaksaisi ehkä meitä voittaa. Edelleen olivat he kertoneet jonomme etupäässä nähneensä ratsastajan, samalla kun kaikki muut, Abdul Kerimkin, olivat jalkaisin kulkeneet. *Se mies oli tietysti europalainen!* Abdul Kerimin vastattua, että europalaiset eivät matkusta talvella, sillä he ovat liian arat kylmälle, ja että me olimme ainoastaan ladakilaisia villanostajia, olivat miehet pudistaneet päätänsä vastaten etteivät olleet ikinä kuulleet ladakilaisten näillä seuduilla talvella matkustelevan. Mutta vähitellen onnistui Abdul Kerimin voittaa heidän luottamuksensa, ja kun hän oli kahdesta jakista ja kuudesta lampaasta maksanut niiden kaksinkertaisen hinnan, jättivät tibetiläiset epäluulonsa — kehnnon kullan tähden. Kauppa oli päätettävä vasta seuraavana päivänä. Silloin noudettiin uudet eläimet ja kantovoima oli omillemme siunausta tuottava apu. Onneksi herättivät telttimme paimentolaisissa pelonsekaista kunnioitusta. Tärkeätä oli minusta se, että niiden kanssa, jotka olivat alussa meille vihamielisiä, voitiin tehdä heille edullisia kauppoja. Sillä voitimme heidät puolellemme, eivätkä he enää ajatelleet meidän ilmiantoamme, vaikkapa olisimme näyttäneetkin epäiltäviltä. Sillä jos sitten olisi tullut ilmi, että he olivat saaneet hyvän maksun, olisi lähin päällikkö ottanut kauppasumman heti takavarikkoon, vieläpä antanut rangaista kovaonnisia, jotka olivat antautuneet tekemisiin epäiltävien henkilöiden kanssa.

Tämänpäiväisellä matkalla ratsastin tapani mukaan etumaisena, kahden jalkamiehen seuraamana. Oikealla, erään vuorenkärjen takana, oli niin kätkössä teltti, että huomasimme sen vasta sitte kun jo olimme ohi päässeet ja oli myöhäistä astua alas ratsun seljältä. Kaksi jälkeemme töllistelevää miestä seisoi sen edessä. Jos he vertaavat huomioitansa naapuriensa huomioihin, saavat he epäluuloillensa hyvää aihetta! Leirissämme kävi eräs ukko ja kaksi puolikasvuista poikaa. Heidän telttinsä oli läheisyydessä ja he halusivat saada varmuuden siitä, mitä väkeä me olimme. Sanoivat olevansa hyvin köyhiä ja kerjäsivät hiukan rahaa. Heiltä saimme tietää, että olimme *Bongba-tsthangman* piirin rajalla. Tässä piirissä on 300 telttiä ja sitä, kuten koko Bongban maakuntaa, hallitsee käskynhaltija Karma Puntso, jonka teltti oli kuuden päivämatkan päässä etelässä päin. Hän on 25-vuotias, asuu isossa teltissä ja hoitaa virkaansa vasta toista vuotta, isänsä kuolemasta lähtien. Oli sittenkin rauhottavaa tietää, ettei hän ollut ehtinyt saada kokemuksia europalaisista ja heidän mutkikkaista matkoistansa. Saatuansa Abdul Kerimiltä kaksi tengaa, hiipivät vieraat ilta-auringon hohteessa takaisin kotiinsa, iloiten siitä, ettemme olleet voroja.

Nyt laskeutui kylmyys 26,7 asteeseen — talvi oli edelleenkin merkillisen tungetteleva, mutta päivä, maaliskuun 18., oli kaunis. Kuljin koko matkan jalkaisin, näytellen lammaspaimenen osaa, koska sivuutimme useita telttejä. Niiden joukossa oli myöskin eilen luonamme käyneen ukon teltti. Kävikin ilmi, että hän oli varakas mies, joka voi meille myydä erityisiä välttämättömiä elintarpeita! Matkalla ampui Tubges seitsemän peltokanaa, josta oli seurauksena, että kaksi tibetiläistä tuli sitä vastaan vastalauseensa panemaan, väittäen, että peltokanoja ampuvat ainoastaan europalaiset. Mutta Abdul Kerim selitti heille, että hän itse kerran söisi kernaammin peltokanoja kuin ainaista lampaanlihaa!

Maaliskuun 19. päivä. Olin juuri syönyt aamiaiseni maukasta peltokanaa ja kullhollisen maitoa, kun minulle ilmoitettiin, että kolme tibetiläistä lähestyi leiriämme. Ne pysähtyivät kumminkin jonkun matkan

päähän, ja Abdul Kerim meni heidän luokseen. Telttini senpuoleinen sivu oli auki, mutta suljettiin aikansa. Tibetiläiset kysyivät, emmekö voisi antaa lääkkeitä eräälle miehelle, jonka jalka oli kipeä. Itse asiassa oli heillä tietysti vain aikomuksena meitä vakoilla, sillä he jäivät seisomaan koko lähtöajaksemme ja tarkastivat matkan päästä kaikkea. Maalattuani kasvoni ja käteni hiivin siis salatietä Abdul Kerimin telttiin, kun taas Kutus ja Gulam konttasivat minun telttiini samaa tietä, sullomaan siellä tavaroita. Ja sitten ajoin Lobsangin ja Tubgesin kanssa lampaita ylös solatietä myöten (4918 metriä). Mutta emme olleet vielä kauvas päässeet, kun Abdul Kerim tuli hevosellani ratsastaen ja kiihkeästi viittoit meitä pysähtymään. Muutaman minuutin kuluttua tulisi nimittäin vastaamme eräs ratsastava tibetiläinen, jolla oli iso koira. Teimme sentähden mutkan, kulkien tien varrella kohoavan kukkulan taitse, joll'aikaa karavaanin johtaja pidätteli tibetiläistä. Niin vältin vaaran. Jonkun ajan kuluttua saapuivat Kuntshuk ja Sedik, kumpaisellakin köysi kädesssänsä ja heidän välillään suuri koira, vihainen elukka, joka haukkui niin että kuola suusta valui, koettaen purra miehiä, jotka sitä herransa luota pois taluttivat. Se oli niin sanottu "takkar" ja sen nimen se sai pitää meidänkin luonamme. Se muistutti bernhardilaiskoiraa, oli pikimusta, kaulassa ja rinnassa valkea pilkku, ja äkäinen kuin susi. Miehet olivat saaneet sen kahdella rupiilla.

Mutta ei ainoastaan sitä; Abdul Kerim oli 86 rupiilla ostanut ratsastajan ratsunkin, ja karautti nyt tyytyväisenä meitä tavottamaan, kun me laskeuduimme solan harjalta eräaseen lampaista, jakeista ja telteistä kirjavaan laaksoon, jossa näkyi kahdessakin kohden ratsastajia. Nämä hevosmiehet aivan pelottavassa määrässä muistuttivat sotamiehiä. Uusi hevonen oli entisen omistajan sanojen mukaan yksitoistavuotias. Omistaja oli lisännyt, että jos se elää yli 15 vuoden, tulee se elämään 30-vuotiaaksi. Se oli joukkomme uusi jäsen ja herätti yleistä mielenkiintoa varsinkin Takkarissa, joka rauhottui nähtyänsä taas entisen ystävänsä ja toverinsa.

359. leirisijamme nimi oli *Luma-shar*. Olimme silloin ison *Kangsham-tsangpo*-joen pohjoisrannalla. Tämä joki tulee *Sha-kangshamin* pohjoisrinteeltä, tuon valtaavan vuoristorungon, jonka ohi olin v. 1901 kulkenut niin että se jäi tieni eteläpuolelle, aivan lähelle sitä. Sen länsikylki tarjosi nyt meille suuremman näyn. Vuori oli noin kahden päivämatkan päässä kaakossa.

Seuraavana päivänä täytyi meidän päästä joen yli. Tehtävä oli epämieluisin, sillä vaikka edellisenä yönä oli ollut 18 asteen pakkas, ei jää kannattanut rannoilla. Abdul Kerim yritti mennä ratsain yli, mutta hevonen upposi keskellä virtaa, syöksyen päistikkää veteen. Lobsang riisui silloin saappaat jalastansa, meni paljain jaloin yli ja palasi takaisin viemään toisten avulla kuormaeläimemme varovasti rantaan. Vaikein oli lampaiden ylisääminen. Niitä täytyi yksitellen ajaa ja sarvista vetää. Miltei kaikki karavaanin jäsenet saivat tästä jääkylvystä osansa.

Jatkoimme nyt matkaamme etelään, jättäen vasemmalle puolellemme aukean, Sha-kangshamin etuvuoren juurelle asti ulottuvan tasangon. Kahdesti sivuutimme paimentolaisten teltejä ja leirydyimme somerrinteelle erään lähteen luo. Paimentolaisilla ei ollut mitään myytävää, mutta he antoivat Abdul Kerimille monenlaisia arvokkaita tietoja. Semmoisissa tilaisuuksissa oli Kuntshukilla tapana kirjoittaa salavihkaa muistiin kaikki maantieteelliset nimet. Muun muassa saimme tietää, että jos jatkamme matkaamme etelään päin vielä seitsemän päivää, niin tapaamme erään rikkaan, Lhasasta kotoisin olevan kauppiaan, Tsongpun tashin, joka oleksii talvet keskellä Bongban maakuntaa paimentolaisille teetä myymässä. Saatoin arvata, että hänen leirinsä läheisyys tuottaisi meille vaaraa.

Helmikuun 24. p:stä maaliskuun 24. päivään olimme jaksaneet taivaltaa ainoastaan 290 kilometriä. Siihen oli syynä murhaava myrsky, kuormajuhtien menettäminen ja viime aikoina vaikeakulkuinen seutu. Ainoastaan harvoin onnistui meidän edetä päivässä 10 kilometriä.

Minua suututti se, että jokaisen solamme pohjoispuolella oli aina teltti, ikäänkuin vahtihuone, vakoilijan silmä. Siksi täytyi minun koko matka nousta jalkaisin. Niinpä 26. p:näkin *Santshen-la'lle*, jonka 5356 metriä korkealla laella on pieni kivinen muistomerkki. Etelästä päin näkyy aina vain uusia vuoristoja. 30-40 kilometrin päässä kohosi suunnassa P 60° I Sha-kangshamin korkein huippu. Se oli suuremman kuva kauniilla ilmalla, jolloin ei pieninkään pilvi näköalaa häirinnyt. Tottunein, kimmoisoin hyppäyksin kiiti viisi ammon-lammasta kukkuloiden yli, ja eteläpuolisella rinteellä, jota myöten laskeuduimme varovasti alas, juoksenteli lauma pieniä notkeita goa-antiloipeja; pantholops-antiloipeja ei näillä seuduilla näkynyt.

Kolmaskymmenesensimmäinen luku.

Buptsang-tsangpo, Sisä-Tibetin isoimpia virtoja.

Maaliskuun 27. päivä. Yöllä oli lähes 20 asteen pakkas — aina vain talvea! Mutta kello yksi päivällä oli 8 astetta lämmintä — kevät oli siis tulossa!

Täälläkin oli se tavallinen teltti pitämässä solaa silmällä, pakottaen minut 5300 metriä korkealle *Ladung-la'lle* jalkaisin kiipeämään! Mutta sieltä avautui ilahduttava näköala: kuljettavaksemme esiintyi noin neljän päivän matka alamäkeä tai tasankoa. Eteläinen rinne on hyvin kalteva, siinä soluu ja lipuu soraa myöten, joka vierii mukana ja jäljestä, ja samalla tekee laskeutuja sen epämieluisan huomion, että saappaat ja vaatteet repeilevät entistäänkin pahemmiksi. Alhaalla kääntyy laakso oikealle, lounaaseen, ja *Janlungin* seudulla, missä leiriidyimme, kertoi minulle eräs nuori paimen, että seuraavana päivänä saapuisimme Tsong-pun tashin teltille.

Laakson pohjasta kumpuaa lukuisia lähteitä, muodostaen kirkasvetisen, hyvin kalarikkaan, ruohoisten penkerien välitse juoksevan puron. Muutamat meistä pysähtyivät täällä, käyttäen Kutusin vyötä verkkona. Jo ensi vedolla saimme 18 kalaa, ja siitä innostuneina emme tyytyneet ennen kuin olimme pyydystäneet niitä 160. Ne olivat tosin pieniä, mutta sittenkin riitti niistä meille kolmelletoista kylkiksi asti. Puppyn viime pesyeen ainoa elossa oleva penikka oli hyvin hullunkurinen seisoessaan siinä hiljaa, huomiokyky jännitettynä. Se katseli hypähteleviä kaloja, haukkui niitä ja pudisteli päätään. Ei koskaan vielä elämässään ollut se nähnyt juoksevaa vettä, ja mahtoi varmaankin uskoa, että sen päällä voi kulkea yhtä turvallisesti kuin kirkkaalla jäällä. Mitään pahaa aavistamatta juoksi se siis eräässä kohden, missä puro oli kahden jalan syvyinen, ruohopenkereeltä alas ja katosi veteen. Päästyään suurella vaivalla taas kuivalle maalle oli se yhtä loukkautunut kuin hämmästyntynkin, ällisteli ja murisi vielä kauvan, ollen kylmästä kylvystä nyreissään. Myöhemmin pysyi se kaukana tästä ilkeästä purosta.

Abdul Kerimin oli maaliskuun 28. päivänä määrä lähteä uudella ladakilaisatullani sälytetyllä hevosella tiedusteluretkelle ja ottaa selvä Tsongpun tashista. Hänellä oli kukkarossa viljalti rahaa, voidakseen ostaa kaikkea mitä vain meille myydä haluttiin. Julkeisiin kysymyksiin piti hänen vastata, että Gulam Rasul oli käskenyt meidän yhtyä Raga-tasamissa hänen, kymmenen päivää ennen Lhasasta lähteneeseen karavaaniinsa ja sitte sen kanssa Ladakiin matkustaa.

Itse ratsastin ilman satulaa harmaalla kimollani, mutta en ollut vielä kauvas päässyt, kun jo sivuutimme kaksi telttiä, joista tuli neljä tibetiläistä meitä töllistelemään. Kaksi meistä puhui heidän kanssaan meidän toisten jatkaessa matkaa puron vartta pitkin. Jonkun matkaa taas edettyämme oli meidän oltava varovaisia, tällä kertaa kolmen teltin ja kahden ison lauman vuoksi, joiden omistajalla oli 3,000 lammasta. Kaikkialla tapasimme lammassaitauksia, entisiä leirisijoja ja mani-kekoja; siis olimme taas valtatiellä. Minä kuuluin nyt kokonaan lampaille, vaelsin niiden kanssa, vihelsin niille ja ajoin niitä. Erään vasemmalta tulevan laakson suussa oli iso valkea sinijuovainen teltti, jonka sanottiin kuuluvan seudun päällikölle, gova Tshykjyngille. Eräs mies tuli siitä ulos, riensi perässämme ja tiedusti: "Mistä ja mihin?" Eräästä kerjäläisten teltistä tuli kaksi vaimoa tekemään saman kysymyksen. Kahta kilometriä kauvemmaksi ei meitä voinut telteistä nähdä ja nousin sentähden taas kimoni selkään, mutta en saanut ratsastaa kuin pari askelta, sillä taas sukelsi kauvempana laaksossa uusia teltejä näkyviin. Leiriidyimme puron rannalle *Kungsherjan* seutuun, paikkaan jossa laakso oli hyvin leveä ja johon näkyi teltejä usealta taholta. Eräästä meidän alapuolellamme olevasta teltistä pistäysi taas mies tiedustamaan keitä olimme. Hän ilmoitti meille, että iso ja arvokkaalta näyttävä teltti oli kolmen päivämatkan päässä sijaitsevan Mendong-gumpan luostarin johtajan Takjung laman oma. No, parempaahan emme olisi voineetkaan kohdata! Lähimpinä naapureinamme oli piiripäällikkö, ylilama ja Tsongpun tashi, sekä vielä hiukan kauvempana itse Bongban maakunnan käskynhaltija! Todellakin täytyi tapahtua ihme, jos onnistuisin ehein nahoin tästä ampiaispesästä pelastumaan. Se oli varmaa, että meidän oli täältä poistuttava aamulla varhain, jottei ehdittäisi meistä puhetta alottaa.

Useita tunteja odotettuani palasi Abdul Kerim. Jo etäältä näki, että hän oli taas ostanut hevosen, jolla oli täysi kuorma riisi-, ohra-, voi- ja tsamba-säkkejä ja -pusseja. Tsongpun tashin olivat he huomanneet vanhaksi ukoksi, joka oli näyttänyt köyhältä ja vähäpätöiseltä, mutta jonka mahtava teltti oli täynnä tavarapaaluja, -säkkejä ja teekääröjä. Tietysti oli käynti häntä hämmästyttänyt, mutta kuitenkin oli hän uskonut Abdul Kerimin valehtelevan kertomuksen. Vieläpä oli hän neuvonut ne paikatkin, minne meidän pitäisi Sata-dsongiin ja Raga-tasamiin matkustaessamme leiriytyä, luetellut paikkojen nimet, ja neuvonut meitä olemaan varuillamme Bupgo-lathit-nimisessä seudussa, sillä siellä oli aina rosvoja. Samoin oli hän kertonut, että eräs rosvojoukko oli muutamia viikkoja sitten ryöstänyt saman Targjaling-gumpan luostarin, jossa meidät oli viime vuonna kovin vihamielisesti otettu vastaan. Nyt oli lähetetty 40-miehinen pyssyillä varustettu ratsastajajoukko voroja takaa-ajamaan, mutta Tsongpun tashi oli sanonut, etteivät nämä 40 olleet paljoa paremmat ryöväreitä ja neuvonut kaikkialla heitä kyselemään, voidaksemme, jos suinkin mahdollista, heidän palatessaan väistyä pois tieltä. Abdul Kerim oli luvannut Tsongpun tashille vaihtaa erään sairaan ratsumme joitakin ruokatavaroita vastaan, tietämättä että Abdullah jo oli kerjäläisteltissä sen myynyt, saaden hinnaksi kaksi lammasta ja vuohen.

Teetä juotuansa täytyi Abdul Kerimin oitis taas lähteä ajoon. Nyt oli käytävä gova Tshykjyngin luona. Tämä tuli itse ulos teltistänsä ja selitti Takjung laman juuri tänään määränneen hänelle kahdeksanpäiväisen "jangukin" s.o. hän ei saisi sen ajan kuluessa harjottaa mitään kauppaa, vaan täytyisi hänen kotonansa antautua mietteisiin ja siten sovittaa syntinsä. Minulle se oli onni, sillä gova oli nyt poissa pelistä.

Varhain 29. p:n aamuna saapui kaksi miestämmme, tuoden mukanaan uuden koiran, vaaleankeltaisen, likaisen, vastenmielisen rakin. Takkar otti sen vastaan kaikkea muuta kuin ystävällisesti, repi sitä heti niskasta ja näytti olevan sitä mieltä, että karavaanin uusi jäsen oli aivan tarpeeton, kun hän itse kerran vartioimisesta huolen pitäisi.

Etäällä pohjoisessa näimme yksinäisen tibetiläisen, joka lähestyi leiriämme. Olin juuri aamiaisella ja iloitsin toivoessani pääseväni tästä vaarallisesta paikasta pian pois. Lähdin nyt ulos, katsellakseni tulijaa kaukoputkella. Tämä vieras asteli suoraan telteillemme. Jonkun ajan kuluttua saapui Abdul Kerim luokseni ilmottamaan, että tulija oli itse Tsongpun tashi. Tulija pysähtyi vähän matkan päähän ja huusi meille, että panisimme koiramme kiinni, sillä varsinkin Takkar hätyytti vanhaa miestä niin, että tämän täytyi puolustautua kivittämällä koiraa. Mieheni hidastelivat kuonokoppaa pannessaan tahallaan niin kauvan, että minä ehdin laittaa telttini sisuksen puolustuskuntoon. Semmoisissa tilaisuuksissa haudattiin päiväkirjani ja koneeni riisisäkkiin, joka oli aina käsillä. Muita huonekaluja ei ollut — meidän olimme jo kauvan sitten polttaneet kaikki europalaiset tavarat ja arkut.

Sill'aikaa vei Abdul Kerim vieraan omaan telttiinsä, joka oli minun telttini vieressä, aivan seinä seinässä kiinni. Kun minä heidän keskustellessaan näyttelin kuuntelijan osaa, oli meidän väliämme vaan runsas metri. Keskustelu oli lievästi sanoen vilkasta. Tsongpun tashi kävi yhä äänekkäämmäksi ja Abdul Kerim oli nähtävästi kovassa pinteessä.

"Ettekö eilen luvannut vaihtaa mustaa hevosta voihin? Heti tänne koni! Joll'ette pidä sanaanne, niin annan minä täällä ottaa teidät kiinni ja koko teidän roskajoukkionne. Lupauksensa rikkojia me emme päästä Bongban läpi kulkemaan. Eilen pidin teitä kunniallisina ihmisinä, mutta nyt näen, mitä lajia väkeä te olette! Nytpä tarkastankin minä kaikki telttinne!"

Sen sanottuaan hän nousi raivoisana kuin ärsytetty ampiainen ja läksi ulos teltestä. Mutta Gulam, joka oli aina saapuvilla ja kuuli keskustelusta jokaisen sanan, oli taas päästänyt Takkarin nopeasti irti. Heti kun Tsongpun tashi näyttäytyi teltin ovella, hyökkäsi koira hänen kimppuunsa. Hän peräytyi kiireesti telttiin ja Abdul Kerim käytti tilaisuutta huutaakseen äreällä äänellä: "Kutus, ota Hadshi Baba mukaasi ja etsi kadonnut hevonen!"

"Mikä hevonen?" kysyi Tsongpun.

"Vuoristoon karannut hevonen, joka on löydettävä, ennen kuin voimme lähteä."

"Minkä värinen se on?" kysyi Tsongpun sopimattoman tiedonhaluisena.

"Harmaa", tiuskasi Abdul Kerim, joka tuskin enää jaksoi levottomuuttansa salata, sillä hänhän oli luvannut mustan konin, tietämättä oliko meillä sitä enää.

"Hyvä, minä jään tänne kunnes ne ovat hevosen löytäneet."

Sinä minuuttina, jonka tämä keskustelu oli kestänyt, oli Tsongpun tashi lähestynyt telttiäni ja Kutus riensi toiselta puolen, tuuppasi minua niskaan ja kuiskasi korvaan: "pois!" Poistuimme kaakkoiseen suuntaan, missä vuori ulottui ulkonemaksi, mutta sitä tehdessämme juoksimmekin ihan suoraan Tsongpun tashille miltei syliin.

"Mitäs lajia mies tuo on?" kysyi vanhus osottaen minua, kun minä kömpelöin, notkuvin askelin etäännyin.

"Hadshi Baba, eräs miehistäni", vastasi Abdul Kerim kasvojansa väräyttämättä. Me emme kääntyneet edes taaksemme katsomaan ja iloitsimme päästyämme vihdoinkin kallion taakse. Sieltä kapusimme rotkoon, johon näkyi koko laakso. Siihen jäimme hyväksi aikaa, tuskin uskaltaen hengittää. Sill'aikaa odotti Tsongpun tashi alhaalla karannutta hevosta, vaikka kaikki eläimemme olivat jo telttiemme eteen sidotut liekaan. Mutta täytyihän häneltä kärsivällisyyden loppua. Kun Gaffar oli käynyt kerjäläisteltissä mustaa hevosta takaisin ostelemassa, mutta saanut sen vastauksen, ettei kaupasta voi mitään tulla, koska musta oli jo ohrilla syötetty ja jakseli erinomaisesti, näimme Tsongpun tashin itsensä Gaffarin kanssa sinne tallustelemaan. Mutta pian muutti hän mielensä, sillä noin puolitiehen päästyänsä näimme hänen menevän ylhäisen sielunpaimenen teltille, joka oli noin 300 metriä kauvempana alhaalla laaksossa. Hänen mukansa kulki yksi miehistämme, kantaen hänen apunaan säkkejä, joista eilen ostetut tavarat pistivät näkyviin.

Pysymme yhäkin piilossamme. Notkon muodosti kovasti rapautunut liuskakivi, joka oli täynnä ukonkivi-suonia. Siellä voimme näkymättöminä makoilla ja omalla tavallamme etsiä kadonnutta hevosta. Mutta nyt oli karavaani valmis ja lähti liikkeelle, laskeutuen luostarinjohtajan teltiin ohi alas laaksoa myöten. Tsongpun tashi oli halunnut sanoa vielä jäähyväiset prelaatille, joka juuri tänään aikoi lähteä Mendong-gumpan luostariin, jota ei näy millään maailman kartalla. Hänen kuormitetut jakinsa seisivat jo paalujensa vieressä keskellä palvelijajoukkoa. Abdul Kerim oli siksi viisas, ettei lähettänyt

meille mitään sanantuoja, vaan antoi meidän menetellä oman päämme mukaan. Niin teimmekin, kun ei enää miellyttänyt viheriöiden liuskakivien välissä kyyrötteleminen — emmehän voinut ijäksemme sinne jäädä. Mutta meidän täytyi kulkea luostarinjohtajan teltin ohi ja sen sisällä istui Tsongpun tashi, jollei hän jo ollut niiden miesten joukossa, jotka ulkona liikuskelivat. Saapastimme siis oman onnemme varaan. Kutus astui teltin puolella, kaihtaakseen minut osaksi näkyvistä. Pukuni ei voinut herättää epäluuloa ja kasvoni olivat mustatut. Sydän kurkussa astuimme teltin ohi aivan sen vieritse. Ainoastaan kaksi äkäistä koiraa syöksyi jäljestämme, mutta kivittämällä pakotimme ne pysymään meistä erossa. Se kumminkin häiritsi kulkujärjestystämme ja pakotti meidät tekemään rintamamuutoksen. Kirottu koirat! Jos nyt Tsongpun tashi näkisi meidät — ja tosinhan ei voinut käydä, kun koirat haukkuivat kuin syötävät — niin jopa hän ihmettelisi, mihin se harmaa hevonen oli joutunut. Mutta jos hän ei meitä vielääkään epäilisi, niin olisi hän suurin aasi, mitä olen koskaan elämässäni tavannut.

Kaksikymmentä telttiä sinä päivänä sivuutettuamme, monasti uteliaasti tähystettyinä, istuin auringon laskiessa telttini ovella ja nautin kevätuulen hyväilemästä huminasta. Mitä näinkään silloin! Luokseni tuli itse Takkar, kiusaantuneena, ujona, teki omituisia liikkeitä, pani päänsä kallelleen ja alkoi kypälällään raapia hihaani. Minä katselin sitä ja se minua, ja vihdoin ymmärsimme me toisiamme.

"Silloin kun sidoitte kaulaani tämän ilkeän telttitangon", sanoi se, "en tiennyt, että te olette niin siivoja ihmisiä. Luulin että te ajotte minua kiduttaa, annatte nähdä nälkää ja kivitätte, kuten tibetiläiset ovat tehneet siitä päivin kun maailmaan tulin. Mutta näenkin, että aikomuksenne on ollut hyvä; kahdesti päivässä annatte minulle oivallista lampaanlihaa. Minä kyllä tiedän, että sinä risoissasi olet bombo tshimbo, ja että Abdul Kerim on sinun palkkalaisesi. Ole huoletta, minä en päästä ketään telttisi luo! Vartioin sinua yöt läpeensä, en anna sinua koskaan ilmi, seuraan sinua kaikkialle ja sinä voit minuun luottaa. Mutta käy nyt hiukan kanssani leikkimään, kirvota minulta tämä inhottava telttitanko älkäämme enää olko vieraita toisillemme!"

Sen viisaissa ruskeissa silmissä oli niin selvästi kirjoitettu, että se tätä kaikkea sanasta sanaan ajatteli. Silitin sen pörhöistä päätä. Silloin hyppäsi se minua vastaan pystyyn, alkoi ilosta kisata ja ulvoa, ja hokutteli minua ulos teltistä. Otin sen taas kiinni, avasin solmut ja päästin nuotiolla ulkoilmassa istuvien miesteni suureksi ihmeeksi koiran tangosta irti. Tähän saakka ei ollut kukaan muu kuin tällä matkalla syntynyt pikku Puppy uskaltanut lähestyä Takkaria niin likelle. Ilman pienintäkään kateutta yhtyi pikku koira leikkiin, jolla nyt joka päivä lyhensin pari tuntia ikävää vankeudestani.

Lähtiessämme maaliskuun 30. päivänä matkaan huokasi meistä jokainen helpotuksesta, kun olimme taaskin onnistuneet pujahtamaan pois verkosta, jonka silmukkoihin olimme olleet vähällä tarttua. Juuri näillä paikoin on yksi maan suurimpia valtateitä, serpun-lam, tie, jota myöten serpim, kullantarkastaja, kulkee Sisä-Tibetin halki Lhasasta Tok-dshalungiin. Useimmat Bongban paimentolaiset olivat lähettäneet lampaansa ja paimenensa pohjoiseen, koska siellä oli parempi heinikko. Meille se oli eduksi, sillä telteissä oli nyt pelkkiä vaimoja, ukkoja ja lapsia, kun suurin osa täyskasvuista miesväkeä oli lampaiden mukana. Paljon kärsivällisyyttä vaativa vaeuvussa kulkemiseni esti minut millään lailla tibetiläisten kanssa seurustelemasta, sillä murteellinen puheenihän olisi minut heti ilmaissut. En siis uskaltanut heidän kanssaan puhua, en edes olla heille olemassa, mutta minun täytyi kumminkin piilostani johtaa nukketeatterini lankoja.

Villihanhet olivat alottaneet muuttomatkinsa. Telttimme päältä kuului niiden lakkaamaton kirkuna. Joki, jonka varrella olimme Ladung-lan alapuolella kalastaneet, osotti meille taas maaliskuun 30. päivänä oivallisen tien etelään. Maa on hyvin lakea ja tasainen; eräässä paikassa sivuutimme kaksitoista telttiä. Viimeisestä teltistä ostimme mustan hevosen ja sen luo sijoitimme leirimme n:o 368. Nyt oli meillä neljä hevosta, joista yksi oli ladakilainen sotilasvanhus. Minä ratsastin nyt ensiksi ostetulla ruskealla. Kolme viimeistä muulia ja molemmat tong-tsolaiset jakit kestivät hyvästi. Tunteimattomien ihmisten läheisyydessä leiriytyessämme sidottiin Takkar telttini eteen uteliaita vieraita loitolla pitämään. Tämä koira, joka oli tibetiläisten joukossa syntynyt ja kasvanut eikä ollut koskaan muita ihmisiä nähnyt, joutui nyt aivan raivoihinsa, kun vain etäältä näki tibetiläisen. Myöhemmin täytyi minun maksaa monta rupiita sen niille kaksijalkaisille maanmiehille, joiden paljasta säärtä se oli puraissut, sillä sellaisessa tilaisuudessa ei se jättänyt pieneä verenlaskua toimeenpanematta.

Vielä yhden päivämatkan pituuden kuljimme virran rantaa pitkin lounasta kohti aina 369. leiriin, jossa joukko köyhiä paimentolaisia leiriytyi lumikentän vieressä. Taas näkyi Sha-kangshamin huippu, nyt suunnassa P 30° I, jossa se kohosi ylängön yli kuin jättiläismäinen majakka. Minulle kerrottiin, että viiden päivämatkan päässä länsiluoteeseen päin on *Tabie-tsakan* suolajärvi, jonka paikasta olin turhaan koettanut saada selvää aina "tasamilta" lähtien. Mutta kun iltapäivällä istuin ulkona näköalaa piirustamassa kuljeksi paimentolaisia kaikkialla vakoilemassa, niin että täytyi vartijat asettaa. Illalla oli taivas pikimusta, kuuta ei näkynyt, paksut pilvet vain peittivät taivasta, mutta eläimemme olivat hävinneet. Kun oli täysi syy peljätä susia ja hevosvarkaita, täytyi lähettää kahdeksan miestä etsimään. He varustautuivat revolvereilla, ampuivatpa muutamia laukauksiakin antaaksensa siten satunnaisten rauhanhäiritsijäin ymmärtää ettemme olleet aseettomia. Palella ei heidän toki tarvinnut, sillä

lämpö määrä aleni ainoastaan -7,8 asteeseen. Huhtikuun 1. päivän aamuna oli eläimet taas löydetty. Poissa oli ainoastaan harmaankeltainen koira. Se oli varmaankin ollut sitä mieltä, että se joukossamme ollessaan oli huonossa seurassa, sillä se oli yöllä purrut narunsa poikki ja juossut takaisin siihen viheliäiseen telttiin, jossa oli tähän asti asustanut.

Huhtikuun 4. p:nä oli meillä ainoastaan puolen tunnin matka varsinaiselle *Nima-lung-lan* solakennykselle (4,882 metriä), josta on komea näköala etelään, Transhimalajalle, jonka muodostaa rivi synkkiä kallioita ja mustia, lumipeitteisiä huippuja. Erään lähdepuron rannalla istui kaksi tibetiläistä tapetun jakin lihoja paloittelemassa. He vahvistivat meille ennen tehdyn ilmoituksen, että olimme *Bongba-kemarin* maakunnassa, yhden päivämatkan päässä Bongba-kedjangista, ja että meidän, päästäksemme Samje-lan kautta Saka-dsongiin, oli kuljettava muutamia päivämатkoja Buptsang-tsangpo-joen rantaan myöten vastavirtaan. Tämän seudun orografisista suhteista oli minulla vieläkin hyvin hämärä ja epäselvä käsitys. Oliko ehkä edessämme etelässä näkyvä vuorijono saman *Nien-tshen-tang-lan* jatko, jonka yli olin kulkenut jo kolmasti? Vai oliko se aivan toinen jono, joka oli edellisen kanssa yhteydessä? Lähimpien päivienhän täytyi minulle siihen vastaus antaa. Jospa vain voisin onnellisesti läpi pujahtaa ja seurata tätä tavattoman tärkeätä, tuntemattoman Tibetin meridionaalista profiililinjaa! Surullista olisi, jos minut otettaisiin kiinni juuri Transhimalajan pohjoisjuurella!

Vielä kaksi päivämатkaa, niin saavuimme *Buptsang-tsangpolle*, "syvään uurtautuneelle joelle", ja samosimme sitä pitkin ylöspäin etelää kohti. Joessa on useampia haaroja ja oli se jo joltisenkin vesirikas, vaikka enimmäkseen jäässä. Sen laakso on noin 5 kilometriä leveä ja laskeutuu hyvin loivasti. Seutu, jossa 14 telttiä sivuutettuamme leiriydyimme, oli nimeltään *Monlam-gongma* (4,822 metriä). Täältä lähtien piti joen virrata viiden päivämatkan mitan pohjoisluoteeseen päin ja sitte laskea suureen *Tarok-tso*-nimiseen järveen. Ajatus tehdä sinne syrjämatka oli minulle houkutteleva, mutta tärkeämpää oli saada meridionaalinen profiililinja kuljetuksi ennen kuin maa olisi meiltä suljettu. *Saka-dsongiin* vievän tien oikealle puolelle piti jäädä kaksi eteläkaakossa sijaitsevaa valtaavaa lumihuippua, joita paimentolaiset täällä kuten tasamillakin sanoivat *Lunpo-gangriksi*, "suureksi jäävuoreksi". Tämä ilmoitus oli tavattoman erehdyttävä. Huomasin, ettei Lunpo-gangri, jonka huipun Ryder ja Wood olivat mitanneet, voinut missään tapauksessa olla sen mahtavan jonon jatko, jonka kolmen solan läpi olimme kulkeneet ja jonka nimenä on *Nien-tshen-tang-la*.

Turhaan yritettyämme uupuneita jakejamme kaupitella jatkoimme kulkuamme suuren joen itäistä rantapengertä pitkin. Muutamia päiviä sitten alkanut lounastuuli jatkui aina vain. *Amtsungissa* oli naapurinamme eräs Kamba Drambul, joka ei osannut meille paljoa kertoa, mutta se, mitä hän kertoi, oli suuriarvoista. Samje-lalle olisi meiltä vielä yksi päivämатka kuljettava, meidän olisi aina seurattava Buptsang-tsangpoa vastavirtaan, ja molemmin puolin, oikealla ja vasemmalla, olisi gangreja, lumipeitteisiä vuoria. Itse solassa ollessamme olisimme hyvin lähellä Lunpo-gangrin huippua. Silloin epäilin, että tämä melkoinen, vasemmalla puolellamme, siis idässä kohoava vuorijono olisi sittenkin *Nien-tshen-tang-lan* jatko, *Lunpo-gangri* taas aivan erillään oleva jono, joka ei ole edellisen kanssa missään yhteydessä.

Seuraavien päivien kuluessa kävi itäinen jono yhä vain mahtavammaksi, sen synkkien vuorihaarojen joukossa kohoaa jokseenkin lakeita, ikuisella lumella peitetyjä kukkuloita. Me pysyttelimme enimmäkseen oikeanpuolisella rantapenkereellä, joka on 15-20 metriä joen pintaa ylempänä ja laskeutuu jyrkkänä tasaista laaksonpohjaa kohti, missä joki luikertelee. Tällä kohtaa on laakso noin 3 kilometriä leveä. Mitä ylempi nousemme, sitä isommiksi ja paksummiksi muuttuvat joen jäälohkareet, mutta nousu on sangen loiva. Leiristä n:o 377 näemme Lunpo-gangrin korkeimman huipun kohoavan suunnassa E 23° I. Jokainen ilman seikkailuja vaellettu taival vahvistaa asemaamme. Täkäläisten paimentolaisten täytyy ajatella: kun kerran nämä miehet on laskettu koko Bongban halki kulkemaan, niin eivät ne voi mitään petkuttajia olla!

Huhtikuun 10. päivänä pääsimme 13,7 kilometriä Buptsang-tsangpoa pitkin ylöspäin. Hämmästyen tapaa ylhäällä *umpitasangolla* niin vesirikkaan joen! Sen rannoilla kaakattaa suuret joukot villihanhia ja -sorsia. Tubges ampui niistä useita — väärin tehty niiden kevät- ja kuherteluajana. Tänään ei näkynyt ainoatakaan ihmistä. Minä tunnen itseni turvalliseksi aina kun en näe mustia telttejä. Mielelläni luovun piimästä, kun voin sillä luopumisella vain päästä häiritsijöistä. Itäkaakkoon päin on nyt suuremman valtaava näköala. Lunpo-gangrin huiput kohoavat puhtaansinistä taivasta vasten huikaisevan valkeina, heleänsinisissä varjostuksissa, jotka ilmaisevat jäätä. Idästäkin sukeltaa kokonainen vuorimaailma näkyviin. Odottamattomasti ovat Lunpo-gangrin huiput pohjoispuolelta, siis ylängöltä, katsottuina paljoa suuremmissa ja vaikuttavammassa kuin etelästä, Brahmaputran laaksosta päin, mikä kaiketi johtuu siitä, että etelässä on katsoja liian likellä niitä. Täältä ylhäältä näimme ne kaikkien mahdollisten välimatkojen päästä, ja useita päiviä olivat ne suoraan edessämme.

Bupjung-ring on ihanimpia seutuja, mitä olen Tibetissä nähnyt. Lakeassa, lumi- ja jääpeitteisten vuorten ympäröimässä laaksokattilassa kasvaa rehevää ruohoa ja sitä halkovat useat vedenuomat. Kaikkialla näkyi leirien jälkiä. Nyt tosin oli täällä ainoastaan pari telttikylää, mutta kesällä, kun

paimentolaiset tulevat pohjoisesta, on laaksossa vilkas elämä. Kesällä, varsinaisena lumensulamisaikana ja myöhemmin sadekautena nousee vesi Buptsang-tsangpossa niin korkealle, ettei kolmen kuukauden aikana voida sen yli kulkea ja sen rantojen välinen liike katkeaa. Lähteiltänsä laskujärveensä Taros-tsoon asti on tämä joki noin 150 kilometriä pitkä. Mahdollisesti on se suurin niistä Tibtin joista, jotka eivät mereen laske. Ainoat joet, joita ehkä voidaan pitää sen kokoisina, ovat *Selling-tsoon* laskeva *Satshu-tsangpo* ja *Teri-namtsoon* laskeva *Soma-tsangpo*. Satshu-tsangpo oli, kun minä v. 1901 sen yli sadeaikana kuljin, suunnattoman paljon nykyistä Buptsang-tsangpoa suurempi. Mutta Buptsang oli keväälläkin melkoinen joki, joka tietysti sadeaikana paisuu yhtä paljon kuin Satshukin. Europalaisille oli Buptsang-tsangpo ollut tähän asti tuntematon. Mutta d'Anvillen kartalta vuodelta 1733 löydämme Tarok-tson ja erään siihen etelästä virtaavan joen, joka on epäilemättä sama kuin Buptsang-tsangpo. Jesuiitat, jotka 200 vuotta sitten Pekingissä oleskellessaan olivat Kiinan keisarilta Kang-hilta saaneet toimekseen koko Kiinan valtakunnan kartan laatimisen, hankkivat siis kiinalaisista ja tibetiläisistä lähteistä tarkat tiedot tästäkin kätkeytyä seudusta.

Viime päivinä olivat molemmat jakimme olleet niin voimattomat ja kipeäjalkaiset, että meidän piti päästä niistä eroon vaikka millä hinnalla. Viivymme sen vuoksi yhden päivän Bupjungissa ja vaihdoimme jakit yhdeksään lampaaseen, jotka saivat jakien kuormat kantaaksensa. Nyt oli meillä jälleen 31 lammasta ja muutamia vuohia.

13. päivänä saavuimme vuoren juurelle, josta lähti varsinainen polku itse solaan. Täällä oli neljä telttiä, joiden asukkaat olivat pelkkiä vaimoja ja lapsia. Miehet olivat kaksi päivää sitten lähteneet gova Tseptenin teltille. Tämä päällikkö on velvollinen hankkimaan määrätyn luvun miehiä ja jakeja, joiden täytyy noin kolmeksi kuukaudeksi sijoittua tasamille ja kuljettaa ilmaiseksi kaikki devashungin lähetykset. Se on jonkunlainen rintamapalvelus, joka suoritetaan ei ainoastaan Lhasan ja Ladakin välisellä, vaan kaikilla suuremmilla Tibtin valtateillä. Tietysti tämä keho järjestelmä rasittaa aikalailla paimentolaisia, joiden täytyy odotusajaksi jättää vaimonsa ja lapsensa. Jos joku tahtoo siitä vapautua, on hänen hankittava sijainen, maksettava sille, annettava ruokavarat ja jakit. Viime vuonna, kun me Shigatsesta lähtien vuokratuilla kuormaeläimillä matkustimme, käytimme mekin köyhien paimentolaisten palvelusta, mutta minä maksoin heille kunnollisesti ja annoin vielä oivat juomar rahat.

18,2 astetta kylmän yön jälkeen ratsastimme huhtikuun 14. p:nä ylös solaan. Kuormapolku kulki joskus kukkuloiden yli, joskus niiden välitse, ja me samosimme erään puron poikitse, joka laskee Samje-lalta saamansa vedet Buptsang-tsangpoon. Kiinteä kivi oli tapaamattomissa, mutta kaikki mura ja lohkarreet olivat graniittia; vain harvoin tapasi jonkun porfyirikappaleen. Solassa pidettiin tavallinen lepohetki havaintojen tekemistä ja kiehukumittarin tarkastamista varten. Lunpo-gangrin yli avautuva näköala oli juhlallisempi kuin koskaan ennen; nyt oli sen huippu aivan lähellä. Pohjoisluoteessa hävisi räikeästi kuvastuva Buptsang-tsangpon laakso etäisyyteen. Mutta kaakosta ei näkynyt mitään muuta kuin lakea harju, joka sai minut epäilemään, ettemme vieläkään olleet todellisessa vedenjakaja-solassa. Olimmekin kulkeneet karavaanin jäljestä vasta jonkun matkaa, kun näimme erään kaakosta juoksevan puron, joka vielä kuului Buptsang-tsangpon vesistöön. Sen rannalla, jossa mekin pysähdyimme, leiriytyi eräs karavaani, johon kuului kahdeksan miestä ja 350 jakia. Se vei suolaa Saka-dsongiin, johon siitä oli vielä kuusi päivämatkaa. Ihmiset eivät jaksaneet käsittää, miksi me, ladakilaiset kauppiat, olimme valinneet moisen tien, ja kyselivät lakkaamatta, miten olimme tänne joutuneet. Me latelimme heille tavallista kesäistä villakauppajuttuamme ja he vain valittivat, etteivät voineet jakeinensa meitä palvella, he kun olivat valtion tavarankuljetusten takia valtatiehen sidotut. Kyselin itseltäni, eivätkö he ehkä Saka-dsongin käskynhaltijalle ilmoittaisi paluumatkalla tavanneensa ladakilaisen seurueen, ja eikö siitä ehkä koituisi minulle vahinkoa. Kenties olisi parasta olla Saka-dsongiin menemättä.

Huhtikuun 15. päivänä oli ennen muuta päästävä joku matka jakikaravaanin edelle. Lähdin lampaineni ennen kuin he alkoivat eläimiään kuormittaa ja pääsin aikanani Samje-lan solapyramiidille, josta kohosi viiritanko. Vaikka jakikaravaanin väki vois in meidät nähdä koko matkalla leiristä lähtien, täytyi minun kumminkin mitata solan korkeus, maksoi mitä maksoi, ja välimatkakin oli niin pitkä, etteivät he voineet erottaa, mitä minä puuhailin. Merkittyäni kiehumispisteen, joka osotti 5,527 metrin korkeutta, piirustin vielä näköalankin. Idässä ja kaakossa oli laaja vuorimaailma, joka osaksi kuului eteläpuolella kohoavan Lunpo-gangrin vuorijonoon, osaksi taas Nien-tshen-tang-laan, joka oli pohjoispuolellamme. Olimme siis aivan vedenjakajalla, kahden jättiläismäisen, *Transhimalajan ryhmään* kuuluvan vuorijonon välissä. Ja tämä sola, Samje-la, on hydrografisissa ja orografisissa suhteissa korkein ja suuriarvoisin, mitä sola yleensä voi Aasiassa olla; se nimittäin erottaa toisistaan pohjoisen umpiylängön ja eteläisen äärettömän valtameren vedet. Se on siis samanarvoinen kuin Sela-la, Tshangla-Pod-la ja Angden-la, sekä paljoo tärkeämpi kuin Tseti-latshen-la, joka on ainoastaan Induksen ja Satledshin vedenjakaja, tai Dshukti-la, joka erottaa Induksen molempien haarajokien vedet toisistaan. Samje-lalla olin nyt saavuttanut halujeni *suurimman päämäärän*; olin noussut Tseti-latshen-lan ja Angden-lan välisen Transhimalajan yli ja vallottanut vielä yhden paikan lisää tällä jättiläismäisellä vuorijonolla, joka on pohjoisessa suurten intialaisten jokien vedenjakajana. Olin onnistunut osottamaan sen tosiseikan, että Transhimalaja jatkuu vielä Angden-la'sta länteen päin katkeamatta 490 kilometriä.

Tavattoman mieltäkiinnittävä oli myös se huomio, että Angden-la ja Samje-la, vaikka ne vedenjakajina ovatkin aivan yhtä tärkeitä, eivät ole ollenkaan samassa vuorijonossa. Angden-la on sen vuorijonon läntisessä jatkossa, joka kohoaa Tengri-norin etelärannalla ja on tunnettu *Nien-tshen-tang-lan* nimellä; Samje-la taas on eräässä tämän vuorijonon ja Lunpo-gangrin välisessä pitkittäislaaksossa. Nyt voin ainiaaksi vetää suuren mustan ristin niiden jatkuvien, katkeamattomien vuorijonojen yli, joita Hodgson ja Saunders ovat kirjutuspöytänsä ääressä rakennelleet ja joiden pitäisi heidän väitteensä mukaan kulkea ylemmän Brahmaputran pohjoispuolella. Täällä aloin myös miettiä, mikä nimi olisi täst'edes annettava tälle suunnattoman suurelle vuoristolle, joka kulkee samansuuntaisesti Himalajan kanssa. Nimi Lunpo-gangri oli ainakin yhtä oikeutettu kuin Nien-tshen-tang-la, mutta kumminkin olivat molemmat sopimattomat, ne kun tarkottivat ainoastaan määrättyä, kokonaisen vuoriston vuorijonoa, joten niillä oli vain paikallisuuden oikeutus. Silloin iski mieleeni ikäänkuin salama — "*Transhimalaja* on se nimi, jonka panen tälle jättiläismäiselle vuoristolle".

Vielä ajatellessani sitä suurta voittoa, jonka olin tänä päivänä saavuttanut ilman omaa ansiotani, johti Lobsang minut taas nykyiseen asemaan, ilmottaen, että jakien musta jono liikkui ylös solaa kohti. Nousimme silloin ja astuimme jalkaisin alas rinnettä, jota kulkua haittaavat graniittilohkareet ja mura peittivät. Maasta kumpuavat lähteet kokoontuivat pian puroksi. Erityisellä mielihyvällä katselin minä sen kirkasta, notkeata hyppelyä lohkaroiden välitse ja kuuntelin sen surunvoittoista lorinaa. Sävel oli tavallinen; juuri äsken olin kuullut Buptsang-tsangpon purojen sitä laulavan. Ja kuitenkin luulin kuulevani pohjaäänenä veden soittoa, joka herätti minussa uutta ikävöimistä. Buptsang-tsangpon laineet ovat tuomitut ikuiseen häviöön Tarok-tson ja Tabie-tsakan järvissä, missä ne haihtuvat ja leviävät taas kaikkien taivaan tuulten mukana. Mutta puro, jonka rantaa pitkin nyt kuljemme, laski Tshaktak-tsangpoon ja Brahmaputraan, ja sen päämääränä on Intian valtameri, jonka suolaisten aaltojen ylitse kulkee tie minunkin kotimaahani!

Olimme juuri saaneet telttimme kuntoon, kun jakit jo lähestyivät tiheissä joukoissa, viheltelevien ja laulavien ajajiensa seuraamina. Nämä tekivät pienen mutkan, ettei tarvitsisi liian likeltä ohitsemme kulkea. Pelkäsivätkö he meitä, vaiko jo epäilivät? Mitähän he Saka-dsongissa meistä kertoisivat? Olivatko he miehen kämmenen kokoinen pilvi, josta purkautuisi aikansa rajuilma iskien pieneen karavaaniini, joka nyt oli toisen kerran kulkenut kielletyn maan läpi ilman lupaa?

KoImaskymmenestoinen luku.

Ilmisaatu!

Muinaisina aikoina ulottuivat Lungo-gangrin jääkielekkeet aivan laaksoon asti ja minä näin niistä vielä hyvin selviä jälkiä, kun me huhtik. 16. p:nä laskeuduimme alempiin seutuihin. Laakso on täällä täynnä vanhoja somerikkokerrostumia, jotka ovat pelkkää graniittia; muutamien niiden yläpintaa peittää hieno multa ja sammal. Taas sivuutimme jakikaravaanin, joka oli leiriytynyt jo hyvin lyhyen päivämatkan tehtyensä. Nähtävästi aikoivat he levätä seuraavan päivän, sillä jakeilta oli riisuttu kuormat ja tavarat pinottu muuriksi. Jos tibetiläiset aikovat seuraavana päivänä jatkaa matkaansa, laskevat he jakit kuorminensa laiturille, sillä 350 jakin kuorman purkamisen ja taas säilyttäminen yhden yön vuoksi olisi liian suuritöinen tehtävä. Minun puolestani jääkööt kernaasti tänne niin kauvaksi aikaa kuin vain mahdollista; siten pääsisimme me edelle ja voisimme ehtiä Saka-dsongin ohi ennen kuin meidät annettaisiin ilmi. Mutta ei sentään, viisaampaa olisi Saka-dsongia kokonaan välttää, ei siksi, ettemme näkisi Muhamed Isan hautaa, vaan jotta me emme suotta herättäisi epäluuloa. Päivänselvää oli, että viranomaiset kysyisivät, miksi pieni ladakilaisjoukko kulkee salateitä eikä suurta tasamia myöten. Ja silloin ottaisivat he meidät kuulusteltavikseen.

Somerikkokerrostumien loputtua jouduimme lakeaan laakson leventymään, jossa oli erinomainen heinikkö ja miljoonia vereksiä, inhottavia hiirenreikiä. Oikein tuntee tyydytystä, kun Takkar joskus semmoisen kiusallisen nakertajan kuoliaaksi puraisee. Emme vielä kärsi mitään puutetta; Tubges hankkii minulle metsäkanoja ja eräs vuoemme lypsää hiukan maitoa. Leiriin n:o 383. näkyivät Lunpo-gangrin huiput ainoastaan pienentyneessä koossa; eräs on ohut kuin varjostin. Itäkaakosta näkyy useita huippuja, vuorijonon jatkoa, ja helposti voi laskea, että tasamin varrella kohoava yksinäinen vuorenrunko *Tshomo-utshong* on Lunpo-gangrin itäisessä jatkossa. Tästä leiristä lähtien tein läheisten korkeiden kukkuloiden kulmamittauksia; tulokset julkaisen myöhemmin.

Huhtikuun 19. päivä. Juuri matkaan lähtiessämme kulki ohitsemme kaksi jätkämiestä, ajaen edellään muutamia satoja suolakuormilla sälytettyjä lampaita. Meillä oli sama matka kuin heilläkin ja meidän täytyi sattua yhteen. Minun ajaessani omia lampaitamme alamäkeä myöten piteli Abdul Kerim hevostansa ja puheli molempien miesten kanssa, kääntääkseen heidän huomionsa pois. Mutta heistä näki, että kummallinen seuramme oli herättänyt heidän mielenkiintoansa ja että he meitä tarkasti

tähystelivät. Minä onnuin käydessäni, sillä pisti päähäni, että eivät suinkaan tibetiläiset olleet koskaan nähneet nilkkua europalaista, jos nimittäin he ollenkaan olivat sitä rotua tavanneet. Minut taas olivat ihmiset vuosi sitten nähneet Pasa-gukissa ja Saka-dsongissa ja silloin minä *en* ontunut. Onnistuinkin huomaamatta pääsemään tungettelevan naapurijoukon ja samoin äskeisen ison jakikaravaanin ohi. Viime mainittu oli kulkenut kaksi päivää toista tietä myöten, mutta nyt taas meidän tiellemme kääntynyt.

Oikealla puolella jää Rukjok-joki yhä etemmä tiestä. Aivan meidän edessämme etelässä näkyi korkea huippu, joka kohoaa Pasa-guk-kylän yläpuolella. Sanotussa kylässä olimme viime vuonna leiriytyneet, Suolalampaat ja jakit olivat jääneet meistä hyvin etäälle ja vihdoinkin saavuimme me nyt vanhan ystäväni Tshaktak-tsangpon rannalle. Tämä joki oli nyt melkoista matalampi kuin viime vuoden toukokuun viimeisinä ja kesäkuun ensimmäisinä päivinä. Tässä paikassa poikkesimme etelään vievältä valtatieltä ja kuljimme pohjoista kohti Tshaktak-tsangpon oikeata, läntistä rantaa pitkin, leiriytyen pian tämän rannan eräälle nurmelle (4,634 metriä korkealle).

Palattuansa näytti Abdul Kerim hyvin vakavalta. Hänen oli ollut vaikea vastata kaikkiin kysymyksiin, miksi me kuljimme sinne tänne Tshaktak-tsangpoa pitsin, emmekä, kuten kaikki muut, menneet Saka-dsongiin suurta valtatieta myöten. Siihen oli hän vastannut, että mieliimme oli erittäin terotettu sitä, että oli otettava tarkat tiedot miten paljon villoja näillä seuduin olisi ensi kesänä saatavana. Silloin olivat suolakaravaanin miehet sanoneet: "Te ette näytä pelkäävän maantierosvoja; ne oleksivat juuri täällä ylhäällä vuoristossa. Oletteko hyvin aseestetut?"

"Kyllä, meillä on kaksi pyssyä ja yksi revolveri."

"Niitä kyllä tarvitsette. Näemme, että olette rauhallista väkeä ja siksi varotamme teitä. Kuusi päivää sitten hyökkäsi näillä seuduin erään telttikylän kimppuun 18-miehinen rosvojoukko, jonka joka miehellä oli pyssy ja hevonen. Ne ovat ryöstäneet kolme telttiä, vieneet mukanaan 400 lammasta sekä noin 200 jakia ja poistuneet samaa tietä, jota myöten te nyt ajotte kulkea. Niitä takaa-ajamaan on lähetetty sotilaita, mutta rosvot ovat ampuneet niistä kaksi miestä ja toiset ovat pötkineet pakoon. Ei kukaan tiedä missä tämä rosvojoukko nykyään oleksii. Olkaa yöllä varuillanne, jos henkenne on kallis! Jos päällemme hyökätään, niin antakaa itsenne rauhassa ryöstää! Teitä on ainoastaan kolmetoista, ettekä siis voi puolustautua."

Mutta yö kului rauhallisesti, vasta toisena aamuna varhain ilmoitettiin, että pohjoisesta lähestyi teltejämme viisi ratsastajaa. Kaukoputkella katsottuna supistui niiden joukko yhteensä kahdeksi mieheksi, yhdeksi vaimoksi ja muutamiksi jakeiksi. Ne tekivät kaarroksen, ikäänkuin olisivat peljänneet meitä, mutta Abdul Kerim seisahdutti heidät, saadakseen heiltä tietoja. Sitte kuljimme Tshaktak-tsangpon pohjoisrantaa pitkin suoraan itää kohti. Maa nousee loivasti, laakso on melko leveä ja rikas laidunmaista. Teltejä ei näy, mutta kyllä lukuisia kesäleirejä. Tshaktak-tsangpon ja sen idästä tulevan syrjäjoen *Gábuk-tshun* yhtymäpaikalla on kivinen muistomerkki. Koillisessa kohoaa kaksi keskikorkuista lumihuippua pienenpuoleisine jäätikköinensä. Selvää oli, että Tshaktak-tsangpo lähti näiden vuorten pohjoispuolelta, sillä voi nähdä joen terävästi uurtautuneen läpi murtautumislakson. Pääjoen sekunnissa viemä vesimäärä lienee ollut 7, syrjäjoen 2 kuutiometriä. Näillä seuduin on joen nimenä *Kamtshung-tshu*; Tshaktak-tsangpon nimen saa se vasta Pasa-gukin alapuolella. Leiriydymme näiden kahden joen kulmaukseen. Olimme nyt melkein suoraan pohjoiseen päin Saka-dsongista ja ainoastaan kahden päivämatkan päässä siitä. Mutta meidän ja kuvernöörin hallituskapungin välillä kohosi vielä vuoreharjanne, eräs Lunpo-gangrin alempi jäsen.

Elämäni oli näinä päivinä synkkää ja yksinäistä, tulevaisuutemme epävarma. Me vaelsimme ikäänkuin pimeydessä ja kopeloimme käsillämme ympärillemme, ettemme kompastuisi. Jokainen päivä, joka kului ilman turmiollisia seikkailuja, tuntui minusta yllätykseltä. Näiden seikkailujen kertomiselle ei minulla ole tässä tilaa. Nyt olimme me enää kahden päivämatkan päässä tasamista, suuresta valtatiestä, jolla karavaaneja ja matkustajia kulkee edestakaisin ja hallituksen viranomaiset ovat vastuunalaiset siitä, ettei kulkemaan pääse kukaan siihen oikeudeton. Mutta minä taas olin valepukuuni ja ainaiseen kiihtymiseen kokonaan kyllästynyt ja toivoin käännöstä, joka minut tästä vankeudestani vapauttaisi. Mutta siitä ei voinut tulla puhettakaan, että minä itse antautuisin tibetiläisten armoille. Heidän itsensä piti paljastaa kuka minä olin ja siksi kuin se tapahtuisi, ei tämä levottomuus loppuisi.

Oli huhtikuun 24. päivä, Nordenskiöldin "Vega"-laivan Tukholmaan v. 1880 paluun vuosipäivä. Auringon noustessa aukeni edessämme koko maa huikaisevan valkeana, talviseen lumipukuunsa verhottuna. Kylmä oli taas laskeutunut 16,4 asteeseen, mutta nyt auringon kohotessa höyrysi hevosten ympärillä ja lumesta nousi ohuita utupilviä. Voi luulla ratsastavansa solfatari- ja fumarali-seuduissa. Karavaanimme kesti vaivaloisen nousumatkan tällä kertaa hyvin. Lampaista oli enää kaksikymmentä jäljellä. Kahdesti luulimme Kintshu-lan solan olevan aivan edessämme, mutta taas kohosi uusia harjuja luulotellun kynnyksen takana ja me kapusimme kukkuloille, joiden välissä purot virtaavat alas Basangiin ja Saka-dsongiin, missä Muhamed Isa lepää hautakumpunsa alla. Lounaassa tarjoovat

Tshomo-utshongin huiput komean näköalan. Vihdoinkin oli solan kivipyramiidille johtava viimeinen rinne noustu ja me olimme 5,441 metriä meren pintaa ylempänä. Itäänpäin on loistava näköala, särmikkäinä ja rosoisina kohoavat Lunpo-gangrin huiput vuorten ja harjanteiden sekamelskasta, jonka värvivahdukset ovat sitä heleämpiä, sinisempiä, mitä kauvempaan huiput ovat. Koillisessa kiinnitti katsetta eräs etuvuorten jono, joka oli lumen peittämä juurelta laelle asti. Raga-tsangpon leveä, lakea laakso ulottui itään niin kauvas kuin silmä kantoi. Etäämpänä laaksossa näkyi suuremmin lumiharjanne, Himalaja-vuoriston pohjoisin.

Viivymme kauvan ylhäällä ja minä piirustin näköalan. Vaelsimme sitte karavaanin jälkiä myöten kahden matalahkon vuoreнкуpeen ylitse ja tapasimme leirimme eräässä selvästi huomattavassa laaksossa, jossa oli hyvä laidun ja osaksi jäänyt puro. Reittini avautui sen rantaan päin. Kaikki kolme telttiä olivat kuten tavallista, samassa rivissä. Tänään oli kaikki mennyt onnellisesti, mutta huomenna olisi tosi edessä, sillä silloin täytyisi meidän saapua Raga-tasamille, missä olin viime vuonna kokonaisen viikon leiriytyneenä odotellut. Leiri n:o 391 oli siis viimeinen, jossa vielä tunsin olevani rauhassa. Koko päivänä emme olleet nähneet ainoatakaan elävää olentoa, emme myös yhtään naapurua. Täällä siis oli ryhdyttävä joihinkin uusiin varovaisuustoimenpiteisiin.

Ensiksi oli tehtävä muutos asunto-oloissamme. Tänä yönä saisin viimeisen kerran nukkua vanhassa myrskyn repimässä teltissäni. Huomisesta lähtien tulisi päällikkömme Abdul Kerim siinä hallitsemaan ja toistaiseksi vieraita vastaanottamaan. Minulle erotettiin Abdul Kerimin tähänastisesta teltistä osasto, joka oli sen verran tilava, että vuoteeni otti sen tasan 2 neliömetrin suuruisen alan. Tämä soppi, joka oli kaikilta puolilta suljettu, olisi minun tuleva vankikoppini. Se muistutti kirjoituspöytäni salalaatikkoa ja minusta se oli yhtä kodikas kuin ahdaskin.

Suän oli minun kähertäjänä. Hän oli tänään juuri saanut työnsä valmiiksi, kun Abdul Ketim kurkisti telttiaukosta ja ilmotti minulle kuiskaten, että neljä miestä lähestyi jakeilla samaa tietä myöten, jota me olimme Kintshen-lasta tänne laskeutuneet. Oitis järjestin pukuni ja kiedoin turbaanin päähäni, joll'aikaa teltin aukko solmittiin kiinni ja Takkar sidottiin sen eteen. Katsoin sitte telttiseinän tähystysaukosta, johon näkyi laakson koko ylärinteinen osa, ja huomasin kahdeksan tummansinisen ja punaisen kirjaviin pukuihin puettua, pyssyillä ja miekoilla aseestettua jalkamiestä. Ne kuljettivat yhdeksää hevostansa taluttamalla, yksi mies talutti nimittäin kahta kuormahevosta. Mitä herran nimessä tämä merkitsi? Rosvoja ne eivät voineet olla; sillä rosvot tulevat yht'äkkiä ja yöllä. Pikemmin näyttivät he minusta hallituksen palvelijoilta. Kaksi etumaista ratsastajaa oli varmaankin virkamiehiä. Mieheni istuivat nuotiolla kaikenlaisia tehtäviensä toimitellen. Huomasin heidän olevan hyvin levottomia.

Vieraat astelivat suoraan lettiämme kohti, kuin olisi tämä ollut heidän matkansa määrä. He asettuivat Abdul Kerimin, Lobsangin, Kutusin ja Gulamin ympärille piiriin ja kävivät heidän kanssaan vilkkaaseen, mutta hiljaiseen keskusteluun. Kolme heistä — nähtävästi palvelijoita — asettui hevosinensa tuskin 30 askeleen päähän teltistäni ihan sen aukon eteen, Siellä riisuivat he satulat ja kuormat hevosilta ja laskivat nämä laitumelle, kaivoivat mytyistään kattilat ja kannut, asettivat kolme tavanmukaista liesikiveä paikoilleen, kokosivat polttoaineita, täyttivät ison kattilan vedellä ja keittivät teetä. Selvää oli, että he aikoivat täällä olla yötä ja että heidän tungettelmisensä tarkoituksena oli meidän vakoilemisemme.

Muut viisi menivät Abdul Kerimin telttiin ja istuutuivat jatkamaan keskustelua yhtä hiljaa, hitaasti ja kerrassaan kohteliaalla, sävyisällä äänellä. En pystynyt ymmärtämään, mitä he puhuivat, mutta käsitin vallan hyvin, että kysymys oli vakavasta asiasta, sillä kuulin heidän mainitsevan nimeni — *Hedin sahib!* Kun keskustelua oli kestänyt melkoisen tovin, lähtivät he taas ulos ja kiersivät yhteen kertaan telttini ympäri. Sen sisäänkäytävään ei heitä toki raivoissaan haukkuva Takkar päästännyt. Mutta he keksivät tähystysaukon teltin seinästä. Eräs mies pisti sormensa sen läpi ja kurkisti sisään huomaamatta kuitenkaan minua, minä kun viruin maassa samalla puolella, aivan telttiseinän vieressä. Nyt menivät he tulellensa, asettuivat kattilan ympärille piiriin ja ryhtyivät teetä juomaan. He istuivat suoraan telttini edessä; en siis voinut huomaamatta pois päästä.

Nyt kuiskaili Abdul Kerim vapisevalla äänellä teltistänsä minun telttini takaseinän läpi, mitä miehiä nuo olivat. Johtaja, lihava, mutta miellyttävän näköinen nuori mies, oli tehnyt tavanmukaiset kysymykset ja saanut tavalliset vastaukset. Sen jälkeen oli hän vakavalla, päättävällä äänellä lausunut seuraavat sanat:

"Kaksi Pasa-gukin yläpuolella teidän ohitsenne kulkenutta karavaania on ilmottanut tulostanne kuvernöörille. Kun ei ole vielä koskaan sattunut, että Lhasan kauppamiehet olisivat tulleet pohjoisesta, vieläpä kulkeneet salatietä Gäbuk'in kautta, niin alkoivat käskynhaltija ja Saka-dsongin viranomaiset epäillä, että *Hedin sahib on teidän joukossanne kätkeytyneenä*, varsinkin kun hän itse on viime vuonna ilmottanut palaavansa ja aikovansa kulkea pohjoisten vuoriseutujen kautta. Siksi sain minä toverini käskyn seurata teidän jälkiänne, saavuttaa teidät ja toimittaa luonanne perinpohjaisen tarkastuksen. Meillä ei ole mitään kiirettä. Huomenna tuovat useat jakit meille ruokavaroja. Te vakuutate, ettei

Hedin sahib ole *valepukuisena ladakilaisena* joukossanne. No hyvä, kenties olette puhunut totta. Älkää sentään unohtako, että meidän on toteltava käskyä aina pienimpää seikkaa myöten, teitä on kolmetoista ladakilaista, mutta minä näen ainoastaan kymmenen, missä ovat toiset?"

"Ne ovat menneet polttoaineita kokoamaan."

"Kun olette kaikki koolla, alkaa tarkastus ja kyllä silloin jokainen yksityinen tarkastetaan ihoa myöten! Sen tehtyämme tarkastamme koko kuormastonne sisältä ja ulkoa ja tyhjennämme jokaisen säkkinne, jonka löydämme telteistänne! Jos emme tässäkin tarkastuksessa löydä mitään europalaiselle haiskahtavaa, niin tarvitsee teidän enää vain antaa kirjallinen selitys, ettei joukossanne ole ketään valepukuista europalaista, ja se todistus on teidän vahvistettava sinetillänne. Kun se on tehty, saatte te jo varhain huomisaamuna mennä minne haluatte, ja me käännyimme takaisin."

Tämän kertomuksen kuultuani oli asia minulle selvä. Tein nopeasti päätökseni ja aijoin sen panna heti toimeen. Ensiksi kutienkin hiivin salaista tietä myöten karavaaninjohtajan telttiin. Siellä olivat ympärilläni muut mieheni paitsi kolme ulkona vahdissa olevaa, joiden piti viipymättä ilmoittaa, jos tibetiläiset palaisivat.

"Mitä on tehtävä?" kysyin Abdul Kerimiltä.

"Sen tietää sahib itse parhaiten; minun mielestäni on asemamme epätoivoinen", vastasi kelpo mies, joka oli jo niin usein meidät pinteestä pelastanut.

"Mitä sinä, Lobsang, ajattelet?"

"Ei ole viisasta antaa heille selitystä", vastasi hän hyvin murheellisen näköisenä.

"Sahib", ehdotteli Kutus, "jos ne antavat meidän olla yöhän asti rauhassa, voin minä sahibin kanssa taas livahtaa vuoristoon, kuten silloin, kun Tsongpun tashi oli kintereillämme. Tarkastuksen jälkeen voimme taas alempana yhtyä karavaaniin. Sahibin paperit jaksan minä kantaa; europalaiset tavarat voimme haudata telttiin."

"Ne *tietävät*, että meitä on kolmetoista", huomautti Gulam

Olosuhteiden pakottamina olimme me valejuttuja kertoen kulkeneet koko Tiberin halki. Mutta antaa Abdul Kerimin minun tähteni vahvistaa väärä todistus sinetillänsä, se oli toki minun maantieteelliselle moraalilleni liian karkeata, minä en voinut sitä sallia. Mitähän tulleekin, siitä huolimatta olimme me vielä melko hyvässä asemassa. Olimme sydän-Tibetissä. Ensi askel olisi se, että meidät karkotettaisiin maasta, ja minä saavuttaisin siinäkin jotain, lähetettäisiin minut ruununkyydillä mitä tietä tahansa. Kieltäytyisin jyrkästi Ladakiin palaamasta, mutta menisin kernaasti Nepalin tai vielä mieluummin Gyangtsen kautta Intiaan.

"Ei", lausuin miehille, oikaisten itseni, "*minä antaudun itse tibetiläisille.*"

Kaikki peräytyivät hämmästyneinä ja alkoivat itkeä ja nyhkyttää kuin lapset.

"Meidän täytyy täällä ijäksi erota, sahib mestataan!"

"Eihän toki, niin vaarallista ei tästä voi koitua", sanoin minä, sillä enhän ollut ensi kertaa tibetiläisten käsiin joutunut. Teltistä ulos astuessani kuulin muhamettilaisten mutisevan minusta: "*Allahu ekbār! — Bismillah rahman errahim!*"

Astuin hitain astelin tibetiläisten piiriä kohti, kiireestä kantapäähän asti valepukuun puettuna ja kasvot mustiksi maalattuina. Kun jo olin aivan likellä, nousivat kaikki seisomaan, ikäänkuin olisivat tunteneet, etteivät olleet aivan tavallisen ladakilaisen kanssa tekemisissä.

"Istuutukaa!" lausuin, painostaen sanojani käskevällä käden liikkeellä, ja istahdin itse kahden arvokkaimman väliin. Oikealla puolellani istuvan herran tunsin oitis viimevuotiseksi Pemba Tseringiksi! Taputin häntä olalle ja lausuin: "Ettekö tunne minua enää, Pemba Tsering?" Hän ei vastannut sanaakaan, mutta katsoi tovereihinsa silmät suurina ja pää kallellaan, mikä merkitsi samaa kuin: "*Hän se on!*" Miehet ällistyivät tavattomasti; ei ainoakaan puhunut, jotkut katsoa tirkistelivät toisiansa, toiset tuijottivat tuleen, joku työnnälsi kaksi palavaa kekälettä takaisin kiven väliin ja toinen hörppi hitaasti teetänsä.

Nyt tartuin minä taas puheeseen: "Niin todellakin, Pemba Tsering, te olette oikeassa, minä olen Hedin sahib, joka kävi viime vuonna Saka-dsongissa. Nyt olen taas luonanne. Mitä aiotte nyt minulle tehdä?"

Abdul Kerim, Lobsang ja Kutus, jotka seisivat takanani, vapisivat kuin haavanlehti ja luulivat, että

seuraavana askeleena olisi mestauksen valmistaminen.

Miehet eivät nytkään vastanneet, vaan alkoivat keskenään ryhmittäin kuiskailla. Nuori virkamies, joka oli nähtävästi seurueen pääkukko, koskapa toiset katsoivat häneen ja odottivat hänen vastaustansa, alkoi nyt kaivella papereitansa ja etsi niistä erään, jonka luki ääneti. Kun he eivät pitkään aikaan hämmästyksestään selvinneet — varmaankaan eivät olleet odottaneet voivansa niin helposti minua vangita — annoin Kutusin noutaa laatikon egyptiläisiä savukkeita ja tarjosin heille niitä kullekin vuorostaan! Jokainen otti yhden, kiitti ja sytytti, kun minä ensin olin antanut heille hyvän esimerkin ja sillä näyttänyt, etteivät savukkeet olleet ruudilla ladatut. Siten oli jää särjetty ja johtaja alkoi puhua hiljaisella äänellä ja minuun katsomatta.

"Eilen saapui hyvin ankara käsky devashungilta: Sakan käskynhaltija on vastuussa siitä, ettei ainoakaan europolainen pääse lännestä päin maahan pujahtamaan. Jokainen täällä näyttäytyvä europolainen on pakotettava palaamaan samaa tietä, mitä on tullutkin. Kun kaksi päivää sitten Sakaan saapui huhu Teidän karavaanistanne, epäili käskynhaltija, että Te se olitte, Hedin sahib, ja me olemme nyt tehtävämme suorittaneet. Käskynhaltijan nimessä kiellämme Teitä askeltakaan kauemmaksi itään menemästä. Pyydämme Teitä alistumaan meidän määräyksiämme seuraamaan. Kysymys on meidän omasta päästämme ja Teidän mieskohtaisesta turvallisuudestanne. Huomenna tulette muassamme Kintshen-lan kautta Saka-dsongitn."

"Olen teille viime vuonna sanonut, että tahdon nähdä ja että minun täytyy nähdä Sakan maakunnan pohjoisosassa olevat vuoriseudut! Kun ette sitä sallineet, päätin minä tulla uudestaan. Nyt olen ne nähnyt, ettekä ole voineet sitä estää. Näette siis, että minulla on maassanne suurempi valta kuin teillä itsellänne. Aijon nyt palata Intiaan. Mutta mitä tietä on matkani käyvä, siitä voi päättää ainoastaan Lhasan ambani Lien darin. Siksipä aijon kirjottaa hänelle. Minnekään en voi lähteä, ennen kuin olen häneltä vastauksen saanut."

"Emme mekään toivo mitään niin hartaasti kuin että Te kuljette sitä tietä, jonka itse valitsette, mutta me emme ole valtuutetut kirjettänne Lhasaan viemään; siitä päättää ainoastaan kuvernööri. Hänen kanssaan Teidän siis tulee neuvotella; voitte tavata häntä mieskohtaisesti. Siksi lähdemme huomenna yhdessä Saka-dsongiin."

"Ei, hyvä herra, vaikka minne muualle, mutta ei vain Saka-dsongiin. Tiedätte, että siellä kuoli karavaaninjohtajani ja on siellä haudattuna. En voi käydä paikalla, johon on täytynyt haudata uskollinen palvelijani; se olisi periaatteitani vastaan. Saka-dsongiin ette vie minua, vaikkapa kutsuisitte kokoon koko Tibetin."

"Jos Teille on Saka-dsongin jälleennäkeminen tuskallista, emme sitä vaadi. Tahdotteko sen sijaan olla hyvä ja tulla mukanamme tasamia myöten Tsangpon rannalla sijaitsevaan Semokuun, jonne pääsemme ainoastaan kahdella päivämatkalla? Minä kirjoitan kuvernöörille ja pyydän häntä tapaamaan Teitä siellä."

"Hyvä, minä matkustan huomenna teidän kanssanne Semokuun."

"Kiitän! Lähetän heti pikaviestin kuvernöörille ilmottamaan, jotta Teidän ei tarvitse Semokussa odottaa. Mutta sanokaapa minulle, miksi oikeastaan olette taas tullut? Te matkustelette ympäri Tibetin, Teidät karkotetaan pois ja tulette taas takaisin! Ettekö jo viime vuonna saanut kylläänne, kun teidät pakotettiin poistumaan maasta Ladakin tietä myöten? Ja nyt sukellatte Te taas näkyviin meidän keskellämme! Miten se on mahdollista ja mitä varten Te oikeastaan tulette?"

"Koska minä teidän maatanne ja ystävällistä kansanne niin kovasti rakastan, etten voi ilman niitä elää."

"Hm! Moinen puhe on Teidän puoleltanne hyvin ystävällistä. Mutta eikö olisi parempi, että Te sen sijaan rakastaisitte hiukan enemmän omaa maatanne? Niin kauvan kuin me emme tee mitään matkoja Teidän maahanne, ei Teidänkään tarvitse meidän maassamme kierrellä. Me pysymme kotona; pysykää Tekin, se on parasta, mitä voitte tehdä."

"Niin kauvan kuin vaan voin satulassa istua, tulen minä aina vain uudestaan! Voitte viedä rauhallisina terveiseni devashungille ja pyytää korkeata herrasväkeä valmistautumaan uutta käyntiäni varten."

He nauroivat tyytyväisinä ja tirkistelivät toisiansa, ikäänkuin olisivat tahtoneet sanoa: Tulkoon kernaasti meidän puolestamme, jos tahtoo. Ja samoin nauroivat ladakilaisenikin ja olivat hyvin ihmeissään, kun viimeinen vapauden päivämme niin rauhallisesti ja hauskaasti päättyi. Tibetiläiset olivat koko ajan tavattoman ystävällisiä, kohteliaita ja taipuisia, eivätkä lausuneet ainoatakaan vihaista tai kovaa sanaa siitä vaivasta, jota olin heille taas aiheuttanut. Kun tuli puheeksi villahistoria, jota Abdul Kerim oli ensin yrittänyt heidän päähänsä istuttaa, nauroivat he sydämellisesti ja sanoivat, että se oli

oiva keksintö. He itse ovat silmänkääntäjätmppuihin niin tottuneita, että heitä huvittaa, kun joku muu vetää heitä nenästä onnistuneesti. Ihmeenä pitivät he myös sitä, että olimme ilmitulematta onnistuneet kulkemaan koko maan halki, ja uskoivat minun hallitsevan salaisia voimia, joiden vuoksi minun kanssani olisi varovasti meneteltävä!

Nyt kirjotti tämä nuori mies, jonka nimi oli Rinshe Dortshe eli Rindor — lyhennys kahdesta nimestä — Sakan käskynhaltijalle seikkaperäisen kirjeen, ilmoittaen siinä, että minä olin sama Hedin sahib, joka kävi täällä viime vuonna, että me ilman kinaa ja ystävyydessä olimme suostuneet yhdessä Semokuun lähtemään, etten halunnut mennä Ladakiin, vaan suoraan Intiaan ja että Lien darin voisi määrätä, mitä tietä myöten oli sinne kuljettava. Kirje pantiin sinettiin ja lähetettiin ratsastavan kuriirin mukana Kintshen-lan yli.

Sitten taas juttelimme ja laskimme keskenämme leikkiä, ja ennen auringon laskua olimme jo niin läheisiä kuin olisimme olleet lapsuuden ystäviä. Oli kuin olisimme sopineet, että yhdymme tässä autiossa laaksossa ja nyt olleet iloiset, kun todellakin tapasimme siellä toisemme.

Tibetiläisten tyytyväisyys olikin helposti ymmärrettävä. Heidän eivät olleet vielä tämän saman päivän noustessa aavistaneet saavansa ennen iltaa näin oivaa saalista. Heidän tehtävänsä onnellinen suoritus tuottaisi heille pelkkiä etuja. He saisivat kuvernööriltä kiitokset ja arvonylennykset. Mutta minäkin otin jakamattomaan iloon osaa. Vapauteni oli tosin lopussa, mutta itse asiassa olikin se ollut pelkkää, hermoja tavattomasti rasittavaa vankeutta. Vasta nyt tunsin olevani täysin vapaa, enkä enää kuten vanki omassa teltissäni. Minun ei enää tarvinnut asua Abdul Kerimin teltin viheliäisessä salakammiossa. Tibetiläiset nauroivat sydämellisesti minun risaiselle, rasvaiselle, nokiselle, karkeasta harmaasta säkkikankaasta tehdylle puvulleni, jossa minä näytin rangaistusvangilta, tai parhaassa tapauksessa kapusiinilaiselta kerjäläismunkilta. Heistä oli käsitettävää, että olin moisessa asussa onnistunut pääsemään koko Bongban läpi huomaamatta. Miten miellyttävää oli nyt, kun sai koko puvun tuleen viskata ja panna ylleen uuden, siistin tibetiläisen puvun; ei tarvinnut työkalujaan ja papereitaan kätkeä riisisäkkiin, ei tarvinnut pesemisen asemesta joka aamu kasvojansa maalata! Heti iltasella, kun olimme uusista ystävistämme eronneet, täytyi Gulamin tuoda minulle vadillinen kuumaa vettä. Ja nyt alkoi teltissäni perinpohjainen peseytyminen, kiireestä kantapäähän asti — ja vedestä kyllä näki, miten tarpeellinen se oli! Neljästi piti Gulamin tuoda uutta kuumaa vettä, ennen kuin tunsin olevani jotakuinkin puhdas. Sitte leikkasin muhamettilaispartani ihoa myöten ja kaduin vilpittömästi, että olin partaveitseni pois viskannut. Toiselta puolen iloitsinkin, etten ehtinyt muutamia tunteja sitten tulikuolemaan tuomittuja tavaroitani polttaa.

Rindor pyysi saada lainata yhden telteistämme, koska hänen omat tavaransa saapuisivat vasta huomenna. Paitsi Pemba Tseringiä, tunsin edelliseltä vuodelta kaksi muutakin. He olivat tuiki ystävällisiä ja muistuttivat minulle, miten jalomielinen olin ollut heitä kohtaan juomaraha-asiassa. Heidän joukossaan oli myös eräs vanha rypynaamainen ukko, joka lakkaamatta poltti kiinalaista piippuansa. Hänen nimensä oli Kamba Tsenam ja hänen teltissänsä olimme muutamia päiviä sitten olleet vähällä ilmitulla.

Kolmaskymmeneskolmas luku.

Seitsemännen kerran Transhimalajan yli.

Huhtikuun 25. p:nä ratsasti yhdistynyt joukko Tshomo-utshongin itäpuolella olevan *Radak*-nimisen laakson suuhun. Molemmin puolin minua ratsasti kuusi tibetiläistä ja sen johdosta muistutti joukkomme vankien kuljetusta. Mutta nyt ei minun tarvinnut enää jonkun teltin ohi kulkiessamme laskeutua alas hevosen seljältä.

Kahdella lyhyellä päivämatkalla ennätimme *Kule-la*-solan yli siihen laaksoon, jossa on Semoku suuren karavaanien varrella. Siellä oli muutamia sinne tänne pystytettyjä teltejä. Kuvernööri ja hänen virkaveljensä asuivat pienessä kivitalossa. Tibetissä on nimittäin jokaista korkeampaa virkaa hoitamassa kaksi miestä. Niinpä esim. Gartokissa hallitsee kaksi garpunia eli varakuningasta; sen järjestelmän tarkoituksena on se, että toinen pitää toistaan silmällä ja antaa ilmi, jos tämä tekisi itsensä konnantekoihin sypääksi. Saka-dsongissa kumminkin näkyi toinen käskynhaltija olevan arvoltaan virkaveljeään ylempi; ainakin hän johti asiain käsittelyä sillä tavalla, kuin olisi hänellä suuremmat valtuudet kuin toisella.

Heti kun olimme saaneet leirimme valmiiksi, tuli Rindor kahden saattajan keralla telttiini ilmottamaan minulle, että käskynhaltija odotti minua asemahuoneessa. Vastasin, että tulokoon kuvernööri minun luokseni telttiini, jos hänellä oli minulle jotain asiaa. Ei kulunutkaan kauvan, kun jo miesjoukko lähestyi. Menin heitä vastaan, pyysin astumaan telttiin ja istuutumaan mikäli sijoja riitti, painuin itse sänkyyni, ja

nyt oli minun edessäni kolme herraa, nimittäin Saka-dsongin pun eli kuvernööri Dortshe Tsuän, hänen virkaveljensä Ngavang ja 18-vuotias poikansa Oang Gjä. Telttiaukon edessä tungskeleli kirjava joukko palvelijoita, paimentolaisia ja sotamiehiä.

"Toivon, että matkanne on ollut onnellinen ja että ette ole liian paljon kylmästä kärsineet", alkoi Dortshe Tsuän.

"Oi, kylmä on kyllä ollut! Olen menettänyt karavaanini, vaatteemme ovat risoina ja ruokavaramme lopussa. Mutta, kuten näette, emme ole siitä huolissamme."

"Teidän viimevuotisen Saka-dsongissa käyntinne aikana olin minä Tsonkassa, mutta sain tiedot kaikista liikkeistänne. Silloin Teidät karkotettiin. Miksi olette nyt taas tullut?"

"Nähdäkseni ne seudut, joissa käymästä minut silloin estettiin. Olen pahoillani siitä, että olen ollut pakotettu aiheuttamaan Teille matkan Saka-dsongista Semokuun. Kuitenkin toivon, että pian pääsemme yksimielisyyteen tiestä, jota myöten minun on maasta poistuttava."

Nyt piti kortit hyvästi pelata! Viime päivinä oli mieleni kokonaan muuttunut. Olin levähtänyt, valemattomassa kulkemisen tuottaman sielunliikutuksen jälkeinen herpoutuminen oli lakannut, ja nyt olin taas päättänyt koettaa vielä kerran löytää uutta, ennen kuin minun täytyi rajan yli mennä. Tosin olin onnistunut tekemään hyvin arvokkaan mutkan Bongban poikki, minä olin suorakulmaisesti kulkenut uusimmalla englantilaisella Tšibetin-kartalla olevan "*unexplored*"-sanan yli, joka on ollut löytöretkeilijöille kovin houkutteleva — niin, olin kulkenut p- ja l-kirjainten välitse, niin että "*unexp*" jäi tieni länsi- ja "*lored*" sen itäpuolelle. Mutta minun oli täytyntä jättää käymättä kaksi tämän suuren valkean täplän valtaavaa välipaikkaa, ja uneksin nyt ainoastaan sitä, että voisin vielä parista kohden kulkea Bongban halki! Tosin kuluisi neljä tai viisi kuukautta, jos palaisin Intiaan pohjoista mutkittavaa kaarta pitkin, kun taas Gyangtsen kautta mennen, kuten alkuaan aijoin, olisin brittiläisellä alueella jo parin viikon kuluttua. Mutta jos onnistuisin kulkemaan pohjoista mutkatietä myöten, veisin minä kotiini ainekset, jotka ehkä olisivat jo tehtyjä löytöjä arvokkaammat.

Lähin shakkisiirtoni oli nyt valeliike, nimittäin että pidin kiinni Gyangtsen tiestä. Lopulta suostuisin noudattamaan Dorishe Tsuänin toivomusta ja luopumaan Gyangtsesta ehdolla, ettei minun tarvitsisi kulkea niiden maiden kautta, jotka jo tunsin. Selitin siis hänelle, miten lyhyt matka oli täältä Gyangtseen ja miten mukava ja helppo olisi sitä tietä päästä minusta erilleen — mutta ei mikään vaikuttanut häneen, hän vastasi vain: "Se kaikki on totta, mutta se tie on Teiltä kielletty."

"No hyvä! Silloin luovun siitä Teidän mieliksenne, mutta sillä ehdolla, että annatte viedä minun kirjeeni brittiläiselle kauppa-asiamiehelle Gyangtseen. Te käsitätte, että omaiseni ovat pitkästä poissaolostani levottomat ja ikävöivät kirjettä."

"Sen minä kyllä käsitän, mutta valitettavasti en voi kirjettänne toimittaa. Kaikkia viranomaisia on ankarasti kielletty tekemästä mitään palvelusta europalaisille, joilla ei ole maassaolo-oikeutta."

"Mutta sallittehan toki silloin kahden oman palvelijani viedä kirjeeni Gyangtseen?"

"En, en koskaan."

"Te voitte ainakin ilmottaa minun Semokuun tuloni devashungille ja pyytää hallitusta lähettämään siitä tiedon Gyangtseen?"

"Rindorin kirjelmän saatuani lähetin oitis pikaviestin devashungille. Jonkun päivän kuluttua tiedetään Lhasassa, että taaskin olette täällä."

Minun ei ole koskaan onnistunut taivuttaa tibetiläistä viranomaista kirjeitäni perille toimittamaan. Siitä seikasta, että Dorishe Tsuän kieltäytyi tekemästä minulle tätä itsessään vähäpätöistä palvelusta, oli se valitettava seuraus, että omaiseni saivat minusta varmoja tietoja vasta syyskuussa ja siksi luulivat onnettomuuden minua kohdanneen. Sen sijaan, että olisin parissa viikossa päässyt rajalle, täytyikin minun kääntyä takaisin hiljaiseen Sisä-Tibettiin ja laivani takana löisivät aallot taas umpeen, pidin sentään itsestään selvänä, että tieto tasamille ilmestymisestämme kulkisi sekä virallisesti että huhun mukana Gyangtseen ja leviäisi sieltä kaikkialle. Pahaksi onneksi ei kuitenkaan niin käynyt, ja poistuttuamme taas tasamilta peitti kohtaloani sama läpinäkymätön pimeys kuin ennenkin.

"Ei, sahib", huudahti Dorishe Tsuän, "ainoa Teille luvallinen tie on se tie, jota olette pohjoisesta tänne tulleet."

"Sille tielle en ikinä lähde! Turhaa on siitä edes puhuaakaan!"

"Teidän täytyy."

"Te ette voi minua pakottaa. Ensiksikään en Teille ilmota, mitä tietä olen tullut, ja, kuten tiedätte, olen matkustanut vaelepuvussa."

"Se ei merkitse mitään! Tiedetään Teidän laskeutuneen Samje-lan ja Kintshen-lan kautta. Solien tuolla puolen vartioväki, jonka annan mukaanne, kyselee telttiltä teltille äskeisen matkanne uraa."

"Mutta paimentolaiset vastaavat rangaistusta peljäten, etteivät ole nähneet ainoatakaan ladakilaista."

"Minä saan heidät tunnustamaan totuuden pikemmin kuin luulettekaan."

"Voitte minut tappa, jos tahdotte, mutta Te ette voi minua koskaan pakottaa Samje-lan yli menemään. Ajatelkaa, että minä olen europalainen ja tashi-laman ystävä. Se voi teille päänne maksaa."

Hyvin huolestuneena neuvotteli Dorishe Tsuän kuiskailien Ngavangin kanssa ja lausui sitten:

"Teidän tähtenne menen minä niin pitkälle, että sallin Teidän matkustaa Ladakiin samaa tietä kuin viime vuonnakin, siis Tradumin, Tuksumin, Shamsangin, Parkan ja Gartokin kautta."

Tätä "pulasta pääsemistä" olin juuri peljännyt! Jos koko Tibetissä oli mitään tietä, jota tahdoin hinnalla millä hyvänsä kiertää, niin oli se juuri Ladakin suuri valtatie. Minä vastasin: "Ei koskaan! Ei askeltakaan suurta karavaanitietä myöten Ladakiin!"

"Mutta miksi ei? Teidän pitäisi niin suuresta myönnytyksestä olla meille kiitollinen."

"Minun maani lait kieltävät jokaista omia jälkiänsä myöten takaisin palaamasta! Siihen ette minua pakota, vaikka leikkaisitte pääni poikki."

"Mutta Teidän maassanne on kummalliset lait! Saanko kysyä mitä tietä myöten Te sitten oikeastaan haluaisitte lähteä?"

"Itäisempää suuntaa myöten. Mutta siitähän vielä ehdimme sopimaan."

Vastustelu ärsytti minua. Toisen shakkivedon voittaminen oli nyt kunnianasia! Asemani oli varma. Tasam oli jo poissa pelistä. Jos minun vain sallittaisiin kulkea Transhimalajan yli jonkun itäisemmän solan kautta, vallottaisin minä yhdellä tai toisella sotajuonella Teri-nam-tson, Mendong-gumpan, alisen Buptsang-tsangpon, Tarok-tson, Selipukin ja Transhimalajan kahdeksannen solan.

Myöhemmin keskustelimme kaikesta mahdollisesta. Dorishe Tsuän pyysi saada nähdä aseitamme ja kysyi eikö hän saisi ostaa yhtä revolveria.

"Ei, mutta minä lahjotan sen teille patruuninensa ja kaikkienensa, jos sallitte minun lähteä ehdottamaani suuntaa myöten."

"Hm!"

"Mutta Teidän täytyy ensin hankkia minulle kaikki ruokavarat mitä kahdeksi kuukaudeksi tarvitsemme, samoin uudet jalkineet, puvut, tupakkaa, hevosia, muuleja ja jakeja."

"Varsin mielelläni! Laittakaa vain luettelo kaikesta mitä tarvitsette!"

Se oli heti tehty. Jauhoja, tsambaa, teetä, sokeria, japanilaisia savukkeita, — joita oli sanottu täältä saavan — kaikkea oli tuotettava Tsongkasta, jonne lähetettiin jo tänään ratsastajia. Viikon kuluttua piti kaiken sieltä tilatun olla teltissäni. Loput voitaisiin hankkia Saka-dsongista. Illansuussa olin ritarillisen ystäväni pun Dorishe Tsuänin luona pitemmällä vastavierailulla ja myöhään illalla uhrasin Lien darinille kirjottamani kirjeen liekeille. Mielestäni oli nyt paras odottaa — mutta ei vain mitään kiinalaista sekaantumista meidän ruotsalais-tibetiläiseen politiikkaamme!

Illasella ajettiin sotilasvartion hevoset ja muulit asemahuoneelle. Meidän olisi pitänyt ryhtyä samoihin varokeinoihin, sillä yöllä karkasivat sudet hevostemme kimppuun. Rusko, jonka 14 päivää sitten olimme ostaneet 100 rupiilla, pantiin yöksi liekaan, jottei olisi päässyt karkaamaan. Kun ei se siis voinut pakenemalla pelastua, keskittivät sudet hyökkäyksensä siihen, söivät sen kokonaan suihin ja veivät pään muassaan. Ainakaan ei sitä aamulla ollut jokseenkin puhtaaksi kalutun luurangon lähetyvillä.

Huhtikuun 29. p:nä laskeusimme yhdessä alas Semoku-joen laaksoa; joki laskee yliseen Brahmaputraan. Käännyimme sekä virrasta, että tasamista oikealle ja nousimme nyt laaksoa myöten ylös. Toukokuun 1. p:n vietimme kulkemalla *Lamlung-lan* solan yli. Tähän solaan nouseminen on vaikeata, mutta palkkioksi avautuu sen 5,118 metrin korkuisesta satulasta ihana näköala valkoiselle vuori-ulaapalle. Tsomo-utshongin seitsemän vallitsevaa huippua näkyvät nyt, muodostaen tiheän ryhmän. Keskimäinen niistä on hyvin säännöllinen keila ja aivan alas asti liituvalka; toiset ovat suurimmaksi

osaksi mustia kallioita ja kallionkärkiä, joiden välistä näkyy pieniä sinikimalteisia jäätiköitä. Päävuoren pituussuunta on sama kuin Lunpo-gangrin, jonka jatkoa se on.

Namtshenin laaksossa muodosti yhteinen leirimme kokonaisen pikku kylän, sillä kaikki seudun päälliköt olivat kutsutut neuvotteluun. Tänne toivat myös Rindor ja Pemba Tsering kaikki Saka-dsongista tilaamani tavarat. Viivymme siellä kaksi päivää. Ilma oli raaka ja kolea, kylmä laskeutui vieläkin 18,2 asteeseen. Keväästä ei siis vielä voinut puhua.

Namtshenin leirissä ostin runsaan varaston riisiä, jauhoja, ohria ja tsambaa, sokeria, steariinikynttilöitä ja saippuata sekä 500 savuketta. Kaikki ne tavarat oli Tsongkasta tuotu. Eräs rikas Ngutu-niminen kauppias, jolla oli 50 hevosta ja jakia, möi meille kaksi muulia ja yhden hevosen, samoin vuohen ja kangasta uusiksi puvuiksi meille kaikille, lisäksi saappaita ja päähineitä. Abdul Kerim ryhtyi joutuin työhön, leikkaamaan punaisesta lhasalaiskankaasta minulle uutta mitä hienointa pukua. Päässä oli minulla kiinalainen silkkimyssy, jonka ympäri käärin punaisen turbaanin; jalassani oli kiinalaiset silkkisaappaat ja vyöllä siro miekka. Istuessani maitovalkean oriini selässä kirjavapeitteisessä satulassa näytin minä todellakin tässä naamiopuvussani arvokkaalta tibetiläiseltä.

Myöskin tänne oli kutsuttuna koolle suuri kokous, joka pidettiin Dorishe Tsuänin teltissä ja jossa oli ratkaistavana kysymys minun paluutiestäni. Dorishe Tsuän painosti, että minun oli välttämätön lähteä Samje-lan kautta kotimatalle; minä vastasin taas, etten aikoisin lähteä minkään muun, kuin jonkun Samje-lan itäpuolisen solan kautta, Silloin kääntyi hän toisten läsnäolevien paimentolaisten puoleen, jotka tietysti oli edeltäpäin opetettu, ja kaikki vakuuttivat, että Tshang-tangiin pääsisi ainoastaan Samje-lan kautta. Olimme kuitenkin kuulleet hevosten ajajien Gäbuk-lalla kertovan, että Kamba Tsenamin telttiltä menisi tie suoraan pohjoista kohti vuoriston yli. Mutta siihen vastasivat paimentolaiset, joiden piti meille jakeja vuokrata, että se tie oli muka niin huono, että me sitä myöten kulkiem pääsisimme Tarok-tsolle vasta kolmen kuukauden kuluttua. Samalla ilmottivat he, etteivät antaisi sille tielle jakejansa, sen kivisissä solissa uuvuksiin ajettaviksi. Silloin tarjouduin jakit ostamaan, mutta ei kukaan suostunut niitä myymään. Kun Dorishe Tsuän oli ilmottanut, että sen, joka kulkee Sakasta Bongbaan, täytyy Buptössä, ylisen Buptsang-tsangpon varrella vaihtaa sekä miehistöä että kuormaeläimiä, tein minä sen ehdotuksen, että ja'an karavaanini kahteen osastoon, annan Abdul Kerimin viedä toisen puolen Samje-lan yli ja itse toisen osan kanssa kuljen sill'aikaa itäisemmän solan kautta. Yhtyisimme taas Buptsang-tsangpon alisen juoksun varrella. Ngutu, hauska mongolilais-syntyinen herra, piti minun puoltani ja sanoi, että hänelle olisi aivan samantekevää, minkä solan kautta minä itse kuljin, kunhan vain karavaanin pääjoukko menisi Samje-lan kautta. Mutta Dorishe Tsuän oli yhä taipumaton ja yritti nyt pelotella minua sillä, että kertoi kymmenestä hyvin aseestetusta rosvosta, jotka muka asustivat sen vuoriston pohjoisosassa, jonka yli halusin kulkea.

"Jos seutu on niin vaarallinen", tokaisin minä, "niin olette Te velvollinen antamaan kymmenen sotamiestä minulle suojelusväeksi."

"Sotamiehet ovat Saka-dsongin linnoitusväkeä, eikä niitä voida mihinkään muuhun tarkotukseen käyttää."

"Kuulkaa nyt minua, Dorishe Tsuän, älkääkä olko pikkumainen. Jos lähetätte mukaani kymmenen sotamiestä, niin silloinhan voitte liikkeitäni silmällä pitää. Minä maksan sotamiehille palveluksestaan kaksi rupiita mieheen päivässä. Te voitte rauhoittaa itseänne sillä, etten minä kykene moisia menoja *kauvan* kestäämään. Siten saatte takeet siitä, etten tee pitkiä syrjämatkoja. Heti kun olen taas yhtynyt Abdul Kerimin joukkoon, olen ulkopuolella aluettanne ja suojelusväki palaa takaisin linnoitukseensa."

"Se on totta", kuului joukosta kaksi ääntä, "jos hän maksaa 20 rupiita päivässä, ei hän voi kauvas mennä."

Dorishe Tsuän nousi ja kutsui vielä muutamia teltin ulkopuolelle neuvottelemaan. Palattuansa hän lausui, että saan tehdä oman tahtoni mukaan, jos vain allekirjoitan kirjallisen selityksen, että otan itse seurauksista vastatakseni, niin ettei häntä voida syyttää, jos minua kohtaa onnettomuus. Tietysti minä lupasin kernaasti moisen paperin allekirjoittaa.

Niin oli asia päätetty. Nima tashi, eräs kookas, miellyttävän näköinen, pullistettuihin lammasnahkaturkkeihin puettu mies, määrättiin suojelusväen johtajaksi, ja kun hän ei sanonut pohjoiseen menevää tietä tuntevansa, sai 45-vuotias Pantshor käskyn lähteä johtajamme mukaan. Hänet kutsuttiin telttiin. Itse en ollut häntä vielä nähnyt, mutta Abdul Kerim sanoi hänen olevan saman miehen, joka huhtik. 23. p:nä oli näyttänyt meille tien Kintshen-lan juurelle. Hän oli viime vuonna nähnyt minut ja Muhamed Isan Saka-dsongissa. Tulija oli pieni, laiha, mutta jätterä mies, kulki aina pyssy olalla ja oli sillä tappanut jo 80 villiä jakia. Kaikkeen, mitä hänelle sanoi, vastasi hän nöyrästi myöntäen: "*La lasso, la lasso!*" Näki että hän oli kavala ja viekas — siis minulle mies oikeata lajia.

Hänen ja toisten seurassa ratsastimme toukokuun 4. p:nä yli *Gara-lan* solan, jonka jokseenkin

matalalle kynnykselle näkyi Kamba Tsenamin iso teltti entiseltä paikaltansa. Täällä menimme huhtikuun 22. p:nä kulkemamme tien poikki ja olimme niinmuodoin tehneet vetosolmun pohjukan Tsomo-utshongin komeiden lumipaljousien ympärille.

Pantshor oli Kamba Tsenamin vanhempi veli. Tämä rikas paimentolainen ei tullut ulos teltistänsä toivottamaan tervetulleeksi Saka-dsongin käskynhaltijaa, joka pystytytti telttinsä hänen telttinsä viereen. Laaksoon syntyi nyt telttiyhteiskunta, joka oli paljoa suurempi kuin missään muussa leiripaikassa. Kuriireja ja lähettejä tuli ja meni, pienet jakikaravaanit, jotka kuljettivat viranomaisten ruokavaroja, nousivat teltteijämme kohti, ja läheisyydestä saapui paimentolaisia katsomaan eriskummallista europalaista, joka oli räjähtänyt seudulle kuin pommi ja nyt vihdoinkin kiinni saatu.

Iltamyöhällä hiipi Kamba Tsenam minun telttiini! Hän tekeytyi hyvin salaperäiseksi ja vakuutti, ettei kuvernöörin ja hänen väkensä pitänyt saada mitään vihiä tästä hänen pimeässä tekemästään käynnistä. Hän tahtoi vain minulle ilmoittaa, että Pantshor voi aivan hyvin laittaa asiat niin, että saisin matkustaa minne ikinä halusin. Suojelusväelle oli kyllä annettu ankarat ohjeet, mutta ainoastaan Pantshor tunsu tien ja hän voisi helposti kääntää toisten silmät. Minun tarvitsi vain ilmoittaa toivomukseni Pantshorille, niin hän kyllä pitäisi lopusta huolen. Vaikkapa meidän kimppuumme tuuliaispäänä hyökkäisi 50 rosvoa, niin ne hajaantuisivat kuin lammaislauma heti kun huomaisivat joukossamme Pantshorin tarkkoine pyssyineensä. Kamba Tsenam paljasti olevansa kavala mies, joka ei Sakan viranomaisista mitään välittänyt. Tämä vanha kettu lupasi pitää huolen siitä, että voisin kulkea mieleistäni tietä, jos minä — palkkioksi toimittaisin hänelle Sakan käskynhaltijan viran! Kaikki hänen puheensa olivat tietysti hölynpölyä, mutta hänen suhteensa oli oltava varuillansa. Bongbassa ei hänestä ollut kukaan kuullut ja hänen suuri mahtavuutensa oli kaiketi vain hänen omaa mielikuvitustansa. Kotiseudullaan hän kuitenkin oli tunnettu ja arvossa pidetty rikkautensa vuoksi, ja hän pöyhkeili sillä, ettei ainoakaan rosvo uskaltaisi hänen lammaislaumaansa kajota, sillä hän oli sen väen ystävä ja luottamusmies! Minä olen kaikkien rosvojen isä, julisti hän vaatimattomasti.

Seuraavaksi aamuksi kutsui hän minut telttiinsä vieraaksi, jonka pyynnön mielelläni täytinkin. Sivuttaessani hänen telttinsä ensi kertaa, lumituiskussa, oli se minusta näyttänyt suunnitelmiani ja vapauttani uhkaavalta linnoitukselta. Pujahdin silloin tämän mustan paimentolaisteltin ohi kuin öitten varas, joka pelkää joka hetki ilmitulevansa. Nyt lähestyin sen sisäänkäytävää, kuten arvokas vieras.

Tätä tilavaa, monenmonista kangaslevyistä ommeltua telttiä kannattaa kolme maaperään muurattua mastoa. Sisäseinää pitkin kulkee kivimuuri, jonka eteen on tsamba-, riisi- ja ohrasäkkejä vartaaseen ripustettu. Samoin on siellä vaatekoreja ja -arkkuja. Alttari, puutelineet ja pöytä ovat täynnä gaoseja, jumalankuvia, uhrimaljoja, rukousmyllyjä ja pyhiä kirjoja. Eräässä nurkassa on runsas tusina pyssyjä ja toisessa yhtä monta miekkaa. Muuratulla liedellä, sisäänkäytävän oikealla puolella, kiehuu aina mahtava teekattila ja sitä käytetään heti kun vieras tulee. Eräällä kivilevyllä on käyttövalmiina kokonainen puukulhopatteri. Sinisenharmaa savu nousee kuin höyry ylös katonrakoa kohti, joka toimittaa savutorven virkaa. Kauvimpana sisäänkäytävästä on sopessaan talonisännän kunniasija, sohva ja matala, pieni pöytä, sekä sen edessä liesi, joka muistuttaa onttoa, katkaistua tykinsuuta ja on höyryävää lantahiiltä täynnä. Yhtenä ryhmänä istuu joukko Kamba Tsenamin paimenia teetä juoden, eräässä toisessa leikkii muutamia mustia pikku lapsia, ja kolmannessa nauraa kikattavat teltin naiset. Kamba Tsenamin 83-vuotias äiti istui vuoteellaan, liituvalkeat hiukset lyhyiksi leikattuina, ryppyisenä kuin rutistettu pergamentti, umpisokeana, ja pukunaan kuten Monna Vannalla ainoastaan vaippa. Hän kiersi oikealla kädellään rukousmyllyä, joll'aikaa vasen solutteli lakkaamatta rukousnauhan helmiä. Hän lorusi ja rukoili vuoroonsa, pudotti joskus rukousnauhan, etsiäkseen tungettelevan syöpäläisen, ja joskus, kun ämmä vaipui synkkiin, tylsiin ajatuksiinsa, lakkasi rukousmylly narisemasta. Kahdesti tiedusti hän, oliko europalainen vielä täällä ja oliko hänelle tarjottu ruokaa ja teetä.

Toukok. 5. p:nä, joka oli viimeiseni Dorishe Tsuänin seurassa, vietin erojaisjuhlaa leirissäni. Seuraavana aamuna oli maa taas yhtä valkeana kuin valkeimmalla talvella. Lumihitukset laskeutuivat höyhenkepeinä ja äänettömästi kuin puuvilla, ja yksinpä tibetiläisetkin olivat pukeutuneet lämpimämmiin. Käskynhaltija ja hänen seurueensa tuli jäähyväiskäynnille, jolta lähtiessä saatoin heidät satuloittujen hevostensa luo, sanoin vielä kerran jäähyväiseni ja kiitin ystävällisyydestä, jota olivat minulle osottaneet, vaikka olinkin heille niin paljon vaivaa aiheuttanut. Dorishe Tsuän lausui toivovansa, että vielä kerran elämässä näkisimme toisemme — ihmiset oppii helpommin tuntemaan ja heitä ohjaa helpommin, jos kohtelee heitä ystävyydellä ja seurustelee heidän kanssaan säveästi; väkivallalla, kovuudella ja uhkauksilla ei saavuteta mitään. Suorana, komean näköisenä, istui kuvernööri hevosensa seljässä; hänen kasvojansa peittivät tummat silmälasit ja otsan yli laskeutuva punainen päähine, joka suojeli tuulelta. Hänen seurueensa oli melkolailla huvennut, kun koko suojelusväki oli lähetetty minua seuraamaan. He kannustivat hevosiansa ja hävisivät pian kukkulaiselle Gara-lalle nousevalle tielle.

Oma karavaanini oli jaettava kahteen osaan. Minun mukaani sai tulla ainoastaan viisi miestä, Gulam, Lobsang, Kutus, Tubges ja Kuntshuk. Meillä oli kahdeksan vuolta maitoa lypsämässä — omat vanhat

lampaamme olimme myyneet polkuhinnasta. Nima tashin johtama suojelusväki sai 100 rupiita etukäteen, maksuksi ensimmäisistä viidestä päivästä. Pantshorin kanssa sovin vain, että hän saisi hyvän maksun, jos veisi minut minne halusin. Toisten kahdeksan ladakilaisen käskin mennä Abdul Kerimin johdolla Samje-lan yli Buptsang-tsangpolle, laskeutua hitaasti joen rantaa myöten ja odottaa meitä siinä, missä se laskee Tarok-tsoon. Millään ehdolla eivät se saisi Buptsang-tsangposta erota, koska voisimme muutoin toisistamme häipyä. Rindor ja Pemba Tsering määrättiin menemään heidän mukanaan Samje-lan yli Buptöön vaatimaan Kebjongin väkeä tilille kuljetuksesta kieltäytymisestä. Oma kuormastoni oli mahdollisimman pieni. Mukaani otin 1,000 rupiita, muu matkakassa jäi Abdul Kerimin vastuulle. Hän oli kunnan mies, mutta ei muutoin mikään älyniekka. Mukaamme tuli muutamia paimentolaisiakin, joiden jakit kantoivat kuormastoa.

Vaikka erossa olomme piti kestää ainoastaan pari viikkoa, oli ero tuskallisen liikuttava ja paljon lapsellisia kyneleitä vieri alas ahavoittuneille poskille. Olin ostanut taas muutamia hevosia, joten kaikki ladakilaiseni saivat ratsain kulkea. Niin lähdimme suljetussa rintamassa ylös laaksoa myöten. Laakson pohja on täynnä haurasta, narskuvaa jäätä, kellonmuotoisia jäälevyjä, kovaa viheriätä liuskakivimuraa ja pyöreitä heinätupsuja, joiden välissä on hiirenreihiä. Etenemme luoteeseen ja sitten suoraan länttä kohti pienen kaksoissolan *Shalung-lan* yli ja alas Gjägong-laaksoon, jossa leiriydymme Kamba Tsenamin lammasaitauksien luo, ostaaksemme vielä muutamia teuraslampaita. Suojelusväki oli jo saapunut ja istui mustassa teltissänsä teetä juomassa.

Toukokuun 7. p:nä sanoimme vanhalle rosvopäällikölle Kamba Tsenamille jäähyväiset ja ratsastimme ylös 5,490 metriä korkealle *Gjägong-lalle*. Se on *Kantshung-gangri*-nimisessä vuorijonossa ja minä tein sen mieltäkiinnittävän huomion, että kaikki solan pohjoispuoliset vedet laskevat *Tshaktak-tsangpoon*. Kantshung-gangri ei siis ollut Transhimalajan pääharja ja Gjägong-la oli ainoastaan toisen luokan sola. Suuren vedenjakajan tapasimme pohjoisempaan, vasta muutamien päivämatkojen päässä.

Pohjoispuolella sivuutimme *Memo-tshutsä*-nimisen kuumen lähteen, jonka vesi oli lähteensilmässä +34,2 asteen lämpöistä, kun se taas eräässä toisessa lähteessä kiehui ja höyrysi. Näitä lähteitä ympäröivät kalkkeutumat, penkereet ja altaat, joissa sairaaat kylpevät.

Pantshorilla oli vanha kaukoputki, jolla hän ahkerasti tähysteli rosvoja ja villijakeja. Hän ajatteli, että meidän oli aina pysyttävä yhdessä, sillä kimppuumme voi hyökätä semmoisiakin rosvoja, jotka eivät olleet hänen tuttaviaan ja hän pyysi meitä semmoisessa tapauksessa olemaan hänelle puolustautumisessa avullisia.

Tämänpäiväisen leirin numero oli 400.

Ratsastimme pohjoiseen päin ja laskeuduimme erään pienen harjun ylitse *Tshaktak-tsangpolle*, jonka läheisyydessä meidän täytyi pysähtyä nuotiolla lämmittelemään. Joki tekee mutkan lounaaseen päin, murtautuakseen Kantshung-gangrin läpi. Sen rannalta näkyi teltti, 8 hevosta ja noin 100 lammasta. Pantshor oli tänään kulkenut omaa tietänsä, ajaen takaa erästä laumaa, jossa oli 90 villijakia. Nima tashi, suojelusväen päällikkö, taas oli vakuutettu siitä, että teltissä majaili rosvojoukko, sillä näillä seuduilla ei asu mitään paimentolaisia. Suojelusväki ja varsinkin Nima tashi pelkäsivät voroja kauheasti; Pantshor oli minulle sanonut voivansa rosvoilla pelottelemalla pakottaa sotamiehet tulemaan mukanani minne vain tahtoisin. Palattuansa kertoi Pantshor, että teltissä todellakin majaili rosvoja, vieläpä se joukko, jonka omallatunnolla oli Rukjok-laaksossa tehty murha. Ja hän lisäsi siihen, että rosvojoukko oli uhannut jälleen rangaista seutua, jolleivät Rukjokin asukkaat liittyisi heihin hyvällä. Kysyin miksi eivät sitten viranomaiset vangitse päällikköä nyt, kun hän on aivan lähellä; siihen vastasi Pantshor päätänsä pudistaen, että jos hänet vangittaisiin ja telotettaisiin, niin saisi niskaansa kolmekymmentä muuta vieläkin häijympää rosvoa! Yleensä näyttää rosvoelämä Tibetissä olevan aika mukavaa.

Vaikka hevostemme täytyikin tavattomasti ponnistella, veivät ne meidät kumminkin toukokuun 11. p:nä *Sangmo-bertik-lan* huimaavaan, 5,820 metrin korkeuteen, ja nyt seisoin minä *seitsemännen kerran* Transhimalajan pääharjanteella, Intian molempien suurten jokien vedenjakajalla. Näköala oli hyvin rajotettu, läheisten kukkuloiden sulkema. Eräällä terävällä luoteisella huipulla kahlasi seitsemän villijakia lumessa. Pantshor ja eräs sotamies lähtivät jalkaisin niitä takaa-ajamaan. Tarvittiinpa rohkeutta kiivetäkseen jyrkkää seinää myöten ylös ja vielä raskas pyssy seljässä! Me muut ratsastimme graniittilohkareiden lomitse alas. Kauvempana oli kivi viheriää porfyryria. Rinteiden laskeutuminen loiveni loivenemistaan. Leiripaikallamme tuskin huomasi mihin päin laakso vietti.

Suojelusväki oli pysähtynyt erään lännestä tulevan sivulaakson suuhun, ja Nima tashi ilmotti nyt minulle, että tämän laakson kautta meni tie Buptöön, jossa meidän piti sopimuksemme mukaan yhtyä Abdul Kerimin joukkoon. Tätä kauvemmaksi pohjoiseen ei suojelusväki aikonut lähteä. He turvautuivat siihen verukkeeseen että heidän jakinsa olivat muka uuvuksissa, heillä ei ollut ruokavaroja ja heillä oli lupa seurata minua ainoastaan 14 päivää. Pantshor heittiö ryhtyi pitämään heidän puoltansa ja pelotteli meitä Bongba-tshusharin päälliköllä, joka kantoi veroa kaikilta seudun rosvoilta ja varmasti ryöstäisi meidät, jos kulkisimme hänen alueensa läpi. Pitkän neuvottelun perästä päätin leiriytyä siinä missä

olimme, voidakseni asiasta enemmän puhua. Ennen auringon laskua olivat miehet taas kaikkeen valmiit. Hopearupiiden kilinä se etupäässä sai heidät muut ajatukset unohtamaan. Sovimme, että he saisivat joka ilta 20 hopearupiita käteensä; sen lisäksi lahjotin heille vielä vuohen, koska heidän lihavarastonsa oli lopussa.

Kolmaskymmenesneljäs luku.

Uusi matka "valkean täplän" halki.

Toukokuun 14. p:nä jatkoimme pohjoiseen ratsastustamme lumipyryssä, joka peitti näköalan. Sivuuimme useita mani-kekoja, yhdeksän niistä oli yhdessä rivissä. Laakso levenee levenemistään, ollen lopulta 2 kilometriä avara. Leirissä ei ollut ollenkaan vettä, mutta kaksi jakiamme panimme jääharkkoja kantamaan. Joka ilta istuin tuntikausia jutellen Pantshorin kanssa, ja hänen tiedonantojansa oli helppo tarkastaa. Olin hänelle kerta kaikkiaan sanonut, että jos hän ei aina puhuisi totta, ei hän saisi mitään ylimääräistä palkkiota. Tänä iltana kertoi hän, että Muhamed Isan haudalla kummittelee aivan kamalasti, ja yöllä kuuluu haudan syvyydestä hirmuista huutoa ja huokauksia! Hän oli vakuutettu siitä, että haudalla oleksivat paholaiset ja henget, ja sanoi, ettei ainoakaan tibetiläinen uskalla paikkaa lähestyä — seikka josta on ainakin se etu, että hauta saa olla rauhassa.

Toukokuun 19. p:n vastaisena yönä pysähtyi alin lämpö -1,4 asteeseen ja nyt vihdoinkin tuntui keväältä, jopa kesältä. Tie kulki jyrkkää laaksoa myöten luoteeseen ylös pieneen *Teta-la*-solaan (4,958 metriä), jonka laelta meille viimeinkin avautui vapaa näköala ikävöidylle *Teri-nam-tson* järvelle, jota Nain Sing kutsui "Tede-nam-tso'ksi". Hän ei ollut sitä tosin nähnyt, vaan ainoastaan kuulopuheelta tuntenut, silti merkiten sen aivan oikein kartallensa. Hänen ainoa erehdyksensä oli se, että hän merkitsi järven soikenevan pohjoisesta etelään, vaikka se soikenee idästä länteen.

Vietimme koko päivän viheliäisessä leirissä hedelmättömän ympäristön ja loistavan näköalan keskellä 4,769 metriä korkealla merenpinnasta. Sillä *Dangra-dshum-tso* alkoi nyt neljännen kerran minun ajatuksissani kummitella. Täältä oli tälle pyhälle järvelle itään päin ainoastaan neljä päivämatakaa. Halusin yrittää livahtaa sen rannoille. Tosin Nima tashi ja Pantshor etsivät kaikki mahdolliset vastasyynsä: heidän jakinsa olivat uuvuksissa, siellä ei olisi mitään laitumia ja mahdollon olisi saada jakeja vuokratuksi, koska kaikki olivat äskettäin lähteneet suolaan Tabie-tsakasta hakemaan. Ehdotin silloin, että ratsastaisimme sinne minun omilla hevosillani ja palattuamme yhtyisimme heihin Mendong-gumpan luostarin luona. Sitä vastaan ei heillä alussa ollut mitään muistuttamista. Jos en tähän aikaan olisi lopultakin ollut Tibetiin kokonaan kyllästynyt, niin olisin voinut heille tehdä aika hyvän tempun. Olisin nimittäin kulkenut en ainoastaan *Dangra-dshum-tsolle*, vaan aina vain idemmäksi, kunnes minut olisi pidätetty. Mutta nyt olin saanut kylläni kaikesta, mikä muistutti maantiedettä, löytöjä ja seikkailuja; minä halusin päästä kotiin. Sitä paitsi näytti minusta *Teri-nam-tson* itäpuolinen maa länsipuoliseen verraten suhteettomasti arvottomammalta. Edellisen maan halki olin kulkenut kolmesta kohti, ja kaksi muuta matkustajaa oli siellä käynyt, mutta lännessä ei ollut kukaan käynyt, eikä sitä tunnettu muutoin kuin niistä epäselvistä kertomuksista, joita jesuiitat olivat 200 vuotta sitten alkuasukkailta hankkineet. Todellakin oli tämä maa Tibetin tuntemattomin osa, jo *Nganglaring-tsolle* menevä tie leikkasi valkean täplän pitkittäin. Jos viranomaiset olisivat minulta kysyneet, minkä tien tahdoin valita, olisin minä viipymättä vastannut: *Nganglaring-tsolle* menevän. Olisi ollut viisainta suostua oitis Nima tashin ehdotukseen, ja mennä suoraan Mendong-gumpan luostariin. Mutta vastustus ärsytti minut viimeisen peitseni *Dangra-dshum-tson* puolesta taittamaan. Minun olisi pitänyt muistaa sananlasku: "Joka kuuseen kurkottaa, se katajaan kapsahtaa", sillä vähällä oli, etten menettänyt Mendong-gumpaakin.

Sillä kun Nima tashi näki, ettei hän minulle mitään voinut, lähetti hän salaa sanan Naktsangin maakuntaan kuuluvan *Songgengamo-bukin* piirin päällikölle Tagla Tseringille, jonka alueella nyt olimme. Ja Tagla Tseriug tuli. Viime vuonna hän oli ollut Lundupin seurueen joukossa, kun tämä minut pidätti Targo-gangrin juurella ja esti minut pyhän järven rantaan asti menemästä. Nyt näytti hän komealta ja mahtavalta. pantterinnahkainen vaippa oli sidottu kiinni vyöllä, jonka muodosti kuusi kiiltävästä hopeasta tehtyä gaosta. Vyöstä riippui miekka turkooseilla ja koralleilla koristeltuine huotrinensa ja hänen kupeillaan helisi kimppu veitsiä ja muita esineitä. Sen kaiken päällä oli pitkä, hihatton sinertävän punainen levätti ja päässä kiinalainen silkkimyssy. Hänen seurueenaan oli kuusi ratsastajaa, ja seuraavana päivänä saapui vielä kaksikymmentä. Kaikki olivat pyssyillä ja miekoilla hampaisiin asti aseestetetut ja kirjaviin pukuihin puetut. Muutamilla oli päässä lierihattu, toisilla side, jonka olivat vetäneet otsalleen. Nähtävästi käsitti Tagla Tsering aseman vakavaksi ja aikoi minuun vaikuttaa kootulla sotavoimallaan.

Mutta tämä hallitseva päällikkö astui telttiini miellyttävänä, tyytyväisenä aivan kuin vanha hyvä

ystävä, lausui minut alueelleen sydämellisesti tervetulleeksi ja ihmetteli suuresti, että minä jo taas olin täällä, vaikka minut oli viime vuonna pakotettu pois kääntymään. Enkö jo ollut aiheuttanut Hladshe Tseringin Kukistumista? Aijoinko Naktsangin uudenkin käsrynhaltijan samalla tavalla tuhota? Vai mitä minä sitten oikeastaan tahdoinkaan?

"Ei, Hedin sahib, Naktsangiin te ette saa matkustaa. Kääntykää länteen! Nima tashilla ei ollut suorastaan mitään valtuuksia viedä Teitä Teri-nam-tsolle; Buptsang-tsangpon rannallahän Teidän piti yhtyä karavaaniinne. Puhutte Mendong-gumpasta! Teillä ei ole oikeutta sinne mennä. Yhtymispaikalle on suurempi tie. Mendong-gumpa ei tosin ole minun alueellani, mutta minä olen kaiken varalta kirjeellisesti käskenyt kaikkia seudun govioita ottamaan Teidät kiinni, jos yrittäisitte luostariin."

Nima tashi parka oli pelosta puolikuolleena. Hän oli luullut voivansa minua säikäyttää mahtimiehellä ja nyt näkikin hän meidän istuvan yhdessä, juovan teetä ja polttavan savukkeita kuin olisimme vanhoja tuttuja. Mutta hän oli saanut nuhteet siitä, että oli minut jo liian kauvas tuonut. Jälestäpäin sanoin hänelle, että hän oli ollut aasi ja sai syyttää itseänsä, jos joutuisi Saka-dsongissa ikävyyksiin. Tagla Tsering, joka jo muutenkin oli hyvällä tuulella, tuli vielä paremmalle päälle, kun lupasin kääntyä ja alistua tiellä noudattamaan päälliköiden määräyksiä, jos minut sattumalta estettäisiin luostariin poikkeamasta.

Toukokuun 24. p:nä erosimme ja kuljimme järven etelärantaa pitkin länttä kohti. Järven vesi on suolaista ja harvinaisen vastenmielisen makuista; sitä ei voi ollenkaan juoda. Lamlung-la (5,145 metriä) on vallitseva sola, jonka yli on noustava erään niemen poikki kulkeakseen. Kivikunta on graniittia ja vihertävää liuskakiveä. Jäniksiä ja villihanhia näkyy viljalta. Suolattoman veden laguuneja on siellä täällä rannalla, joka muodostaa hyvin kapean vyön vuoren juurelle, pohjoinen rantavyö näyttää paljoa leveämmältä. Vielä yhden päivän kuljimme Terisin lähteelle, järven länsipäähän, joka on laaja, säännöllinen poukama.

Eri paimentolaisten kuulin tämän kauniin järven nimeä eri lailla lausuvan. Nain Singin "Tede-nam-tso" on väärä. Kangmarin gova väitti, että se on lausuttava *Tsari-nam-tso*; nimi on muka annettu järvelle, koska "ri di tsa-la tso jore" on käännettynä "järvi, joka on aivan vuoren juurella". Rannalla asuvat paimentolaiset lausuvat kumminkin nimen *Tiri-tai Teri-nam-tso*. 411. leirin luona nimittäin on rannalla kaksi matalaa vuorta, joiden nimi on *Tetshen ja Tetshung*, iso Te ja pieni Te, en oikeammin Ti. Ti on temppelisalissa oleva laman valtaistuun, ri merkitsee vuorta, nam taivasta ja tso järveä. Koko nimen runolla nen merkitys on siis: "Valtaistuinvuoren taivaallinen järvi".

Tämä järvi on 4,684 metriä merenpintaa ylempänä, siis 126 metriä alempana kuin Montblancin huippu; joka, jos se kohoaisi tämän järven turkoosinvärisistä aalloista, näyttäisi jokseenkin yhtä pieneltä kuin sen itäpuoliskosta nouseva pikku kalliosaari.

Toukokuun 26. p:nä lähdimme "taivaalliselta järveltä", jonka rantaa ei ollut tähän asti koskaan europalainen eikä punditi astellut. Näimme sen sinisen pinnan kapenevan vuoriston välissä damaskolaismiekaksi ja lopulta kokonaan itään häviävän, meidän ratsastaessamme länttä kohti, valtaavan tasangon halki, joka on muinoin ollut veden alla. Kutus, Lobsang ja Pantshor seurasivat minua. Kiirehdimme kulkuamme, jotta pääsisimme luostariin äkkiarvaamatta, ennen kuin munkit tuloamme huomaisivat. Karavaanin ja suojelusväen piti sen vuoksi tulla jäljessämme ja leiriytyä Mendong-gumpan luo. Pantshor hävisi ensimmäisen teltin luona, jonka ohi kuljimme, eikä hän sinä päivänä enää näyttäytynyt. Hän oli pelkuri, eikä halunnut ottaa niskoilleen epäluuloa, että hän oli näyttänyt meille tien pyhätölle. Minun täytyi siis tulla toimeen ilman häntä ja koettaa löytää luostari yksinäni.

Tunti kului tunnin perästä, kun me länteen päin ratsastaen luostaria turhaan tähystelimme. Mutta vihdoinkin kirkastuivat silmäni yht'äkkiä. Me olimme nyt 10 metriä korkealla rantapenkereellä, joka rajottaa idässä Soma-tsangpon uomaa, ja näimme vastapäätä olevan penkereen juurella luostarin nelikulmaisen kivirakennuksen valkeat seinät, joiden poikki kulkee ylhäällä punainen juova, sen tshortenit, manikeot ja viiritangot. Näimme rakennuksen oikealla ja vasemmalla puolen telttikylän. Ylemmässä niistä asui 60 munkkia, alemmassa 40 nunnaa. *Soma-tsangpon* — sitä sanotaan myös Njagga-tsangpoksi eli Soma-njagga-tsangpoksi — virran vesimäärä oli nyt 10-12 kuutiometriä, ja se soluu verkalleen pitkin pettävästi hyllyvää, upottavaa pohjaa. Vaarallisesta pohjasta huolimatta onnistuimme toki yli pääsemään ja ratsastimme luostariin, jossa meidät otti vastaan kymmenen kohteliasta, mutta varovan vähäpuheista munkkia. Tilanpuute estää minut kuvailemasta Mendong-gumpan uskonnollista järjestöä. Mainitsen ainoastaan, että se on tähän asti ollut nimeltäänkin aivan tuntematon, kuten niin monet muut luostarit, joissa viime vuonna kävin. Tämän luostarin erikoisuus on se, että veljet ja sisaret asuvat telteissä ja jokainen teltti on kammio. Teltit näyttävät hyvin mukavilta, mutta sisaret, joista minä muutamia piirsin, olivat kauhean näköisiä, vanhoja, pesemättömiä noitia, ruokkoamattomia ja villiityneitä. Se idyllimäisyys ja lumoava, mikä sisältyy erämaan nunnaluostarin käsitteeseen, haihtuu noita kuvatuksia katsellessa aivan jäljettämiin.

Lähdettyämme luostarista toukokuun 28. p:nä päätin oitis lähteä Buptsang-tsangpolle, missä Abdul Kerim varmaankin jo oli levoton meidän pitkästä viipymisestäämme. Olimme sopineet, että ero kestäisi ainoastaan neljätoista päivää; mutta kokonainen kuukausi olisi mennyt, ennen kuin ehtisimme joelle.

Siksi läksimme tänään varhain matkalle, ratsastimme Soma-tsangpon oikeata rantaa myöten etelään päin ja nousimme siis taas ikäänkuin kaupantekijäisiksi saman vuorijonon yli, jonka harjalta, Teta-lalta, olimme Teri-nam-tson ensi kerran nähneet. Laakso on runsaasti neljä kilometriä leveä, rantapenkereet ovat huomattavasti kehittyneet ja kaltevuus on hyvin loiva; harvoin kuulee veden kohisevan. Siellä täällä kohoaa laiturilla käyvän karjan ympäröimä teltti. Vielä yksi päivännousu, ja me ratsastamme tämän joen yli, jolla Satshu-tsangpon, Buptsang-tsangpon ja Bogtsang-tsangpon ohella on kunnia olla Sisä-Tibetin isoimpia jokia. Toukokuun 30. p:nä ratsastamme ylös *Goa-la*-solaan (5,298 metriä), joka on lakea ja helppo nousta. Siltä saa tutustua etelässä kohoavan Transhimalajan näköalaan. Luoteessa, aivan solan alla, on pieni *Karong-tson* järvi — uusi löytö, kuten kaikki muukin tässä maassa! Tiemme kulkee länteen, kun me kesäkuun 1. p:nä ratsastamme *Bongba-kemarin* piirin kautta suurta Raga-tasamin ja Tabie-tsakan välistä suolakaravaanien tietä myöten, joka kulkee *Tsalom-nakta-la*-solan läpi. Vasemmalle jää *Karong-tso*-järvi ja oikealle eräs keskikorkkuinen vuoristoharjanne. Tiehemme yhtyy suuri Naktsangista tuleva tie. 417. leiri oli aivan lähellä sen luoteispuolella olevaa *Tshunit-tso*-järveä.

4. päivä kesäkuuta. Koko yön oli satanut lunta ja me lähdimme sakeimpaan lumipyryyn. Hämärää, lyijynraskaita pilviä, ympäröivistä vuorista ei vilahdustakaan, kaikki on märkää ja tuntuu happamalta, nopeasti sulava lumi muodostaa maahan vesilätäköitä; seitsemän Kang-rinpotschen pyhiinvaeltajaa sukeltaa näkyviimme vasta kun jo ovat aivan edessämme. Läiskyttelemme kuitenkin rauhallisesti lumisohjossa. Buptsang-tsangpon rannalle leiriytyessämme oli ilma toki melkoisesti seestynyt.

Joen rannalla oli muutamia telttejä. Paimentolaiset kertoivat, että Abdul Kerim oli noin kahdeksan päivää sitten laskeutunut Tarok-tsolle laakson oikeanpuoleisella rinteellä olevan vuoriston yli kulkevaa oikotietä myöten! Govaa ei täällä ollut, mutta kaksi talonpoikaa suostui meille tarvitsemamme viisi jakia vuokraamaan. He olivat pelokkaita ja arkoja, mutta Pantshor puhui puolestamme, ja sovittiin, että he saattaisivat meitä aina Tarok-tson lähelle asti. Kesäkuun 5. p:n aamuna sanoin Nima tashille ja hänen sotamiehilleen jäähyväiset ja erotin Pantshorinkin. Ratsastimme laakson vasemmanpuoleisten kukkulain lomitse Buptsang-tsangpon rantaa myöten alas virtaa. Pian kapenee laakso solatieksi, mutta laajenee taas oitis. Vasemmalla puolellamme kohoaa Transhimalajan pääharjanne, mutta ei kumminkaan pääse vallan vaikuttavaksi, koska kuljemme aivan sen juurta pitkin. Tuontuostakin peityimme tuiskuavaan lumeen, ja leiripaikallamme *Mabie-tangsang-angmossa* kiiruhdimme minkä voimme, päästäksemme katon alle. Kun pikku Puppy kuuli tänään ensi kertaa ukkosen jyryää, ärtyi se ja haukkui kovasti; se ei kuitenkaan käsittänyt mistä meteli tuli, ja katsoi sen vuoksi turvallisimmaksi juosta telttiini ja piiloutua pelukseni taa.

Kesäkuun 8. p:ksi olin suunnitellut matkan *Lunkar-gumpa*an. Tämä luostari on rakennettu kukkulalle, jolta avautuu näköala järvelle. Matkasta ei kuitenkaan tullut mitään, sillä kello kuusi saapui gova Pensa hevosella, kahden palvelijan saattamana. Hän oli puettu siniseen, hienoon vaippaan, näytti 55 vuoden ikäiseltä ja tervehti minua ystävällisesti ja kohteliaasti. Hetken kuluttua saapui vielä puoli tusinaa ratsumiehiä — päivänselvää oli, että olin taas kiinni. Gova Pensa pyysi minua jäämään iltaan asti paikoilleni, koska iltapäivällä saapuisi Tarok-sungin piiripäällikkö gova Parmang. Luntar-gumpassa käynnin selitti hän mahdolltomaksi, koska molemmat ylilamat ja melkein kaikki 20 munkkia olivat toissapäivänä lähteneet Kang-rinpotschelle ja sulkeneet tempelin portit. Kotosalle oli jäänyt ainoastaan neljä nunnaa ja kaksi lamaa. Abdul Kerimin joukosta hän ei tiennyt muuta kuin että se oli tavannut gova Parvangin, mutta hän ei tiennyt missä se nyt oli.

Mutta gova Parvang ei saapunutkaan luoksemme, vaan lähetti leiriini arvossa häntä lähimmän herran, jo ijäkkään Jamban, sekä seitsemäntoista aseetonta miestä. Jambaa oli käsketty päänsä menettämisen uhalla estämään Tabie-tsakaan menomme. Kumminkin myönsi hän, ettei hän voisi estää meitä ratsastamasta sinne omilla kuudella hevosellamme; mutta jakeja ja ruokavaroja emme saisi, ja gova käskisi paimentolaisten paeta meitä kuin ruttoa. Mutta jos tahtoisimme nousta ylös laaksoa, joka avautuu etelälounaassa ja vie seitsemässä päivässä Lungnak-lan yli Tuksumiin, niin vuokraisi hän meille jakit, möisi ruokavaroja ja antaisi oppaat. Ja jos taasen menisin mieluummin Lungnak-lan kautta luoteeseen päin *Selipukiin*, niin palvelisi hän silloinkin minua mitä kernaimmin. Hän neuvoi minua lähtemään viimeainittua tietä myöten, sillä sen varrella, Tarok-tson ja Tabie-tsakan välillä, oli gova Parvang pakottanut Abdul Kerimin lähtemään suoraa tietä myöten Selipukiin. Valittavanani oli siis kolme eri tietä ja kaikki kolme kulkivat *Tibetin kartan valkean täplän halki*, jolla ei näkynyt mitään muuta mustalla painettua kuin pituus- ja leveysasteet sekä sana "*Unexplored*". En hetkeäkään empinyt. Keskimäinen, Lunkar-lan yli kulkeva tie oli arvokkain, sillä tunteeni sanoi, että se tuottaisi suurimman lisän tietojeni täydentäneelle Transhimalajan sekavasta orografiasta.

Kesäkuun 9. p:nä toimitimme asiamme nopeasti, hankimme jakit ja oppaat, ja ostimme ohria, riisiä ja

tsambaa. Sanoimme Bongba-tarukin päälliköille jäähyväiset ja lähdimme suoraan luostaria kohti. Kuljimme useiden telttikylien ohi; seutu oli tiheään asuttua. Vasemmanpuoleisella vuorenjuurella kumpusi kuuma tähte. Seuraavana päivänä pääsimme *Lunkar-lan* yli, käännyimme länttä kohti ja sitte vähitellen enemmän pohjoiseen, kunnes 19. p:nä jo kuljimme koilliseen päin loivasti laskeutuvaa *Petang-tsangpon* laaksoa pitkin, milloin aivan tämän melkoisen joen rantaa myöten, milloin taas siitä vähän loitontuen.

Oikealla puolellamme kohosi *Sur-lan* vuorijono, sen lumipeitteiset huiput ja jäätikkösuikaleet, ja etäältä pohjoisesta näkyi *Sur-lan* vuoriston jatko, *Ganglung-gangrin* valtaava harja. Huomasin, että tämä suunnattoman suuri vuorijono kulkee luoteesta kaakkoon, kuten sen itäiset ja läntiset naapuritkin, ja että Atkinsonin, Saundersin, Hodgsonin ja Burrardin siitä antamat esitykset ja sen orografinen järjestelmä ovat keskenään jyrkästi vastakkaisia, koska kaikki nämä tutkijat ovat pelkän oletuksen nojalla merkinneet kartallensa yhden ainoan, Brahmaputran kanssa yhdensuuntaisen vuorijonon. Todellisuudessa joutuu täällä vuorijonojen sokkeloon ja kaikki ne jonot ovat jättiläismäisen Transhimalaja-vuoriston osia.

Tie on erinomainen ja pitkän ratsasmatkan päätyttyä pystytämme leirimme erään jäätikköpuron rannalle, jolla aikaa sadekuurot ja lumipuuskat vaihtelevat keskenänsä.

Täällä täytyy meidän viipyä yksi päivä, jotta seudun ystävälliset paimentolaiset ehtisivät noutaa piiripäällikön. Meillä nimittäin ei ollut enää mitään syötävää ja täytyi ostaa kaikkea, mitä vain voi rahalla saada. Hän tuli ja minä ostin 50 rupiilla ruokavaroja; hän itse sai 20 rupiita hyvydestänsä. Rahastoni oli nyt miltei tyhjä, ja vapisten katselin sen ajan tuloa, jolloin meidän vaeltavien juutalaisten tavoin täytyisi hengenpitimiksemme myydä kellot, revolverit ja hevoset. Sillä täällä *Rigi-tshangmassa* ei ollut kukaan Abdul Kerimistä ja hänen joukostaan mitään kuullut.

En käsittänyt, mitä se merkitsi. Hänen oli täytynyt olla aivan hullu. Hänen hallussansa oli 2,500 rupiita; olisiko hän niiden kanssa karannut, tai olisiko hänen päällensä hyökätty ja hänet ryöstetty? Lähetin gova Parvangille kirjeen, jossa ilmoitin, että ellei hän viikon kuluessa hakisi käsiin minun väkeäni, joutuisi hän tekemisiin koko devashungin ja mandarinien kanssa.

Suuremmoinen oli näköala Nganglaring-tsolle, joka oli kesäkuun 23. p:nä aivan meidän allamme. Kaikki vuoret ovat punertavia, mutta vesi on voimakkaan merisininen. Suurimman osan sen itäistä puoliskoa ottaa eräs valtaava saari, vedestä sukeltava vuorihaaranne, jonka rantaviivat ovat yhtä epäsäännölliset kuin itse järven rannat: pelkkiä niemekkeitä, lahdelmia ja kallionkärkiä. Luoteesta näkyy kolme pientä saarta.

Tähän saakka ei ollut ainoakaan europolainen Nganglaring-tsota nähnyt, ei siellä ollut vielä yksikään punditikaan käynyt. Montgomerien v. 1867 Tok-dshalungiin lähettämä punditi sai muutamia epämääräisiä tietoja "Shellifukin piiristä" ja suuresta Ghalaring-tsosta, jotka sitten merkittiin Tibetin kartalle. Se muoto, jonka punditi oli järvelle antanut, nimittäin soikulainen, pohjoisesta etelään soukkeneva, ei vastaa todellisuutta. Järvi soukkenee idästä länteen päin ja sen ääriviivat ovat mahdollisimman epäsäännölliset. Punditi asettaa järven pohjoispäähän saaren, lisäten siihen "*Monastery on Island*". Todellisuudessa on Nganglaring-tsoassa vähintään neljä saarta, mutta ei ainoatakaan luostaria.

27. p:nä nousimme *Sundang-tsangpon* jokivartta myöten ylös ja leiriydyimme sen rannalle, aivan vastapäätä *Selipuk-gumpan* luostaria (4,784 m), jonka johtaja, Dshamtse Singe-niminen lama, on alueen maallistenkin asioiden päämies. Ei hän eikä kukaan muukaan tiennyt Abdul Kerimistä mitään, mutta hän oli niin hyväntahtoinen, että selaili pyhiä kirjojansa, löytääksensä väkeni nykyisen olinpaikan. Ja hän tuli siihen tulokseen, että he oleksivat jossakin paikassa etelässä ja että kahdenkymmenen päivän kuluessa joko tapaisin heidät tai saisin heistä varmoja tietoja.

Seuraavana päivänä kello puoli 10 iltasella tapahtui ainoa maanjäristys, minkä olen Tibetissä kokenut. Siitä eivät kuitenkaan huonontuneet minun ja munkkien väliset suhteet, yhtä vähän kuin se häiritsi minun ja käskynhaltija Sonam Ngurbun välejä. Tämä viimemainittu oli, kuten minäkin, luostarin vieraana ja hänen mukanaan oli eräs ylhäinen tshoktshulainen lama. Kuvernööri lahjotti minulle tsambaa, riisiä ja ohria niin paljon, että hätätilassa pääsisimme niillä Toktsheniin; kiitokseksi sai hän kellon. Rahavaroja minulla oli nyt ainoastaan kaksi rupiita! En ollut koskaan ennen moisessa pinteessä ollut. "Jos Abdul Kerimiä enää koskaan tapaan", ajattelin itsekseni, "niin kyllä hän saa mitä ansaitsee ja aimo annoksen sen lisäksi!"

Kuukauden viimeisenä päivänä, juuri kun olimme pystyttäneet telttimme Selipukin eteläpuoliselle tasangolle, ilmotti Lobsang hämärissä, että neljä miestä ja neljä muulia oli leiriin tulossa. Tulijat olivat *Abdul Kerim*, Sedik, Gaffar ja eräs tibetiläinen.

Karavaaninjohtaja astui telttiini syvään kumarrellen, arkana ja pelkällin, ja minä pidin viisaampana sallia hänen ensin antaa kertomuksen viranhoidostansa ja vasta sitten ottaa puheenvuoron.

Hän selitti määräaikana saapuneensa sovittuun paikkaan, mutta siellä häntä oli ahdistellut kuusi govaa, niiden joukossa gova Parvang, joka oli johtanut keskustelua ja vaatinut häntä piiristänsä paikalla poistumaan ja menemään Tarok-tsolle. He eivät voineet mitään armoa odottaa, kun heillä ei kerran ollut Lhasasta annettua passia — niin oli gova sanonut. Sen johdosta olivat he lähteneet Tarok-tson pohjoisrannalle ja jääneet sinne neljäksitoista päiväksi, koska siellä oli hyvä laidunmaa eikä heitä kukaan ahdistellut. Meistä olivat he kuulleet kaikenlaisia ristiriitaisia huhuja. Vihdoin oli eräs paimentolainen kuollut ja kuolinrukouksien vuoksi oli kutsuttu eräs Lunkar-gumpan munkki paikalle. He olivat tavanneet tämän munkin ja hän oli heille ilmottanut, että olimme yhdeksän päivää sitten kulkeneet luostarin ohi. Heti olivat he koonneet tamineensa ja aikoneet lähteä varhain seuraavana aamuna jälkiämme seuraamaan. Mutta yöltä oli käynyt hevosenvarkaita ja ne olivat vieneet minun harmaan tikseläisratsuni ja yhden Saka-dsongista ostetun muulin. Sen seikkailun johdosta olivat he menettäneet kaksi päivää, varastettuja eläimiä silti takaisin saamatta. Sillä aikaa kun Suän, Abdullah, Abdul Rasak ja Sonam Kuntshuk kulkivat hitaasti jälkijoukkona, olivat toiset kolme lähteneet pikamarssissa meitä etsimään ja nyt vihdoinkin päässeet perille, tuoden mukanaan koko matkarahaston! Abdul Kerim pääsi siis minusta verrattain ehein nahoin, mutta minä kuulin, miten toiset häntä morkkasivat.

Kjangrangissa yhtyi jälkijoukkokin taas meihin ja nyt olimme kaikki kolmetoista koossa, kun heinäkuun 8. p:nä ratsastimme 5,885 metriä korkean *Ding-la-solan* yli, joka on korkeampi kuin mikään muu koko Tibetin-matkallani nousemani sola. Sieltä jatkoimme matkaamme, sivuuttaen *Aong-tsangpon* jokialueeseen kuuluvan pienen Argok-tso-järven ja nousimme 12. p:nä 5,272 metriä korkean *Surnge-la-solan* yli. Kahta päivää myöhemmin saavuimme Toktsheniin, jossa uusi poliittinen selkkaus viivytti meitä kokonaista yhdeksän päivää. Siitä en kumminkaan voi kertoa, sillä jo aikaa olen päässyt käytettävänäni olevan tilan rajaan ja — kustantajani käy kärsimättömäksi!

Kolmaskymmenesviides luku.

Transhimalaja.

Jo jesuiittien kaksisatavuotisella kartalla (D'Anville 1733) kulkee ylisen Brahmaputran pohjoispuolella joukko vuoria, joiden nimet ovat idästä länteen seuraavat: Youc, Larkin, Tshimouran, Coiran, Tshompa, Lop, Tshour, Takla concla, Kentaisse (Kailas), Latatsi, j.n.e. Näitä jesuiittain lähteiden vuoria ja jonoja ei kumminkaan ole merkitty uudemmille Tibetin kartoille, nähtävästi siitä syystä, että maantieteilijät ovat näitä oppineiden tibetiläisten kokoamia aineksia pitäneet epätarkkoina ja epäluotettavina. Ja kuitenkin on tämä jono juuri Transhimalaja, vaikka sen esitys on väärä ja sekava.

Kun Brian *Hodgson* merkitsi Etelä-Tibetin kartallensa (*Selections from the Records of the Government of Bengal* No. XXVII) mahtavan yhtenäisen, Tsangpon kanssa yhdensuuntaisesti sen pohjoispuolella kulkevan vuorijonon, astui hän askeleen, joka ei voinut perustua muuhun kuin jesuiittien karttaan ja niihin sen selityksiin, jotka Nepalín maharadsha v. 1843 julkaisi. Ymmärrettävää oli, että Tsangpon pohjoispuolella täytyi olla korkeita vuoria — sen tiesivät jo Kang-hin aikaiset jesuiitit. Mutta Hodgsonin otaksuma Nyenchhen-thangla (= Transhimalaja), jota hän pitää Karakorumín itäisenä jatkona ja pohjoisen ja eteläisen Tibetin luonnollisena rajana, on vailla kaikkea alkuperäisyyttä, eikä se merkitse askeltakaan sen yli, mitä jo tiedettiin tai oikeammin sanoen aavistettiin. Sillä jo v. 1840 oli *Dufour* merkinnyt kartalle yhtä mahtavan ja yhtä katkeamattoman vuorijonon Tsangpon pohjoispuolelle ja sen kanssa yhdensuuntaisesti kulkevaksi. Tämä kartta on liitetty kuolemattoman lazaristi-lähetysaarnaajan pater Hucin matkakertomukseen "*Souvenir d'un voyage dans la Tartarie, le Thibet et la Chine, 1844-46*". Dufourin kartta on parempikin kuin Hodgsonin, sillä hän on siihen ottanut jesuiittien kartasta Tsangpon erään pohjoisen syrjäjoen, merkiten sen juoksemaan tämän suuren vuorijonon läpi, jota hän jesuiittien mukaan nimittää Koiran-vuoriksi.

Huc ja Gabet olivat varmaankin ensimmäiset europalaiset, jotka ovat kulkeneet Transhimalajan yli, ja kysymys on siitä, missä se ylimeno on tapahtunut. Varmaankin Shang-shung-la-solan kautta, mongolilaisten toivoretkeläisten Kuku-norista ja Tsaidamista Lhasaan kulkevaa tietä myöten. Mutta turhaan etsii Hucin kuuluisasta kirjasta mitään selitystä siihen. Niiden kahden vuoden kuluessa, jotka Huc vietti Macaossa, täydensi hän ne pikipäin tehdyt muistiinpanot, jotka oli matkalla kirjottanut. Hänen kirjastaan tapaa maantieteellisiä nimiä ainoastaan pienen joukon. Hän mainitsee nimet Burchan Bota, Shuga ja Tang-la, samoin suuren Nak-tshu-kylän, jossa karavaani vaihtoi kameelinsa jakeihin, mutta hän ei virka sanaakaan solasta, jonka kautta oli noussut maailman valtaisimman vuoriston yli. Hän sanoo kumminkin nousseensa suunnattoman suuren vuorijonon yli, ja kun sen asema sopi yhteen

jesuiittien ja Dufourin Koiran-vuorten kanssa, hyväksyi hän tämän nimen, jota ei varmaankaan ollut matkallaan kuullut ja joka tietysti on kulkenut suullisesti Tibetistä Pekingiin jesuiittien merkintään asti. Kaikki, mitä hänellä on matkastaan Transhimalajan yli mainittavaa, rajottuu seuraaviin sanoihin: "Naptshusta Lhasaan kulkeva tie on yleensä kallioista ja rasittavaa. Koiranin vuorijonolta alkavat tavattomat vaikeudet."

Toisen Transhimalajan piirtämisyhteyden on tehnyt Trelawney *Saunders* Tibetin-kartallaan. Hän, kuten Dufour ja Hodgson, vetää mahtavan, *yhtenäisen* vuorijonon koko Tibetin halki! Esittäessään länsiosaa, Manasarovarin pohjoispuolta, samoin kuin myös itäosaa, Tengri-norin eteläpuolta esittäessään, nojautuu hän punditien karttoihin. Muu, 82. ja 89,5. itäisen pituusasteen välillä oleva alue on osaksi jesuiittien kartan jäljittelyä, osaksi pelkkää mielikuvitusta, eikä sillä ole todellisuuden kanssa etäisintäkään yhteyttä. Huomaan vain siitä, että Transhimalajaa ei muodosta yksi vuorijono, vaan useat, ja että Tshaktak-tsangpon lähde on näistä jonoissa isoimman etelä-, eikä pohjoispuolella. Koko järjestelmän keskimäinen ja suurin osa, jonka myöhemmin tutkin, on *Saundersin* kartalla arvoton.

Vuonna 1867 antoi eversti Montgomerie Manasarovarin pohjoispuolisen maan kartoittamisen kolmen punditin toimeksi. Yksi heistä oli voittamaton ja ihmeellinen Nain Sing, toinen se, jonka rosvot estivät Jiachan luona Induksen lähteille tunkeutumasta. Tok-dshalungiin mennessään kulkivat he sitten Transhimalajan yli Dshukti-lan solassa, jota sanovat Gugti-laksi, merkiten sen 19,500 englantilaista jalkaa korkeaksi; minun mittaukseni mukaan se on 19,070 jalkaa korkea. Saman solan yli kulki *Calvert* vuotta ennen minua.

Tammikuun 8. p:nä 1872 kulki eräs Montgomerien "explorer'eista", nuori tibetiläinen, Transhimalajan yli erään 17,200 jalan korkuisen solan kautta. Markham sanoo kertomuksessaan tästä matkasta, että hän on paluumatkallaan kulkenut vuoriston yli Dhok-lan kautta, vaikka todellinen vedenjakaja-sola, jonka läpi hän ylimennessään kulki, on ehkä pikemmin ollut Dam-largen-la. Tämän solan yli kulki Nain Sing vuotta myöhemmin, siis 1873, kuuluisalla matkallaan Lehistä Lhasaan, jonka matkan eversti Henry *Trotter* on elävästi ja tarkasti kuvaillut. Nain Singin mukaan on Dam-largen-la 16,900 jalkaa korkea.

Suuri punditi A. K. eli *Krishna*, joka kilpaili Nain Singin kanssa kunniaa saada olla ensimmäinen, kulki vuonna 1881 tekemällensä matkalla Transhimalajan itäisen osan yli, vieläpä kait Nub-kang-lan kautta, eikä Shiar-gang-lan, kuten olin ensin luullut. Hänen kartastaan on kuitenkin hyvin vaikea päättää, onko Shiar-gang-la Transhimalajan ensimmäisen luokan vedenjakaja-sola vai eikö. Kaikissa tapauksissa menee se Salvenin ja Brahmaputran välisen vedenjakaja-vuorijonon yli, joka jono on Nien-tshen-tang-lan välitön jatko, siis Transhimalajaa. Samaa mieltä on myös eversti S.G. *Burrard Hoydensin* keralla julkaisemassaan ihmeteltävässä teoksessa "*A sketch of the Geography and Geology of the Himalaya mountains and Tibet*" (Kalkutta 1907). Tämän teoksen XVII kartalla on *Burrard*, minun vakaumukseni mukaan, merkinnyt vuorijonon jatkon aivan oikein, vaikkapa meiltä puuttuukin kaikki varmat tiedot sen kulusta.

Huomaamme siis, että pater Hucin jälkeen ovat Transhimalajan yli kulkeneet useat punditit, samoin myös *Calvert* v. 1905. Näihin on vielä, mikäli tiedän, lisättävä kaksi nimeä, nimittäin *Littledale*, joka rohkealla retkellään 1894-95 kulki vuoriston yli Guring-la-solan (19,585 jalkaa) kautta ja kreivi *Lesdain*, joka v. 1905 meni sen yli Chalamba-lan kautta. Molemmat kuvailevat sitä ihmeenkaunista näkyä, jonka Nien-tshen-tang-la Tengri-norilta katsottuna tarjoaa. Mutta viimeainittu matkustaja ei laajenna tietojamme Transhimalajasta, sillä hän on kulkenut samaa solaa myöten, jonka yli Montgomerien punditi jo oli noussut. Matkakertomuksessaan ei hän puhu yleensä solasta, vielä vähemmän mainitsee sen nimeä. Mutta Tengri-norin länsirantaa pitkin kulkiessaan hän lausuu: "Hyvin vaikeakulkuiset ja sekavat vuoripaljoudet ovat voittamattomana esteenä. Sentähden päätin seurata ensimmäistä vedenjuoksua, jonka voi suunnastansa päättäen otaksua kääntyvän Brahmaputraan. Sillä lailla vaelsin useita päiviä erään lakkaamatta levenevän, Chang-chu-nimisen joen rantaa pitkin". — Tämä joki on Chatamba-lalta virtaava Shangtshu.

Kaksi ranskalaista, kaksi englantilaista ja puolisen tusinaa punditia on siis ennen minua Transhimalajan yli kulkenut. Kaukana lännessä, brittiläisellä alueella, ovat useat europalaiset kulkeneet tämän vuoriston yli, varsinkin Tshang-lan kautta, jota myöten minäkin olen kolmasti samonnut. Marraskuun 22. p:nä 1907 nousin vuoriston yli Induksen ja Panggong-tson välisen mukavan Tsake-la-solan kautta.

Erinomaisen suuriarvoisen lisän Transhimalajan tuntemiseen antavat *Ryder ja Wood* v. 1904 ylös Brahmaputraa tekemänsä käänteentekevä matkan kautta. Heillä ei ollut mitään aihetta kulkea vuoriston yli tai tunkeutua edes päivämatkan päähän sen eteläisiin poikkilaaksoihin, mutta he mittasivat kaikki huiput, jotka vain heidän tiellensä näkyivät. Jotkut näin mitatuista vuorista, erittäinkin Lunpo-gangri, ovat korkeimpia niistä huipuista, jotka ikuista lumilakeansa Transhimalajan yli kohottavat. Korkein on *Ryderin* mukaan 23,255 jalkaa eli 7,090 metriä, ei siis paljoa matalampi kuin 7,300 metrin korkuinen Nien-tshen-tang-la. *Ryder ja Burrard* ovat sitä mieltä, että nämä huiput ovat

saman yhtenäisen jonon kärkiä. Tämä jono on heidän kartallaan merkitty Brahmaputran pohjoiseksi vedenjakajaksi. Tekstissä huomauttaa Burrard kumminkin aivan oikein, ettei tämä jono, jota hän nimittää "*The Kailas range'ksi*", ole vedenjakaja, koska se on paikoin pohjoisesta virtaavien syrjäjokien puhkoma. Mutta Burrard tekee saman virheen kuin Dufour, Hodgson, Saunders ja Atkinson, uskoessaan että Tsangpon pohjoispuolella on yksi ainoa keskeytymätön vuorijono. Itse olen tätä kysymystä paljon miettinyt ja Tšibetin vuorijonojen yleiskarttaan 1905 merkinnyt kaksi jonoa Tsangpon pohjoispuolelle, käsitys, joka sopii yhteen F. *Grenardin* Keski-Aasian kartan kanssa.

Tämän niin vähän tunnetun alueen maantieteellisen tutkimuksen historiani täytyy luonnollisista syistä tuntua tavattoman lyhyeltä ja vaillinaiselta. Mutta en ole parhaalla tahdollakaan voinut löytää muita edelläkävijöitä, kuin nämä jo mainitut — siinä vuoriston osassa nimittäin, joka on Tšibetin rajojen sisällä — enkä ainoatakaan, joka olisi ennen minua käynyt Transhimalajan keskiseuduissa. Kun moni hyvällä syyllä ihmetteli, että niin suunnattoman suuri ala kuin Etelä-Tšibet on pysynyt aina meidän päivimme asti tuntemattomana, vaikka se on aivan englantilais-intialaisella rajalla, alettiin eräissä englantilaisissa piireissä nähdä suurta vaivaa, kaivelemalla esille enemmän tai vähemmän nimettömiin lähteisiin ja epäselviin otaksumisiin perustuvia tietoja ja todistuskappaleita, joilla voisi todistaa, ettei minun löydöilläni ollut ensimmäisen oikeutta, jota ne vaativat. Jo tässäkin teoksessani lausumani, lyhyet huomautukset tekevät kuitenkin kaiken väittelyn minun puoleltani aivan tarpeettomaksi.

Pater Huc lopettaa matkakuvauksensa seuraavilla sanoilla: "Mutta kirjottajan into ei yksinään riitä antamaan kuvaa seuduista, joihin hän ei ole koskaan jalkaansa astunut. Kirjottaa kertomus Kiinan matkasta, tehtyänsä kävelymatkan Kantonin kauppasiirtolan ohi ja Macaon tienoilla, on samaa kuin puhua asioista, joita ei riittävästi tunne... On yleensä jokseenkin vaikeata tehdä löytöjä maassa siihen tunkeutumatta."

Näitä mieleenpantavia sanoja ajatellen olin lähtenyt matkalle, jota on tässä kirjassa kuvattu, ja päätarkotukseni ilmaisi jo *Sir Clements Markham* lausuessaan Littledalen viime matkasta seuraavaan tapaan ("Geographical Journal" 7. nide, 482 s.): "Mikäli tiedämme, ei sen (Transhimalajan) yli ole kukaan kulkenut koko sen Tengri-norin ja Mariam-la-solan välisellä taipaleella ja luulen ettei Aasiassa ole mitään maantieteellisesti suuremman arvoista kuin tämän vuorijonon tutkiminen."

Minun ei sovi ryhtyä ratkaisemaan kysymystä, olenko tarkotukseni saavuttanut vai enkö. Mutta kun minä Surnge-lan kautta kuljin Transhimalajan yli kahdeksannen kerran, oli minulla ainakin se tyydytys, että näin kaikkien vanhojen otaksumisien luhistuvan kuin paperitalojen ja vetäneeni uuden tärkeän piirron Aasian kartalle juuri siihen, missä oli ammottanut valkea täplä houkuttelevine "*Unexplored*"-kylttinensä.

Minulla ei ole tilaa Transhimalajan seikkaperäisemmälle yksityiskuvailulle, ja se onkin vasta sitten mahdollista, kun kaikki huippujen mittaukset ovat lasketut, koottujen kivinäytteiden laadut luokitettut ja piirustettujen karttalehtien yksityiskohdat sovitellut. Aineksien viimeistelyihin menee pari vuotta.

Minun oli suotu kulkea Transhimalajan kahdeksan solan yli, kun kaikki toiset matkustajat olivat kulkeneet yhteensä seitsemän yli. Seitsemän minun solaani oli ennen tuntematonta. Toisista olin ennen nähnyt Titsha-lan ja Men-lan. Lopuista Transhimalajan solista olen ainakin koonnut suullisia tietoja. Tshukti-la on molempien Indushaarojen välinen vedenjakaja; Tseti-latshen-la Sadletshin ja Nganglaring-tson välinen. Shiar-gang-la ja Shan-shung-la ovat Salvenin ja Brahmaputran vedenjakajalla. Kaikki muut ovat valtameren ja umpitasangon välisellä suurella vedenjakajalla. Kaikki europalaisten ja punditien tähän asti kulkemat solat ovat vuoriston itäisessä ja läntisessä osassa. Chalamba-lan ja Surnge-lan välillä ei oltu Transhimalajan yli kuljettu ainoastakaan kohdasta, ja juuri näiden kahden solan välissä oli se suuri valkea täplä. Tästä tunnettiin ainoastaan Ryderin ja Woodin mittaamat huiput ja muutamia kärkiä, jotka Nain Sing oli nähnyt pohjoisesta päin. Jos en ota huomioon sitä matkaa, jonka punditit tekivät Manasarovarin ja Ruldap-tson välitse ja jonka yksityiskohtia en tunne, on Chalamba-lan ja Dshukti-lan välinen taival 950 kilometriä pitkä. Näiden kahden rajamerkin välillä ovat kaikki ne solat, joiden yli nouseminen teki minulle mahdolliseksi seurata Transhimalajan kulkua ja osottaa, että sen itäiset ja läntiset, jo tunnetut siivet ovat yhteydessä keskenään ja saman vuoriston osia, sekä että tämä vuoristo on maailman korkein ja valtaavin, ja että siihen voidaan verrata ainoastaan Himalajaa, Karakorumia, Arka-tagia ja Kven-lunia. Sen pituus on 2,300 kilometriä laskettuna Shiar-gang-lasta Yasiniin lähelle Induksen jyrkkää polvea, mutta jos voidaan todistaa, että Transhimalaja jatkuu Hindukushin nimellä ja kulkee pitkin Salvenia, niin on sen pituus noin 4,000 kilometriä. Pohjoisessa ja etelässä ovat sen rajat jyrkät ja selvät: pohjoisena rajana Nain Singin ja minun löytämäni järvet, etelässä suunnaton Indus-Tsangpo-laakso. Se on kapeampi kuin Himalaja ja sen huiput ovat jälkimäisiä matalammat. Mutta Transhimalajan solien korkeus on suurempi kuin Himalajan solien. Viiden Himalaja-solan, nimittäin Shar-chalep-lan, Manda-lan, She-ru-lan, No-lan ja Kore- eli Potu-lan keskimääräinen korkeus on 5,101 metriä, kun taas minun viiden ensimmäisen solani keskimääräinen korkeus nousee 5,600 metriin. Mutta Himalajan korkein huippu, 8,840 metriä korkea Mount Everest, on 1,540 metriä korkeampi kuin Nien-tshen-tang-la, joka, mikäli tiedetään, on Transhimalajan korkein kohta. Siitä riippuvat myös näiden

kahden vuoriston muut muotosuhteet. Transhimalajan harjat ovat lakeammat, sen laaksot matalammat ja kapeammat; Himalajan harjat ovat terävät ja suipot, sen laaksot syvät ja voimakkaasti uurtautuneet. Edellinen vuoristo on kiinteämpi ja jyrkempi kun jälkimäinen, suhde, joka on hyvin luonnollinen, kun muistaa, että Himalaja saa pääosan länsimonosuunin sadevarastosta, jonka sadeaallot ovat lukemattomia vuosituhansia Himalajan laaksojen pohjiin syövyttävästi vaikuttaneet, kun taas Transhimalaja saa monsuunisateista ainoastaan suhteellisesti vähäpätöisen osan. Jos olisi mahdollista näiden kahden vuoriston kivimäärää toisiinsa verrata, niin varmaankin huomattaisiin, että pohjoinen on mahtavampi kuin eteläinen. Sillä semmoisen vertailun pitäisi alkaa meren pinnasta, ja vaikka Transhimalaja onkin kapeampi, alkaa sen nousu toki vasta 3,000 ja 5,000 metrin korkeudesta, nimittäin Tsangpon laaksosta, kun taas Himalajan nousu, tarkasti ottaen, alkaa meren pinnan tasalta eli ehkä 100 metriä ylempää. Vedenjakajana on Transhimalaja suuremman, tärkeämmän arvoinen kuin Himalaja. Länsi-Himalaja jakaa Induksen ja sen syrjäjokien vedet; idässä on se Brahmaputran ja Gangeksen välisenä vedenjakajana. Mutta jokainen vesipisara, joka taivaasta Himalajalle putoaa, menee Intian valtameren. Sitä vastoin on koko keskinen Transhimalaja eteläisen Intian valtameren ja pohjoisen umpitasangon välisenä vedenjakajana. Ainoastaan läntisellä sivullansa jakaa Transhimalaja Induksen ja sen muutamien oikeanpuoleisten syrjäjokien vesiä ja itäisellä sivullansa Salvenin ja Brahmaputran vesiä. Tšibetin rajojen sisällä on ainoastaan yksi joki, joka alkaa Transhimalajan pohjoisrinteeltä ja leikkaa vuoriston poikittain, mutta se joki onkin leijona, sitä nimittävät tibetiläisetkin leijonajokeksi, se on *Singikamba*, *Indus*. Salven alkaa samoin tämän vuoriston pohjoisrinteeltä, mutta pääsee valtameren tarvitsematta kulkea vuoriston läpi. Kaikki muut pohjoisrinteeltä alkavat joet — isoimmat niistä ovat Buptsang-tsangpo ja Soma-tsangpo — virtaavat pohjoisiin umpinaiisiin suolajärviin. Ainoastaan Transhimalajan keskikpaikoilla, mutta kumminkin noin 1,000 kilometrin pituudelta, sattuu vuoriston pääakseli ja mantereiden vedenjakaja yhteen; sillä lännessä kulkee vedenjakaja Induksen lähteeltä pohjoista kohti ja sitten länteen, kulkeakseen Panggong-tson umpinaiseen Tšibettiin, ja idässä kulkee se Tengri-norin ja Salvenin lähteiden välisistä seuduista lähtien pohjoista kohti.

Transhimalajan pohjoispuolella muodostaa Sisä-Tibet maailman valtaisimman ylängön, ja mitä etemmä itään menee, sitä suuremmaksi käy erotus tämän ylängön pinnan ja Brahmaputran laakson vastaavan osan korkeuden välillä. Niinpä on Tengri-nor kokonaista 1,000 metriä ylempänä kuin iso, siitä suoraan etelässä olema joki, kun taas Tshunit-tso on ainoastaan 156 metriä ylempänä kuin Tradum. Ja jos tarkastamme Tarok-tson (4,627 metriä) ja siitä lounaaseen päin sijaitsevan Brahmaputran vastaavan kohdan välistä suhdetta — viimeainitun suurin korkeus on 4,644 metriä — niin huomaamme, että Tarok-tso onkin 20 metriä alempana kuin tämä Himalajan ja Transhimalajan muodostaman jättiläisäisen kaksoiskaaren säteellä virtaava joki. Siihen suuntaan kulkiessa olisi siis tehtävä jyrkkä nousu Transhimalajan harjalle ja sitten vielä melkoisempi lasku alas ylänkömaan järveen. Voi siis pitää varmana, että Tabie-tsaka on vieläkin alempana ja on itse asiassa koko Bongban syvin syväne.

Olen pannut tämän kirjan nimeksi Transhimalaja, koska siinä kuvattujen kohtaloiden ja seikkailujen näyttämönä on ollut tämä valtaava Tsangpon pohjoispuolella kohoava vuoristo, sekä vuoriston etelä- ja pohjoispuoliset seudut. Kulkiessani ensi kertaa sen vedenjakaja-harjan yli Sela-lassa, aijoin minä säilyttää saman nimen, jota jo Hodgson käytti, nimittäin Nien-tshen-tang-lan. Vielä Tshanglo-Pod-lan ja Angden-lan yli kuljettuani en ollut mieltäni muuttanut, sillä nämä solat kuuluvat samaan vuorijonoon, jota Tengri-norin etelärannalla nimitetään Nien-tshen-tang-laksi. Ja vielä Tseti-latshen-lan ja Dshuktin lankin yli noustuani uskoin näidenkin solien olevan Nien-tshen-tang-lan läntisen jatkon solia ja että siis Hodgsonin, Saundersin, Atkinsonin, Burrardn ja Ryderin mielipide oli oikea. Mutta toisen diagonaalisen, Tšibetin läpi tekemäni matkan jälkeen ja vaellettuani Bongban läpi useammasta kohdasta tulini siihen päätökseen, ettei yhdestä ainoasta vuorijonosta voinut olla puhuttakaan, vaan että kysymyksessä oli kokonainen ryhmä toisistaan täysin erotettuja vuorijonoja. Silloin tajusin, että nimeä Nien-tshen-tang-la, joka tarkoittaa yhtä ainoata kaikista näistä jonoista, ei ole hyvä antaa koko vuoristolle. Silloinhan sillä olisi voinut olla yhtä epäoikeutettuna nimenä Lunpo-gangri, Kamtshung-gangri, Targo-gangri tai mikä hyvänsä paikallisen nimi. Vielä sopimattomammalta tuntui minusta Saundersin "Gangri Mountains", koska Tšibetissä on kaikkien lumipeitteisten vuorten nimenä "gangri" ja se nimi olisi tässä yhteydessä ollut tyhjä kuori. Yhtä vähän voin hyväksyä Burrardin "Kailas Range'a". Oli keksittävä nimi, joka soveltuisi koko tälle lujasti toisiinsa sidotulle vuorijonoryhmälle, joku maantieteellinen käsite, johon ei mahdu väärinkäsitystä, ja minä päätin koko vuoristolle, jonka yhteys ja yhteenkuuluvaisuus minun oli suotu todistaa, panna nimeksi Transhimalajan.

Niinpä lähde maailmalle, sinä valtaisen vuoriston soinnukas nimi, raivaa tiesi maantieteen oppikirjoihin ja muistuta lapsille kouluissa maailman katon lumipeitteisiä huippuja, joiden välissä ovat monsuunimyrskyt alusta asti raivoisaa lauluansa laulaneet.

* * * * *

Lähdin Toktshenista heinäkuun 24. p:nä kahdentoista palvelijani kanssa kuin joukko maantierosvoja. Yhdeksän päivää olimme siellä viettäneet ilman muuta tehtävää kuin katsella miten monsuunisateet, joita minä varomattomasti olin alkuasukkaille luvannut, luotisuoraan valuivat alas.

Paikallisviranomaiset sääsivät tällä kertaa, että kun minulla ei ollut passia Lhasasta, ei minulla ollut edes oikeutta käyttää Ladakiin menevää valtatietäkään, vaan täytyi minun kääntyä takaisin Sisä-Tibetiin samaa tietä myöten, jota olin tullutkin. Jos en olisi jo saanut kyllääni valkeasta täplästä, niin olisin hyväksynyt heidän ehdotuksensa mielihyvällä. Mutta minä olin väsyksiin asti työtä tehnyt ja ikävöin kotiin. Kun he kokonaan kielsivät minulta apunsa ja pyytämämme kuljetusvälineet, niin läksimme jalkaisin ja annoimme viimeisten kymmenen hevosemme ja muulimme kantaa kuormastoa. Kamba Tsanamin teltistä ostettu kimo oli, kuten ennenkin, minun käytettäväni. Suojelusväkeä minulla ei ollut — ei haluttu olla minun kanssani missään tekemisissä, jotta oltaisiin syyttömiä, jos devashungin kanssa sattuisi jättilaskuja tulemaan.

Rankkasateessa saavuimme *Tirtapurin* temppeliin. Lobsangin, Gulamin, Kutusin, Tubgesin, Suänin ja Kuntshukin piti saattaa minut täältä Simlaan, kun taas Abdul Kerim ja muut saivat palkkansa ja palkkionsa, mennäkseen Gartokin kautta kotiinsa. Simlaan menevää tietä minä en tuntenut; kartalla näytti Simla olevan lähempänä kuin Ladak. Siksi luulin oman joukkoni pääsevän matkansa päähän ennen toisia. Mutta tämä tie on niin jylhä, kuin vain kuvitella voi, ja Satledshin syrjäjoet ovat uurtautuneet syvälle maan kamaraan. Voi luulla joutuneensa Coloradon kanjoniin. Yhtenä päivänä on kiivettävä jyrkkää rinnettä 1,000 metrin korkeuteen ja seuraavana päivänä laskeutuu tie saman verran alaspäin. Matka on siis vähintään kaksin verroin niin pitkä kuin kartalla näyttää. Siksi pähtikään Abdul Kerim Lehiin paljon ennen kuin me Simlaan. Sen johdosta ensimmäiset meistä levinneet tiedot tiesivät kertoa hänestä eikä minusta, ja monet ystävästäni luulivat silloin minulle pahinta tapahtuneen. Näytti nimittäin oudolta, kun väkeni oli palannut kotiinsa terveenä ja minä itse olin yhäkin kateissa.

Toktshenista heinäkuun 24. p:nä lähtiessäni riemastutti minua ajatus, että askel askeleelta laskeutuisimme alempiin seutuihin ja yhä lämpimämpiin ja tiheämpiin ilmakerroksiin. Kuukautta myöhemmin olimme kumminkin Toktsheniakin ylempänä, edessämme oli maa lumen peitossa ja taas kuulimme raekuurojen risaisia teltejämme pieksävän. Mutta *Shipkissä* pystytimme telttimme taas puistoon, joka loisti kesän rehevimmässä kauneudessa, ja kuulimme tuulen humisevan tiheälehtisten aprikoosipuiden latvoissa. Shipki on viimeinen tibetiläinen kylä. Sen puistokeitaasta alkaa jyrkkä rinne *Shipki-la*-solaan, johon noustessa on kiivettävä korkeuteen, joka vastaa kuutta päälletysten ladottua Eiffeltornia. Sinne päästyä seisoo Tibetin ja Intian rajalla. Käännyin ympäri ja silmäilin viimeisen kerran noita lohduttoman autioita, hedelmättömiä vuoristoja, joissa unelmani olivat toteutuneet ja onnentähteni oli loistanut kirkkaammin ja ystävällisemmin kuin koskaan ennen.

Elokuun 28. p:nä 1908 leiriydyimme Poon kylään ja minä vietin täällä kaksi päivää herrnhutilaisten lähetyssaarnaajien vierasvaraisessa talossa. Herrat Marx ja Schnabel sekä heidän ystävälliset perheensä osottivat minulle ylenmääräistä hyvyttä. Täällä myös sain kuulla tuhannet ulkomaailman uutiset — mieleni oli kuin kuuntelisin vihdoin saavutetun meren rantahyrskettä. Runsaan kahden vuoden kuluessa en ollut nähnyt yhtään ainoata europalaista; itse tibetiläisessä puvussani näytin maantierosvolta. Mutta lähetyssaarnaajat pukivat minut europalaiseen kesäpukuun ja panivat intialaisen hatun päähäni.

Tie laskeutuu yhä alemmaksi, ilma tulee lämpimämmäksi. Uskollinen ystäväni, iso pörröinen Takkar katselee minua kysyvin silmäyksin. Se ei pidä kesän tuoksuvasta seppeleestä eikä niityn kirjavasta kukkeudesta. Se muistelee etäisten lakeiden tasankojen vapaata elämää, se kaipaa taisteluita erämaan susia vastaan ja uneksii ikuisten lumimyrskyjen maasta. Eräänä päivänä näimme sen juovan tien poikki virtaavasta pienestä purosta ja sitten laskeutuvan vilpoiseen varjoon makaamaan. Siten oli se jo monet monituiset kerrat tehnyt, mutta nyt näin sen viimeisen kerran! Se kääntyi takaisin ja juoksi yksinensä Tibetiin. Kuitenkin oli ero siitä raskas, kuten huomasin siitä, että se oli katsonut velvollisuudekseen pyytää Poon lähetyssaarnaajia lähettämään minulle terveiset. Eräänä aamuna löysivät nämä sen asemansa portin edessä makaamasta, ja ollen vanhalle tavallensa uskollinen, ei se aikonut ketään sisään tai ulos päästää. Mutta se otettiin vierasvaraisesti vastaan ja lähti kahleeseen kytkettynä vankina uusia kohtaloita kokemaan. Joskus saan vieläkin herra Marxin kautta tervehdyksen vanhalla Tattariltani, joka puolusti telttiäni niin uskollisesti, kun minä sen kotimaassa valepuvussa matkustelin.

Yhä lisääntyvällä levottomuudella olin odottanut sitä hetkeä, jolloin lähes kaksitoistakuukautisen täydellisen vaitiolon jälkeen saisin taas kirjeitä kotipuolelta, ja olin itsekseni kysynyt, voisinkohan ne lukea kyyneliin puhkeamatta. *Gaurfassa* saavutti minut postilähetys syyskuun 9. p:nä. Luin koko illan, koko yön ja koko seuraavan päivän, ja viimeiset päivämatkat Simlaan voin kulkea iloisin mielin, kuu tiesin ettei minua odottanut mikään suru ja että kotona oli kaikki hyvin. Nyt humisi tuuli Himalajan seeteripuissa entistään lempeämpänä ja Satledshin kohinaa minä pidin riemumarssin rummutuksena.

Syyskuun 15. päivä oli minun suuri päiväni. Olin ollut yöstä *Fagun* bungalowissa. Tämä leiri, jossa olin yksinäni, oli järjestyksessä 499. Simla olisi viidessadannes leiri. Tuntui merkilliseltä seisossa erämaan ja korkeimman sivistyksen rajalla. Komean maantien suojuksen vieressä istui eräs herrasmies rikshassaan — hän oli Reuterin kirjeenvaihtaja, ystäväni *Edward Buck*. "Nyt sitä saa soittaa suutansa", ajattelin minä. Ja sitä sitten jatkuikin viimeisen päivämatkan ajan.

Etäältä jyrkiltä kukkuloilta näkyy ihana, hieno kaupunki, ja sen valkeat talot kimaltelevat puiden välistä. Eräs kaunis neitonen valokuvaa meidät kodakillaan; mutta on vielä varhainen aamuhetki ja ilman enempää onnettomuuksia pääsemme me pelastumaan miesten pukumyymälään. Sillä poolaisesta puvustani huolimatta täytyi minun perinpohjin uuteen asuun pukeutua ennen kuin voisin näyttäytyä varakuninkaan palatsin porttien sisäpuolella.

Ensi päivät asuin vanhan jalon ystäväni eversti Dunlop Smithin luona ja sain nyt tilaisuuden kiittää häntä ja hänen ystävällisiä omaisiansa siitä vaivasta, jota olivat minun tähteni nähneet ja niistä yhdeksästä kelpo tavaroilla täytetystä arkusta, jotka he olivat viime vuonna minulle Gartokiin lähettäneet. Sitten muutin varakuninkaan palatsiin ja nautin lordi ja lady Minton luona samaa rajatonta vierasvaraisuutta kuin muinoinkin. Akkunaani näkyi taas Himalajan harja, kohoten näköpiirin rajalle selvänä ja terävänä, ja sen takana levittäytyivät Tibetin vuoret ja laaksot kuin rannaton meri.

Syyskuun 24. p:nä kokoontui 150 herraa ja naista palatsin juhlasaliin. Tällä kertaa oli se muodostettu luentosaliksi, ja kultaompeleisella verholla katetulla alustalla, jolle muutoin on valtaistuimet asetettu, oli tuotu valtaava Tibetin kartta. Ensimmäisillä tuoleilla istuivat Intian armeijan ylipäällikkö lordi Kitchener, Pandshabin kuvernööri sekä Alwarin ja Gwaliorin maharadshat, ja vierasten joukossa olivat edustettuina kaikki kenraalit, kaikki ylemmät upseerit, kaikki valtiosihteerit, tiedemiehet ja corps diplomatiquen jäsenet, jotka nyt juuri olivat Simlassa. Valtiosihteerit, eversti Victor Brook ilmotti hänen ylhäisyytensä varakuninkaan ja lady Minton tulon. Minussa oli kauhea kuume, mutta ennen kuin itse huomasinkaan kuulin loistavassa salissa kaikuvan oman ääneni "Your Excellencies, Ladies and Gentlemen" ja sitä seurasi kertomus viimeisestä matkastani. Kello oli yksi yöllä, kun esitelmäni päättyi. Kun lordi Minto oli vielä pitänyt ystävällistäkin ystävällisemmän puheen, lähtivät vieraat sivuhuoneisiin illalliselle.

Eräässä seraissa linnan alapuolella asui minun kuusi ladakilaistani ja viimeiset seitsemän juhtaani. Usein laskeuduin heitä tervehtimään ja leikin jonkun aikaa vanhan matkatoverini, pienen Puppyn kanssa.

Mutta levon päivät vierivät ohi ja pian tuli viimeinen niistä. Otin pikku Puppyn syliini, puristin sitä, silitin sen päätä, ja voin sanoa, että minun oli vaikea siitä erota. Sitä oudostutti herransa hieno puku ja se katsoi minuun sillä hetkellä kysyvästi, surullisesti, kuin olisi aavistellut, että meidän välisemme siteet nyt katkaistaisiin emmekä enää toisiamme näkisi. Siitä päivästä lähtien, kun se Kara-korumin lumisolan juurella syntyi, olimme me yhdessä kestäneet kärsimykset ja ilot. Koirista eroaminen on kaikkein raskainta — miehille jäähyväisten sanominen ei ole minulle niin työlästä!

Jo Simlaan saapuessani olin lahjottanut jokaiselle miehelleni 60 rupiita uusien vaatteiden ostoon ja he olivat niillä myymälästä hankkineet vanhoja messinkinappisia virkapukuja, jotka olivat heidän mielestään aistikkaita ja upeita. Olkalapuissa oli luettavana sanat "Guard London S.W. Railway". En tiedä miten ne olivat Intiaan joutuneet, mutta semmoiseen asuun puettuina ja punainen fetsi päässä seisoivat mieheni syyskuun viime päivänä palatsin pihalla. He saivat pitää minun seitsemän hevostani ja muuliani, satulani, telttini, turkkini, makuusäkkini ja kaiken muun. Kimoni piti heidän myydä Lehissä ja hinta jakaa keskenään. Gulamin piti ottaa pikku Puppy ja pitää huoli siitä, ettei se kärsisi puutetta — se muistutti pesän selvitystä, huutokaupalla myyntiä. Palkkansa lisäksi sai kukin 100 rupiita lahjaksi ja nelinkertaiset matkarahat Lehiin.

Lordi ja lady Minto olivat erotessamme saapuvilla ja varakuningas piti miehille lyhyen kiitospuheen. Minun oli vaikea heistä erota; yksinpä niin välinpitämätön Lobsangkin, joka oli Simlan komeudesta ja rikkauksista aivan ällistynyt, itki kuin lapsi, kun raskain askelin seurasi tovereitaan heitä odottavien kuormaeläinten luo.

"Mikä uskollisuus, mikä kiintymys!" huudahti lady Minto liikutettuna.
"Heidän kyöneleensä puhuvat selvemmin kuin pitkät kuvaukset."

Lokakuun alussa matkustivat varakuningas ja lady Minto vuoristoon ja sanottuani heille sydämelliset jäähyväiset ja kiitettyäni heitä minulle osottamastaan ylemnääräisestä hyvyydestä olin minä nyt suuressa linnassa yksinäni ja hyljättyäni. Vasta kahdeksan päivän kuluttua lähtisi höyrylaivani Bombaysta kaukaiseen Itään. Ne viisi päivää, jotka vielä Simlassa viivyin, olin suureksi ilokseni vieraana lordi Kitchenerin asuinrakennuksessa Snowdonissa. En koskaan unohda niitä päiviä. Huoneeni olivat kukilla koristetut ja pöydällä oli neljätoista Tibetiä käsittelevää kirjaa, jotka oli kenraalin kirjastosta minulle luettavaksi etsitty. Elimme kuin neljä nuortamiestä molempien iloisten, toverillisten ajutanttien Wyllien ja Bosfetin kanssa, söimme neljän aamiaista, puolipäivällistä ja päivällistä, ja kulutimme iltamme biljardihuoneessa, jonka uuninreunustassa on kuvaava lauselma: "Strike and fear not!" (Iske äläkä pelkää!)

Iltapäivin kävi kenraali tavallisesti minun kanssani ratsastamassa Tibetiin menevää tietä myöten. Puhelimme silloin Europan tulevaisuudesta Aasiassa ja Afrikassa, ja minä sain perusteellisen kuvan

lordi Kitchenerin elämästä ja työstä Egyptissä.

Mutta nämäkin Snowdonin päivät menivät ohi. Lokakuun 11. p:nä vei minut Afrikan voittaja asemalle juuri samaan aikaan, kun väki meni kirkkoon, ja minä sanoin viimeiset jäähyväiseni tälle miehelle, jonka tekoja olen aina rajattomasti ihailnut. Sommerhillin asemalla, varakuninkaan palatsin alapuolella, vaihdoin vielä viimeisen kädenpuristuksen rakkaan ystäväni Dunlop Smithin kanssa. Sitten hävisivät Simlan valkeat kesä-asunnot etäisyyteen ja juna kiiti kuumaa Intiaa ja autiota merta kohti.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK TRANSHIMALAJA: LÖYTÖJÄ JA SEIKKAILUJA
TIBETISSÄ. 2 (OF 2) ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation’s EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state’s laws.

The Foundation’s business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.